

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

ПРАВНИ АСПЕКТИ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

- докторска дисертација -

Ментор:

Проф. др Јелена Матијашевић

Кандидат:

Маст. прав. Снежана Прелевић Плавшић

А знаш каква ћу ја, тата, бити жена?

Јака ко стена..

Ноћу ћу ходати сама,

Бићу девојка – хајдучка трава,

Онаква какву никад не би оженили..

*Мајци и оцу,
где Ви стадоште, ја продужих
мирно, по ускоме путу.*

*Сестри,
која разуме моје тишине.*

*И мојим звездицама,
Петру и Радомиру
Будућност припада онима који верују
у лепоту својих снова.*

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ У НОВОМ САДУ

КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Снежана Прелевић Плавшић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	Проф. др Јелена Матијашевић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Наслов рада:	Правни аспекти насиља у породици
Језик публикације (писмо):	Српски (ћирилица)
Физички опис рада:	Унети број: Страница: 284 Поглавља: 6 Референци: 438 Табела: 34 Слика: 4 Графикона: 30 Прилога: 6
Научна област:	Кривичноправна ужа научна област
Предметна одредница, кључне речи:	Насиље у породици, родна равноправност, женска људска права
Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:	Породично насиље представља комплексан и вишедимензионални проблем присутан на свим меридијанима и историјским раздобљима, независно од економске развијености појединих држава и усвојених цивилизацијских тековина, о чему сведочи ткз. Нордијски

	<p>парадокс. Трагајући за узроцима свеprisутног човеку својственог феномена, а полазећи од хипотезе да се корен насиља над женама у оквиру породице налази у дикриминацији по основу припадности роду, направљен је осврт на положај жена у различитим периодима развоја друштва. Затим је, извршена анализа међународноправне регулативе и добре праксе у наведеној области, ставова Интерамеричке комисије за људска права, Европског суда за људска права и Комитета за елиминацију дискриминације над женама (Committee on the Elimination of Discrimination against Women).</p> <p>Само успостављање нормативног оквира без ефикасног спровођења мера, поступања државе са дужном пријежношћу, те успостављање мреже подршке жртвама не даје дугорочне резултате. Проблеми у друштву рефлектују се на породичне односе, на шта указује пораст насиља у породици у време пандемије, остварени степен владавине права, правне сигурност и начела једнакости пред законом који утичу на број пријављених случајева породичног насиља, односно поверење грађана у институције, толерантан став друштва према насиљу кроз неадекватне медијске садржаје и родно-стереотипни образовни систем, те имплементација међународних стандарда која пружа повољнији амбијент за остваривање женских људских права.</p> <p>Трајно решење проблема насиља у породици немогуће је без промена укореењених, патријархалних образаца размишљања и схватања улоге жене у друштву.</p>
<p>Датум одбране: (Попуњава накнадно одговарајућа служба)</p>	

<p>Чланови комисије:</p> <p>(титула, име, презиме, звање, институција)</p>	<p>Председник комисије: проф. др Дарко Маринковић, редовни професор, Криминалистичко – полицијски универзитет, Београд</p> <p>Ментор: проф. др Јелена Матијашевић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду</p> <p>Члан комисије: проф. др Јоко Драгојловић, ванредни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду</p>
<p>Напомена:</p>	<p>Аутор докторске дисертације потписао је следеће Изјаве:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Изјава о ауторству, 2. Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и 3. Изјава о коришћењу. <p>Ове Изјаве се чувају на факултету у штампаном и електронском облику.</p>

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD

FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN NOVI SAD

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Snežana Prelević Plavšić
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	PhD. Jelena Matijašević, A Full Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad
Title:	Legal aspects of domestic violence
Language of text (script):	Serbian language (cyrillic)
Physical description:	Number of: Pages: 284 Chapters: 6 References: 438 Tables: 34 Illustrations: 4 Graphs: 30 Appendices: 6
Scientific/artistic field:	Law (Specific field of science: Criminal Law)
Subject, Key words:	Domestic violence, gender equality, women's human rights
Abstract (or resume) in the language of the text:	Violence in the family represents a complex and multidimensional problem present in all meridians and historical periods, independent from the economic development of the specific countries and acquired civilization legacy, which the Nordic paradox testifies. Searching for causes of this everpresent phenomenon and starting from the hypothesis that the root of violence towards women in the family is based on the gender

	<p>discrimination, there is an overview of the women's status in different periods of the society's development. Furthermore, there is an analysis of international legal regulation and good practice in the aforementioned area, the attitudes of the Inter-American Committee for Human Rights, European Court for Human Rights and the Committee on the Elimination of Discrimination against Women.</p> <p>The creation of a normative framework without effective measures, state's actions with due diligence and the creation of a victims' support network, does not give permanent results. Problems in society are reflected on family relations, which is indicated by the increase of violence during pandemics, the rule of law that is present, legal safety and the legal equality principles' influence on the number of the reported domestic violence cases. Furthermore, it also influences the citizen's trust in the institutions, tolerant attitude of the society towards violence through inadequate media content, gender-stereotyped educational system and implementation of the international standards which enables better atmosphere for realization of female human rights.</p> <p>Permanent solution of the domestic violence problem is impossible without the changes rooted in patriarchal thinking patterns and the understanding of the women's role in the society.</p>
<p>Defended: (The faculty service fills later.)</p>	
<p>Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)</p>	<p>President: PhD. Darko Marinković, A Full Professor, University of Criminal Investigation and Police Studies</p> <p>Menthor: Phd. Jelena Matijašević, A Full Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad</p> <p>Member: Phd. Joko Dragojlović, Associate Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad</p>

Note:	<p>The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Statement on the authority, 2. Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and 3. Statement on copyright licenses. <p>The paper and e-versions of Statements are held at the faculty.</p>
-------	--

Садржај

I. УВОД	1
II. ПОЛОЖАЈ ЖЕНА КРОЗ ИСТОРИЈУ	5
2.1. Положај жене у старом веку	5
2.2. Положај жене у средњем веку.....	17
2.3. Положај жене у новом веку	23
2.4. Заједница живота и насиље данас.....	35
2.5. Насиље у породици као криминолошки и кривичноправни феномен	40
III. МЕЂУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА	44
3.1. Регулатива у оквиру Уједињених нација	45
3.1.1. Опциони протокол на Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена	52
3.1.2. Пекинг +10 (2005. година)	53
3.2. Регулатива у оквиру Савета Европе	56
3.2.1. Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција)	58
3.2.2. Преглед одредби Истанбулске конвенције	60
3.3. Регулатива у оквиру Европске уније	64
3.4. Релевантна јуриспруденција Интерамеричке комисије за људска права.....	66
3.5. Релевантна јуриспруденција Европског суда за људска права	75
3.5.1. Опуз против Турске, Представка бр. 33401/02, 2009.....	75
3.5.2. Контрова против Словачке, Представка бр. 7510/04, 2005.....	84
3.5.3. Бевацка и С. против Бугарске, Представка бр. 71127/01, 2008.....	87
3.6. Одлуке Комитета CEDAW (THE COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN)	94
3.7. Примери добрих пракси	98
3.7.1. Међународна пракса програма за починиоце насиља у породици ..	98
3.7.2. Координисани одговор заједнице на насиље у породици, САД	99
3.7.3. Аустријски модел заштите од насиља у породици	104
IV. ПРАВА ЖЕНА И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ У СРБИЈИ	111
4.1. О истраживањима	111
4.2. Родне неједнакости у Србији.....	116
4.3. Образовање и запосленост, SeCONS-ово истраживање.....	125
4.4. Распрострањеност насиља у породици	130
4.5. Последице насиља у породици	138

4.6.	ИСКУСТВА СА ИНСТИТУЦИЈАМА И ОРГАНИЗАЦИЈАМА ЗА ПОДРШКУ ЖЕНАМА СА ИСКУСТВОМ ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА	139
4.7.	ПОСТУПАЊЕ ИНСТИТУЦИЈА У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	147
4.8.	СЛУЧАЈ „ЖИТИШТЕ“	161
4.9.	ПОЗИВ У ПОМОЋ	164
V.	ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР И ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У СРБИЈИ.....	168
5.1.	НОРМАТИВНИ ОКВИР РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	168
5.2.	ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	177
5.3.	КАКО СУ ЗАКОНОДАВНЕ ПРОМЕНЕ УТИЦАЛЕ НА БРОЈ ФЕМИЦИДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	185
5.4.	ПАНДЕМИЈА И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ.....	192
5.5.	КАЗНЕНА ПОЛИТИКА ЗА КРИВИЧНО ДЕЛО НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	198
5.6.	КОЛИКО КОШТА НАСИЉЕ НАД ЖЕНАМА	208
VI.	ЗАКЉУЧАК.....	214
VII.	СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ.....	231
VIII.	ПРИЛОЗИ.....	263

I. УВОД

*„Све почиње још у породици – прво не смеиш да говориш јер си девојчица,
касније не смеиш да говориш јер се тобом нико неће оженити,
још касније не смеиш да говориш јер си млада у кући.
Коначно, можда ти се и укаже прилика да проговориш,
али не говориш јер си заборавила како“¹*

Зато „Учимо девојчице да уместо куће спремају револуције“²

Дисертација се бави истраживањем комплексног и вишедимензионалног проблема породичног насиља присутног на свим меридијанима и историјским раздобљима, независно од економске развијености појединих држава и усвојених цивилизацијских тековина, о чему сведочи ткз. Нордијски парадокс. Трагајући за узроцима свеприсутног човеку својственог феномена, а полазећи од хипотезе да се корен насиља над женама у оквиру породице налази у дискриминацији по основу припадности роду, користећи се историјском методом направљен је осврт на положај жена у различитим периодима развоја друштва. Затим је, коришћењем нормативног и упоредноправног метода, те студија случаја, извршена анализа међународноправне регулативе и добре праксе у наведеној области, ставова Интерамеричке комисије за људска права, Европског суда за људска права и Комитета за елиминацију

¹ Women 2000, An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South Eastern Europe and the NIS, International Helsinki Federation for Human Rights and IHF Research Foundation, 2000

² Виан Пројић, Е., Учимо девојчице да уместо куће спремају револуције, <https://www.roditelji.hr/kolumne/ucimo-djevojci-ce-da-umjesto-kuce-spremaju-revolucije/>, приступљено 7.12.2021.

дискриминације над женама (*Committee on the Elimination of Discrimination against Women*).

Проблем насиља у породици у Србији није системски праћен, на шта је Комитет за елиминацију дискриминације над женама указао још 2007. године, те се од државе Србије захтевало да борбу против свих облика насиља над женама, а посебно породичног насиља, постави као приоритет и да у том смислу обезбеди услове за системско прикупљање података, што је потврђено и у првом званичном Извештају Владе Републике Србије, који представља анализу почетног стања, поднетом у складу са чланом 68 став 1 Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици Експертској групи за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO) у јуну 2018. године где се наводи да „податке о насиљу и заштити од насиља према женама и насиљу у породици прикупљају различите институције, с тим што још увек није успостављена потпуна и јединствена евиденција, нити је усаглашена методологија прикупљања података, тако да су они некомпатибилни и неусклађени. Због овог проблема, који је системске природе, постоје тешкоће са праћењем појаве насиља према женама, његовог процесуирања и пружања помоћи и подршке жртвама“³, док су „последње анкете на националном нивоу и на нивоу АП Војводине, које се непосредно односе на насиље према женама и насиље у породици, рађене 2009. и 2010. године.“⁴ Како истраживања насиља у породици на репрезентативном узорку нису реализована од 2010, односно у Војводини од 2009. године за полазну основу истраживања стања у Србији узета су управо ова истраживања, уз податке заштитника грађана, центара за социјални рад, Министарства унутрашњих послова, појединачне исповести жена жртава насиља, те анализе судских пресуда добијених системом случајног узорка од 38 основних судова из 2015, 2018. и 2020. године. За узорак су одабране пресуде из наведених година ради испитивања ефеката усвојеног Закона о спречавању насиља у породици⁵, односно пандемије COVID-19. Анализирана је законска регулатива почев од увођења кривичног дела насиља у породици у наше законодавство 2002. године па до данас, те расположиви подаци Републичког завода за статистику од 2002. до 2020. године (19 извештаја) који се односе на кривично дело насиља у породици и 12 извештаја *Мреже Жене против насиља* (од

³ Влада Републике Србије (2018), Извештај у складу са чланом 68. став 1. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, стр. 21

⁴ *Ibid.*, стр. 26

⁵ Закона о спречавању насиља у породици, „Сл. гласник РС“, бр. 94/2016

2010-2021. године) који се односе на случајеве фемицида. У извођењу закључака коришћени су аналитички (анализа, апстракција, спецификација, дедукција) и синтетички (синтеза, конкретизација, генерализација, индукција) методи.

Општа хипотеза је да се у друштву које толерише насиље оно мултипликује. Толерантан став друштва према насиљу огледа се и у благој казненој политици (посебна хипотеза), која „амнестира“ починиоце те утиче на жртве у смислу смањења броја пријава случајева породичног насиља. Пораст тамне бројке насиља које се дешава иза затворених врата породичног дома, тзв. пандемије из сенке, има штетне последице не само по жртве, већ и по, у судским поступцима често непрепознате секундарне, невидљиве жртве – децу посматраче насиља. Психолошка истраживања указују да и само присуствовање насиљу оца (статистички подаци показују да су извршиоци насиља у доминантном броју мушкарци) над мајком у улози посматрача (изузимамо, дакле, ситуације када су деца непосредне или колатералне жртве јер су покушала да заштите мајку) поред траума и изостанка системске бриге о њиховом менталном здрављу, доводи до тренсгенерацијског трансвера насилних образаца у смислу да женска деца имају веће предиспозиције да буду жртве, а мушка деца починиоци породичног насиља касније у животу, те да код све деце која одрастају у насилним породицама исто представља криминогени фактор.

Насиље у породици представља комплексан проблем који захтева мултисекторски и кординирани приступ сузбијању. Само успостављање нормативног оквира без ефикасног спровођења мера, поступања државе са дужном пријежношћу, те успостављање мреже подршке жртвама не даје дугорочне резултате (посебна хипотеза). Проблеми у друштву рефлектују се на породичне односе (општа хипотеза), на шта указује пораст насиља у породици у време пандемије (посебна хипотеза), остварени степен владавине права, правне сигурност и начела једнакости пред законом који утичу на број пријављених случајева породичног насиља, односно поверење грађана у институције (посебна хипотеза), толерантан став друштва према насиљу кроз неадекватне медијске садржаје и родно-стереотипни образовни систем (посебна хипотеза), те имплементација међународних стандарда која пружа повољнији амбијент за остваривање женских људских права (посебна хипотеза).

Трајно решење проблема насиља у породици немогуће је без промена укорењених, патријархалних образаца размишљања и схватања улоге жене у друштву (општа хипотеза). У том смислу, едукација представника полиције, тужилаца, судија,

лекара, наставника, социјалних радника, жртава (многе жене нису свесне да су жртве дискриминације или психичког, сексуалног или економског насиља) и шире јавности представља неизоставни део решавања проблема.

Економски, политички и друштвено јака жена која има подршку институција не трпи насиље (општа хипотеза). Насиље у породици последица је хиљадугодишње мушке доминације, те елиминисање родних неједнакости у центрима одлучивање, односно остваривање једнаке заступљености жена у свим државним органима, једнаких зарада за рад исте врсте и престанак дискриминације на тржишту рада по основу мајчинства, суштински оснажују жене.

Породично насиље се дешава како у економски неразвијеним, тако и у економски развијеним земљама. Положај који жена има у друштву неће спречити да се насиље деси, али образована и економски независна жена ће лакше изаћи из круга моћи и контроле на коме се насиље заснива (посебна хипотеза).

Како се у материјалистичком свету приоритети мере новцем, феминистичке организације су, након спроведених студија о трошковима који настају као последица насиља над женама, добиле моћно оружје у борби за расподелу средстава. Налази истраживања изложени су на крају дисертације и поткрепљују тврдње да рад на превенцији, кроз подстицање образовања и запошљавања жена и изградњу склоништа у која би се изместиле жртве и деца (те прекинуо трангенерацијски ланац насиља) представља дугорочно посматрано исплативије решење, иако бол и патња изазвана родно заснованим насиљем немају цену. Како се у друштвима која толеришу насиље оно мултипликује, мултипликују се и трошкови „лечења“ друштвених аномалија и вишеструко превазилазе почетна улагања у спречавање „болести“.

На глобалном плану препознат је проблем „недостајућих жена“ као последица родно заснованог насиља, а родна дискриминације као препрека целокупном развоју и благостању.

Циљ дисертације је сагледавање различитих димензија проблема породичног насиља, подизање свести о размерама и последицама истог, те значају спровођења превентивних мера по ширу друштвену заједницу и предлагање конкретних мера за унапређење положаја жена и измена у законодавним решењима и поступању надлежних органа.

II. ПОЛОЖАЈ ЖЕНА КРОЗ ИСТОРИЈУ

*Не допусти да те завара лажна једнакост –
твоја дужност је да захтеваш најбоље и чуваш своју слободу!*

Урсула Легвин

2.1. Положај жене у Старом веку

У првобитним заједницама жене су биле високо цењене и поштоване пре свега због своје природно предодређене и незаменљиве улоге у продужењу врсте. Откривањем принципа на којима почива репродукција почиње доминација мушкараца и свођење друштвене улоге жене на биолошку - рађање⁶.

Један од првих законика у државама Старог истока⁷ који правно уређује положај жене био је сумерски Ур-Намуов законик.⁸ У појединим одредбама Законика жена се описује као дух таме и разуздана љубавница којој се искључиво стављају на терет

---

⁶ В. Везел, У. (1983), Мит о матријархату, Просвета, Београд

⁷ Стари исток је заједнички назив за ране цивилизације на подручју које одговара данашњем Блиском истоку: Месопотамија (савремени Ирак и Сирија), Персија (савремени Иран), Анадолија (савремена Турска), Левант (савремена Сирија, Либан, Израел, Палестина и Јордан), те древни Египат, а које су се развијале од успона Сумера у IV миленијуму п.н.е. до VI века п.н.е. када је област освојио Кир Велики. Стари исток се сматра колевком цивилизације у којој је настало прво писмо, централизована власт, империје, законици, ропство, организовано ратовање, као и темељи астрономије и математике.

⁸ Ум-Намуов законик представља најстарији закон у историји. Донео га је сумерски владар Месопотамије Ум-Наму, оснивач III династије Ур око 2050. г.п.н.е. Плочице величине 10x20cm исписане клинастим писмом у истанбулском музеју први је превео 1952. године Американац јеврејског порекла, Крамер. У уводу законика истиче се божанско порекло закона и жеља законодавца да земљу очисти од отмицара, варалица и подмитљиваца, те да спречи да „сиротиња постане жртва богатих“.

кажњива дела прељубе и црне магије, те уколико жена слободна човека, служећи се чаролијом салеће другог човека и он са њом легне, та жена да се убије, а мушкарац је слободан. На другој страни, ако човек поступи насилно и одузме девичанство робињи другог човека, тај човек да плати пет шекела сребра.⁹

Најстарији познати акадски текст - Билаламов законик¹⁰ изједначава статус жене и детета, али и прописује санкције за мушкарца који се бахато и неодговорно опходи према својој породици, односно жени. За то време необичан и неуобичајен однос према непорочним и порочним мушкарцима изражава последња одредба Билаламовог законика у којој се наводи да ће човек који отпусти жену која му је изродила децу и узме другу жену, бити отеран из куће и са свог поседа.¹¹

Хамурабијев законик¹² женама признаје правну и пословну способност. Жена је могла примити на поклон поље, башту и кућу што јој потомци ни након смрти мужа нису могли оспоравати. Женска деца су, такође, у наслеђивању била изједначена са мушком. Ипак, жена се налази под знатном мужевљевом влашћу и казне за прељубу су строжије него за мушкарце. Тако, уколико буде ухваћена у постељи са другим мушким бићем везана се баца у воду, осим ако господар жене хоће да је остави у животу.¹³ У воду се баца и супруга која излази, упропашћује кућу и занемарује свог мужа.¹⁴ Девичанство жене било је високо цењено и свако насиље у том смислу било је строго кажњавано: „Ако човек над туђом женом која још није познала човека и још живи у очевој кући, изврши насиље и код ње спава па при том буде ухваћен, тај човек треба бити убијен, а жена слободна.“¹⁵

⁹ Фестић, Р. (1998), Стари кодекси, Editio Iuristica, Вијеће постдипломског студија Правног факултета, Сарајево

¹⁰ Билаламов законик представља најстарији познати и у потпуности сачуван акадски текст настао између 1950-1900 г.п.н.е. Донео га је владар државице Ешнуне – Билалама. Садржи 58 чланова написана на две плочице откривене 1948. године у близини Багдада. Законик је превео Albrecht Geese са Yale Универзитета.

¹¹ В. Карчић, Ф. (2004), Правни текстови – одабрани извори за Опћу историју државе и права, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево

¹² Хамурабијев законик представља најпознатији и најбоље сачуван законик древне Месопотамије. Пронађен је 1902. године у рушевинама града Сузе, на подручју данашњег Ирана, где га је као ратни плен однео еламићански краљ Шутрук Нахунт у XII веку п.н.е. Текст је исписан на стени високој 2,62м која се данас чува у музеју Лувр. На врху стене се налази сликовни приказ бога сунца Шамаша, како седи, и Хамураби док стоји у наклону пред њим. Бог надахњује владара да донесе законик, али владар је тај који врши законодавну делатност. Законик је настао у последњим деценијама владавине Хамурабија (владао 1728-1686. п.н.е.). Хамурабијев законик је нарочито познат по ригидној казненој политици, са честом применом смртне казне, талиона и телесних казни. Законик је превео на француски оријенталиста Шел.

¹³ Хамурабијев законик, члан 129

<http://ucionicaistorije.files.wordpress.com/2011/11/d185d0b0d0bcd183d180d0b0d0b1d0b8d198d0b5d0b2-d0b7d0b0d0bad0bed0bdd0b8d0ba.pdf>, приступљено 4.3.2016.

¹⁴ *Ibid.*, члан 143

¹⁵ *Ibid.*, члан 130

Хетитски законик¹⁶ међу првима садржи норме које узимају у обзир бременитост жене, те прописује казне уколико неко уништи плод у зависности од старости плода, али и друштвеног статуса жене. Женама је призната правна и пословна способност која се, ипак, умногоме ограничава на мираз. Хетитски законик међу првима допушта сексуалне односе мушкарца и жене ван било ког облика заједнице живота.¹⁷ Принуда на сексуални чин, међутим, строго је кажњавана. Тако ако мушкарац применом насиља обљуби жену у планини казниће се смрћу. Уколико би се силовање, пак десило у кући жене, она се сматрала кривом и следила јој је смрт. Ако би их муж затекао имао је право да убије обоје.¹⁸

У најповољнијем положају у античком добу налазиле су се жене у Египту. Када је Шамполион, након дешифровања хијероглифа, 1829. године посетио Египат прикази привлачних, женствених, озарених, осветљених Египћанки пуних живота на бројним храмовима у долини Нила указивали су на поштовање и култ жене који је негован у земљи фараона. Мушкарци и жене су били једнаки пред законом. Жене су могле управљати и располагати приватном имовином, укључујући и непокретности, коју су стицале наслеђивањем, поклоном или, пак, куповином. Положај жене се није мењао ни закључењем брака. Постојала је слобода избора брачног партнера, а невиност супруге није представљала питање части, штавише девојке су могле имати сексуалне односе пре брака. Први Грци који су посетили Египат били су скандализоване правима које су уживале Египћанке, а њихово понашање сматрали су готово неморалним. Ипак, осим на двору, у Египту није постојала полигамија. Жена није приморавана на заједнички живот са мушкарцем, нити је избор партнера наметан од стране оца иако је брак био цењен. Након удаје жена је задржавала своје презиме, а постојао је и обичај стављања брака „на пробу“, односно заједничког живота пре брака коме би предходила нека врста уговора.

---

¹⁶ Хетити су први индоевропски народ на тлу Мале Азије. О њима се зна изузетно мало. Прва сазнања о Хетитском царству била су посредством Библије. Од XVIII века почиње истраживање Хетитске државе да би у XIX почело да се базира на научним методама. Археолози Винклер и Маркиди су почетком XX века ископали у Богази Кеји, у северној Турској, стари хетитски град Хатушу где су пронашли архив са 20 000 документа писаних клинастим писмом. Након објављивања 1921. година текста Хетитског законика на оригиналном клинастом писму, уследили су његови преводи на француски, немачки и друге језике. Сматра се да је донесен у времену од XV до XIV века п.н.е.

¹⁷ Хетитски законик, The Code of the Nesilim, члан 191, <http://legacy.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>, приступљено 15.3.2016.

¹⁸ *Ibid.*, члан 197

Развод брака је био лична ствар, а узроци су били тако постављени да је сваки разлог могао бити наведен као основ за престанак брака.¹⁹

Египатске жене, пре три миленијума су могле бити фараони²⁰, команданти војске, везири, писари, врховни свештеници.. Ахотеп, жена фараон, за време окупације Хикса ујединивши Горњи и Доњи Египат преузима команду над делом војске и гуши побуну на југу земље због чега бива одликована са три златне муве, које су за изузетне заслуге добијали само генерали и војници и улази у војну сферу, до тада резервисану искључиво за мушкарце. За време владавине фараонке Хатшепсут изграђени су и рестаурирани бројни храмови од Карнака до Луксора. Туја, жена фараона Сетија I, испољавала је значајан утицај на двору током владавине свога сина Рамзеса II који јој је подигао колосалну статуу од скоро три метра која сведочи да уздигнуте представе са неретко сакралним значењем у старом Египту нису биле резервисане само за мушкарце на положају. Откривена документа сведоче да су жене заузимале и руководећа места у административним институцијама, а међу истакнутим функционерима - везирима²¹ наилазимо и на женско име Небет (која је била и судија).²²

Под утицајем грчке цивилизације и касније хришћанства, Египћанке постепено губе права, да би Птоломеј Филопатор (221-205 г.п.н.е.) положај египатске жене довео на ниво грчке, намећући јој татора за сваки правни посао. Тако је нестала једнакост између мушкарца и жене у земљи фараона, што је представљало једну од суштинских вредности ове цивилизације која није остварена ни у једној земљи на свету до I светског рата, односно до данас ако говоримо о духовној сфери будући да су позиције папе, патријарха, рабина, имама, али и обичних свештеника искључиво мушке за разлику од египатске жене, која је, као и мушкарац могла да заузме позицију првосвештеника. Иако је имало развијену трговину са земљама Медитерана, египатско друштво у коме су жене имале изузетан положај, нажалост, није имало пресудног утицаја на развој западне цивилизације као идеје античких Грка, које су преко Рима и касније Византије постале основе европске модерне мисли будући да је било потребно двадесет векова да се дешифрирају и преводе египатско писмо.

¹⁹ В. Матић, М. (2011), Положај жене у старом Египту, Институт за упоредно право, Страни правни живот 55 (3), стр. 313.

²⁰ Према Манетону, свештенику касне епохе, који је поделио египатске фараоне у 30 династија, од II династије донет је закон који је предвиђао право жене да ужива краљевску моћ, односно да може бити фараон.

²¹ Најближи сарадници краљевског брачног пара, једна врста премијера са вишеструким функцијама

²² В. Матић, М. (2011), *op.cit.*, стр. 314-315.

Постоје мишљења (Јовановић) да жене у Египту, ипак, нису биле друштвено равноправне са мушкарцима и да је равноправност била више теоријска.

У старој Грчкој упркос многим идејама које су довеле до напретка цивилизације, положај жене је био прилично неповољан. Уместо жене одлуке би доносио отац (*кириос*) или брат, а касније муж или законски старатељ који су бринули о њој и заступали њене интересе. За разлику од жена у Египту, Гркиње нису саме бирале мужа, нити су имале равноправан положај у брачној заједници. Нису располагале никаквом имовином, биле су без наследних права, права гласа, нити су имале икакав утицај на јавни и политички живот. Супруг је могао отерати жену без знатнијег повода којом приликом је задржавала само свој мираз.

Први облик демократије који се развио у граду – држави Атине, није значио иста права за све. Право гласа су уживали само грађани мушког пола старији од 18 година који су прелазили имовински цензус, односно око 10% укупног становништва. Жене, деца, робови, странци, као и странци са сталним боравком у Атине нису имали право гласа. У законима тога времена које је успоставио Солон, жене се помињу само у контексту породичних односа.²³

И док су у јавној сфери били доминантни мушкарци, улога жене се сводила на вођење домаћинства и васпитање деце, пре свега женске и њихову припрему да буду мајке и домаћице будући да нема друштвено признатих професија за које треба да се образују и баве. Како нису могле имати врлине, до којих се долази изучавањем филозофије – што је било намењено мушкарцима, жене су од стране учених филозофа, сматране мање вредним од мушкараца. Ипак, изузеци су постојали. Сократ је, за разлику од осталих софиста, разговарао на трговима са женама. Његов ученик, Платон не само да је жене сматрао равноправним бићима већ и да не постоје послови које могу обављати само мушкарци или само жене. Сходно томе, и жене могу бити владари као и мушкарци, јер имају потпуно исти разум и треба само да добију исто васпитање и буду ослобођене чувања деце и домаћих послова.²⁴ А пре свега, жене се морају образовати као и мушкарци. Познато је и да је Питагора у своју школу примао жене које су биле равноправне са мушкарцима.

²³ В. Обренић, Д. (2014), Право гласа жена, Неко је рекао феминизам?, Како је феминизам утицао на жене XXI века, Heinrich Böll Stiftung, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу, Нови Сад, стр. 26

²⁴ Радовић, В. (2006), Педагошка и филозофска мисао о жени и васпитању женске деце од античке Грчке до почетка 20. века, Педагошка стварност, вол. 52, бр. 7-8, стр. 587.

У делима грчких књижевника жене се описују као верне супруге и пожртвоване мајке. Грчке трагедије, развијене из култа богу Дионису, дају галерију женских ликова. Сматра се да је Еурипид први поставио питање еманципације жена и увео у поезију моралне конфликте који постоје због разлике полова. Ипак, чувено Дионизијско позориште било је намењено искључиво мушкарцима, а Есхилове, Софоклове и Еурипидове јунакиње²⁵ играли су мушки глумци са маскама за женске улоге.²⁶

Аристотел, кога поједини социолози називају оснивачем патријархалне теорије, је, пак, заступао становиште да мушкарци и жене имају различите способности, које их чине предодређеним за различите улоге – првих да владају, а других да се потчињавају.

Културни центар античког света, Атина, није женама давала могућност квалитетног институционалног образовања и њихов положај је био готово робовски, упркос томе што је сам град добио име по Атени, женској богињи мудрости и уметности, заштитници права и праведности и мноштву споменика Амазонки. Најобразованији слој жена биле су хетере. Презирале су брак, и биле су најцењеније међу женама којима су били дозвољени ванбрачни сексуални односи (поред аулетрида, конкубина, диктеријада). Интересантно је да су оне биле једине жене које су могле институционално да се образују у ткз. школама за блуднице. Отмене, духовите, грациозне и елегантне, хетере нису пружале само сексуална задовољства, већ и забаву и интелектуални доживљај. Неке од њих су биле познатије по филозофским расправама, него по сексуалним услугама. Са хетерама се повезује атински војсковођа и државник Темистокле, славни беседник Демостен, Херодот, Перикле, Софокле, Александар Велики, Птоломеј Први и многи други.²⁷ Статуе хетера красиле су јавне зграде, а у њихову част дизани су храмови. Управо је хетера послужила Праксителу (IV век п.н.е.) да исклеше Афродиту Книдску како се нага купа у мору, што представља почетак нове епохе сликања и вајања не само мушког већ и женског тела.²⁸

Иако су се Атињани упуштали у сексуалне везе ван брака, искључиво са хетерама и дечацима – ефебима, прељуба са удатим женама била је строго кажњавана. Званични

²⁵ В. Атанасијевић, К. (2019), Жене у Еурипидовим трагедијама, Жене у Есхиловим и Софокловим трагедијама, Етика Феминизма, Огледи бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд, стр. 86-105.

²⁶ Постоје мишљења (Кито, Морус) да су и Атињанке могле одлазити у позориште. Овакви закључци изводе се посредно, тумачењем Платонове критике поезије, Аристофанових Жаба и сл. Више код Кито, Х. Д. Ф. (1963), Грци, Матица српска, Нови Сад, стр. 283.

²⁷ В. Дунђерски, С. (2003), Светло у тами педагошког маскулинума (схватања о васпитању жена у педагошким учењима у прошлости), Тампограф, Нови Сад, стр. 29-30.

²⁸ Прелевић Плавшић, С. (2019), (Р)еволуција женских права – од лица *alieni iuris* до нордијског парадокса, Европско законодавство, бр. 67, Београд, стр. 278-299.

брак морао је остати „чист“, чувени Драконов²⁹ законик предвиђао је смртну казну за силовање, завођење и прељубу. Иако је Солон³⁰ касније увео измене у те законе, муж је и даље имао право да убије жениног љубавника. С друге стране, у његово време оснивају се градске (државне) јавне куће – диктерије, чиме диктеријаде постају нека врста државних службеница за разлику од ране фазе атинске проституције у којој проститутке нису имале никаква права. Положај диктеријада постаје још повољнији у време Солонових наследника, Писистрата и његових синова Хипије и Хипарха.

Иако нису имале политичка права и нису сматране грађанима, положај Хеленки се разликовао од полиса до полиса. Положај жена у Спарти био је повољнији у односу на Атињанке. Од седме године Спартанке су, заједно са мушкарцима, учене читању и писању,³¹ као и вештини ратовања и оспособљене да, у случају потребе, замене своје мужеве и на бојном пољу. Спартанци су схватили да здравље будућих нараштаја зависи од здравља девојака, те су Спартанке свој организам челичиле трчањем, рвањем, бацањем диска и копља. Спартански законодавац, Ликург, у IX веку п.н.е. проглашава низ закона против одвојености и повучености жена. Како деца нису припадала родитељима, већ отаџбини- *patrii*, Спартанци су другачије гледали на прељубу. Тачније, у војно уређеном Лакадемону³², прељубништво није ни постојало. Са циљем добијања што бољег потомства, Ликург је дао право врским мушкарцима да са другом, мада већ удатом женом, уз пристанак њеног мужа, имају потомство. Биле су предвиђене и казне за Спартанце који су се прекасно оженили или су избегавали ту обавезу.³³

Највећи антички мислилац, Аристотел, међутим, сматрао је да је управо попустљивост према женама разлог несређеног стања и безакоња, те пропадања друштва и полиса што се десило у Лакадемону након дугогодишњег одуства мушкараца због ратних похода. Ипак, лично јунаштво је било на врху хијерархије људских и моралних вредности овог старогрчког града-државе и мада влада мишљење да спартанска уметност није досегла завидан ниво, изнедрила је тип човека-ратника посебних врлина

²⁹ Дракон је био грчки законодавац који је 621. год. п.н.е. донео прве писане законе у Атини, познате по својој строгости. Како су били писани крвљу, а не мастилом по речима једног атинског беседника израз драконски закони се и данас користи за изузетно строге законске одредбе.

³⁰ Солон (640-558. п.н.е.) је био атински законодавац, један од седам мудраца Грчке. Ублажавањем положаја сиромашних створио је извесну хармонију у држави и дао јој либералнији устав и законе, након чега је отпутовао из Атине остављајући грађанима могућност да се ти закони испробају.

³¹ Најстарија хеленска (и европска) песникиња је Спартанка Мегалострата.

³² Старогрчки град-држава је покривао покрајину Лаконију и Месенију, те је био најмоћнија пелопонеска држава. Према називу покрајине Лакедемон становници су се, осим спартанцима, називали и Лаконцима или Лакадемоњанима.

³³ Дунђерски, С. (2003), *op.cit.*, стр. 25.

овековеченог бројним причама и легендама о Спарти и Спартанцима, који су постали синоним храбрости, дисциплине и патриотизма. *Странкиња*: „Ви Лакадемоњанке сте једине жене које владају мушкарцима“. *Горгона (Леонидова супруга)*: „Ми једине и доносимо на свет мушкарце“.³⁴

У римском праву, које је утицало на стварање већине модерних правних система и начина мишљења правника, а чије корене налазимо у атинском праву, жене су *de iure* сматране субјектима права. *De facto*, особе женског пола су најчешће имале статус лица *alieni iuris*, лица која су била под туђом влашћу било оца породице *pater familias*, било мужа (ако је брак закључен са манусом). У породици жена је имала положај кћерке (*filiae loco*). Уколико није била под очевом влашћу, нити удата или пак разведена, за било какав вид иступања у правном саобраћају жени је требао пристанак татора све до 41. или 54. год. н.е. када *Lex Claudia* укида таторство за све жене грађанке Рима, осим за ослобођенице. Жене су у брак ступале вољом патерфамилијаса стицањем пунолетства, односно са навршених дванаест година што се поклапа са почетком репродуктивног периода. Главни животна улога жене је да буде добра мајка и верна супруга посвећена породици. Стога су остајале необразоване, а њихов правни статус није дозвољавао мешање у јавну сферу. Извори не указују да се иједна жена професионално бавила правом, нити да је изучавала право. „Ако им дозволите да се изједначе са мушкарцима, мислите ли да ће их то задовољити? Чим се изједначе са нама, постаће наши владари!“ (Катон)³⁵

Мит о римској жени уткан је у саму легенду о оснивању града Рима. Весталка Реа Силвија изродила је божанске близанце, Ромула и Рема, које је затим пронашла и подојила вучица – која им је омогућила живот. Богиња Јустиција поштована је као оличење правде и праведности. Интересантно је да је, као и у античкој Грчкој, кроз женско божанство персонификована правда, док су у свакодневном животу женама чињене многе неправде. Римским царством никад није владала жена, осим случаја Гале Плацидије³⁶ која је била регент свом сину и дванаест година владала Западним римским царством (прва половина V века н.е.).

³⁴ Дунђерски, С (2003), *op. cit.*, стр. 24.

³⁵ Богуновић, М. (2012), Жена у римском праву – субјект или објект права?, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, вол. 46, бр. 2, стр. 539.

³⁶ Гала Плацидија је била кћерка римског цара Теодосија Првог и његове друге жене Гале, кћерке Валентијана Првог. Била је полусестра младих римских царева Хонорија (393-423. г.н.е.) и Аркадија (383-408. г.н.е.), и мајка Валентија Трећег, супруга визиготског владара Аталуфа, а други брак је склопила са Флавијем Констанцијем, који је био савладар са Хоноријем.

Због свог примереног понашања, углед у римском друштву уживале су матроне (*mater familias*), супруге оца породице и весталке, младе девојке које су се заветовале на моралну чистоту и невиност.³⁷ Весталке су правно биле потпуно еманциповане, нису остајале под очинском влашћу (*patria potestas*), нити им је додељиван тутор (*tutela mulierum*) – живеле су по свом праву (*sui iuris*). Ипак, живот весталки је био под свакодневном контролом врховног понтифекса који им је могао због недоличног понашања изрећи и смртну казну. Весталке су се морале строго држати завета девичанства, а преступница би била жива зазидана у просторији под земљом (јер крв весталки не сме бити проливена), док је мушкарац који је обешчистио био јавно бичеван до смрти.³⁸

Одређене привилегије које су имале чиниле су улогу весталки у друштвеном и политичком животу Рима значајном. Оне су могле да пониште поједине одлуке магистрата (*intercessio*), да спасу осуђеника од извршења смртне казне, правна документа од посебног значаја поверавана су им на чување и сл. У време Сулине диктатуре весталке су спасиле живот младом Јулију Цезару. Код императора су се заузеле за помиловање Месалије, супруге цара Клаудија који је осудио на вешање због недоличног понашања. Цар Вителије је током грађанског рата 69. године писмену поруку за Веспасијанове генерале поверио свештеницама. 193. године у делегацији послатој да преговара са Септимијем Севером који је започео војни удар, уз сенаторе су биле укључене и весталке. Јулије Цезар је непосредно пред смрт (44. год. п.н.е.) поверио на чување весталкама свој тестамент, што постаје уобичајена пракса након Августове владавине.³⁹

Неке од Римљанки се, међутим, нису мириле са улогом коју им је друштво наменило и како нису имале на располагању правне инструменте који би им омогућили утицај на доношење политичких одлука користиле су природну предност над мушкарцима и женске чари како би манипулисале мушкарцима, који нису увек били њихови мужеви. У I веку принципата утицајна фигура на политичкој сцени Рима била је Агрипина, кћерка Германија и Агрипине Старије, која је својом енергијом и амбицијом

³⁷ Након тридесет година од полагања завета чистоте весталке су се могле удати, али су то ретко чиниле. Свештенице богиње Весте биле су задужене да чувају вечну ватру као симбол постојаности и трајности римске државе. Пошто се у примитивним заједницама тешко долазило до ватре било је неопходно да се она чува на једном месту, где би пламен стално горео. В. Бујкулић, Ж. (2009), Форум романум, римска држава, право, религија и митови, Београд, стр. 759.

³⁸ В. Ромац, А. (1973), Извори римског права, Загреб, стр. 761.

³⁹ Хусеинспахић, А. (2011), *Tutela mulierum* и правни положај жене у старом вијеку, Анали Правног факултета Универзитета у Зеници, вол. 4, бр. 8, стр. 222.

била предодређена за престо, али као женско дете није могла наследити титулу принцепса. Ушла је у историју као бескрупулозна жена чија се освајачка стратегија заснивала на прељубама, укључујући и инцест, као и убиствима, најчешће у виду тровања.⁴⁰

Честитост, моралност, верност и послушност, идеали којима је требала тежити свака узорна Римљанка, свакако нису били спојиви са стремљењима жена из високих друштвених кругова ка учешћу у јавном животу. Да женина независност није увек имала негативну конотацију говори нам пример кћерке Сципиона Африкануса⁴¹ и жене Тиберија Граха, Корнелије - образоване и економски моћне жене која је могла самостално да доноси одлуке. Ипак, Римљани су је поштовали пре свега због тога што се као удовица посветила одгајању деце⁴² и одбила просидбу Птолемеја, краља Египта те што своју улогу мајке, супруге и кћерке није подредила слободи, способности и интелекту.⁴³ О идеалима узорне Римљанке говоре и поступци Лукреције, девојке изванредне лепоте и стаса која је поклекла пред уценом Секста Тарквинија, сина краља Тарквинија Охолог, и допустила силовање. Наиме, када је Лукреција одбила недоличну понуду Секста Тарквинија, он јој је запретио да ће њено голо мртво тело поставити поред роба како би изгедало да је починила прељубу. Посрамљена и стигматизирана, Лукреција⁴⁴ је да би искупила свој срамни чин и учинила нешто достојанствено једне Римљанке, пошто је заклела браћу на освету, извршила самоубиство убодом ножем у срце.⁴⁵ Лукрецијин брат и супруг су постали први конзули Рима, а Лукреција, која је

---

⁴⁰ Са Гнејом Домицијем, први брак, добила је сина Нерона, будућег римског цара. Другог мужа, Гаја Салустија Криспа Пасенијуса, отровала је печуркама. Трећи брак је, противно римских прописима о брачним сметњама, склопила са стрицем Клаудијом. Списак њених наводних љубавника укључује и њеног брата Калигулу, зета Емилија Лепида, филозофа Сенеку, ослобођеника Паласа и чак сина Нерона. Поред другог мужа, списак њених жртава обухвата и Калпурнију, Клаудијеву дружбеницу, Лолију Паулину, Калигулину бившу жену и кандидат за Клаудијеву жену, Клаудија и Нероновог потенцијалног конкурента за престо Марка Јунија Силанија Британикуса, Клаудијевог посинка. Више видети Barrett, A. (1996), *Agrippina, Sex, Power and Politics in Early Empire*, London

⁴¹ Публије Корнелије Сципион, чувени римски војсковођа који је победио Ханибала у Другом пунском рату, због чега је и добио надимак Африканац (*Africanus*) чиме је његову породицу, односно огранак *Scipiones* учинио једним од најугледнијих и политички најутицајнијих у Републици.

⁴² Са Тиберијем Грахом је имала дванаесторо деце од којих је само троје доживело зрелије године, међу којима су чувена браћа Грах – Гај и Тиберије.

⁴³ Више видети Dixon, S. (2007) *Cornelia, Mother of Gracchi*, New York

⁴⁴ Више видети Matthes, M. (2000), *Repe of Lucretia and the Founding of Republics: Reading in Livy, Machiavelli and Rousseau*, Pennsylvania

⁴⁵ Лукрецијин брат Брут и супруг Колатин су народу показали њено мртво тело и позвали га да оружјем освети Секстов злочин, након чега је избио устанак у коме су Тарквиније и његов син прогнани, а Рим проглашен републиком. Тарквиније и његов син су уточиште нашли код својих етрурских рођака који су их чак покушали силом вратити на власт, али, импресионирани храброшћу Римљана, одустају. 496. год. п.н.е. Тарквинијеви су учествовали у бици код Регилског језера у којој је Тарквиније рањен, а Секст убијен.

попут грчке Хелене својом лепотом и поступцима утицала на ток историје, предмет интересовања многих књижевника и уметника.

Наслеђивањем владарске титуле у Риму доводи жене принцепса у средиште пажње, а живот на двору, свакако, занимљивијим. Строго се водило рачуна за кога ће се удавати жене из владарских породица, будући да је брачна веза са принцепсовом кћерком значила потенцијалну владарску титулу због чега су се неретко припадници владарских породица женили међусобно како би сачували престо. Сматра се да је са Ливијом Друсилом, Августовом другом женом започело ново доба владавине у коме значајно место добијају и жене. О Ливијиној личности постоје многе контроверзе. Ставља јој се на терет убиство Марцела, сина Марка Антонија и супруга Октавијанове кћерке из првог брака, Октавијанова два унука: Гаја и Луција. Постоје тврдње, али недовољно доказане, да је чак и Октавијана отровала смоквама.⁴⁶ Иако је Тацит сматра катастрофом за Цезарову династију, Ливија је пред крај живота проглашена мајком отаџбине.⁴⁷ Неспорно је да је поред изванредне лепоте која је красила, Ливија била интелигентна, способна и оштроумна, те чест саветник свога мужа Октавијана уз кога је носила титулу Августа.

Положај жене у древној словенској породици није довољно изучен услед малог броја доступних историјских извора. По најстаријем обичају словенских паганских племена која су настањивала просторе Русије, форма закључења брака била је отмица девојке (*умичка, умиканије*) који је заменио обичај куповине невесте,⁴⁸ на основу чега можемо закључити да женина воља за улазак у брак није имала већег значаја. Породица је свакако била патријархална, али ингеренције оца породице у односу на чланове биле су далеко мање него у старом Риму. Жене су, као готово у свим правима Старог века,

⁴⁶ Евентуална бескрупулозност Ливије Друсиле повезује се са жељом да обезбеди престо сину Тиберију, који је био њен син из првог брака са Тиберијем Клаудијем Нероном, Октавијановим политичким противником. Октавијан је био очаран деветнаестогодишњом Ливијом која се вратила из изгнанства из Спарте. По историчару Диону Касију, Октавијан се развео од супруге Скрибоније истог дана када му је родила кћерку Јулију. Када је Ливија била у шестом месецу трудноће, Октавијан је присилио Клаудија Нерона да прихвати развод. Октавијан је оженио трудну Ливију без поштовања правила о времену небрачности, установљеном како би се избегле недоумице о очинству детета (постоје и тврдње да је Ливија друго дете родила 14. јануара 38. године, а да се 17. јануара удала за Октавијана). Такође, наилазимо и на инсинуације да је дете Октавијаново, али како он није тражио да се утврди очинство, деца су пет година боравила код Ливијиног првог мужа, односно до његове смрти. Ливија и Октавијан нису имали законите заједничке деце (једино заједничко брачно дете је мртворођено по једним, односно дошло је до побачаја по другим истраживачима) што је довело до суптилних борби за улазак у владарску породицу брачним везама, интрига, а по некима и убистава. Ипак, на крају престо је заузео Ливијин син Тиберије.

⁴⁷ Титула је представљала новину у римском политичком животу и пандан титули *Pater Patriae* коју су носили Цицерон, Јулије Цезар и сам Август.

⁴⁸ Николић, Д. (2000), Древноруско словенско право – друго издање, Београд, стр. 174-175.

искључиване из наследства.⁴⁹ Владало је мишљење да, будући да за нове територије ратују мушкарци, који потом ту земљу и обрађују, признавање наследних права женама значило би давање земље припадницима другог рода коме би удајом припала.

Улога жене у Старом веку, и када би јој била признавана правна и пословна способност, сводила се на рађање и подизање деце, брижне мајке и верне супруге искључене из политичког живота са малим могућностима образовања које би излазило из оквира кућних послова. Строго се водило рачуна о моралу жена, док су са друге стране за мушкарце постављани знатно нижи стандарди, ако изузмемо даме из високих друштвених кругова. Са мало или нимало имовине, подређене мушкарцу, жене у Старом веку нису имале пуно избора. Неке од њих нису се, међутим, мириле са животом који је много одступао од оног који су водили мушкарци. Гркиња Агнодика (IV век п.н.е.) сматра се првом гинеколошкињом на свету. Прерушена у мушкарца лечила је жене са много успеха, због чега је била оптужена да заводи пацијенте. Током суђења открила је да је женско, након чега бива ослобођена оптужби. Првом познатом хируршкињом сматра се Римљанка Фабиола (IV век п.н.е.). Хипатија из Александрије (IV век) прва је позната математичарка. 400. године долази на чело Платонове академије у Александрији, али 415. године бива сурово убијена.⁵⁰ По једнима, фанатични хришћани су је као неоплатонисту сматрали опасном, док према другим изворима разлог представља њено блиско пријатељство са Орестом, римским префектом у Египту, њеним бившим студентом који се веома ослањао на њу, те да се нашао усред политичке борбе. Аспазија из Милета, „прва дама Атине“, користила се правом не-Гркиње како би избегла правило да је жени место у кућу, те је подучавала жене у њиховим кућама и борила се за школовање жена. Жене су самостално владале једино у Египту, најпознатије фараонке биле су Хатепшут и Клеопатра. Ипак, тамо где им престо није био доступан, утицај су остваривале преко својих синова или мужева. Византијска царица Теодора (VI век) остаће упамћена као жена која је остварила бајку о Пепељузи. Некадашња циркуска

⁴⁹ Николић, Д. (2000), *op.cit.*, стр. 177.

⁵⁰ За време Хипатијиног живота Римско царство је прелазило на хришћанство. Сукоб идеја пренео се на улице Александрије када је разбеснела руља присталица александријског патријарха Кирила, предвођена Петром Читачем, скинула последњу управницу Библиотеке са кола у пролазу и скинула је голу, одвукла до оближње цркве и дивљачки искасапила. Иницијатор овог догађаја, патријарх Кирил већ је био познат по антисемитизму и организовању погрома александријских Јевреја, као и спору са патријархом Несторијем за кога је успео да издејствује општу анатему и проглашавање за јеретика, постајући тиме, не само симбол ортодоксије, већ и светац.

звезда и куртизана постаће најутицајнија византијска царица⁵¹ која се изборила за доношење закона који су женама признавали право на имовину, наслеђивање и развод.⁵²

Жена која је обележила Стари век је, свакако, мисирска царица Клеопатра. У њеној личности је обједињена духовна развијеност и образовање Гркиње и безобзирност и небирање средстава ради остваривања власти и амбиција једне Римљанке. Пред њеним чарима поклекле су многе римске војсковође: Помпеј, Цезар и Марко Антоније, а према мишљењима писаца Старог века „александријски рат“ није изазвала нужда већ Цезарова љубав према Клеопатри. Иако писци описују њену неизмерну лепоту, Плутарх, на основу сведочанстава савременика, тврди да није била особити лепа али да је неодољиво освајала интелигенцијом, енергијом, вештином у опхођењу и вођењу разговора коју је, сматра, примила од Цезара. Познавалац грчке и египатске мудрости и уопште културе свих семитских народа, заносног гласа, духовита, импресивно обучена остављала је јак утисак, а како је, сем египатског, говорила и грчки, јеврејски, арапски, сириски, етиопски, медски, партски и трогодитски језик, ретко ком страном изасланику није могла директно да одговори, нити је ико од њих могао осатати равнодушан пред Клеопатрином појавом, осим трезвеног ратника и већег глумца од ње саме – Октавијана. Прорачунато стремећи својим интересима, није се старала о уређењу државе, због чега је пребогати Мисир под њеном управом био у оскудици, чак је завладала и глад, када је нилске канале загушио муљ. Ипак, особине политичара, смелост мушкарца, моћни Римљани којима је „владала“ и достојанствена смрт бацају сенку на зла која је починила остављајући јој епитет најславније жене Старог века.⁵³ „Жене узорног понашања ретко кроје историју“⁵⁴

2.2. Положај жене у Средњем веку

Средњи век, по многим мрачни период раздобља људског друштва, обележио је снажан утицај цркве. Како образовање није било доступно најширим слојевима, неуко становништво је са лакоћом прихватало догме свештенства, које не само да је

⁵¹ Теодора се удала за принца Јустинијана, византијског престолонаследника, каснијег цара.

⁵² Матотек, В., Права жена кроз повијест, <http://povijest.net/2018/?p=1456>, приступљено 25.05.2018.

⁵³ Више Атанасијевић, К. (2008), Етика феминизма, Египатска царица Клеопатра, Огледи, бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд, стр. 130-163.

⁵⁴ Еленор Рузвелт

представљало готово једине учитеље тога доба већ је заузимало и највише положаје у друштву. За разлику од античког доба, које је поштовало тело и сексуалност дивећи се женским божанствима, средњи век изражава презир према телу нарочито женском будући да је подложно чарима зла – сотони. Развој градова, отварањем нових могућности, послова и занимања донекле доприноси еманципацији жена иако не можемо говорити о изједначеним правима и наградама у односу на припаднике мушког пола. Одређене слободе, али не у смислу цивилних слобода модерног доба, уживале су племкиње и узак круг жена привилегованог статуса, док су жене средњег и нижег слоја и даље биле под снажним утицајем патријархалне власти.

Под утицајем цркве у XII веку, церемонија закључења брака почиње се изводити у јавности и тражи се пристанак оба партнера чиме се хтела учврстити друштвена позиција и важност брака. У исто време прописују се строга ограничења у погледу времена, места и начина упуштања у сексуалне односе. Мушкарци би пре поласка на дужи пут своје жене опасавали појасом чистоће⁵⁵, а припадници нижих класа излагали још нехуманијем поступку инфибулације. С друге стране, проституција је цветала и неуспех мера појединих владара у циљу сузбијања ове појаве наводе и светог Аугустина на закључак да би сузбијањем проституције лакомислена пожуда покварила друштво.⁵⁶ Схватајући да је борба против проституције „борба са ветрењачама“, у неким крајевима јавне куће се оснивају под покровитељством цркве.⁵⁷

У основи доктрина и закона који су деградирани положај жене у друштву налази се прича о Адаму и Еви. Поменути мит поставља мушкараца у центар збивања. Бог, не само да прво ствара Адама, па тек онда Еву већ мушкарац преузима жени својствену улогу доношење на свет новог живота чиме умањује њен значај у остваривању функције рађања. Бог – мушкарац ствара мушкараца, који потом ствара жену од свог ребра. Настанак Еве од Адамовог ребра, такође се сматра, одређује смисао стварања жене – ради мушкараца. Конзумирањем забрањеног воћа, она постаје грешно биће и симболично узрок мушкарчевих проблема и разлог његове пропасти. Како жене нису могле постићи немогуће, бити мајке и девице у исто време, нису се могле поистовећивати са чистотом

⁵⁵ Појас чистоће настаје у Фиренци, да би током XV и XVI века постао уобичајена појава широм Европе. Најдуже се задржао у Шпанији, све до XIX века. Сматра се да је Хомер у Одисеји описао појас који би се могао сматрати претечом сурове направе.

⁵⁶ В. Lewinsohn, R. (1959), *Historija seksualnosti*, Зора/Напријед, Загреб, стр. 150.

⁵⁷ Поједини обрачуни темплара о годишњим расходима говоре да је током једне године требало издржавати тридесет хиљада проститутки, Lewinsohn, R. (1959), *op.cit.*, стр. 150.

и невиношћу Мајке Божије⁵⁸ (која не само да је безгрешно зачала, већ је и остала девица након самог порода)⁵⁹, те су понеле терет Еве, грешнице и заводнице. Инквизиција се, међутим, није бринула за грешнице које су блудничиле у борделима са часним грађанима. Предмет интересовања биле су пожудне жене које су склапале пакт са врагом. Тако уз црквени и папински благослов током XIV и XV века почиње прогон вештица широм Европе који досеже врхунац у XVI и XVII веку.⁶⁰ Не постоје јединствена објашњења овог, по многима, највећег злочина против жена.⁶¹ Поред феномена који су постојали и пре прогона: менталне болести, узимање опијата, давна веровања, разлоге пре треба тражити у знањима појединих жена које су поседовале из области медицине и контрацепције, негативном односу учених доктора према народној медицини, бабицама и разним исцелитељима, „одговорностима“ жена за пропаст усева, стоке, катастрофе, болести и смрти, те, по некима⁶², сексуалним фантазијама целибатних црквених инквизитора.

Парадоксално, али највећа слобода развоја пружана је женама у оквиру манастирских зидина. Жене из аристократских кругова у манастирима су налазиле спас од нежељених бракова и трудноће, или би, пак, одлазак био мотивисан спречавањем расипања породичног богатства. Припаднице нижих друштвених класа у манастирима су налазиле излаз из сиромаштва и друштвене искључености. Одлазак у манастир није спречавао одржавање родбинских веза, а неговањем телесне и духовне чистоте пружао је женама веће поштовање и углед у друштву. Овладавање вештинама читања и писања, пружа часним сестрама могућност да се њихов глас чује и ван зидина.

Као и у предходном раздобљу, постојале су жене чије су тежње превазилазиле друштвено наметнуте и, до данас, маргинализоване улоге мајке и домаћице. Тако је оснивач првог средњовековног центра за научна истраживања ван утицаја цркве била

⁵⁸ Сматра се да су прве легенде о Марији изговорене у источним провинцијама Римског царства, где су хришћани били под снажнијим утицајем старих цивилизација које су неговале култ женских божанстава, док се црква западне провинције у првим столећима развоја хришћанства противила тој врсти побожности.

⁵⁹ Чињеница да је Сина Божијег, Спаситеља родила жена изазвала је морално-етичке дилеме које су разрешене састанком доктринарног већа хришћанских отаца, те постављањем вечите Маријине чедности службеним науком и црквеном догмом.

⁶⁰ Доношењем закона 1532. године у време владавине цара Карла V, лов на вештице добија своју легалну форму и прелази у надлежност државе.

⁶¹ 80-90% прогањаних и осуђених биле су жене.

⁶² Више код Küng, H. (2005), *Women in Christianity*, Continuum Press, London, p. 74-75

жена – Тротула.⁶³ Тротула је храбро и радикално, имајући у виду време у коме је стварала, сугерисала да за неплодност нису само криве жене, већ и мушкарци.⁶⁴

Сматра се да првобитна хришћанска учења нису имала негативан став о женама. Чак супротно, управо је жена – Марија из Магдале, била омиљена Христова следбеница која га прати на његовом последњем путовању у Јерусалим и стоји покрај крста све док његово тело није скинуто и положено у гробницу у оближњем врту, која је касније нађена прзна. Иако се јеванђеља разликују у појединостима, Марија Магдалена је, по свима, прва којој се обратио васкрсли Исус.

Лик Марије Магдалене, за који се везују многе контроверзе, током 2000 година хришћанства представља неисцрпну инспирацију. Приче које нису ушле у Библију кажу да је била богата жена, од угледних родитеља краљевских корена. Постоје чак рукописи којима се поткрепљују тврдње да је била жена Исуса Христа, са којим је имала двоје деце.⁶⁵ Постоје и веровања да је веза Исуса и Марије зачала крвну линију која ће постати краљевска лоза династије Меровинга у јужној Француској.⁶⁶ Иако модерни романи, од којих је најпознатији Да Винчијев код (Ден Браун, 2003), такође, вођени небиблијским рукописима заступају становиште да је Марија Магдалена Христова жена нема ниједног канонизованог документа који пружа доказ за то. Марија Магдалена се појављује као грешница, могућа проститутка у јеванђељима по Марку и Луки. Ипак, деградација Маријиног лика и настојање да се поништи историјска улога жене почиње реформама са Сабора из Трента, у чијој позадини је била тежња за успостављањем мушке доминације унутар цркве. Поистовећивањем Марије Магдалене са анонимном, прељубном женом коју је Христ спасао од каменовања или, пак, покајном проститутком Маријом из Египта настојао се умањити значај њеног Јеванђеља које се не ослања на суперматију по основу припадности одређеном полу већ постизању одређених моћи духовног карактера и

⁶³ Тротула де Руђиеро била је најпознатија жена лекар свога времена, а и касније (lat. *Mulierres Salernitanae*). У XII веку, када је људском друштву претила опасност да стечена знања падну у заборав под јаким утицајем црквених догми, на југу Италије, у близини Напуља, у Салерну ствара се оаза медицине - школа Салернитана, први медицински факултет у Европи.

⁶⁴ Њено најзначајније дело „О женским болестима“ вековима је приписивано другим ауторима, укључујући и њеног мужа.

⁶⁵ Реч је о рукопису на животињској кожи који се чува у архиви Британске библиотеке из 570. године написаном на сиријачком језику, блискоисточном књижевном језику који је био у употреби између IV и VIII века, сродан арамејском језику којим је говорио Исус. После шест година интензивног истраживања, Бери Вилсон, професор религије из Торонта и Симче Јакобович, израелско-канадски редитељ уверени су да су открили пето јеванђеље које приказује делове Библије у другачијем светлу. В. Крозни, Х. (2006), Изгубљено јеванђеље, Клетт

⁶⁶ В. Horton, R., Simmons, S. (2007), *Women Who Changed the World*, Quercus

духовне зрелости. 1969. године, услед притисака унутар цркве и од стране феминисткиња, Ватикан анулира интерпретацију Марије Магдалене као проститутке.⁶⁷

Хришћанство није, међутим, једина религија у којој жене имају подређену улогу у односу на мушкарце, тако је и са другим религијама. Свакако да религија представља одраз односа у друштву у којима су жене превасходно мајке, девице, супруге, вештице или пак врачаре, али и битан социјализаторски фактор уз језик, образовање, васпитање и културу. Са друге стране, патријархална идеологија налази снажно упориште у хришћанству, исламу и јудаизму. У свим културама религија битно утиче на социо-културну конструкцију рода, те је неопходно да истраживања религије и рода не остану само на нивоу маргиналних курсева на универзитетима, у оквиру студија религије или теологије већ да их друштвене науке и хуманистичке дисциплине укључе у своје институционалне оквире.⁶⁸

Питање религије добија на значају, ако га сагледамо у светлу могућег оправдања за потчињен и омаловажавајући положај жена у друштву, па чак и насиље над њима будући да се многи обичаји попут жртвовања новорођених девојчица, ритуала сати⁶⁹,

---

⁶⁷ В. Nachey, L., Марија Магдалена или „Apostola Apostolorum“, <https://old.vopus.org/sr/gnoza/mistika-religija/apostol-apostola.html>, приступљено 23.7.2018.

⁶⁸ На универзитетима у Србији истраживање религије и рода не постоје у оквиру државних институција осим на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, на којем се, од школске 2003/2004, предаје изборни предмет „Национална етнологија: религија и род“. В. Радуловић, Л. (2006), Религија и род: критички осврт на приступе истраживању, Антропологија 1, стр. 81.

⁶⁹ Традиционални индијски (хинду) обичај жртвовања удовице на супруговој сахрани. Сати ритуал су забраниле британске власти 1829., касније и Сати актом 1987. године. Сати је дхарма жене, дужност верне супруге. 2008. године, 71. годишња Лалмати извршила је сати. 1987. године осамнаестогодишња Роор Канвар, након осам месеци брака, баца се у пламен на сахрани свога супруга чиме добија статус божанства и националног идола. В. Дојчиновић, С., *Смрт као природан и културни феномен*, <http://svetlanadojcinovic.com/2014/04/06/smrt-kao-prirodni-i-kulturni-fenomen/>, приступљено 15.08.2016.

преко менструалних табуа, клиторидехтомије⁷⁰, кинеског „златног лотоса“⁷¹, до прописа о покривању главе у хришћанству и праксе хиџаб у исламу⁷² управо могу окарактерисати као такви. Нажалост, наведени примери не илуструју само давну историју већ и савремену религијску праксу у појединим деловима света. Људско тело је налик

⁷⁰ Светска здравствена организација поступак обрезивања назива „женско генитално сакаћење“ (енг. FGM – *Female Genital Mutilation*) и убраја га међу кршење основних људских права. Појављује се још у древном Египту, а религијска позадина и јак лоби обезбедили су му дуг опстанак, тако да је данас преко 140 милиона жена било подвргнутих овом нехуманом поступку, а према подацима Уједињених нација ова бројка се сваког дана увећава са преко 8000 девојчица. У Африци је FGM заступљен у 28 земаља, од Сенегала до Сомалије. Такође је учестао у Јемenu, ирачком Курдистану и Индонезији. За разлику од обрезивања мушкараца, обрезивање жена је неупоредиво болније и повезано са бројним компликацијама, како током самог захвата тако и касније. Због нестручности и недостатка хигијене, често долази до тешких инфекција, па и ХИВ-ом, обилних крварења, болова и смрти (10% случајева), смртност детета при будућој трудноћи износи 55%, сексуални доживљај је уништен, а психијатријске студије ментални шок након обрезивања упоређују са оним након силовања. Чак и када дође до нормалног зацељивања ране, остаје проблем мокрења и полних односа, који су врло болни, заостајања менструалне крви (што доводи до тровања крви), задржавања урина у телу, инфекција и низа проблема током трудноће. Старост девојчица над којима се спроводи обрезивање, без анестетика, је, по правилу, између 4 и 8 година. Са афричким исељеништвом пракса се проширила и по другим континентима. За разлику од Француске, у којој има највише случајева обрезивања девојчица у Европи, а која није предузела мере у вези с тим, у Енглеској је од 1985. године женска генитална мутилација кривично дело, да би 2003. године био донет Закон о женској гениталној мутилацији. Мада тек 30 година касније, први пут у енглеској правној историји два мушкараца dr Dhanuson Dharmasena и Hasan Mohamed су оптужени за женско осакаћење. Наиме, након порођаја доктор је поправио FGM који је пре био направљен на пацијенткињи. Осакаћивање женских гениталија тек однедавно постаје тема међународних организација за заштиту људских права и здравља. Пажњу јавности скренуле су и књиге „Пустињски цвет“ и „Пустињска зора“ светски познате манекенке, а данас и званичне представнице Уједињених нација за права жена у Африци, Waris Dirie, која се родила и одрасла у номадској породици у Сомалији и сама као девојчица била обрезана и инфибулирана. Дрнделић, А., Жене без гениталија – традиција или терор?, <http://dalje.com/hr-zivot/zene-bez-genitalija---tradicija-ili-teror/283936>, <http://dalje.com/hr-svijet/nakon-30-godina-krsenja-zakona-pale-prve-optuzbe-za-zensko-sakacenje/503498>, Мартиновић, Ратко, UN након 60 година реагира на велики проблем – Забрањује се обрезивање девојчица?, <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/69856-un-nakon-60-godina-reagira-na-veliki-problem-zabranjuje-se-obrezivanje-djevojčica.html?print=1>, приступљено 04.09.2018.

⁷¹ Обичај везивања женских стопала, коме је било изложено преко две милијарде жена у Кини током хиљаду година (од X до почетка XX века), представља изузетно болан поступак повијања стопала девојчица узраста од 2-8 година, пре него што би се лук стопала правилно развио. Најчешће у зимским месецима, како би ноге биле мање осетљиве на бол, након омекшавања у топлој мешавини биља, прсти су повијани под табан и насилно ломљени а цела нога је била затезана према назад како би лук стопала такође напукао и омогућио правилно подвезивање. Завоји су се повремено додатно затезали како би се прсти што више приближили пети. Након подвезивања, девојчице су примораване да одмах ходају на стопалима како би их додатно сломиле тежином. Сам процес трајао је око две године, како би се постигло идеално стоплао дужине свега 7cm. Подвезана стопала су изазивала отоке, гнојне чиреве, па и парализу и озбиљне инфекције као што је гангрена. Иако је ход малих, завијених стопла сматран еротичним, а скривена од погледа (жене су чак и у кревету носиле посебне папуче, због непријатних мириса које су изазивале гљивичне инфекције) лотосова стопала развијала мушку машту, њихов утицај превазилазио је приватан домен спаваће собе и несумњиво представљао средство мушке доминације. Деформисани екстремитети држали су Кинескиње ван друштвених токова у оквиру домаћинства, на услузи својим мужевима и даље од других мушкараца, будући да им је за кретање углавном била потребна нечија помоћ. Величковић, В., Лотосов цвет, <http://www.zaprokul.org.rs/Media/Document/CasopisKultura/1765.pdf>, Максимовић, С., Лотос стопала, <http://baixue2013.blogspot.com/2013/03/lotos-stopala.html>, Лотос стопала – идеал непролазне лепоте одржаван хиљаду година у царској Кини, <http://biserdobisera.net/index.php?option=content&task=view&id=180&Itemid>, приступљено 15.09.2018.

⁷² В. Бехаренић, Х., Луковић, А., Шеријатски хиџаб, Kelimetul Haqq, Сафер 1428. х.г., Шета, Ђ., Анализа утјечаја новије забране женских муслиманских одјевних пракси у Европи, Пажња! Одјећа, умјетност, идентитет, Међународни научни скуп Техничког факултета Универзитета у Бихаћу, стр. 55-63, https://www.academia.edu/9646675/Novije_zabrane_%C5%BEenskih_muslimanskih_odjevni_h_praksi_u_Evro_pi, приступљено 2.10.2018.

сликарском платну по коме култура, у којој се оно развија и живи, исцртава шаре своје посебности. Све цивилизације познају својеврсне модификације женског тела у име лепоте и улепшавања, националног и родног обележја, као и политичко-религиозног става. Свима њима је заједничко да се идеал женске лепоте одувек повезивао са болом и насиљем. Иако из угла „еманциповане“ жене Францускиња у корсету „китове кости“⁷³ или пак Кинескиња са стопалима умотаним у завоје изгледају као жртве моде и патријархалне владавине, можемо се запитати да ли силиконски импланти, вађење ребара, липосукција, козметичка хирургија, тетоваже, пирсинзи и сличне интервенције у циљу постизања идеала лепоте и привлачности који намећу модни магацини и медији уопште представљају савремено „насиље“ према женском телу, на које, за разлику од прошлих времена, жене својевољно пристају – да ли онда заиста можемо говорити о еманципацији жена? Као што је приметила Владана Величковић, док је Ханс Кристијан Андерсен писао о Малој Сирени, која у име љубави, у замену за свој глас, уместо пераја добија људска стопала, која са сваком кораком боле и крваре као да ходају по оштрим ножевима, није могао ни да претпостави да су Кинескиње са поносом носиле извезене ципеле изврнутог врха, живеле његову бајку?! И да ли такве бајке треба да постоје, чему оне уче девојчице?⁷⁴

2.3. Положај жене у Новом веку

Деценијама траје борба жена за стицање права на образовање и бољег положаја у друштву. У неким деловима света пером се иде и против оружја.⁷⁵ Ипак хиљаде година мушке доминације није лако променити.

Препрека постизању објективне једнакости мушкараца и жена јесте и насиље у породици. Рањивост жене у окриљу породичног дома препознато је као кршење основних људких права и слобода и препрека даљег развоја и мира уопште. Деценије истраживања довеле су до бољег разумевања вишедимензионалне природе мушког насиља усмереног ка женама. Тако насиље у породици има димензију људких права,

⁷³ Ношење корсета „китове кости“ узроковало је губитак свести и појаву разних трбушних, респираторних и срчаних обољења.

⁷⁴ Прелевић Плавшић, С. (2019), (Р)еволуција женских права – од лица *alieni iuris* до нордијског парадокса, Европско законодавство, бр. 67, Београд, стр. 278-299.

⁷⁵ В. Јусафзаи, М. (2014), *Ја сам Малала*, Euro Book, Београд

здравља, економије, криминала и социјалне правде. Женска искуства и распрострањеност мушког насиља постепено постају позната. Светска банка процењује да насиље изазива много више болести код жена него маларија и саобраћајне несреће заједно и да је попут канцера подједнако озбиљно као узрочник смрти и неспособности жена у репродуктивном периоду.⁷⁶

Широм света жене трпе интимно партнерско насиље, силовање у браку, силовања од познатих мушкараца или странаца, инцест, фетицид⁷⁷, сексуално узнемиравње, предмет су трговине ради присилног рада и проституције, присиљене на склапање бракова⁷⁸, жртве су убистава због части⁷⁹, других форми фемицида, напада киселином и сакаћења женских полних органа. Сви наведени акти појављују се као родно засновано насиље јер су почињени скоро искључиво од стране мушкараца према женама и отворено или прећутно подржани родним неједнакостима на друштвеном нивоу. Културне, друштвене, религиозне норме и економска неједнакост поткопавају законске норме и иду на руку починиоцима. Термин „родно засновано насиље“ указује

⁷⁶ Светска банка (1993) према Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S. (2008), *Violence against women: An international perspective*, New York: Springer, стр. 1.

⁷⁷ Уклањање женског фетуса нелегалним методама раширено у Индији В. India's missing girls: fears grow over rising levels of foeticide, <https://www.theguardian.com/global-development/2014/apr/09/india-missing-girls-rising-levels-foeticide> и Khatum, S., Islam, A., "Death Before Birth" – A Study on Female Foeticide in India, https://www.researchgate.net/publication/215590009_Death_Before_Birth_A_Study_on_Female_Foeticide_in_India, приступљено 10.11.2018.

⁷⁸ Уговарање бракова између деце раширено је у Јужној Азији и руралној субсахарској Африци. У руралној Индији, 47% (извештај UNFPA) девојака се уда пре него што напуни 18 година. Индијска држава Бихар има највећи број бракова које заснивају деца – 69% . У Индији се налази једна трећина свих девојчица-невеста. Према UNFPA уколико се настави са тренутном стопом бракова између деце у свету, сваки дан 39.000 девојака ће се удати премладе. В. <https://sr.globalvoices.org/2013/03/promena-stava-o-brakovima-koje-zasnivaju-deca-u-indiji/>, 11.11.2016.

У Јужном Судану 52% девојака ступа у брак пре 18 година. Према извештају организације World Vision, за већину ових девојчица ови бракови имају смртоносне последице. Наиме, Јужни Судан има највишу стопу смртности на порођају у свету. **Вероватноћа да девојчице у Јужном Судану умру на порођају је три пута већа у односу на вероватноћу да заврше школу.** Како девојчице у овом узрасту још увек нису ни физички ни ментално спремне за брак и трудноћу, порођаји су за њих болно, трауматично, а најчешће и фатално искуство. Уколико преживе порођај, девојчице остају са тешким здравственим проблемима. Петар Кам, професор у основној школи у Нијалу и учесник Програма за заштиту и оснаживање жена при организацији International Rescue Committee истиче да: "Породице све више разумевају да њихове девојчице могу да наставе школовање и добију посао, и да породици финансијски помогну на тај начин, уместо присиљеним браком и мизандромом.", <http://breakfast.rs/опасне-posledice-ranih-prisilnih-brakova/>, 13.11.2016.

⁷⁹ Према процени Уједињених Нација годишње се деси око 5.000 убистава из части. Међутим, женске организације са Блиског истока и југозападне Азије сумњају да је више од 20.000 жена у свету сваке године убијено због части и да су многа убиства класификована као самоубиства ради избегавања процесуирања починилаца. Убиства због части дешавају се и у западним земљама, Русији и Канади унутар мигрантских заједница. Потресне судбине неких од жена погледајте код Fisk, R., The crimewave that shames the world, <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-the-crimewave-that-shames-the-world-2072201.html>, 13.11.2016.

на везу друштвеног и економског статуса и рањивости жена у породици и друштву уопште.

Студија спроведена у више од 50 земаља потврдила је да насиље утиче на губитак жена широм света:

- 10-60% жена је најмање једном доживело физичко насиље од стране партнера;
- насиље које трпе жене годишње од стране интимног партнера креће се од 3% или мање у САД, Аустралији и Канади до 27% у Леону, Никарагви, 38% у Кореји и 52% у Палестини и појасу Газе;
- жене више страдају или бивају убијене од стране интимног партнера него било кога другог⁸⁰;
- више од пола адолесценткиња пријавило је да се њихово прво сексуално искуство десило под принудом.⁸¹

Док је напредак у средствима борбе против насиља над женама и унапређењу подршке жртванма видљив у многим земљама, нове форме насиља настају.⁸² Утицај насиља на жене и девојчице је велики. 50 милиона жена у јужној Африци је мање данас него што би било да није селективних абортуса, насиља и занемаривања. Девојчице и жене имају мање хране од дечака и мушкараца, негира им се право на образовање и приморане су на бракове иза којих стоји неки породични интерес, те мало или нимало доступну одговарајућу здравствену заштиту.⁸³

Превремена смрт жена и девојчица због родне дискриминације, неједнаког приступа ресурсима, насиља и занемаривања позната је као „*missing women phenomenon*”. Индијски добитник Нобелове награде, економиста Amartya Sen први је уочио наведени феномен и проценио да је више од сто милиона жена „нестало“.⁸⁴

⁸⁰ Ellsberg и Heise (2005) према Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S. (2008), *op.cit.*

⁸¹ Krug et al. (2002) према Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S., *op.cit.*

⁸² Трговина људима превазилази кријумчарење дроге као једна од светских најбрже растућих активности, иако процена димезија варира. Према *United Nations Office on Drugs and Crime* између 700.000 и 2 милиона људи годишње предмет су трговине (UNODC 2006) док се тај број према *United States Trafficking in Persons* извештају процењује на 600.000 до 800.000 људи којима се тргује годишње највише за комерцијалну сексуалну експлоатацију (US State Department 2005). Од чега 80% чине жене и девојчице.

⁸³ OXFAM International (2004) према Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S., *op.cit.*

⁸⁴ B. Sen, A. (2002), *Gender and Justice, Chapter More Than 100 Million Women Are Missing*, Routledge; Sen, A. (1992), *Missing women*, *BMJ: British Medical Journal*, Vol. 304, p. 587-588. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1881324/pdf/bmj00063-0009.pdf>, приступљено 21.12.2018.;

Однос мушке и женске популације становништва у свету је 101 мушкарац на 100 жена. Анализе су показале, међутим да последњих деценија неравнотежа заступљености полова расте чему је допринело смањење стопе фертилитета⁸⁵ и брз развој технологије која омогућава родитељима да сазнају пол фетуса. Пренаталном селекцијом полова и фаворизовањем синова у појединим земљама постигнут је однос између 110 и 120 дечака на рођењу наспрам 100 девојчица.⁸⁶ Биолошки однос полова на рођењу је 104 : 106. Родна селекција и фаворизовање дечака у будућности ће довести до озбиљних друштвених и економских последица. Овај неприродни феномен карактеристичан је за друштва која прожима социјална, културна, политичка и економска неправда према женама која се манифестује насиљем и кршењем женских људских права. Растући број недостајућих жена указује на културе у којима је неједнакост жена дубоко укореењена. Патријархалне средине фаворизовањем мушке деце доприносе дискриминацији жена и девојчица у друштву стварајући климу која погодује насиљу.

Број жена се због родне дискриминације смањује у Азији (највише Индији и Кини), Средњем Истоку и северној Африци, али се сусреће и у имигранским заједницама у САД и бившим земљама СССР-а, нарочито у региону Кавказа. Процењује се да, међи имигрантима, 2000 Кинеских и Индијских девојчица између 1991. и 2004. године није рођено због свог пола⁸⁷.

Студије из 2005. године показују да је недостајућих жена више, те да преко 90 милиона жена „нестаје“ у очекиваној популацији само у Авганистану, Бангладешу, Кини, Индији, Пакистану, Јужној Кореји и Тајвану.

Klasen, S., Wink, C. (2003), Missing women: Revisiting the Debate, *Feminist Economics*, vol. 9, issue 2-3, p. 263-299.

⁸⁵ Фертилитет представља просечан број деце коју у репродуктивном добу роди једна жена. Стопа од 2,1 обезбеђује просто обнављање становништва. У већини развијених земаља, као и у Србији, стопа укупног фертилитета је знатно испод 2,1. Док се становништво у развијеним земљама са ниским фертилитетом одржава стабилним имиграцијама, у Србији се укупан број становника смањује, долази до депопулације.

⁸⁶ UNFPA Asia and the Pacific Regional Office, *Sex Imbalances at Birth: Current trends, consequences and policy implications*, United Nations Building, Bangkok, 2012, str. 2, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Sex%20Imbalances%20at%20Birth.%20PDF%20UNFPA%20APRO%20publication%202012.pdf>, 20.12.2018.

⁸⁷ Abrevaya, J. (2009), Are There Missing Girls in the United States? Evidence from Birth Data, *American Economic Journal: Applied economics*, Vol. 1, No. 2, p. 1-34, <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/app.1.2.1>, приступљено 23.12.2018.

Табела 1. Број нестајућих жена у појединим земљама Азије⁸⁸

Table 1: Number of Missing Women for Selected Asian Countries Using Census Data							
Country	Year	Actual Number of Males	Actual Number of Females	Actual Sex Ratio	Expected Sex Ratio	Expected Number of Women	Missing Women
Afghanistan	2000	11,227,000	10,538,000	106.5	96.4	11,646,266	1,108,266
Bangladesh	2001	65,841,419	63,405,814	103.8	99.6	66,105,842	2,700,028
China	2000	653,550,000	612,280,000	106.7	100.1	652,897,103	40,617,103
India	2001	531,277,078	495,738,169	107.2	99.3	535,022,234	39,284,065
Pakistan	1998	68,873,686	63,445,593	108.6	99.2	69,429,119	5,983,526
South Korea	2000	23,068,181	22,917,108	100.7	100.0	23,068,181	151,073
Taiwan	2000	11,386,084	10,914,845	104.3	100.2	11,363,357	448,512
Total							90,292,573

Колико жена нестаје кроз селективну политику рађања највидљивије је у популацији младих (до 19 година) што показују подаци *Guilmoto*-овог истраживања из 2010. године.

Табела 2. Процент жена у популацији од 0 до 19 година у појединим земљама Азије⁸⁹

Country	Gender gap 0-19 age group (2010) ^[25]	% females ^[25]
Afghanistan	265,000	3
Bangladesh	416,000	1.4
China	25,112,000	15
India	12,618,000	5.3
Nepal	125,000	1.8
Pakistan	206,000	0.5
South Korea	336,000	6.2
Singapore	21,000	3.5
Vietnam	139,000	1

⁸⁸ Hudson, V., Den Boer, A., Missing Women and Bare Branches: Gender Balance and Conflict, ECSP Report, Issue 11, <https://kar.kent.ac.uk/11409/1/WW-missingwomen-05.pdf>, приступљено 10.03.2018.

⁸⁹ Guilmoto, C. (2011), Sex imbalances at birth Trend, consequences and policy implicatins, United Nations Population Fund, Hanoi, https://en.wikipedia.org/wiki/Missing_women#cite_note-czg-25, приступљено 11.11.2019.

Процена *United Nations Population Division* за 2010. годину је да од 117 милиона недостајућих жена (највише из Кине и Индије) 39 милиона је испод 20 година што се подудара са подацима Guilmoto-овог истраживања. Демографске процене базирају се не само на растућем броју нерођених девојчица кроз пренаталну селекцију полова већ и прекомерној смрности жена последњих деценија.

Смањење броја жена довешће, између осталог, до повећања броја мушкараца који ће живети сами. Следећа симулација базира се на проценама за Кину и Индију будући да анализе показују да у овим земљама „нестаје“ 95% девојака испод 20 година. Симулација показује очекивани број бракова мушкараца према сто бракова жена и који проценат мушкараца ће остати нежење у 50-тој години. Такође садржи и алтернативни сценарио базиран на каснијем уласку мушкараца у брак за две године, односно са 30.5 година.

Табела 3. Дисбаланс броја мушкараца и жена спремних за брак у Кини и Индији⁹⁰

	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2070	2080	2090	2100
China										
Marriage Squeeze	99	124	160	157	155	144	127	121	115	110
% single men at 50	3.3	3.2	4.1	9.3	14.5	14.6	12.8	9.6	7.2	6.0
Marriage Squeeze*	99	117	148	144	145	140	124	122	118	112
% single men at 50*	3.3	3.1	3.2	6.9	10.6	11.1	10.8	8.8	7.4	6.6
India										
Marriage Squeeze	104	125	145	158	164	157	141	134	129	125
% single men at 50	1.1	1.3	2.4	5.0	8.0	10.0	10.2	8.6	7.2	6.5
Marriage Squeeze*	104	112	118	122	122	120	116	117	119	119
% single men at 50*	1.1	1.3	1.7	3.0	4.5	5.7	6.4	6.3	6.4	6.7

*алтернативни сценарио базиран на каснијем уласку мушкараца у брак за две године, односно са 30.5 година

⁹⁰ UNFPA Asia and the Pacific Regional Office, *Sex Imbalances at Birth: Current trends, consequences and policy implications*, United Nations Building, Bangkok, 2012, str. 51, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Sex%20Imbalances%20at%20Birth.%20PDF%20UNFPA%20APRO%20publication%202012.pdf>, приступљено 15.11.2019.

Како се број потенцијалних младожења током посматраних десетогодишњих интервала повећава у односу на број потенцијалних млада, сразмерно се редукује број бракова мушкараца што има за резултат пораст броја самаца током следећег периода, а дисбаланс очекиваних „мушких“ и „женских“ бракова (*marriage squeeze*) постаје акутан. Мушкарци који су остали сами пре 50-те године претпоставља се покушаће да се ожене у наредном периоду. Симулацијом су, такође, укључени корективи у погледу смртности и поновног закључења брака. Као што резултати показују, каснији улазак у брак мушкараца ће ублажити дисбаланс.

Последице селективне политике рађања која се данас дешава у горе наведеним земљама оставиће неизбрисив траг на структуру популације у наредних 50 година. Узмимо тако 2060. годину, можда се неког 14.6% неожењених Кинеза, или пак 10% нежења у Индији не забрињавава али ако имамо у виду да од укупне светске популације (7.509.980.484⁹¹ становништва) у Кини живи 1.373.541.278⁹² становника а у Индији 1.331.703.761⁹³ становника, значи да ћемо 2060. године у две најмногољудније земље света у којима живи трећина светске популације имати 337.891.153 мушкараца који ће живети сами због недостајућих жена. Смештено у патријархалном контексту, какве су ове земље где је традиционални брак основ изградње породице последице демографских промена нагласиће значај жене као супруге и мајке, а пре свега њене репродуктивне улоге у доминантно мушком друштву. Теоретски, промена демографског окружења довешће до већих притисака на жене у правцу остварења веће стопе фертилитета и ранијег ступања у брак. Инсистирање на женској репродуктивној одговорности доћи ће у конфликт са потребом дужег образовања и бољим изгледима за запошљавање, често повезаним са каснијим женским браковима и нижим фертилитетом. Очигледан је конфликт између борбе за независност жена, на једној страни и истицања женских репродуктивних дужности, на другој страни у земљама погођеним мањком жена за брак у укупној популацији.

Предвиђања базирана на постојећим демографским трендовима и проценама нестајућих жена указују да ће у Кини и Индији број мушкараца који покушавају да се ожене за 50% премашти број жена доступних за брак у наредних неколико деценија

⁹¹ Socio-economics statistical information about India, <http://www.indiastat.com/default.aspx>, приступљено 11.03.2017.

⁹² Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, приступљено 11.03.2017.

⁹³ Socio-economics statistical information about India, *op.cit.*

(мушкарци који остану момци у једном периоду покушаће да се ожене у следећим..) што ће довести до каснијег ступања у брак, ривалства међу нежењама, дужем образовању и већем улагању у обуке и лично усавршавање. Акумулација богатства и имовине утицаће на националну економију кроз веће приходе и штедњу. Са друге стране, повећаће се број илегалних организација које ће одговорити потребама за радницама у секс индустрији или супругама. Повећање трговине женама неизоставно води повећању различитих видова насиља над њима у земљама са мањком невеста. Пролонгирање ступања у брак доводи се у вези и са порастом организоване проституције и вируса ХИВ-а.

Недостатак жена може променити породичноправне норме у правцу дозвољавања хомосексуалних заједница.

У крајевима у којима се већ осећају последице недостајућих жена, мушкарци који не могу да се ожене прибегавају „увозу“ невеста из најсиромашнијих руралних крајева, лошег материјалног стања, других етничких група или удаљених региона. Приметне су међународне брачне миграције у Азију. Главне дестинације данас су Тајван и Јужна Кореја, али очекују се миграције жена из Непала, Бангладеша, Вијетнама, Лаоса, Монголије и других суседних земаља у Кину и Индију.⁹⁴ Када суседне земље не буду у могућности да понуде довољно жена, могло би доћи до пораста миграната из Кине и Индије (које већ данас представљају земље са највећим бројем емиграната), као и илегалних долазака у земље ван Азије.

Дисбаланс полова изазван селективном пренаталном селекцијом утицаће на пораст броја киднапованих жена, присилних бракова, трговине женама, сексуалне експлоатације и злостављаних жена.

Растући притисак на жене да ступе у брак и испуне традиционалну репродуктивну дужност, присилна полиандрија, растућа потреба за сексуалним радницама, напредовање мреже трговине, слаб глас у јавности и мали утицај на доношење политичких одлука, јака контрола институција од стране доминантних мушкараца довешће до доношења њима погодујућих породичних и родних закона. Дакле, једну трећину жена света услед пренаталне селекције полова која се данас одвија у појединим земљама у наредним декадама очекује родна дискриминација, која ће у крајњем довести до пораста насиља над женама услед одузимања њиховог најачег оружја у борби проти мушкараца – знања. Враћање улоге жене на примарно

⁹⁴ В. UNFPA Asia and the Pacific Regional Office, *op.cit.*

репродуктивну лишиће, поред осталог, жене Азије могућности образовања, бољем позиционирању на тржишту рада, остваривању веће зараде, стварање могућности избора и политичког утицаја, полуга које, како ћемо даље у раду показати, битно утичу на смањење породичног насиља.

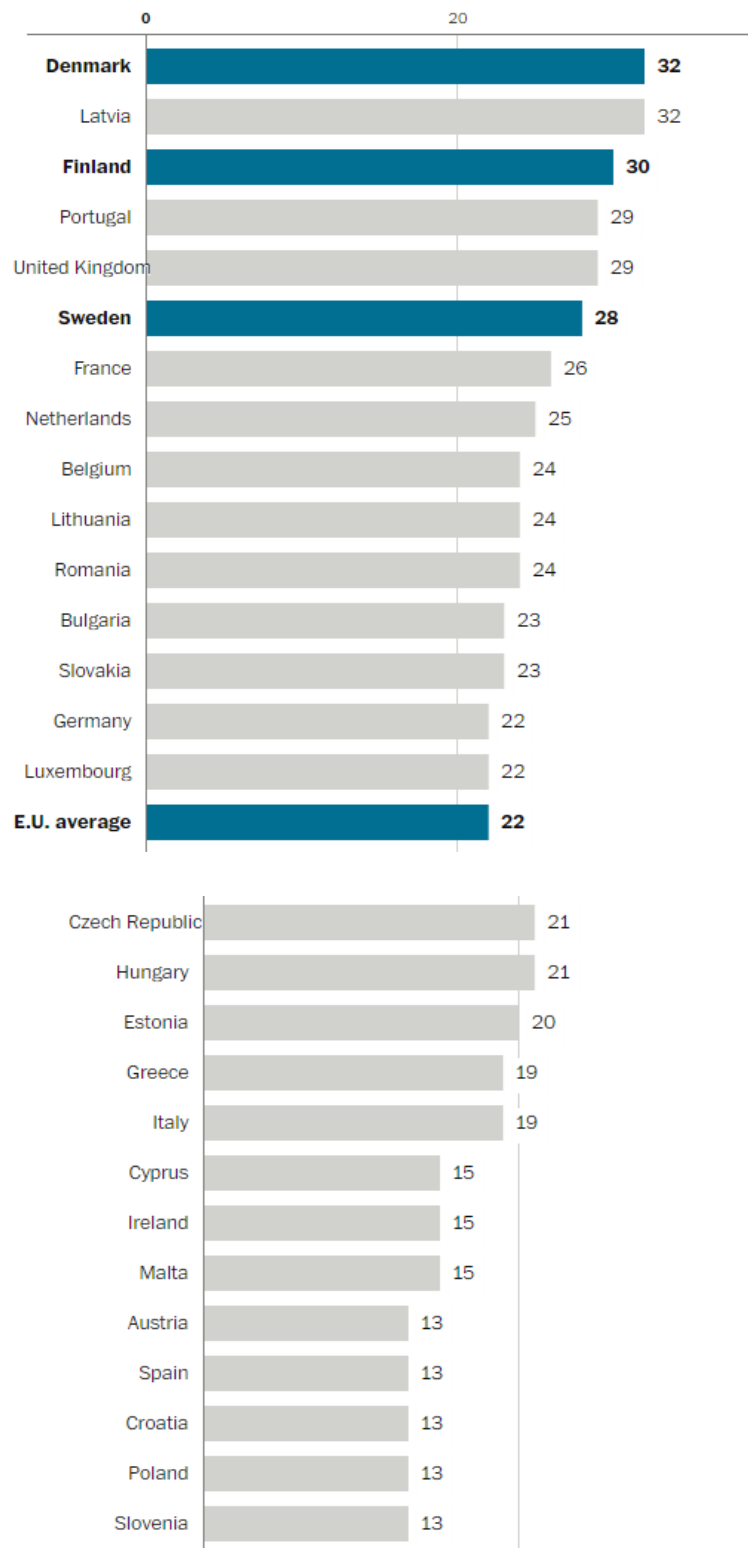
Посматрано на светском историјском платну жене су хиљадама година у подређеном положају у односу на мушкарце. Иако последњих деценија траје активна борба за бољи положај и једнакост жена и даље у већини земаља света положај жене је дискриминишући. Тамо где није, једнакост је привидна, жене неједнако зарађују, немају једнак политички утицај и даље обављају већину кућних полова. У земљама где је једнакост постигнута и на том нивоу хиљаду година мушке доминације води ка „нордијском парадоксу“.

Према подацима *World Economic Forum's 2015 Gender Gap Index* Исланд, Норвешка, Финска и Шведска су земље са најмањим разликама међу половима у погледу образовања, бриге о здрављу, економским могућностима и политичке заступљености (Види Прилог 1).⁹⁵ Истраживања су, ипак показала, да упркос највећем степену родне равноправности остварене у нордијским земљама жене трпе партнерско насиље, чак и у већој мери него што је европски просек. Парадоксално, али у земљама са релативно ниским нивоом родне једнакости – попут Италије или Грчке нпр. - стопа интимног партнерског насиља је нижа. Следећи графикон приказује процентуално изражен број жена које су доживеле физичко и сексуално насиље од стране тренутног или ранијег партнера након петнаесте године и државама чланицама Европске уније.

---

⁹⁵ The Global Gender Gap Report 2015, World Economic Forum, 2015, стр. 8, <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>, приступљено 18.07.2019.

Србија се налази на укупном 45. месту од 145. Ситуација у појединим секторима по *The Global Gender Gap Report 2015* је следећа: економско учешће и могућности жена: 74. место, могућности образовног постигнућа: 52. место, здравље и опстанак: 79. место, политичко оснаживање: 43. место. Детаљније в. 312. стр. *Ibidem*.

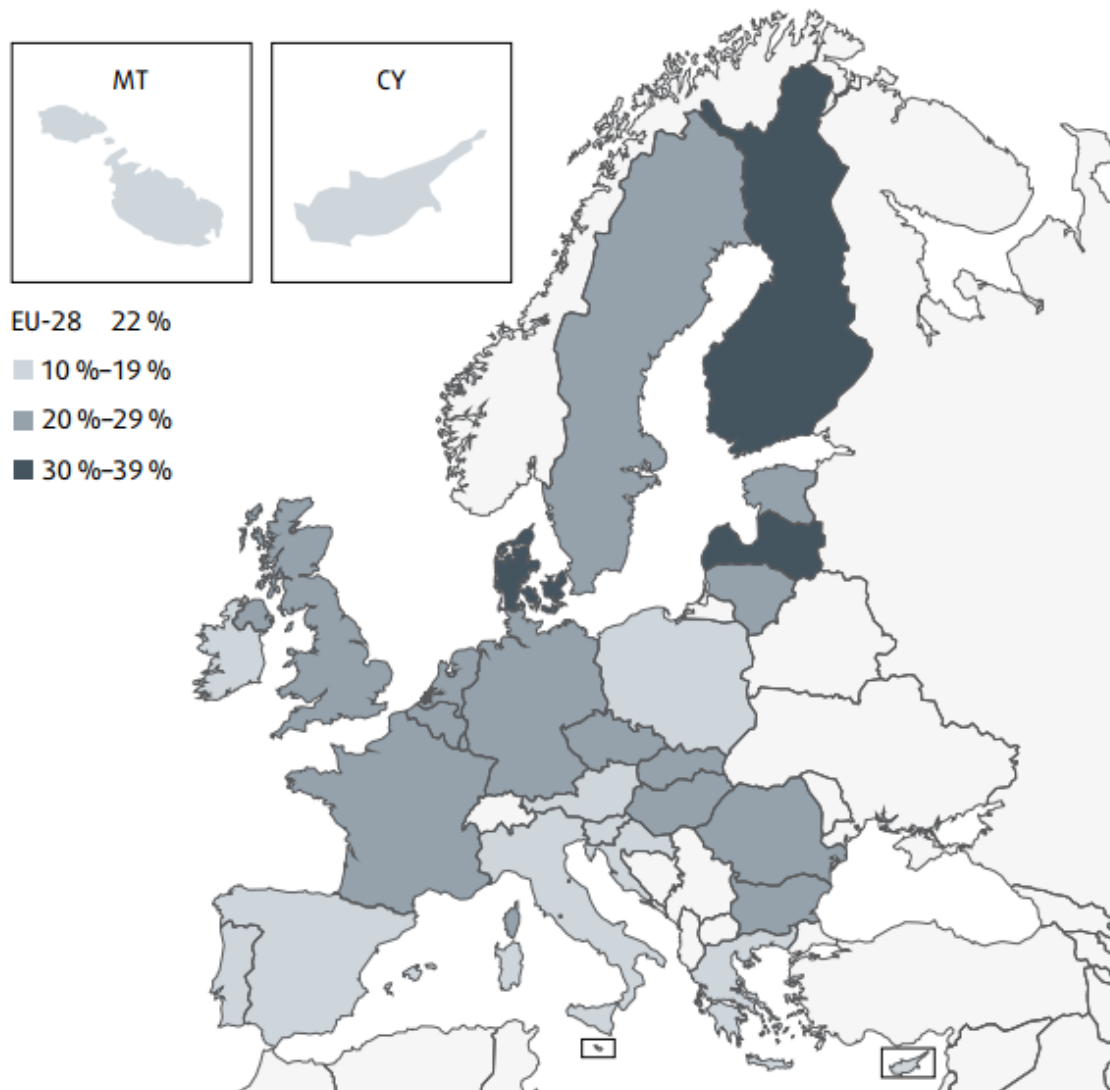
Графикон 1. Насиље над женама у земљама Европске уније (%)⁹⁶

⁹⁶ Taylor, A., The best countries for gender equality may also have a domestic violence problem, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/10/the-best-countries-for-gender-equality-may-also-have-a-domestic-violence-problem/?utm_term=.ee43085cd42c , приступљено 14.03.2017.

Енрике Грасија и Хуан Мерло су у раду објављеном у "*Social Science and Medicine*" ову појаву покушали да објасне назвавши је нордијским парадоксом. Прво се сматрало да жене у Данској, Финској, Шведској и Норвешкој више пријављују насиље, те да је то главни разлог поражавајуће статистике. Међутим, како је даље истраживање показало добрим делом узрок лежи у реакцији мушкараца и бесу проистеклом из високог статуса који жене имају у односу на своје партнера у овим друштвима. Свакако, насиље у породици као комплексан феномен укључује, како ћемо показати многе факторе попут алкохолизма, запослења, копирања образаца из детињства и слично, али студија на којој Грасија и Мерло заснивају своју теорију о нордијском парадоксу показује да су жене са већим економским статусом у односу на своје партнере традиционалних схватања изложеније насиљу, те води закључку да родна једнакост ремећењем традиционалних родних улога ојачава став по којем се насиље правда, а успех жене схвата као претња.⁹⁷

---

⁹⁷ B. Gay, L., The Relationship Between Gender Equality and Domestic Violence, <http://www.cancerincytes.org/single-post/2016/07/14/The-Relationship-Between-Gender-Equality-and-Domestic-Violence>, 13.03.2017.

Слика 1. Физичко и/или сексуално партнерско насиље након 15. године, ЕУ-28 (%)⁹⁸

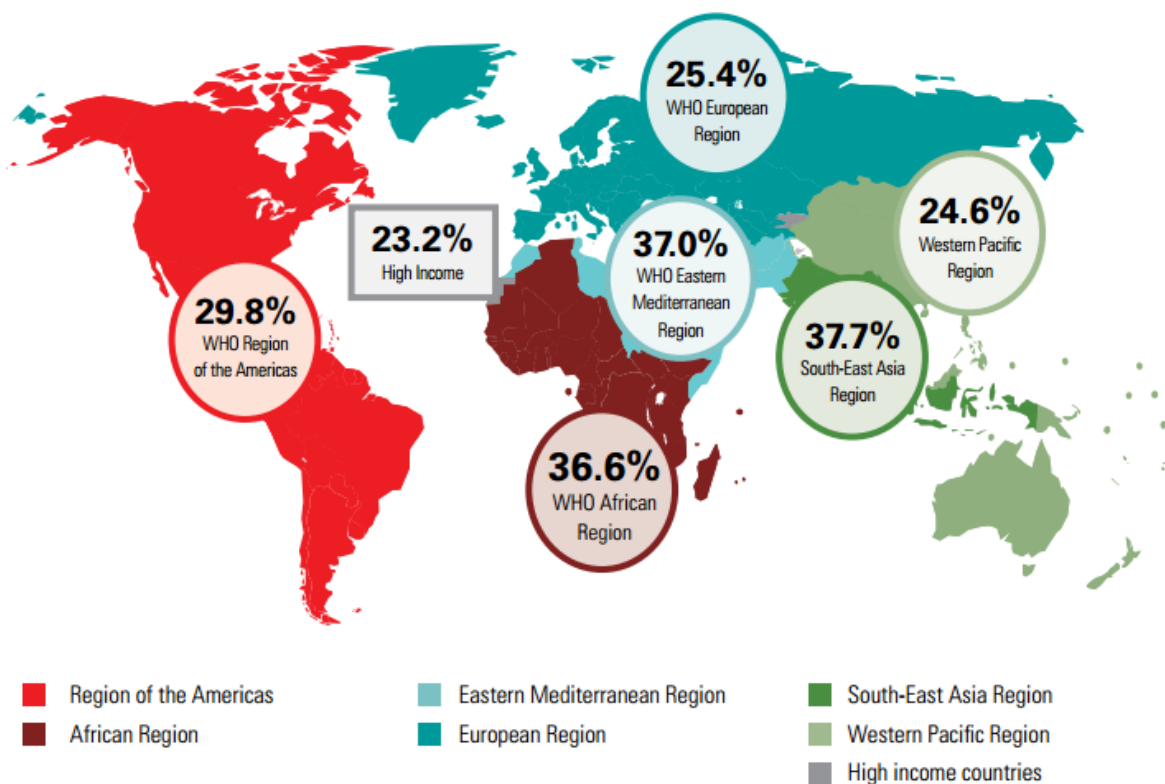
Наведени парадокс не треба да буде аргумент против борбе за родну једнакост као важан фактор у сузбијању породичног насиља, будући да је доминантан број земаља света далеко од стандарда оствареног у Нордијским земљама, већ да укаже на даље правце деловања у циљу свођења породичног насиља на најмању могућу меру.

⁹⁸ FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), Violence against women: an EU-wide survey, Results at a glance, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014, стр. 18 <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-results-glance>, приступљено 12.5.2020.

2.4. Заједница живота и насиље данас

Заједница живота мушкарца и жене опстаје хиљадама година упркос бројним променама које се дешавају у друштву и науци. Исто толико траје мушка доминација и насиље које се дешава иза затворених врата. Као што смо видели, временски и просторно мало је жена које су привилеговане живљењем у државама једнаких могућности. Дискриминација која се дешава у садашњости кроз пренаталну селекцију полова и парадокса попут оног у Нордијским земљама наговештавају да нисмо близу решења и да ће „бити борба непрестана“. Велика путовања почињу малим корацима, а доласком у жижу јавности, доношењем првих међународних докумената и рушењем зидова ћутања породичног дома коцка је бачена. У XXI веку и даље не царује ум него снага.

Слика 2. Приказ интимног партнерског насиља у појединим регионима света⁹⁹

⁹⁹ World Health Organization, Global status report on violence prevention 2014, World Health Organization, Luxembourg, 2014, стр. 14, <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>, приступљено 9.3.2020.

Као што видимо, око 30% жена широм света искусило је физичко и/или сексуално насиље од стране интимног партнера у неком моменту живота. Највећи проценат жртава је у региону Африке, Источног Медитерана и југо-источне Азије око 37% жена, затим следи регион Америке са око 30% жена изложених насиљу.

Прилог 2¹⁰⁰ садржи резултате истраживања насиља у породици у 99 земље света. Иако није оправдано без детаљније анализе упуштати се у поређење података добијених у различитим државама због неједнаког методолошког приступа и различитих временских периода анализе, уз резерву али имајући на уму и резултате из других извора¹⁰¹ проценат насиља које жене широм света доживљавају у интимним партнерским везама креће се од 6.4% у Канади до 70.9% у Етиопији. Подаци СЗО за Србију из 2003. године указују да је 23.7% жена изложено физичком и сексуалном насиљу током живота од стране партнера. Чињеница да *UN Women* у извештају из децембра 2012. године¹⁰², када је у питању Србија узима податке из 2003. године указује на недостатак свеобухватног и систематичног праћења породичног насиља о чему говоримо у посебном поглављу, али што је уочено и од стране стручних тела која су у том смислу иновирала законодавство у правцу побољшавања механизма за праћење и евиденцију жртава и насилника, о чему ће такође бити речи у делу који се односи на Закон о спречавању насиља у породици чија је примена почела од првог јуна 2017. године.

Старосна структура жена које су доживеле насиље од стране интимног партнера у свим регионима света је следећа.

---

¹⁰⁰ Преузето из Violence against Women Prevalence Data: Surveys by Country, Compiled by UN Women (as of December 2012), http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/vawprevalence_matrix_june2013.pdf, приступљено 28.01.2022.

¹⁰¹ The World's Women 2010, Prevalence of violence against women, Table 6.A, <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/worldswomen/Annex%20tables%20by%20chapter%20-%20pdf/Table6Ato6E.pdf>, UN Women, Violence against Women Prevalence Data: Surveys by Country, http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/vaw_prevalence_matrix_15april_2011.pdf, приступљено 12.10.2016.

¹⁰² Не постоји свеобухватни извештај новијег датума.

Табела 4. Старосна структура жена жртава интимног партнерског насиља изражена у %¹⁰³

Age group, years	Prevalence, %
15–19	29.4
20–24	31.6
25–29	32.3
30–34	31.1
35–39	36.6
40–44	37.8
45–49	29.2
50–54	25.5
55–59	15.1
60–64	19.6
65–69	22.2

Старосна категорија са највећим процентом изложености партнерском насиљу је од 35. до 44. године, животном добу када су жене најчешће остварене у улози мајке и супруге те се насиље најчешће дешава под кровом породичног дома од стране сталног партнера.

Свака друга жена доживљава неки облик психичког насиља у породици, свака трећа је доживела физички напад од неког члана породице, свака четврта жена је изложена претњама насиљем. У преко 92% случајева извршиоци кривичног дела насиља у породици су мушкарци. Најраспрострањенији облик насиља је брачно насиље. Најчешће жртве су супруге или бивше супруге насилника.¹⁰⁴

Свака три минута једна жена је физички злостављана. Сваких пет минута једна жена је силована. Сваких десет минута једна девојчица је злостављана. Једна од две жене претрпела је бар један инцидент насиља до своје 16. године. Преко 80% насиља над женама врше њихови партнери (супруг, ванбрачни партнер, ранији брачни или

¹⁰³ World Health Organization, Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence, World Health Organization, Geneva, 2013, стр. 17, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf, приступљено 12.11.2016.

¹⁰⁴В. Петрушић, Н. (2006), Породичноправна заштита од насиља у породици, Правосудни центар, Београд

ванбрачни партнер). 75% жена је насиљу изложено дуго година, а 52% жена насиље трпи свакодневно.¹⁰⁵

Насиље које жене трпе од стране партнера најинтензивније опстаје у поређењу са другим видовима насиља на чијем сузбијању се ради и тесно је повезано са сексуалним насиљем. Појављује се, као што смо видели, како у земљама са развијеним економијама (58%), земљама са оствареним средњим националним приходима (62%) и сиромашним земљама (38%).¹⁰⁶ Дакле, ресурси које ћемо усмерити у решавање појаве карактеристичне за сва друштва и свим временима - насиља над женама нису одлучујући, проблем је много комплекснији. У том смислу, фокус рада ће бити на факторима који оснажују жену и отварају јој врата ка излазу из зачараног круга насиља – образовању и економској моћи стеченој радом.

Једна од пет девојчица сексуално је злостављана током детињства, док је у неким земљама свака трећа жртва сексуалног злостављања у детињству. Процењује се да је четвртина одраслих широм света физички злостављана у детињству (23%), 36% емотивно док је приближно 16% физички занемаривано без значајније разлике између дечака и девојчица. Када је у питању стопа сексуалног злостављања деце ситуација се битно разликује међу половима – 7.6% дечака и чак 18% девојчица су жртве сексуалног злостављања у детињству. Спроведена национална истраживања откривају да је много већа стопа физичког, сексуалног и психичког насиља над децом у Африци него у другим деловима света.¹⁰⁷

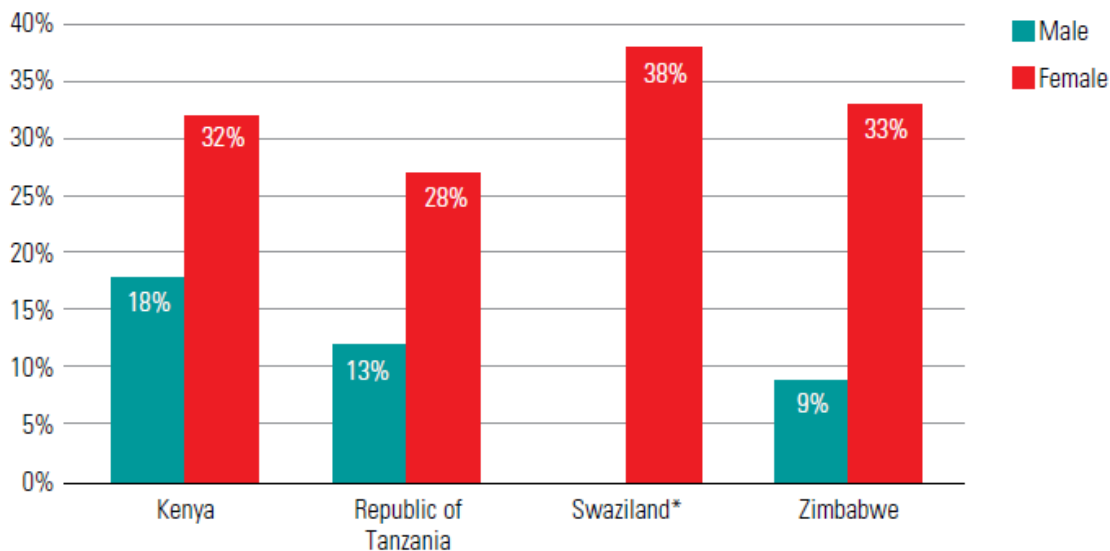
---

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ World Health Organization, Global status report on violence prevention 2014, World Health Organization, Luxembourg, 2014, стр. 23, <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>, преузето 12.11.2018.

¹⁰⁷ *Ibid.*

Графикон 2. Распрострањеност сексуалног насиља над децом у Кенији, Танзанији, Свациленду и Зимбабвеу¹⁰⁸

* извор из Свациленда истраживањем је обухватио само девојчице

Дакле, према истраживању *Violence Against Children Surveys* спроведеним у Кенији, Републици Танзанији, Свациленду и Зимбабвеу свака трећа девојчица трпи сексуално насиље, док проценат дечака изложен овом виду насиља иде од 9% у Зимбабве до 18% у Кенији. Распрострањеност физичког насиља креће се између 53% и 76% у Кенији, Републици Танзанији и Зимбабвеу, са нешто већом изложеношћу дечака овом виду злостављања и 22% девојчица у Свациленду. Распрострањеност психичког насиља креће се између 24% и 38% у наведеним земљама.

Насиљу над старим лицима не посвећује се пажња колико и осталим облицима насиља. Национална истраживања земаља са високим дохотком дошла су до следећих резултата: особе преко 60 година изложене су насиљу у оквиру домаћинства у 0.8% случајева у Шпанији и 2.6% у Великој Британији до 18% у Израелу, 23.8% у Аустрији и 32% случајева у Белгији. Студије које су се односиле на угрожена стара лица (која пате од деменције или живе у старачким домовима) указују да је у 25% случајева пријављено

¹⁰⁸ World Health Organization, Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence, World Health Organization, Geneva, 2013, стр. 15, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf, презето 12.11.2018.

психичко насиље.¹⁰⁹ Имајући у виду трендове старења светске популације, очекује се пораст случајева насиља над старим лицима.

2.5. Насиље у породици као криминолошки и кривичноправни феномен

„По правилу, највећи део свог живота, од рођења до смрти, човек проведе у оквиру породице. Нажалост, разумевање и узајамно поштовање нису присутни у свакој породици, па неретко долази до поремећених односа унутар ње, као и то да до неразумевања, неслагања и нетрпељивости међу члановима породице, потом и до нарушавања стабилности породице, а у многим случајевима и до насиља у породици, долази под утицајем многих фактора који делују унутар и ван породице. Не сме се занемарити чињеница да с обзиром на учесталост насиља у породици, настале последице и степен угрожености жртава, посебну пажњу заслужује насиље над женама и децом.“¹¹⁰

„Насиље у породици је један од облика дискриминације и кршења основних људских права и слобода, као што су: право на живот; безбедност; слободу; достојанство; физички и психички интегритет и др., а јавља се као последица, како неравнотеже моћи између појединих чланова породице, најчешће партнера или бивших партнера, тако и тежње да се та неравнотежа моћи искористи, односно злоупотреби од стране појединца за успостављањем доминације и контроле над партнером или другим чланом породице који у том међусобном односу поседује мање моћи. Та моћ над другим чланом породице може бити последица физичке, психичке, економске или друштвене надмоћи, а испољава се као физичко, психичко, сексуално и економско насиље.“¹¹¹

„Насиље у породици је друштвена појава која се тиче како живота појединаца, тако и целокупног друштва. Насиље у породици убраја се у „феномен дугог трајања” и као социјално-патолошка појава постало је скоро део нашег свакодневног живота. Модели и обрасци његовог постојања, и опстајања, део су патријархалних или

¹⁰⁹ Cooper, C., Selwood, A., Livingston, G. (2008), The prevalence of elder abuse and neglect: a systematic review, *Age and Ageing*, Vol. 37, No. 2, p. 151-160.

¹¹⁰ Бошковић према Матијашевић, Ј., Драгојловић, Ј.(2022), Преваленција насиља у породици, *Култура полиса*

¹¹¹ Жарковић и сарадници према *Ibid.*

традиционалних схватања о односу полова, родним обрасцима и породичним односима.“¹¹²

У истраживању породичног насиља над женама према Опсеница, Костић, Годоровић и Јанковић „не постоје општеприхваћени концепти нити методологије. Последњих тридесет година у овој области истраживања учињени су велики помаци, али се и даље воде снажне дебате о предностима и недостацима различитих теоријских и методолошких приступа.“¹¹³

Насиље у породици према Жарковић et. al. представља „свако понашање једног члана породице, којим се угрожава или повређује телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице.“¹¹⁴

Број случајева насиља у породици са смртним исходом се повећава. „Жртве убистава су најчешће жене које су претходно трпеле насилничко понашање својих мужева или других мушких сродника и које нису добиле одговарајућу заштиту од полиције, центара за социјални рад и других државних органа нити од људи из своје непосредне околине. Жене су посебно угрожене онда када одлуче да напусте своје насилне супружнике. Жена која трпи насиље у браку, којој се обично поставља питање зашто није напустила насилника ако јој се не одговара да буде са њим и ако заиста трпи злостављање, најчешће је жена која је ухваћена у замку страха од убиства приликом напуштања насилника.“¹¹⁵

Драшкић наводи да се „породично насиље може дефинисати као понашање које се испољава кроз континуирану употребу силе, претње или злоупотребе поверења у односима између чланова породице.“¹¹⁶

Јовановић истиче да „насиље у породици, поред физичког повређивања које је најочљивије, укључује и „невидљиво насиље“ као психолошко злостављање, вређање и понижавање, а са њима се смеђују и облици економског насиља, да се оно врши у нарочитом контексту дисбаланса моћи, доминација и злоупотреба позиције која се у породици има, злоупотреба односа поверења и зависности, да је оно обично

¹¹² Петрушић, Жунић и Вилић према *Ibid.*

¹¹³ Опсеница, Костић, Годоровић и Јанковић према *Ibid.*

¹¹⁴ Жарковић et. al. према *Ibid.*

¹¹⁵ Петрушић, Жунић и Вилић према *Ibid.*

¹¹⁶ Драшкић према *Ibid.*

континуирано и да уколико не буде благовремено спречено, циклус насиља у породици може бити окончан и вршењем најтежих кривичних дела против живота и тела.“¹¹⁷

Једну од најобухватнијих криминолошких дефиниција у домаћој литератури дале су Константиновић-Вилић и Петрушић према чијем мишљењу „насиље у породици представља континуирану примену физичке и психичке силе према члановима породице уз угрожавање и повређивање домена сигурности и односа поверења и испољавање контроле и моћи над члановима породице, без обзира да ли је у важећем законодавству предвиђено као кривично дело и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења.“¹¹⁸

Насиље у породици, према Петрушић и сар. „јавља се у неколико облика: насиље у браку, насиље према члановима заједничког домаћинства и насиље према деци. Сваки од ових облика представља повређивање и угрожавање домена сигурности и односа поверења између чланова породице, а манифестује моћ и контролу над жртвом.“¹¹⁹ Док је насиље према члановима породице најчешће „дубоко сакривена тајна и чланови породице о њему не говоре јавно“¹²⁰, због чега се и говори о „феномену „тамне бројке“ насиља у породици. За чланове породице веома је значајно да породица према спољној околини сачува изглед стабилности и сигурности породичног живота. Насилник се често понаша другачије, различито када је у јавности и када је у свом породичном или приватном окружењу, испољавајући своју агресивну природу у сопственој кући. Веома дуго важио је подељен став да су породични односи строго приватна сфера живота и да је заштита приватности много значајнија од заштите физичког и психичког интегритета члана породице, жртве насиља.“¹²¹

Матијашевић и Оташевић истичу да су „најчешћи разлози за остајање у насиљу: страх, деца, осећање стида и кривице, недостатак самопоуздања, изолованост и исцрпљеност, економска зависност, недовољна информисаност о процедурама и правима, насиље у примарној породици и други разлози. Трпљење насиља одређено је како друштвеним схватањем тако и бројним психолошким разлозима. Објашњење се, делимично, може наћи у најчешћој динамици насилног односа у којем се смењују фазе насиља, када целокупну моћ поседује насилник, и фаза кајања, у којима жена има привид

¹¹⁷ Јовановић према *Ibid.*

¹¹⁸ Константиновић-Вилић и Петрушић према *Ibid.*

¹¹⁹ Петрушић и сар. према *Ibid.*

¹²⁰ Петрушић, Жунић и Вилић према *Ibid.*

¹²¹ Петрушић, Жунић и Вилић према *Ibid.*

своје моћи и контроле ситуације. Околина, а често и стручњаци осећају беспомоћност да пруже подршку жени. Није ретко да околина испољава отворено неразумевање, па чак и љутњу, што жена “пристаје“ на насиље, не тражи или не прихвата понуђену помоћ.”¹²²

---

¹²² Матијашевић и Оташевић према *Ibid.*

III. МЕЂУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА

Иако је, како смо видели, насиље над женама дубоко укорјењено у људским друштвима на свим меридијанима, можемо рећи да је тек од скора постало предмет непосредне правне регулативе на међународном плану. Свакако да је један од битних фактора за оклевање међународне заједнице био став о неуплитању међународног, јавног права у породичне односе. Међутим, имајући у виду распрострањеност и последице проблема насиља у породици, међународна заједница је увидела неопходност рада на решавању или макар ублажавању проблема. Поједине међународне организације почињу посредно да се баве питањем насиља над женама кроз инструменте заштите људских права, али први правно обавезујући документ који се бави превенцијом и заштитом жена од насиља у породици у Европи донет је 2011. године (ткз. Истанбулска конвенција).

Међународну регулативу релевантну у области насиља у породици посматраћемо на три нивоа: докумената донетих у оквиру Уједињених нација, Савета Европе и Европске уније. Један број докумената садржи правно обавезујуће норме и њихову примедну надзиру судови и тела установљена самим конвенцијама, док остали међународни документи – декларације, препоруке, резолуције представљају правне и политичке инструменте који, иако нису обавезујући пружају смернице државама чланицама и као такве могу бити основ за правни поступак.

У нашем правном систему међународни споразуми чином ратификације или приступања наше државе, постају наше национално, унутрашње право односно непосредно се примењују (монистички правни систем).

Србија није чланица Европске Уније, међутим као и све земље које теже придруживању, један од услова представља хармонизација са правом ЕУ и у том смислу

нормативне активности које се одвијају на нивоу ЕУ рефлектују се и на рад нашег законодавног тела.

3.1. Регулатива у оквиру Уједињених нација

Гарантујући заштиту основних људских права: права на живот, права на физички и психички интегритет, права на једнаку правну заштиту, забрану дискриминације и сл. првобитна документа Уједињених нација која се посредно баве заштитом од насиља у породици су:

1. Иако се у преамбули Повеље Уједињених нација (1945. године) изражава „вера у основна права човека, у достојанство и вредност људске личности, у равноправност људи и жена и нација великих и малих“¹²³ Суштински, прича о женским људским правима почиње Универзалном декларацијом о људским правима¹²⁴ (1948. године), када је на захтев Еленоре Рузвелт усвојен родно осетљив језик и уместо термина права мушкараца (*men's rights*) унет термин људска права (*human rights*)¹²⁵. Како у афричким језицима изрази мушкарац и човек нису синоними, као што је био случај у многим другим, делегати ових земаља поставили су питање тумачења термина „*men's rights*“ и да ли се он односи и на жене или само на мушкарце;¹²⁶
2. Међународни пакт о грађанским и политичким правима¹²⁷ са два протокола, донет 1966. године,

¹²³ Повеља Уједињених нација, http://www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/krsiva/povelja_un.pdf, приступљено 5.9.2021.

¹²⁴ The Universal Declaration of Human Rights, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, приступљено 1.9.2021.

¹²⁵ Јовановић, Н. (2005), Насиље над женама – препрека развоју, Међународни документи, Аутономни женски центар, Београд, стр. 4.

¹²⁶ Види више Pietila, Н.(2002), *Engendering the Global Agenda: The Story of Women and the United Nations, Development Dossier*, Geneva: UN Non-Governmental Liaison Service

¹²⁷ Међународни пакт о грађанским и политичким правима је усвојен и отворен за потписивање и ратификовање, или приступање, резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А(XXI) од 16. децембра 1966. године, а ступио је на снагу 23. марта 1976. године када је потребних 35 држава депоновало инструменте о ратификацији или приступању.

СФРЈ је ратификовала Пакт законом од 30. јануара 1971. године („Службени лист СФРЈ“, бр. 7/1971). Уз Пакт су усвојена и два протокола и то: Опциони протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима који је ступио на снагу 23. марта 1976. године и Други опциони протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима који је ступио на снагу 11. јула 1991. године. Савезна Република Југославија је оба протокола ратификовала 2001. године (“Службени лист СРЈ“– Међународни уговори, бр. 4/2001), <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/141>, приступљено 1.9.2021.

3. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима¹²⁸, донет 1966. године.

Године 1975, Генерална скупштина Уједињених нација проглашава Међународном годином жена са темом “Равноправност, развој и мир“. У Мексику је одржана прва глобална конференција жена на којој је усвојен глобални акциони план за побољшање положаја жена, почиње декада Уједињених Нација за жене (од 1976. до 1985. године), установљава се осми март као Међународни дан жена¹²⁹, одржава низ међународних и националних (Аустралија, Канада, Нови Зеланд, Сједињене Америчке Државе) конференција, формирају се институције са циљем промовисања и унапређења женских питања попут: Међународног истраживачког и наставног института за побољшање положаја жена¹³⁰, Развојног фонда Организације Уједињених нација за жене¹³¹ и Ресурсног центра за женске студије¹³² - женски покрет је закорачио на међународну политичку арену.

Универзалном декларацијом о људским правима, Међународним пактом о грађанским и политичким правима и Међународним пактом о економским, социјалним и културним правима питање равноправности мушкараца и жена прераста из етичког у домен гаранција једнакости фундаменталних људских права и слобода. Показало се, ипак, да у културним обрасцима патријархалних друштава насиље у породици и даље опстаје као скривено кршење људских права жена. Стога се Комисија Уједињених нација за положај жена¹³³, као и многе активисткиње широм света, залажу за следећи корак – утврђивање механизма заштите.

¹²⁸ Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима је усвојен и отворен за потписивање и ратификовање, или приступање, резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200А (XXI) од 16. децембра 1966. године. Пакт је ступио на снагу 3. јануара 1976. године када је потребних 35 држава депоновало инструменте о ратификацији или приступању.

СФРЈ је Пакт ратификовала у јулу 1971. године ("Службени лист СФРЈ- Међународни уговори", бр. 7/71), <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/142>, приступљено 1.9.2021.

¹²⁹ Види више History of International Women's Day, <https://www.internationalwomensday.com/Activity/15586/The-history-of-IWD>, приступљено 1.9.2021.

¹³⁰ The International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW), види више у The Legacy of Instraw in Promoting the Rights of Women, https://trainingcentre.unwomen.org/RESOURCES_LIBRARY/Resources_Centre/Instraw%20Legacy%20English%20pdf.pdf, приступљено 1.9.2021.

¹³¹ United Nations Development Fund for Women, види више Lambert, S., Tennoe, M., Henssonow, S. (2010), United Nations Development Fund for Women, Betascript Publishing

¹³² Women's Studies Resource Centre, види више Barber, J. (1980), Women's Movement South Australia, Experimental Art Foundation, St Peters South Australia

¹³³ Основана 1947. године, види више The United Nations Commission On The Status Of Women, <https://www.un.org/womenwatch/daw/CSW60YRS/index.htm>, приступљено 3.9.2021.

Припремање нацрта Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена био је главни задатак Комисије Уједињених нација за положај жена¹³⁴. Припрема предлога одвијала се у оквиру радних група у периоду од 1976 – 1979. године. Конвенција је усвојена од стране Генералне скупштине УН 1979. године, а ступила је на снагу 1981. године, после ратификације 20. државе брже него иједна конвенција о људским правима до тада¹³⁵. Истовремено, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена представља конвенцију о људским правима са највећим бројем датих резерви. Државе су давале резерве на поједине чланове Конвенције позивајући се на чињеницу да национални закони, традиција или култура нису у духу Конвенције. С друге стране, поједине државе су дале резерву на члан 2 који осуђује дискриминацију жена у свим видовима иако уставне одредбе датих држава забрањују дискриминацију.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена први је међународни документ који дефинише дискриминацију жена као: „сваку разлику, искључење или ограничење у погледу пола, што има за последицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена.“¹³⁶

Конвенција обавезује државе чланице да „предузимају у свим областима, посебно политичкој, друштвеној, економској, културној, све прикладне мере, укључујући законодавне, да би обезбедиле потпун развој и напредак жена, како би им се гарантовало остваривање и уживање права човека и основних слобода, равноправно с мушкарцима“.¹³⁷ Државе су у обавези да достављају информације о мерама које предузимају ради спречавања насиља у породици.

Како Конвенција садржи обавезу постизања резултата има мишљења да се њене одредбе могу директно применити ако се на њих позове у току поступка.

¹³⁴ Short History of the Commission on the Status of Women, <https://www.un.org/womenwatch/daw/CSW60YRS/CSWbriefhistory.pdf>, приступљено 3.9.2021.

¹³⁵ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>, приступљено 28.8.2021.

¹³⁶ Члан 1 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације, Игњатовић, Т. (2005), Насиље над женама – препрека развоју, Међународни документи, Аутономни женски центар, Београд, стр. 9.

¹³⁷ *Ibid.* Члан 3 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације, стр. 9.

У примени Конвенције државе су дужне да поступају са дужном пријежношћу. Стандард дужне пријежности детаљно је размотрен од стране Интерамеричке комисије за људска права 1988. године у случају *Velasques - Rodriguez*¹³⁸ када је Комисија закључила да незаконите радње којима се крше људска права иако се не могу директно приписати држави, могу довести до међународне одговорности државе због недостатка дужне пажње посвећене спречавању или у одговору на кршење људских права. Држава је обавезна да предузима разумне кораке за спречавање кршења људских права и да у оквиру своје јурисдикције користи сва расположива средства за спровођење истраге, проналажење одговорних, извршење казне и обезбеђивање одговарајуће одштете жртви што предпоставља дужност државе да организује државни апарат на начин који омогућава слободно и потпуно уживање људских права¹³⁹.

Примена Конвенције зависи од националних законодавстава, али надзор над применом врши Комитет за елиминацију свих облика дискриминације жена (формиран 1982. године), конституисан ван државних система.

Комисија за положај жена прати напредак у имплементацији мера које се предузимају на националним нивоима и омогућава размену идеја, искустава и добрих пракси кроз годишња заседања и интерактивне панела који их прате.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, која по многима представља међународну повељу женских права покренула је талас светских конференције о женама које су за резултат имале документа потписана од већине држава чланица УН-а:

1. Конференција у Копенхагену (1980. године) - насиље у породици први пут је признато као кршење женских људских права, усвојена је резолуција о „злостављаним женама и насиљу у породици“, која је накнадно разрађена у две Опште препоруке Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена (Општа препорука бр. 12 из 1989. године и Општа препорука бр. 19 из 1992. године – први акт који се тиче заштите људских права, а који је тумачен тако да обухвата и заштиту од насиља у породици).
2. Конференција у Најробију (1985. године) – завршни документ, Најробијска стратегија за будућност први пут потврђује да је родно засновано насиље вид

¹³⁸ Види детаљније поднаслов Релевантна јуриспруденција Интерамеричке комисије за људска права

¹³⁹ Николић-Ристановић, В., Докмановић, М. (2006), Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на Западном Балкану, Прометај, Београд, стр. 53

дискриминације које представља кршење међународних људских права истичући да је препрека за остваривање равноправности и мира. Стога су владе земаља позване да појачају напоре у циљу установљавања или јачања помоћи жртвама насиља путем обезбеђивања склоништа, подршке, правних и других услуга, као и путем повећања јавне свести о насиљу над женама као друштвеном проблему.

3. Конференција у Бечу (1993. године) – прихваћен је термин „human rights of women”.

Петиција против полно заснованог насиља која је активношћу невладиних организација за признавање женских људских права садржала преко 500.000 потписа из 124 земље, довела је до организовања Трибунала о кршењу женских људских права на бечкој Конференцији о људским правима. Жене из различитих региона света сведочиле су о кршењу женских људских права у породици, ратним злочинима против жена у конфликтним ситуацијама, нарушавању женског физичког интегритета, друштвено-економском насиљу над женама, политичком прогону и дискриминацији, неретко са смртним исходом. Рад Трибунала се одвијао кроз непосредно сведочење 26 жртава из свих делова света. Општи закључак је био да је бити жена у свету којим владају мушка правила опасно по живот, те да је неопходно да се законски механизми заштите људских права примене и на специфично насиље коме су жене изложене. Поред тога, жене не желе да буду видљиве само као жртве, већ и као фактори доношења одлука и креирања политика у областима људских права, али и развоја, демократије, расизма и ксенофобије¹⁴⁰.

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је Декларацију о елиминисању насиља над женама која садржи међународно признање „да насиље према женама представља манифестацију историјски неједнаких односа моћи између мушкараца и жена, што је водило у доминацију и дискриминацију према женама од стране мушкараца и спречавању њиховог пуног развитака, и да је насиље према женама један од суштинских друштвених механизма које жене принудно ставља у подређен положај у поређењу са мушкарцима.“¹⁴¹

¹⁴⁰ Мршевић, З. (2011), Ка демократском друштву – родна равноправност, Институт друштвених наука, Београд, стр. 53.

¹⁴¹ Преамбула Декларације о елиминацији насиља над женама, Међународни документи у области заштите жена од свих облика родно засованог насиља, Аутономни женски центар, Norwegian Embassy, 2005, стр.29

У Декларацији се конкретизују акције које државе треба да предузму: одговарајуће кривично законодавство, усвајање националних акционих планова, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обуку и сензибилизацију јавних службеника у погледу полова, као и обезбеђивање ресурса из буџета с циљем борбе против насиља над женама.¹⁴²

Усвајањем Бечке декларације државе прихватају женска права као један од параметара свеукупног развоја и обавезују се да ће обезбедити ресурсе за гаранцију истих, те да се кршење женски права и занемаривање принципа родне равноправности и искључивање жена из политичког и јавног живота не може правдати недостатком средстава и економском неразвијеношћу.

Комисија за људска права је 1994. године именовала Радику Кумарасвами из Шри Ланке за прву Специјалну извештачицу о насиљу над женама са овлашћењем захтева од влада информације о насиљу над женама, укључујући и насиље у породици и да препоручује мере за елиминисање насиља што је представљало први механизам за унапређење родно специфичних људских права.¹⁴³

4. Конференција у Пекингу (1995. године) – усвојена Пекиншка декларација и платформа за акцију, најопштији политички оквир за унапређење родне равноправности на глобалном нивоу. Породично насиље препознато је у Пекиншкој декларацији као један од три кључна насиља које се врши над женама, уз насиље које се одвија у широј заједници и насиље које врши држава. Родна равноправност дефинисана је као услов за остваривање социјалне правде и постизање развоја и мира у свету. Пекиншка декларација дефинише дванаест критичних области у којима се предлажу стратешки циљеви уз налагање конкретних акција различитим актерима. Међу областима које изазивају забринутост на првом месту су стални и све већи терет сиромаштва на женама и неједнакост у економским структурама и политикама. Платформа за акцију предвиђа програме оспособљавања и давања већих овлашћења женама, као и мере за уклањање препрека активном

¹⁴² Ковачек Станић, Г., Самарцић, С. (2014), Новине које доноси конвенција савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду бр. 2, стр. 93-115, стр. 97.

¹⁴³ Тејић, М. (2007), Правна регулатива о насиљу у породици у Србији и међународни стандарди, Футура, Нови Сад, стр.28, види више извештаје Coomaraswamy, R., UN Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict <https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&m1=e&p1=Coomaraswamy%2C%20Radhika&ln=en>, приступљено 7.9.2021.

укључивању жена у економске, друштвене, културне и политичке процесе доношења одлука.

5. 1996. године Специјална извештачица о насиљу над женама представила је у свом извештају Модел законодавства о насиљу у породици. Модел дефинише насиље у породици, механизам жалбе, грађански и кривични поступак, обуку припадника полиције, правосудних органа, саветника, хитне услуге и мере, с циљем да се жртвама ставе на располагање флексибилни и ефикасни правни лекови и адекватна заштита чиме би се обесхрабрили насилници, а подстакло деловање заједнице у борби против насиља у породици.
6. Пекинг +5 - „Жене 2000: родна равноправност, развој и мир за XXI век“, на Генералној скупштини УН 2000. године на бази извештаја о напретку сваке владе у остваривању циљева предвиђених Пекиншком платформом дате су препоруке државама чланицама с нагласком на преиспитивању и ревизији законодавстава и обезбеђивању механизма заштите, те третирања насиља у породици као кривичног дела.

На регионалном међународном нивоу усвојени су Конвенција о превенцији, кажњавању и искорењивању насиља према женама, тзв. Конвенција *Belém do Pará*¹⁴⁴. Од историјске важности за жене на афричком континенту је Протокол Афричке комисије за људска права и права народа о правима жена у Африци, тзв. Мапуто протокол¹⁴⁵. Удружење земаља југоисточне Азије¹⁴⁶ усвојило је Декларацију о укидању насиља над женама и укидању насиља над децом, а усвојена је и Арапска стратегија за борбу против насиља над женама (2011-2030. године).¹⁴⁷

Међународни стандарди у борби и заштити од насиља у породици су утврђени. Национална законодавства их постепено следе и инкорпорирају. Свеобухватно

---

¹⁴⁴ Конвенција је добила име по граду у Бразилу у коме је усвојена 1994. године, а ступила је на снагу 05. марта 1995. године, The Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women, <http://www.oas.org/en/mesecvi/convention.asp>, приступљено 9.9.2021.

¹⁴⁵ Усвојен од стране Афричке уније 11. јула 2003. године у Мапуту, Мозамбик, Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WG/ProtocolontheRightsofWomen.pdf>, приступљено 6.9.2021.

¹⁴⁶ ASEAN, Association of Southeast Asian Nations, види више <https://asean.org/>, приступљено 14.9.2021.

¹⁴⁷ Општа препорука бр. 35 о родно заснованом насиљу над женама, којом се ажурира Општа препорука бр. 19, Комитет за елиминисање дискриминације жена, CEDAW/C/GC/35, https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/preporuka_35_sedow_srb.pdf приступљено 9.9.2021.

решавање проблема насиља над женама, међутим, поред формалног прихватања међународних докумената подразумева и мењање пракси поступања судова, полиције, центара за социјални рад, здравствених радника, али и комшија, рођака, медија, наставника, послодаваца и свих који својим неадекватним реаговањем омогућавају да насиље над женама остане невидљива, тзв. тамна бројка. Инструменти су понуђени, али као и свако оруђе ако се не користи правилно или уопште, постаје бескорисно.

3.1.1. Опциони протокол на Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена¹⁴⁸

Како је примена норми Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена зависила од националних законодавстава, која су неретко пропуштала да пружи гаранцију и судску заштиту женским људским правима жене широм света захтевале су да се установе процедуре које би омогућиле женама да се жале на кршење Конвенције када на националном нивоу не постоји доступан правни лек. Увиђајући слабост Конвенције у том домену, Уједињене нације су усвојиле Опциони протокол на Конвенцију. Ратификовањем Опционог протокола земље у којима важи Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена прихватају надлежност Комитета за елиминисање дискриминације жена да прима и разматра појединачне или групне жалбе због кршења права гарантованих Конвенцијом (комуникациони поступак), као и да сам иницира истрагу о озбиљним или систематским кршењима женских људских права унутар њене јурисдикције без претходног добијања жалбе (истражни поступак).

Предуслов да се поднесак подноси Комитету за елиминисање дискриминације жена: искоришћеност доступних правних лекова на националном нивоу, изузет је у ситуацијама непостојања ефикасног правног лека, неоправдано дугих поступака, спречености жртве да услед претњи или наносења повреда користе поступак заштите или када им је исти недоступан због високих трошкова.

Одлуке Комитета нису обавезујуће, доносе се у форми препоруке држави уговорници која има рок од шест месеци да поднесе информацију о предузетим мерама. Одлуке Комитета за елиминисање дискриминације жена стварају судску праксу на

¹⁴⁸ Закључен 1999. године, а ступио на снагу 10. децембра 2000. године, у Србији је 2002. године донет Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 13/2002.

основу које цивилна друштва и међународне заједнице врше притисак на државу да испуни своје обавезе које проистичу из Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена и предузима ефикасне мере у циљу спречавања кршења гарантованих женских људских права. У случају А.Т. против Мађарске (2003. година) Комитет је утврдио да је Мађарска прекршила права подносиоца поднеска гарантованих Конвенцијом јер је пропустила да предузме ефикасне мере заштите у оквиру своје јурисдикције излажући А.Т. и њено двоје деце четири године насиљу у породици и озбиљним претњама од стране њеног невенчаног супруга будући да ниједно склониште у земљи није било опремљено у складу са потребама деце са инвалидитетом (што је био случај са њеним дететом), те суспензијом једног грађанског (за раздвајање имовине) и два кривична поступка (покренута за дела која су за последице имала телесне повреде)¹⁴⁹

3.1.2. Пекинг +10 (2005. година)

„Насиље над женама је можда најсрамније кршење људских права. Оно не познаје ни географске ни културне границе, нити границе богатства. Све док се оно наставља, ми не можемо тврдити да чинимо истински помак ка једнакости, развоју и миру.“

Кофи Анан, бивши генерални секретар Уједињених нација

Комисија Уједињених Нација за положај жена одржала је 2005. године међувладин састанак у Њујорку познат као „Пекинг +10“ у циљу сагледавања предузетих акција у оставривању стратешких циљева дефинисаних на четвртој Светској конференцији о женама у Пекингу 1995. године (Пекиншка декларација и Платформа за акцију). Док су владе држава, десет година касније биле задовољне постигнутим, Међународни извештај¹⁵⁰ који обједињује податке женских организација из 150 држава показао је да жене у већини региона света живе теже - не само у неразвијеним деловима света, већ и у најразвијенијим друштвима те да се стање женских права и родне

¹⁴⁹ Види Николић-Ристановић, В., Докмановић, М. (2006), *op.cit.*, стр. 59

¹⁵⁰ Види Пекинг је издат: Извештај жена широм света о томе како су владе подбациле у претварању Платформе у акцију, Beijing Betrayed: Women worldwide Report that Government Have Failed to Turn the Platform into Action, WEDO 2005, <https://wedo.org/wp-content/uploads/2005/03/gmr2005.pdf>, приступљено 10.9.2021.

равноправности у пракси не подудара са званичним извештајима влада. Глобални Извештај о родном јазу¹⁵¹ показао је да је родна неравноправност присутна у свим земљама света, а да разлика постоји само у дубини јаза. Неравноправној дистрибуцији друштвеног богатства, моћи и ресурса придружују се и негативни ефекти глобализације на жене:

- приватизације које проузрокују раст сиромаштва и продубљују неједнакости,
- пораст непријатељстава и конфликата који доводе до повећања броја избеглих и расељених лица међу којима већину чине жене,
- растући фундаментализам који подстиче културу порицања женских права и подређеног положаја жена у друштву, оспоравајући достигнућа постигнута у области родне равноправности и умањујући стечена женска права, нарочито у области репродуктивног здравља.¹⁵²

Терет прилагођавања и економских реформи пао је на жене. С друге стране, ни економски и друштвени развој не поклапа се нужно са родном равноправношћу и социјалном и родном правдом. Тако и у економијама са наглим растом, попут Кине и Кореје са порастом женске запослености није дошло до смањивања родне неједнакости. Жене су недовољно заступљене на позицијама одлучивања и политичком вођству, у националним парламентима, на глобалном новоу незапосленост жена је већа, жене чине већину сиромашних радника¹⁵³, стопа неписмености и прекида школовања још увек је виша код жена и девојчица, родни стереотипи су и даље присутни у уџбеницима и наставним програмима, право на земљу и наслеђивање земље још увек нису гарантована у свим земљама света, квалитетне здравствене услуге још увек су многим женама недоступне, неплаћени рад у кући, домаћинству и породици обављају углавном жене, принцип једнаке плате за жене и мушкарце још увек није остварен, неједнак присту

---

¹⁵¹ The Global Gender Gap Report 2006, <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2006>, приступљено 6.9.2021.

¹⁵² Види Helie-Lucas, M. (2008), Фундаментализам данас – феминистички и демократски одговори, Жене у црном, Београд

¹⁵³ Наиме, 81,8 милиона незапослених жена у свету и најмање 400 милиона недостајућих „пристојних“ послова за жене, односно рада који се обавља под правичним, сигурним и достојанственим условима, где су права заштићена и обезбеђена одговарајућа надокнада и социјална накнада (према ILO, International Labour Organization), INSTRAW (The United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women)(2005), Women and Poverty: New Challenges. Beijing at 10: Putting Policy into Practice, www.uninstraw.org/en/index.php?option=content&task=blogcategory&id=143&Itemid=171, 5.10.2019.

кредитима и услугама, репродуктивна улога жена, усклађивање професионалних и породичних обавеза, несразмерни терет и подела задатака у кући, неповољнији положај на тржишту рада и теже напредовања на послу и даље су присутни што је навело међународни женски покрет на закључак да је Пекинг издат¹⁵⁴.

Поједине земље које су ратификовале Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена још увек се придржавају датих резерви, а САД је никад нису ни ратификовале.

Парадоксално, глобализација, повезивање тржишта и растуће богатство истовремено доводи до раста неједнакости и сиромаштва. У околностима ограничених ресурса, мало влада, упркос усвајању антидискриминаторне легислативе, показује политичку вољу за спровођење обавеза договорених у Пекингу.

Једнака права мушкараца и жена представљају предуслов за развој, једнако битан у образовању и приступу послу, као и у пружању здравствених услуга. Трошкови неједнакости су високи, јер традиционалне праксе угрожавају животе жена и девојака и укључују изгубљену продуктивност, високе трошкове здравствене заштите и генерације предодређене за бескрајни циклус сиромаштва и оскудице. Ефикасна решења су позната - укључују универзално образовање за све девојчице и дечаке, загарантован приступ услугама репродуктивног здравља, равноправно учешће жена у радној снази, економском и политичком животу и антидискриминаторне законе и политике који промовишу и штите међународно договорена људска права. Једнакост је циљ и камен темељац развоја, штеди новац и побољшава и спасава животе. Стога су Тхораиа Ахмед Обаида¹⁵⁵ и Луис Мишел¹⁵⁶ позвали лидере на свим нивоима да говоре о великим добицима које једнака права жена и мушкараца нуде целој људској породици и да предузму мере како би та права постала стварност: „Без подршке мушкараца, једнакост ће остати далеки сан. Знамо која су решења, потребна нам је политичка воља.“¹⁵⁷

¹⁵⁴ Пекинг је издат: Извештај жена широм света о томе како су владе подбациле у претварању Платформе у акцију, *op.cit.*

¹⁵⁵ Извршна директорка UNFPA (United Nations Population Fund, Агенција Уједињених Нација за сексуално и репродуктивно здравље која се бави и превенцијом родно заснованог насиља) у периоду 2001-2010, прва Саудијка Арапкиња на челу агенције Уједињених нација.

¹⁵⁶ Европски комесар за развој и хуманитарну помоћ од 2004-2009. године

¹⁵⁷ Joint Statement by Thoraya Ahmed Obaid and Louis Michel on World Population Day 2005, <https://www.unfpa.org/press/joint-statement-thoraya-ahmed-obaid-and-louis-michel-world-population-day-2005?page=4>, приступљено 12.9.2021.

3.2. Регулатива у оквиру Савета Европе

Од свог оснивања 1949. године активности Савета Европе су усмерене на заштиту људских права кроз усвајање необавезујућих докумената као што су директиве, препоруке, резолуције и међународни уговори, посебно путем:

1. Конвенције о заштити људских права и основних слобода, *European Convention on Human Rights*, 1950.
2. Европска социјална повеља, *European Social Charter*, 1965.
3. Европска конвенција о спречавању мучења и нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања, *European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1987.
4. Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, *Council of Europe Convention on Action Against Trafficking in Human Beings*, 2005.
5. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања, *Council of Europe Convention on the Protection of Children Against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, 2007.
6. Конвенција Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици, *The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, 2011.

Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (ткз. Европска конвенција) предвиђа механизме за спровођење одредби кроз могућност обраћања Европском суду за људска права са седиштем у Стразбуру и надзор Савета министара да ли се држава придржава одлука Суда. Да би се појединац или невладина организација обратили Европском суду за људска права потребно је да претходно буду исцрпена сва домаћа правна средства.

У документима Савета Европе, као и актима Уједињених нација прихваћени су принципи који стварају амбијент третирања насиља над женама као кршења основних људских права:

„Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се **без дискриминације** по било ком основу, као што су **пол**, **раса**, **боја коже**, **језик**,

вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус.“¹⁵⁸

„Свако коме су повређена права и слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на **делотворан правни лек** пред домаћим властима, без обзира на то да ли су повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.“¹⁵⁹

У оквиру Савета Европе усвојене су:

- Декларација о политикама за борбу против насиља над женама у демократској Европи, 1993. године,
- препоруке које су пратиле завршни извештај Треће Европске министарске конференције о равноправности жена и мушкараца 1998. године (које се односе на законодавну и судску реформу),
- Препорука 1450 из 2000. године (која препоручује стварање европског програма за борбу против насиља у породици),
- Препорука 1582 из 2002. године (која истиче да се насиљем у породици крши кривично право),
- Препорука 1681 из 2004. године: „Кампања за борбу против насиља над женама“¹⁶⁰,
- Акциони план, 2005. године у складу са којим је формирана Радна група овлашћена да процењује напредак учињен на националном нивоу држава чланица и да установи инструменте за мерење развоја на европском нивоу.¹⁶¹

У документима Савета Европе потврђује се да је насиље над женама резултат неједнаке моћи између мушкараца и жена и води озбиљној дискриминацији женског пола, унутар друштва и породице. Насиљем над женама се крше или укидају њихова људска права и основне слободе, угрожава њихов физички, психички и сексуални интегритета. Жене су изложене вишеструкој дискриминацији на основу пола и порекла и често жртве традиционалних или обичајних навика. Истиче се да насиље над женама

¹⁵⁸ Конвенција о заштити људских права и основних слобода, члан 14, European Court of Human Rights Council of Europe, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf, приступљено 18.09.2021.

¹⁵⁹ *Ibid.* члан 13

¹⁶⁰ Игњатовић, Т. (2005). *op. cit.*, стр. 69-100

¹⁶¹ Николић-Ристановић, В., Докмановић, М. *op. cit.*, стр. 64-65

представља огромну препреку грађанској сигурности и демократији у Европи, једнакости и миру. Насиље у породици је раширено у свим нивоима друштва, без обзира на форму породице. Имајући наведено у виду, у борби против овог феномена који утиче на целокупно европско друштво неопходно је укључивање свих чланица.¹⁶²

3.2.1. Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција)

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици потписана је 11. маја 2011. године у Истанбулу као резултат двогодишњег рада тима држава чланица Савета Европе и представља први правно обавезујући инструмент у Европи који се односи на проблематику насиља над женама. У литератури се често не истиче да је Истанбулска конвенција трећи међународни (регионални) инструмент у поменутој области у свету. Регионалне организације у Америци (Организација америчких држава – ОАС¹⁶³) и Африци (Афричка унија¹⁶⁴) прве су успоставиле регионалне мултилатералне правно обавезујуће инструменте у области насиља у породици.

Раније помињана, Интерамеричка конвенција о спречавању, кажњавању и елиминисању насиља над женама, познатија као Конвенција из Белема у Парау усвојена 1994. године на Генералној скупштини Организације америчких држава у Белему, главном граду државе Пара, једне од федералних држава Бразила (*Convention Belém do Pará*)¹⁶⁵ представља први међународни (регионални) правно обавезујући инструмент на свету који регулише насиље над женама. Конвенција *Belém do Pará*, као и Конвенција

¹⁶² Препорука Рец(2002)5 Комитета Министара земљама чланицама за заштиту жена од насиља и Меморандум са објашњењима, Аутономни женски центар, Програм развоја добрих пракси против насиља у породици, <http://www.womenngo.org.rs/panevroopska/prevod2002-web.pdf>, приступљено 18.9.2021.

¹⁶³ Organization of American States, http://www.oas.org/en/about/our_history.asp, приступљено 24.8.2021.

¹⁶⁴ African Commission on Human and Peoples' Rights, <https://www.achpr.org/history>, приступљено 24.8.2021.

¹⁶⁵ Организацију америчких држава (ОАС) чини 35 држава Јужне и Северне Америке, од којих су Конвенцију ратификовале 32 државе (САД, Канада и Куба нису), <https://www.oas.org/en/mesecvi/docs/Signatories-Table-EN.pdf> приступљено 24.8.2021.

о елиминисању свих облика дискриминације жена (1979), у понашању држава уговорница прописује „стандар дужне пријежности“ (члан 76)¹⁶⁶.

Други међународни (регионални) правно обавезујући инструмент у области насиља над женама усвојен је на скупштини Афричке уније 2003. године у Мапуту (Мозамбик): Протокол о правима жена у Африци (уз Афричку повељу о правима човека и народа) (познатији као Мапуто протокол), а ступио је на снагу 2005. године¹⁶⁷.

Истанбулска конвенција је ступа на снагу 22. априла 2014. године, након што је десета земља ратификовала. У Преамбули Конвенције, као њен основни циљ, наводи се стварање Европе без насиља над женама и породичног насиља. Насиље над женама је препознато као манифестација неједнаких односа моћи између жена и мушкараца. У том смислу борба за спречавање насиља над женама смешта се у шири контекст борбе против дискриминације жена и постизања равноправности полова у законима и пракси. Термин "дискриминација жена" треба тумачити као „сваку разлику, искључење или ограничење у погледу пола, што има за последицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности мушкараца и жена.“¹⁶⁸

Истанбулска конвенција наглашава да се насиљем над женама тешко крши и умањује или поништава уживање људских права од стране жена, посебно право на живот, сигурност, слободу, достојанство, физички и психички интегритет, и да као такво не утиче лоше само на жене, него и друштво у целини. Конвенција препознаје и мушкарце и децу као жртве насиља. Када су у питању деца, она не морају директно бити погођена насиљем – и сведочење породичном насиљу је траума која се сматра довољном за њихову виктимизацију.

Мере садржане у Истанбулској конвенцији не угрожавају позитивне обавезе земаља потписница других међународних инструмената, а које садрже одредбе о питањима којима се бави ова Конвенција (члан 71). У примени мера треба узети у обзир

¹⁶⁶ Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women (Convention of Belém do Pará), <https://www.oas.org/en/mesecvi/docs/BelemDoPara-ENGLISH.pdf>, приступљено 24.8.2021.

¹⁶⁷ The Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WG/ProtocolontheRightsofWomen.pdf>, приступљено 25.8.2021.

¹⁶⁸ Члан 1 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, "Службени лист СФРЈ" - Међународни уговори, број 11/81.

судску праксу Европског суда за људска права која поставља стандарде у подручју насиља над женама и који су приређивачима Нацрта дали смернице за разраду бројних позитивних обавеза и мера потребних за спречавање насиља у породици.¹⁶⁹

Примену Истанбулске конвенције од стране чланица прати Експертска група за борбу против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO). GREVIO чини најмање 10 а највише 15 чланова. Чланове бира Комитет чланица Конвенције, на основу номинација из редова држављана држава чланица Конвенције, на мандат од четири године водећи рачуна о родној и географској равнотежи, као и мултидисциплинарној стручности.¹⁷⁰

3.2.2. Преглед одредби Истанбулске конвенције

Истанбулска конвенција предвиђа да се следећи видови насиља препозанају у националним законодавствима као инкриминишућа понашања:

- психичко насиље - намерно понашање које озбиљно нарушава психички интегритет особе кроз присилу или претње (члан 33),
- праћење ради застрашивања - намерно понашање у смислу узастопног упуштања у претеће понашање усмерено на другу особу, проузрокујући да она страхује за своју безбедност (члан 34),
- физичко насиље - намерно понашање у смислу чињења физичког насиља над другом особом (члан 35),
- сексуално насиље, укључујући и силовање:
  - а) намерно понашање у смислу упуштања у вагиналну, аналну или оралну пенетрацију, сексуалне природе, тела друге особе било којим делом тела или предметом, без пристанка жртве,
  - б) намерно понашање у смислу упуштања у друге чинове сексуалне природе са неком трећом особом, без њеног пристанка,

¹⁶⁹ Конвенција Вијећа Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у обитељи, Уред за равноправност сполова Владе Републике Хрватске, Библиотека Она, Загреб, 2014; Mole, N., Reukova, R. (2019), Насиље у породици, Преглед међународних стандарда и јуриспруденције Европског суда за људска права, AIRE centar

¹⁷⁰ Савет Европе: Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Council of Europe Treaty Series — № 210, <https://rm.coe.int/1680462540>, приступљено 19.09.2021.

в) намерно понашање које узрокује да се друга особа упушта у чинове сексуалне природе са неком трећом особом, без њеног пристанка.

Пристанак мора да се да добровољно као резултат слободне воље дате особе процењене у контексту постојећих околности. Примењују се на дела почињена против бивших или садашњих супружника или партнера (члан 36)

- уговорени брак – намерно понашање у смислу присиљавања одрасле особе или детета да ступи у брак, као и намерно понашање у смислу намамљивања одрасле особе или детета на територију друге државе у сврху да их примора да ступе у брак (члан 37),
- сакаћење женских гениталија:
  - а) намерна понашања у смислу исецања, инфибулације или вршења других сакаћења целе или било ког дела великих и малих усмина или клиториса жене,
  - б) намерна поступања у смислу присиљавања или намамљивања жене да буде подвргнута претходним чиновим,
  - в) намерна поступања у смислу подстицања, присиљавања или намамљивања девојчица да буду подвргнуте таквим чиновима (члан 38),
- принудни абортус – намерно понашање у смислу обављања абортуса на жени без њеног претходног и информисаног пристанка, као и намерно понашање у смислу обављања операције која има за сврху или ефекат прекидања способности жене да се природно размножава, без њеног претходног и информисаног пристанка или разумевања процедуре (члан 39),
- сексуално узнемиравање као сваки облик нежељеног вербалног, невербалног или физичког поступања сексуалне природе са сврхом или ефектом повређивања достојанства неке особе, посебно када ствара застрашујуће, непријатељско, деградирајуће, понижавајуће или агресивно окружење (члан 40).

Истанбулском конвенцијом се чини искорак (имајући у виду да су државе давале резерве на поједине чланове Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена позивајући се на чињеницу да национални закони, традиција или култура нису у духу Конвенције) и изричито предвиђа као неприхватљива оправдања за кривична дела, укључујући дела почињена у име такозване „части“ културу, обичаје, религију, традицију или такозвану „част“, а нарочито тврдње да је жртва прекршила културне,

верске, друштвене или традиционалне норме или обичаје прикладног понашања (члан 42. Истанбулске конвенције).

Релевантне одредбе у вези са заштитом жртве у Истанбулској конвенцији односе се на мере спречавања даљих чинова насиља заснованим на принципима родног разумевања насиља, с фокусом на људским правима и безбедности жртве и интегралном приступу који узима у обзир однос између жртве, починилаца, деце и њиховог ширег друштвеног окружења са циљем избегавања секундарне виктимизације и оснаживања и економске независности жена жртава насиља. Државе треба да обезбеде да пружање услуга жртвама не зависи од спремности жртве да поднесе тужбу или сведочи против починиоца (члан 18). Истиче се важност обезбеђивања брзог и примереног реаговања одговорних тела кривичног гоњења на све облике насиља покривене подручјем примене Истанбулске конвенције уз нуђење адекватне и моменталне заштите жртвама (члан 50). Државе потписнице се обавезују да ће предузети све потребне мере како би осигурале да процена ризика од опасности по живот, озбиљност ситуације и ризик од поновљеног насиља обаве сва релевантна тела власти како би управљали ризиком и, по потреби, обезбедили координисану подршку и примену заштитних мера (члан 51).

Истанбулска конвенција предвиђа мере хитне судске забране приласка и у том смислу преношење овлашћења надлежним телима да у ситуацијама непосредне опасности починиоцу насиља у породици нареду да напусти место боравка жртве или особе у опасности довољан период времена и да забране починиоцу да улази у место боравка жртве или контактира жртву или особу у опасности. Приоритет се даје безбедности жртве или особе у опасности у односу на својинска права (члан 52).

Истанбулском конвенцијом предвиђају се и мере судске забране приласка односно заштите које треба:

- да буду расположиве за моменталну заштиту и без непотребних финансијских или административних терета за жртву,
- да се доносе за одређени период или док се не измене или укину,
- када је потребно да се издају *ex parte* са моменталним дејством,
- да буду расположиве независно од судских поступака или уз друге судске поступке,
- да могу да се уведу у каснијим правним поступцима.

Национална законодавства треба да обезбеде да кршење судских забрана приласка односно заштите подлеже делотворној, сразмерној и одвраћајућој кривичној или другој правној санкцији (члан 53).

Стране потписнице Истанбулске конвенције дужне су да обезбеде да истраге, односно судски поступци за кривична дела физичког насиља, сексуалног насиља, укључујући силовање, принудни брак, генитално сакаћење жена, принудни абортус и стерилизацију не зависе у потпуности од пријаве или жалбе, коју подноси жртва за кривично дело и да се поступак може наставити и ако жртва повуче своју изјаву, односно пријаву. Стране се обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде могућност владиним и невладиним организацијама и саветницима у области насиља у породици да помогну и дају подршку жртвама током истраге и судског поступка (члан 55).

Изричито се предвиђа заштита права и интереса жртва, сведока и њихових породица у свим фазама истраге и судских поступака:

- посебно од застрашивања, одмазде и понављања виктимизације;
- обавештавањем жртве и породице о могућој опасности услед бегства или привременог или коначног пуштања на слободу починиоца насиља;
- њиховим обавештавањем о правима и услугама која су им на располагању,
- омогућавањем жртвама да се чују, да доставе доказе, да се представе њихова гледишта, потребе и бриге, директно или преко посредника, и да се разматрају;
- пружањем жртвама одговарајућих услуга подршке тако да се њихова права и интереси прописно презентују и узму у обзир;
- гарантовање мера како би се заштитила приватност и углед жртве;
- осигурањем да се избегне контакт између жртве и починилаца унутар суда и просторија тела кривичног гоњења када је то могуће;
- обезбеђењем жртвама независних и стручних преводилаца;
- омогућавањем жртвама да сведоче у судници без физичког присуства или барем без присуства наводног починиоца, нарочито кроз коришћење одговарајуће комуникационе технологије, када је расположива;
- дете жртва и дете сведок насиља над женама и насиља у породици мора да добије посебне мере заштите, које узимају у обзир принцип најбољег интереса детета (члан 56).

Колико је борба за женска људска права клизав терен, нарочито у друштвима са патријархалним културним наслеђем говори и чињеница да је прва потписница европског уговора о заштити жена од насиља, земља по чијем граду конвенција колоквијално носи назив, десет година касније указом председника Ердогана поништила ратификацију Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици упркос масовним протестима и истицању група за одбрану људских права да је насиље и убијање жена у Турској у порасту¹⁷¹.

Према подацима *Human Rights Watcha* Истанбулска конвенција је наишла на бројне реакције и оклевања да се приступи ратификацији у многим земљама, међу којима су: Пољска, Мађарска, Словачка, Хрватска, Украјина, Велика Британија, САД, Латвија, Литванија, Чешка, Бугарска, Јерменија, Молдавија, док Азербејџан и Русија још нису потписале споразум¹⁷².

3.3. Регулатива у оквиру Европске уније

Право Европске уније, *Community Law* у области родне равноправности представљају директиве, резолуције, препоруке и акти Савета Европске уније, Европске Комисије и Европског парламента:

- Европски парламент је 1986. године усвојио Резолуцију о насиљу над женама, којом се државе чланице позивају на санкционисање силовања у браку, организовање обука службеника који долазе у контакт са жртвама насиља у породици, те правне помоћи за жене;
- 1997. године Европски парламент је усвојио Резолуцију о потреби установљавања кампање широм ЕУ за нулту толеранцију према насиљу

---

¹⁷¹ Према подацима We Will Stop Femicide најмање 409 жена је убијено током 2020. године, Чилић, У., Истанбулска конвенција десет година касније: Заштита жена на стакленим ногама, <https://www.slobodnaevropa.org/a/istanbulska-konvencija-nasilje-nad-zenama/31248734.html>, приступљено 4.10.2021.

Према подацима Светске здравствене организације око 38% жена у Турској су најмање једном биле жртве насиља у породици, док је европски просек 25%, Бета: Више од 1.000 жена у Истанбулу демонстрирало против повлачења Турске из Истанбулске конвенције, <https://www.danas.rs/svet/vise-od-1-000-zena-demonstriralo-u-istanbulu-protiv-povlacenja-turske-iz-istanbulske-konvencije/>, приступљено 4.10.2021

¹⁷² HRW: Невиђене реакције на Истанбулску конвенцију, <https://www.slobodnaevropa.org/a/istanbulska-konvencija-nasilje-nad-zenama/31247906.html>, приступљено 26.9.2021.

над женама, а Европски женски лоби установљава Европски центар за политичку акцију у области насиља над женама и Европски обсерваториј за насиље над женама¹⁷³;

- 1999. године покренута је Европска кампања против насиља у породици, исте године на конференцији ЕУ формирано је пет експертских форума за бављење појединим аспектима насиља у породици, односно форуми за истраживање: распрострањености, узрока и последица, правних могућности за борбу против насиља у породици, спречавања, помоћи организацијама и сарадњи са институцијама и европским мрежама и рад са насилницима. Наглашено је да насиље у породици мора да буде предмет кривичног поступка независно од програма третмана за мушкарце насилнике.

Експертски форуми моделе акција у борби против насиља формулисали су у виду Препорука експертских форума државама чланицама.

- 2006. године Европски парламент је усвојио политику нулте толеранције према свим видовима насиља над женама и у том смислу позвао државе чланице да у национална законодавства инкорпоришу мере превенције и подршке жртвама, као и казне за починиоце.

Појединци и групе могу се обратити Европској комисији и Европском парламенту у случајевима кршења људских права и неусклађености националних прописа са правом Заједнице. Ипак, Европска Комисија не донеси обавезујуће пресуде, а Европски суд правде има јурисдикцију у случајевима покренутим од стране државе чланице против друге државе чланице због кршења уговора, од стране институција ЕУ против државе чланице и од стране грађана или организације против институција ЕУ. Пред Европским судом правде не воде се, дакле поступци по жалби појединца против државе чланице.

¹⁷³ Николић-Ристановић, В., Докмановић, М. (2006), *op.cit.*

3.4. Релевантна јуриспруденција Интерамеричке комисије за људска права

„Постоји једна универзална истина,

Применљива на све земље, култура и заједнице:

Насиље над женама никада није прихватљиво,

Никад опростиво и никада се не може толерисати“

Бан Ки-Мун, бивши Генерални секретар УН

Први случај који је проблем насиља у породици подигао на ниво кршења људских права изнет је пред међународни суд, Интерамеричку комисију о људским правима 1998. године. 1997. године лондонска адвокатска канцеларија поднела је петицију Интерамеричкој комисији за људска права у име Индравани (Памеле) Рамјатан која је осуђена на смрт. У представци је наведено да је Виши суд Тринадада судио подносиоцу захтева за убиство мужа, Александра Јордана 1991. године са двојицом саоптужених. Интерамеричка комисија о људским правима затражила је од државе Тринадад и Тобаго да одложи погубљење г-ђе Рамјатан док Комисија не размотри случај. Према изнетим аргументима држава Тринадад и Тобаго прекршила је права Индравани Рамјатан када ју је осудила на смртну казну јер је пропустила да размотри олакшавајуће околности које се односе на искуство злостављане жене. Испитивање г-ђе Рамјатан показало је да је заједно са децом била изложена озбиљним облицима психичког и физичког насиља од супруга током свих година брака што су полиција, правници правне помоћи, судови и затворске власти пропустили да утврде, а што је утицало на стање њеног ума и понашање.

Индравани су родитељи против своје воље предали деветнаест година старијем Јордану за новац када је имала седамнаест година. Током заједничког живота Индравани је била иложена психичком и физичком насиљу и силовањима од стране супруга, што је трајало девет година. О насилном понашању Јордана сведочила је и његова бивша супруга са којом је био у браку шеснаест година. Индравани се са двоје, од шесторо деце скривала две недеље, а по повратку супруг је држао затворену у спаваћој соби и тукао.

У моменту усмрћивања Јордана, у петицији се износи, Индравани се није налазила у просторији. Саоптужени Дени Баптисти, са којим је Индравани била у вези, нанео је смртоносне ударце. У Тринидаду и Тобагу током суђења које је трајало више од четири године нису позивани сведоци у њену одбрану, оптужена није била упозата за шта се терети, а само у пар наврата омогућено је виђање са адвокатом у трајању од 3-5 минута. Такође, заступници г-ђе Рамјатан су мењани током суђења. Током боравка у затвору Индравани се није могла виђати са децом, која су у то време имала између 2 и 11 година, осим најстарије ћерке која је сведочила. У моменту хапшења Индравани је била трудна, а током боравка у затвору дошло је до губитка детета¹⁷⁴.

У случају Индравани Рамјатан дошло је до кршења низа људских права гарантованих Конвенцијом о елиминацији свих облика дискриминације жена (коју је Тринидад и Тобаго ратификовао 1990. године), Америчке конвенције о људским правима (коју је Тринидад и Тобаго ратификовао 1991. године) и Међуамеричке конвенције о спречавању, кажњавању и смањивању насиља над женама (Конвенција *Belém do Pará*, Тринидад и Тобаго ратификовао 1996. године), као што су право на живот, правично суђење, једнаку заштиту пред законом и недискриминацију по основу пола. Чињеница да је случај разматран пред Интерамеричком комисијом о људским правима важан је корак за међународни покрет за гарантовање женских људских права.

Влада Тринидада и Тобага се позивала да Индравани Рамјатан није исцрпела све домаће правне лекове, пре обраћања међународној инстанци. Како судска пракса Интерамеричке комисије и Суда подржава став да правни лек мора бити ефикасан и способан да произведе резултат, те да није довољно само да лек буде доступан (Пресуда Веласкез Родригез, 1987.) приговор није уважен.

Специјални извештач о ванпарничним, кратким или произвољним погубљењима Асма Јахангир упутила је 1999. године хитан апел влади Тринидада и Тобага да не погуби Индравани Памелу Рамјатан. Специјални извештач изразила је забринутост због чињенице да злостављање и екстремно насиље које је претрпела

¹⁷⁴ Ramjattan Pamela v. Trinidad and Tobago, Report, http://www.worldcourts.com/iacmhr/eng/decisions/1998.11.03_Ramjattan_Pamela_v_Trinidad_and_Tobago.htm, приступљено 12.9.2021.; Fineman, M., The Case of Death Row Widow, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1999-jan-27-mn-2183-story.html>, приступљено 12.9.2021. Trinidad and Tobago v. Indravano Pamela Ramjattan, Case 11.837, Report N° 92/98, Inter-Am.; С.Н.Р., ОЕА/Ser.L/V/II.95 Doc. 7 rev. at 259 (1998), <http://hrlibrary.umn.edu/cases/1998/trinidad92-98.html>, приступљено 12.9.2021. Birdson, L., The Indrawani Pamela Ramjattan Case, <http://birdsongslaw.com/2008/07/12/the-indravani-pamela-ramjattan-case/>, приступљено 12.9.2021.

Индравани Памела Рамјатан, укључујући премлаћивање, претње и силовања, нису узети у обзир као олакшавајуће околности на суђењу. Асма Јахангир, пакистанска адвокатика са великим искуством у области људских права, истакла је да насиље у породици такве природе какво је виђено у овом случају мора бити прихваћено од стране целокупне судске праксе као легитимна олакшавајућа околности у било ком злочину почињеном под таквим притиском. Смртна казна је престрога казна за злочин почињен у наведеним околностима¹⁷⁵.

У многим државама синдром претученог супружника прихваћен је као легитимна одбрана у случајевима убиства у којима је било насиља у породици.

Према јавно доступним информацијама Апелациони суд Тринидада и Тобага је 1999. године укинуо осуђујућу пресуду Индравани Рамјатан за убиство из нехата и осуђена је на додатних пет година затвора. Интерамеричка комисија о људским правима је 2014. године затражила ажурирање информација од подносиоца представке у случају г-ђе Рамајатан. Међутим, одговор није добијен.¹⁷⁶

Иако на први поглед делује да нема сличности између случајева жена убијених или тешко повређених у насиљу које се дешава иза затворених врата породичног дома и „несталих“ мушкараца које су представници полицијских режима или војске мучили и убили без суђења у земљама Латинске Америке, примена принципа дужне пријежности управо почиње случајем *Velásquez Rodríguez protiv Hondurasa*¹⁷⁷ и историјском одлуком Интерамеричког суда за људска права из 1988. године. Интерамерички суд за људска права је, наиме закључио да је Влада Хондураса прекршила Америчку конвенцију о људским правима и да се мора сматрати одговорном за „нестанак“ Манфреда Веласкеза који је био противправно лишен слободе и вероватно мучен и убијен седам година пре доношења пресуде, чиме је држава Хондурас прекршила одредбе Америчке конвенције о људским правима које се односе на право на живот. Суд је закључио да околности под којима је нестао Манфред Веласкез, као и непостојање информација о њему седам година након нестанка доводе до разумне претпоставке да је убијен од представника власти који су изводили систематска погубљења притвореника, без суђења и сакривали

¹⁷⁵ International Amnesty, Death Penalty News, Decembar 1998, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/act530011999en.pdf>, приступљено 12.9.2021.

¹⁷⁶ Inter-American Commission on Human Rights, REPORT No. 31/14 CASE 11.837 REPORT ON ARCHIVE, INDRAVANI PAMELA RAMJATTAN TRINIDAD AND TOBAGO <https://www.oas.org/en/iachr/decisions/2014/TTAR11837EN.pdf>, приступљено 14.9.2021.

¹⁷⁷ Inter-American Court of Human Rights, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Judgment of July 29, 1988 (Merits), https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_04_ing.pdf, приступљено 5.10.2021.

њихова тела како би избегли казну. Узимајући у обзир и чињеницу да је држава Хондурас пропустила да изврши истрагу, Интерамерички суд за људска права је нашао да су прекршене одредбе Америчке конвенције о људским правима којима држава свакој особи под њеном јурисдикцијом гарантује неповредивост права на живот и права да јој живот не буде арбитрарно одузет што имплиците обавезује државу уговорницу да предузме разумне мере како би спречила ситуације које могу да доведу до кршења тих права¹⁷⁸.

Стандард дужне пријежности који је Интерамерички суд за људска права применио и развио у случају несталог Манфреда Веласкеза, а који је прихваћен у пракси других међународних судова односи се на:

- Обавезу државе да поштује међународне уговоре о људским правима чија је потписница, да спречава кршење људских права како од приватних лица тако и од представника државе, односно њених институција, да обави истрагу у случају кршења људских права, починиоца примерено казни, а жртву обештети, или ће настати **међународноправна одговорност државе због нечињења**.
- Међународноправна одговорност државе због нечињења постоји и за било који незаконит акт који се не може директно приписати држави (пошто се, на пример, ради о акту односно радњи приватног лица или лица које се не може идентификовати), не због тога што је сам акт почињен, већ због недостатка дужне пријежности државе у спречавању кршења права односно због изостанка одговора државе на то кршење, у складу са захтевима Конвенције¹⁷⁹.

У ситуацијама када приватна лица крше људска права, **изостанак одговора државе** односи се на обавезу државе да предузима разумне мере у циљу превенције кршења људских права и коришћење свих расположивих средстава за спровођење истраге у вези са кршењем људских права извршеног унутар њене јурисдикције како би идентификовала одговорна лица и изрекла им одговарајућу казну, као и обезбедила одговарајуће обештећење жртви. Уколико државни апарат поступа тако да кршење права остаје некажњено, а жртви није поново обезбеђено потпуно уживање прекршеног права, држава није испунила дужност да обезбеди слободно и пуно уживање права лицима под њеном јурисдикцијом. Исто важи и у случајевима када држава омогућава

¹⁷⁸ *Ibid.* параграф 188

¹⁷⁹ *Ibid.* параграф 172.

приватним лицима или групама да права других, призната међународним конвенцијама слободно и некажњено крше¹⁸⁰.

Случајем *Velasquez* започета је пракса међународних судова и квази-судских механизма примене стандарда дужне пријежности и у области насиља над женама. У области насиља над женама, дужна пажња се односи на обавезу државе да предузима позитивне акције у циљу спречавања насиља и заштите жена од насиља, кажњавања починиоца и обезбеђивању наканде штете жртвама. Држава не може да делегира своје обавезе примене стандарда дужне пријежности на друге актере. Затим, обавезу дужне пријежности држава треба да примењује „у доброј вери“ у циљу превенције и реакције на насиље над женама у истрази, кажњавању починиоца и обезбеђивању компензације жртвама у случајевима насиља над женама исто као и у случајевима других облика насиља. Дакле, примена стандарда дужне пријежности је много више од усвајања формалних правних одредби и претпоставља обезбеђивање од стране државе делотворног и ефикасног механизма пружања заштите од породичног насиља у коме ће жртве бити заштићене у свим фазама поступка¹⁸¹. Правни систем који жртвама насиља не обезбеђује адекватну заштиту и негује амбијент у коме се насиље толерише доводи до ћутања о истом.

Позивајући се на случај *Velasquez-Rodrigues* из 1988. године, стандард дужне пријежности примењен је у области насиља над женама у случају *Maria da Penha Maia Fernandes против Бразила (2001)*¹⁸². Интерамерички суд за људска права утврдио је да Бразил у случају породичног насиља и покушаја убиства *Marie da Penha Maia Fernandes* који је довео до трајног инвалидитета, није применио стандард дужне пријежности чиме је прекршио одредбе Америчке конвенције о људским правима и Конвенције о спречавању, кажњавању и елиминисању насиља над женама (*Convention of Belém do Pará*).

Maria da Penha Maia Fernandes, фармацеуткиња по професији, заједно са три ћерке током брака била је изложена насиљу које је кулминирало покушајем убиства.

¹⁸⁰ *Ibid.* параграф 174. и 176.

¹⁸¹ Судови често смањују казне починиоцима или изричу неодговарајуће казне. Имамо и примере држава у којима кривично законодавство дозвољава условну казну за силовање уколико жртва пристане да се уда за починиоца (Тунис, Алжир, Мароко). Жртве се на тај начин системски кажњавају и одвраћају од пријављивања и покретања судских поступака. В. Северна Африка, Удај се за оног који те је силовао, <https://www.dw.com/sr/udaj-se-za-onog-koji-te-je-silovao/a-36246034>, приступљено 8.10.2021.

¹⁸² *Maria da Penha v. Brazil*, Case 12.051, Report No. 54/01, OEA/Ser.L/V/II.111 Doc. 20 rev. at 704 (2000), <http://hrlibrary.umn.edu/cases/54-01.html> приступљено 9.10.2021.

Супруг *Marco Antônio Heredia Viveiros* пуцао је у њу док је спавала, услед чега је *Maria da Penha* и након бројних операција остала доживотно парализована. *Marco Antônio* 1983. године покушава да заташка кривично дело наношења тешких телесних повреда супрузи пријављујући полицији насиље као дело наводних провалника. Након поновног покушаја убиства електричним апаратом док се купала, само две недеље по повратку из болнице, *Maria da Penha* покреће поступак за развод брака. У својој представи Интерамеричкој комисији за људска права *Maria da Penha* наводи да су покушаји убиства учињени са предумишљајем – недељу дана пре него што је пуцао на њу *Marco Antônio* је покушавао да је натера да га прогласи корисником њене полисе осигурања, а пет дана пре скоро фаталног напада присиљавао је да потпише продају кола која су се водила на њено име. *Maria da Penha* накнадно сазнаје да њен муж има криминални досије и још једну жену и дете који живе у Колумбији. Иако је у истрази утврђено да је напад наводних провалника дело *Marca Antônio* случај се водио осам година, упркос мноштву несумњивих доказа против оптуженог (између осталог у кући је пронађена пушка којом је извршен напад). Жалбу одбране на пресуду којом се изриче казна на 15 година затвора због покушаја убиства Апелациони суд три године касније прихвата. Две године након укидања првостепене пресуде одржано је ново суђење на коме је бивши муж *Marije da Penha* осуђен на 10 година и 6 месеци затвора. О поновној жалби одбране, до тренутка подношења представке Интерамеричкој комисији за људска прва другостепени суд није донео одлуку. У представи *Marije da Penha* су детаљно описана одлагања и проблеми у правним процедурама, те чињеница да су се судски поступци поводом првог покушаја убиства развлачили у бразилском правном систему дуже од 15 година без коначне правоснажне осуде, за које време је *Marco Antônio* био на слободи, упркос тежини оптужбе и мноштву доказа. Постојао је и ризик да ће починилац остати некажњен будући да по бразилским законима након 20 година наступа застарелост. *Maria da Penha* и њени заступници тврдили су да њен случај кршења права на поштено суђење у разумном року није усамљен, већ напротив образац некажњавања у предметима насиља над женама у Бразилу.

Интерамеричка комисија за људска права заузела је став да насиље над женама представља кршење људских права према Америчкој конвенцији о људским правима и одредбама Конвенције о превенцији, кажњавању и елиминисању насиља нас женама (*Convention of Belém do Pará*):

„Према члану 1(1) Америчке конвенције о људским правима и члану 7б. Конвенције из Белема у Парау, држава има обавезу да примењује дужну прилежност у спречавању кршења људских права. То значи да, чак и када се насилни акти не могу директно приписати држави (на пример, зато што је починилац неидентификован или није представник државе/државни актер), акт насиља може да доведе до одговорности државе не само због тога што је насилни акт почињен, већ због изостанка дужне прилежности у превенцији, или одговору на насилни акт, у складу са захтевима Конвенције.

Држава је обавезна да предузме истрагу у свакој ситуацији која укључује кршење људских права гарантованих Конвенцијом. Уколико државни апарат делује на начин који омогућава да кршење права остаје некажњено, а да се жртви не обезбеђује да поново и у потпуности ужива прекршено право што је пре могуће, тиме држава није испунила своју обавезу да осигура слободно и потпуно остваривање људских права особама под њеном јурисдикцијом. Исто важи и у ситуацијама када држава дозвољава приватним лицима или групама да слободно и уз уживање имунитета крше права (која су призната Конвенцијом) других особа.

Друга обавеза држава уговорница је да осигурају слободну и пуно реализацију права признатих Конвенцијом свим особама под њеном јурисдикцијом. Ова обавеза имплицира дужност држава уговорница да организују државни апарат, као и, у начелу, све структуре помоћу којих се врши државна власт, на такав начин да су способне да правно обезбеде слободно и пуно уживање људских права. Као резултат ове обавезе, државе морају да спрече, предузму истраге и казне било какво кршење права признатих Конвенцијом, а поврх тога, уколико је могуће, поново успоставе остварење прекршеног права и обезбеде компензацију сразмерну штети нанетој кршењем права.¹⁸³

Посебно је значајан став Интерамеричке комисије за људска права да:

„Одлуке домаћих судова у овом случају одсликавају неефикасност, немар и изостанак реакције и неоправдано одлагање у процесуирању оптуженог.

Пропуст у процесуирању и кажњавању починиоца под наведеним условима указује да држава Бразил амнестира насиље које је претрпела *Maria da Penha*, а овај пропуст бразилских судова да предузму акцију погоршао је директне последице агресије

¹⁸³ *Ibid.* параграф 20, 42, 43, 44

њеног бившег супруга. Осим тога, као што је показано, таква толеранција државних органа није ограничена само на овај случај, напротив, то представља образац понашања. Толеранција овакве ситуације од стране целокупног система доводи до перпетуирања психичких, социјалних и историјских корена и фактора који одржавају и подстичу насиље над женама.

Имајући у виду да је насиље које је претрпела *Maria da Penha* представља део општег обрасца немара (занемаривања, немарности) и недостатка ефикасне акције државе у процесуирању и осуђивању насилника, Комисија сматра да овај случај укључује не само пропуст у испуњавању обавезе процесуирања/гоњења и осуђивања починилаца, већ и пропуст у испуњавању обавезе превенције оваквих деградирајућих пракси. Таква општа дискриминаторна правна неефикасност такође ствара климу која погодује насиљу у породици, с обзиром на то да друштво не види доказе воље државе (као представника друштва) да предузима ефикасне акције да би санкционисала такве акте.

Овај случај испуњава услове да се може сматрати толеранцијом насиља у породици од стране државе, како је дефинисано у Конвенцији о спречавању, кажњавању и елиминисању насиља над женама (*Convention of Belém do Pará*) и да је држава Бразил одговорна што је пропустила да изврши своје обавезе у складу са члановима 7(б),7(д), 7(е) и 7(е) ове Конвенције, а у односу на права заштићена овом Конвенцијом, укључујући: право на живот без насиља (чл. 3 ове Конвенције), право жене на поштовање њеног живота, физичког, менталног и моралног интегритета, личне безбедности и личног достојанства, право на једнаку заштиту пред законом, као и право на једноставну и брзу одштету од стране компетентног суда који пружа заштиту од кршења њених права.”¹⁸⁴

У складу са овом пресудом држава Бразил је проглашена одговорном за кршење права на правично суђење и судску заштиту због неоправданог одлагања и немарног процесуирања случаја насиља у породици *Marie da Penha Maia Fernandes*. Мере усвојене од стране државе не доводе до смањење обима насиља у породици нити утичу на образац државне толеранције на насиље над женама, пре свега, услед неефикасног деловања полиције и судства у Бразилу. Нечињењем и толерисањем насиља држава је прекршила Конвенцију о спречавању, кажњавању и елиминисању насиља над женама и Америчку

¹⁸⁴ *Ibid.* параграф 44, 55, 56, 58

конвенцију о људским правима и тиме нарушила права *Marie da Penha* због чега је Бразилу препоручено да брзо и ефикасно заврши судске поступке у случају покушаја убиства *Marie da Penha* и да спроведе озбиљну, независну и свеобухватну истрагу да би утврдила одговорност за неправилности и неоправдана одлагања током трајања претходних судских поступака, примени расположиве административне, правне и друге мере и усвоји мере којима ће држава да гарантује да ће *Marie da Penha* бити обештећена због преживљеног насиља, као и због изостанка адекватне реакције државе која је довела до неадекватног процесуирања случаја. Поред тога, захтева се темељно побољшање јавних политика Бразила у области насиља над женама. Препоручено је да Бразил спроведе реформе којима ће окончати толеранцију насиља над женама у породици од стране државе, а нарочито: да организује програме подизања свести припадника судства и полиције како би разумели важност нетолеранције насиља, да поједностави кривичноправне процедуре како би се смањило трајање кривичних поступака, повећа број специјализованих полицијских снага које би се бавиле правима жена, обезбеди ефикасно процесуирање и истрагу свих пријављених случајева насиља у породици, укључи у програме обуке званичника тематику везану за права жена у складу са Конвенцијом о спречавању, кажњавању и елиминисању насиља над женама (*Convention of Belém do Pará*).¹⁸⁵

Случај *Maria da Penha Maia Fernandes против Бразила* потврђује да доношење прописа у одређеној области само по себи не ослобађа државу одговорности уколико постоји општи образац немара и изостанак ефикасне акције државе у процесуирању и осуђивању насилника и толеранције од стране државних органа који погодују настављању психолошких, социјалних и историјских фактора који подстичу и охрабрују насиље над женама.

---

¹⁸⁵ *Ibid.* параграф 60,61

3.5. Релевантна јуриспруденција Европског суда за људска права

3.5.1. *Опуз против Турске, Представка бр. 33401/02, 2009*

2009. године у пресуди у случају Опуз проти Турске¹⁸⁶ Европски суд за људска права је први пут заузео став да насиље у породици представља родно заснованог насиља и облик дискриминације, те подржао начело дужне пријекности.

Подноситељка представке, Нахиде Опуз (рођена 1972. године), турска је држављанка која је 1990. године почела да живи са Х.О., иначе сином супруга своје мајке. Нахиде Опуз и Х.О. венчали су се у новембру 1995. године и имају троје деце (рођени 1993, 1994. и 1996. године).

У периоду између априла 1995. и марта 1998. године догодила су се четири инцидента у којима се Х.О. насилно понашао и претио тадашњој супрузи и њеној мајци. О тешким премлаћивањима, жестокој свађи током које је Х. О. извадио нож и ситуацији када је Х.О. аутомобилом јурио Нахиде и њену мајку обавештене су власти. У званичним лекарским извештајима потврђене су различите повреде, укључујући крварења, посекотине, нагњечења, одеротине и модрице. Медицински је потврђено да су обе жене претрпеле повреде које су опасне по живот: подносиатељка представке једном приликом када је посебно тешко претучена, а њена мајка после напада аутомобилом.

Против Х.О. је три пута покренут кривични поступак: због претњи смрћу, наношења тешких телесних повреда и покушаја убиства. У случају потезања ножа, одлучено је да се кривично не гони, због недостатка доказа. Х. О. је два пута задржан у притвору, али би био пуштен на слободу до суђења.

Међутим, пошто су подносиатељка представке и њена мајка повукле кривичне пријаве, домаћи судови су обуставили све поступке, пошто је по кривичном закону Турске било неопходно да постоји кривична пријава како би се кривично гоњење наставило осим кривичног поступка који се водио због инцидента са аутомобилом у

---

¹⁸⁶ CASE OF OPUZ v. TURKEY (Application no. 33401/02), <https://www.legislationline.org/download/id/2946/file/OPUZ%20v%20Turkey%20June%202009.pdf>, приступљено 11.10.2021.

односу на мајку подносиоце представке, с обзиром на тежину њених повреда, па је Х.О. на крају осуђен на три месеца затвора, што је касније преиначено у новчану казну. Х.О. је 29. октобра 2001. године седам пута ножем избо подносиоце представке због чега је оптужен и осуђен на још једну новчану казну од скоро 840.000 турских лира (што је приближно 385 евра), коју је могао да плати у осам рата. После овог инцидента, мајка подносиоце представке затражила је да Х.О. буде задржан у притвору, наводећи да су она и њена кћерка раније морале да повуку своје кривичне пријаве против њега због његових непрестаних притисака и претњи смрћу.

Мајка подносиоце представке је потом одлучила да се са кћерком пресели у Измир. Дана 11. марта 2002. године Х.О. је присилио комби за селидбу да се заустави, отворио сувозачева врата и пуцао у мајку подносиоце представке која је издахнула на лицу места.

У марту 2008. године Х.О. је осуђен због убиства и незаконитог поседовања ватреног оружја на доживотну робију. У априлу 2008. године подносиоце представке је поднела још једну кривичну пријаву тужилаштву, тражећи да власти предузму мере да је заштите, будући да је Х.О. откако је пуштен на слободу до исхода жалбеног поступка поново почео да јој прети. Европски суд за људска права је, након што га је заступник подносиоце представке у мају и новембру 2008. године обавестио да није предузета ниједна мера, затражио објашњење. Турске власти су предузеле конкретне мере за заштиту подносиоце представке у виду налога за хапшење Х.О. који је, уз фотографију и отиске прстију достављен полицијским станицама у случају да буде примећен у близини стана подносиоце представке.

У међувремену је у јануару 1998. године у Турској ступио на снагу Закон о заштити породице, који предвиђа конкретне мере за заштиту од насиља у породици.¹⁸⁷

Европски суд за људска права заузео је став да је у случају Опуз против Турске ново насиље, чак и напад са смртним исходом, а имајући у виду историјат насилничког понашања Х.О. према жени и њеној мајци, његов кривични досије и сталне претње по њихово здравље и безбедност, било не само могуће већ и предвидиво. Када су у више наврата због претњи смрћу Нахиде Опуз и њена мајка повлачиле кривичне пријаве, власти нису разматрале мотиве таквог поступања упркос чињеници да је мајка

¹⁸⁷ Mole, N., Peukova, R. (2019), Насиље у породици, Преглед међународних стандарда и јуриспруденције Европског суда за људска права, Подгорица, стр. 90.

подносиоце представке напослетку дала тужилаштву изјаву у вези са одустајањем од гоњења под притисцима Х.О. Управо ради избегавања оваквих ситуација – повлачења кривичних пријава жртава услед притисака насилника многа законодавства¹⁸⁸ прописују – што је учињена насиље озбиљнија и већи ризик од чињења новог, већу могућност да се кривично гоњење настави у јавном интересу чак и у случају повлачења пријаве од стране жртве. Законски оквир у Турској требао је да омогући тужилаштву да настави кривичну истрагу против Х.О. због тешког облика насилничког понашања и озбиљне претње физичком интегритету подносиоце представке уместо уздржавања од мешања у „породичну ствар“. Из наведеног, Европски суд за људска права је закључио да власти Турске нису са дужном пријежношћу предузимале мере у циљу спречавања насиља против подносиоце представке и њене мајке, пре свега мере кривичног гоњења и превенције, као и одсуство ефикасног решавања предмета убиства, за које је чак постојало признање, а који, у моменту обраћања Европском суду за људска права, траје дуже од шест година¹⁸⁹. Имајући у виду да систем кривичног права у Турској у случају Нахиде Опуз није деловао у правцу одвраћања Х.О. од насиља, те непредузимање одговарајућих мера од стране власти, позивање на понашање жртава као алиби за непоступање, Европски суд за људска права је закључио да власти Турске нису заштитиле право на живот мајке подносиоце представке чиме су прекршиле члан 2.

¹⁸⁸ У 11 земаља чланица Савета Европе, наиме, у Албанији, Аустрији, Босни и Херцеговини, Естонији, Грчкој, Италији, Пољској, Португалу, Сан Марину, Шпанији и Швајцарској, власти су обавезне да наставе кривични поступак упркос томе што је жртва повукла уложу пријаву због насиља у породици.

У 27 земаља чланица, наиме, у Андори, Јерменији, Азербејџану, Белгији, Бугарској, Кипру, Чешкој Републици, Данској, Енглеској и Велсу, Финској, Македонији, Француској, Грузији, Немачкој, Мађарској, Ирској, Латвији, Луксембургу, Малти, Молдавији, Низоземској, Руској Федерацији, Србији, Словачкој, Шведској, Турској и Украјини, власти имају одређени степен слободе у процени да ли да наставе кривични поступак против починиоца насиља у породици. Значајан број правних система прави разлику између кривичних дела код којих је могуће приватно гоњење (и за које је неопходно да жртва претходно поднесе пријаву) и кривичних дела која су предмет јавног кривичног гоњења (обично су то тежа дела код којих се сматра да је кривично гоњење у јавном интересу).

Из законске регулативе и праксе наведених 27 земаља чини се да је одлука о наставку кривичног гоњења у случају када жртва повуче своју пријаву заправо ствар процене органа гоњења, који при доношењу таквих одлука у првом реду узимају у обзир јавни интерес. У неким јурисдикцијама, као што је Енглеска и Велс, при доношењу одлуке о наставку кривичног гоњења починиоца насиља у породици, органи гоњења (Крунска служба за кривично гоњење) дужни су размотрити одређене факторе, укључујући и следеће: тежину кривичног дела, да ли су повреде нанете жртви физичке или психичке природе, да ли је оптужени користио оружје, да ли је оптужени упућивао претње након напада, да ли је оптужени планирао напад, утицај (укључујући и психички) на децу која живе у домаћинству, могућност да оптужени поново почини кривично дело, трајну опасност по здравље и сигурност жртве односно свих особа које су (или би могле постати) укључене, тренутни однос између жртве и оптуженог, утицај који би на тај однос могао имати наставак кривичног гоњења против воље жртве, претходни развој наведеног односа – нарочито ако је у прошлости подразумевао насиље, те да ли је оптужени претходно кажњаван, нарочито за дела насиља. При доношењу одлуке о даљем поступању постоји и директна референца у смислу потребе да се успостави правична равнотежа између права жртве и евентуалне деце.

Чини се да је Румунија једина држава која одлуку о наставку кривичног гоњења заснива једино и искључиво на вољи/пријави жртве. CASE OF OPUZ v. TURKEY, *op.cit.*, параграф 87-90.

¹⁸⁹ CASE OF OPUZ v. TURKEY, *op.cit.*, параграф 151

Конвенције о заштити људских права и основних слобода. „С тим у вези Суд понавља да, након што добију информације о ситуацији, државне власти се не могу ослањати на став жртве и њиме правдати властито непредузимање одговарајућих мера које су вероватно могле спречити нападача да оствари своје претње по физички интегритет жртве (...). Стога је дошло до повреде члана 2. Конвенције.“¹⁹⁰

Европски суд за људска прва констатовао је да турски Кривични законик не испуњава услове који се тичу обавезе државе да утврди и делотворно примени систем којим ће кажњавати све облике насиља у породици и пружити довољну заштиту жртвама.¹⁹¹ Такође се позива на праксу Интерамеричког суда и случајеве *Velásquez Rodríguez protiv Hondurasa* и *Maria da Penha Maia Fernandes protiv Бразила* и међународну одговорност државе за недостатак одговарајуће ревности у спречавању повреде људских права у истражним радњама и санкционисању починилаца, односно у одговарајућем обештећивању породица.

Пракса Европског суда за људска права јасна је у тумачењу да је „адекватан правни оквир“ онај који може да пружи подносиоцима представке практичну и делотворну заштиту. У предмету Опуз, Суд је констатовао да полиција и државни тужиоци нису остали потпуно пасивни, јер је након сваког инцидента у коме се јавило насиље подносиатељка представке одведена на здравствени преглед, против Х.О. је покренут кривични поступак, испитиван је у вези са делима за која се теретио, притваран у два наврата, оптужен за претње смрћу и наношење телесних повреда и, након што је осуђен опет неколико пута ножем ранио подносиатељку представке, те за све наведено осуђен на новчану казну и напослетку убио мајку подносиатељке представке.¹⁹² Ниједна од предузетих мере очигледно није била довољна да спречи починиоца да настави са насиљем. Могло се очекивати да локални јавни тужилац или судија основног суда, суочени са осумњиченим за кога се знало да има криминални досије због насилних напада, на своју иницијативу наложе једну или више посебних мера предвиђених у домаћим прописима, које су у складу са тежином ситуације, са циљем да се заштити мајка подносиатељке представке. При чему, улога Европског суда за људска права није да замени домаће власти и да уместо њих изабере неку од мера које се могу предузети

¹⁹⁰ *Ibid.* параграф 153

¹⁹¹ *Ibid.* параграф 145

¹⁹² *Ibid.* параграф 166

како би се обезбедило поштовање њихових позитивних обавеза по члановима 2, 3 и 8 Конвенције о заштити људских права и основних слобода.

У предмету Опуз, Европски суд за људска права утврдио је да је начин на који су обрађене притужбе подносиоце и њене мајке био „очигледно неадекватан“ јер су поступци против починиоца прекинути сматрајући да се ради о „породичним стварима“ у које власти не треба да се мешају игноришући разлоге због којих су притужбе биле повучене.

Европски суд за људска права генерално не расправља о питањима да ли државни тужилац треба да поступи по кривичној пријави подносиоца представке или је требало да се иде у поступак по приватној тужби. Међутим, у предмету Опуз, Европски суд за људска права износи став да је законодавни оквир требало да органима гоњења омогући даљу кривичну истрагу против наведеног Х.О. упркос томе што је жртва повукла поднесене пријаве¹⁹³. Дакле, државе немају обавезу да воде кривично гоњење, већ имају обавезу да омогуће властима да воде истраге које ће, ако је то одговарајуће, моћи да доведу до кривичног гоњења¹⁹⁴.

Одговор турских власти на понашање Х. О., с обзиром на тежину његових прекршаја, не само да нису имале никакав видљив превентивни или ефекат одвраћања, већ својом неделотворношћу чак указују на извешан степен толеранције према његовим поступцима. Томе иде у прилог чињеница да Х.О. након инцидента са аутомобилом у затвору проводи само 25 дана, да би на крају био дужан да плати само новчану казну за тешке повреде које је нанео мајци подносиоце представке или да је за неколико убодних рана које је нанео подносиоци представке осуђен само на малу новчану казну, коју је притом могао да плати у ратама. Очигледно је да турски правни систем није обезбедио конкретне управне и полицијске мере за заштиту од породичног насиља пре јануара 1998. године, када је ступио на снагу Закон о заштити породице. Међутим, и након доношења наведеног закона домаће власти не примењују делотворно прописане мере и санкције ради заштите подносиоце представке.

Европски суд за људска права са великом забринутошћу констатује да насиље чија је жртва била подносиоца представке није окончано упркос њеном захтеву из априла 2008. године. Ништа није учињено све док Европски суд за људска права није

¹⁹³ *Ibid.* параграф 168

¹⁹⁴ Mole, N., Реукова, R. (2019), Насиље у породици, Преглед међународних стандарда и јуриспруденције Европског суда за људска права, Подгорица, стр. 30

затражио од Турске да достави информације о мерама заштите које је предузела. На основу изнетог, Европски суд за људска права је закључио да се ради о кршењу члана 3 Конвенције о заштити људских права и основних слобода¹⁹⁵, због тога што власти нису предузеле заштитне мере у виду делотворног одвраћања и заштите подносиоце представке, чији је бивши муж озбиљно угрожавао њен лични интегритет.

Према извештајима Адвокатске коморе у Дијарбакиру и *Amnesty International*-а које је поднела подносиоца представке, а које држава није оспорила, највећи број пријављених жртава породичног насиља налази се у Дијарбакиру, управо подручју у коме је подносиоца представке живела у време инцидената. Све жртве су жене, већином припаднице курдске етничке заједнице, неписмене или слабо образоване и обично без независног извора прихода. Из извештаја се може закључити да власти толеришу породично насиље и да правни лекови на које држава указује не функционишу делотворно¹⁹⁶.

¹⁹⁵ Члан 3 се односи на забрану мучења: „Нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.“, Конвенција о заштити људских права и основних слобода, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf, приступљено 12.10.2021.

¹⁹⁶ Истраживање Фондације Purple Roof које је подносиоца изнела у својој представи Европском суду за људска права наводи да у поступању по апликацијама које им подносе жене у смртној опасности, неки судови заказују расправе тек за два или три месеца. Судије и тужиоци случајеве насиља третирају као вид бракоразводне парнице, док је интенција Закона бр. 4320 предузимање хитних мера у име жена које настоје заштитити властити живот.

Током две године, приближно 900 жена пријавило се у склониште *Mor Çati* улажући велики напор да оствари права из Закона бр. 4320, али од тог броја само њих 120 је успело. Како је истраживање показало, полицијске станице и даље толеришу насиље у породици, те неки полицијски службеници покушавају бити посредници или се стављају на страну мушкарца или, пак, сугеришу жени да повуче пријаву.

Према извештају Центра за информисање и имплементацију Адвокатске коморе у *Diyarbakir*, култура насиља у Турској све више се шири, а насиље се у многим областима живота толерише. Прегледом поступака пред судом за прекршаје надлежним за грађанске парнице (*sulh hukuk mahkemesi*) и пред три парнична суда (*asliye hukuk mahkemesi*) у *Diyarbakir* утврђено је да су на основу Закона бр. 4320 покренут 183 поступка, и то од дана ступања наведеног закона на снагу 1998. године па до септембра 2005. Од тог броја, у 104 предмета суд је одредио различите мере, док је у преосталих 79 предмета суд нашао да не постоји основ за одређивање мера, одбацио тужбу или се прогласио ненадлежним.

Упркос значају проблема насиља у породици, на основу наведеног закона поднесен је веома мали број тужби јер јавност није упозната с њим или нема довољно поверења у снаге сигурности у тој регији. Највеће проблеме узрокује трајање поступака и неуспех власти да надгледају примену судских одлука. Негативан став полицијских службеника у станицама полиције према жртвама насиља у породици такође је једна од препрека које спречавају жене да се позивају на наведени закон. Жене које се обраћају полицији јер су изложене насиљу у породици суочавају се са ставом према којем се њихов проблем третира као приватна породична ствар у коју се полиција нерадо меша.

Статистички извештај СОС линије KA-MER-а у *Diyarbakir* за период од 1. августа 1997. године до 30. јуна 2007. године сачињен након интервјуа вођених са 2.484 жене показао је да су све изложене психичком насиљу, а приближно 60% њих и физичком. Највећи број жртава спада у старосну категорију од 20 до 30 година (43%), 57% интервјуисаних жена је удато, већина жртава је неписмена или имају низак ниво образовања, 78% жена је курдског порекла, 91% жена које су позивале СОС линију су из *Diyarbakir*, а 85% жртава немају независни извор прихода.

У извештају *Amnesty International* из 2004. под насловом „Турска: жене се суочавају са насиљем у породици“ утврђено је да насиље над женама у југоисточној Турској у великој мери пролази некажњено,

Подноситељка представке је доказала да су жртве насиља у породици већином жене и како дискриминаторна правосудна пасивност у Турској ствара климу која је подстицајна за породично насиље на основу чега је Европски суд за људска права закључио да је насиље чије су жртве биле подносиатељка представке и њена мајка родно засновано, што је посебан облик дискриминације жена. Упркос реформама које је Турска предузела општа инертност правосудног система и чињеница да насилници остају некажњени, указују на да нема довољно воље да се предузму одговарајуће мере у сузбијању породичног насиља. Стога је Европски суд за људска права закључио да је у случају Опуз против Турске прекршен члан 14¹⁹⁷, у вези са члановима 2 и 3 Конвенције о заштити људских права и основних слобода. Европски суд за људска права је, по први пут у предмету насиља у породици, сматрао да је повређен члан 14, конкретно – да је повреда коју су претрпеле подносиатељка представке и њена мајка била јасно заснована на њиховом полу позивајући се на Општу препоруку 19 (из 1992. године) Комитета за укидање свих облика дискриминације жена (CEDAW).

Дакле, Европски суд за људска права је утврдио кршење члана 2 (право на живот) у погледу убиства мајке подносиатељке представке и кршење члана 3 Конвенције о заштити људских права и основних слобода (забрана нечовечног или понижавајућег поступања) у погледу пропуста државе да заштити Нахиду Опуз. Турска није успоставила систем за кажњавање насиља у породици и заштиту жртве. Органи власти нису чак ни употребила доступне заштитне мере и прекидали су поступке као “породичну ствар” игноришући разлог зашто су пријаве биле повучене. Правни оквир треба да пружа могућност да се кривични поступци покрећу без обзира да ли су пријаве

као и да се при одмеравању казне као разлози за смањење узима „испровоцираност“ од стране жртва на основу најнепоузданијих доказа.

Жене којима је потребан приступ правосудним органима и заштита од насиља наилазе на бројне препреке. Полицијски службеници често поступају као да је њихова дужност да подстакну жену да се врати кући и „помири“, те често и не испитују наводе из њене пријаве. Многе жене, нарочито у руралним подручјима, нису у могућности да поднесу званичну пријаву јер су због напуштања места становања изложене помном испитивању, критици и, у неким случајевима, насиљу.

У склопу пројекта Правда за све Адвокатске коморе у Diyarbakır-у и Центра за информисање и имплементацију права жена прегледани су предмети пред поротним и дечијим судовима у Diyarbakır-у за период између 1999. и 2005. године. У 59 предмета је донета пресуда. Предмети су обухватили 71 жртву/убијену особу и 81 оптужену особу која је изведена пред суд. У случајевима у којима је жртва/убијена особа жена, оптужени су у своју одбрану наводили да је жртва/убијена особа разговарала са другим мушкарцима, упуштала се у проституцију или извршила прељубу. У 46 донетих пресуда примењене су одредбе о олакшавајућим околностима у смислу неоправдане провокације.

CASE OF OPUZ v. TURKEY (Application no. 33401/02), *op.cit.*, параграф 91-106

¹⁹⁷ Члан 14 се односи на забрану дискриминације: „Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус.“, Конвенција о заштити људских права и основних слобода, *op.cit.*

жртве повучене. Европски суд за људска права је такође утврдио – по први пут у једном предмету насиља у породици - кршења члана 14 (забрана дискриминације), у вези са члановима 2 и 3, пошто је насиље које су трпеле Нахида Опуз и њена мајка било родно засновано; насиље у породици је углавном погађало жене и било је подстицано дискриминаторном судском пасивношћу. Упркос реформама у овој области и доношењу Закона бр. 4320, нереаговање правосудног система и некажњавање насилника, показали су да Турска није суштински опредељена за суочавање са проблемом насиља у породици: полицијски службеници су покушали да наговоре жене да одустану од њихових пријава, одлагања су била честа и судови су ублажавали казне из разлога части или традиције.¹⁹⁸

Значај пресуде у случају Опуз против Турске у борби против насиља у породици које се држи испод површине у сфери затворених кругова личних односа огледа се и у чињеници да је Суд одбацио примедбу турске државе у погледу прихватљивости. Турска је, наиме, навела да подносиатељка представке није поштовала временски рок од шест месеци за подношење тужбе Европском суду за људска права. Суд је закључио да су подносиатељка представке и њена мајка биле жртве вишеструких напада, те да укупно насиље треба сагледати као непрекинути ланац насиља што значи да злостављање коме су оне биле изложене и чињеницу да власти нису предузеле мере заштите треба тумачити као континуирано кршење Конвенције.

Чињенице које су изнете у вези са случајем *Marie da Penha Maia Fernandes против Бразила* и *Нахиде Опуз против Турске* потврђују општу хипотезу да се у друштвима која толеришу насиље над женама у оквиру породичног дома насиље мултипликује. Толерантан став и пасивност државних органа доводе, не само до понављања насиља у конкретним случајевима већ пуштањима насилника на слободу и благом казненом политиком (где се угрожавање телесног интегритета и живота санкционише симболичним новчаним казнама, а „провокација жртве“, част и углед узимају као олакшавајуће околности) шаље се порука свим потенцијалним насилницима да су њихова „недела“ као „породична ствар“ ван домена мешања државе. С друге стране, жртве разумеју да је њихова заштита неделотворна, да се поступци одуговлаче, а казне, када се до њих дође, неефикасне док насиље након пријава често поприма интензивније облике, неретко и са смртним исходом, те заједно са околином поштују

¹⁹⁸ Skinnider, E., Qosaj-Mustafa, A. (2020), Алат са ресурсима за тужиоце и судије у борби против насиља над женама и насиља у породици, Савет Европе, стр. 75

завет ћутања постајући тамна бројка. И тако, уместо да се насилницима ограничи кретање или одузме слобода жртве постају заробљенице точка насиља из кога, без помоћи друштва, не виде излаз. Пракса Међуамеричке комисије за људска права и Европског суда за људска права показују да је препознат утицај делотворности државе у сузбијању појаве насиља у породици (и поред формалног става у виду постојања законске регулативе и деклараторне борбе против породичног насиља) и у складу са тим дате су препоруке државама за поступање, како у конкретним случајевима тако и за системске промене у даљим поступањима. Случај *Нахиде Опуз против Турске* показа је да Европски суд за људска права разматра шири контекст у коме је дошло до насиља, узимајући у обзир и истраживања невладиних организација.

Имајући у виду наведено, а у контексту наше земље могли би се запитати какав би био став Европског суда за људска права, да ли Србија поступа у складу са начелом дужне пријемности, те да ли постоји атмосфера толеранције насиља над женама нарочито у случајевима који су се завршили убиствима након што је насиље бивало пријављивано, некад и више пута. Како би Европски суд за људска права оценио извештај омбудсмана о насиљу над женама у коме је наведено дванаест случајева породичног насиља са трагичним последицама, „да ли би оне данас можда биле живе да је држава радила свој посао“¹⁹⁹ о чему ће касније бити више речи²⁰⁰.

У светлу реченог, а имајући у виду могућност грађана да се обрете Европском суду за људска права као и чињеницу да пракса међународних судова указује у ком светлу треба тумачити поједине стандарде из међународних документа, размотрићемо укратко још неке ставове које је Суд заузео поступајући у предметима породичног насиља.²⁰¹

¹⁹⁹ Живановић Поповић, Н., Да је држава радила свој посао, ОНЕ БИ ДАНАС МОЖДА БИЛЕ ЖИВЕ, http://www.blic.rs/forum/da-je-drava-radila-svoj-posao-one-bi-danas-moda-bi_0,2841958,220419831,czytaj.html, приступљено 30.1.2017.

²⁰⁰ Види поднаслов Позив у помоћ

²⁰¹ 2003. године Србија је постала део европског система заштите људских права будући да је 3. априла постала пуноправна чланица Савета Европе, када је и почело непосредно важење Конвенције за заштиту људских права на њеној територији и обавеза њене директне примене. 2011. године Србија је почела да попуњава упитник Европске комисије, на основу кога Савет министара доноси одлуку о давању статуса кандидата за чланство у Европској Унији земљи која је захтев за чланство поднела. У моменту приступања Србије Савету Европе око 2800 судија поседовало је оскудна знања о самој Конвенцији, а још мање је имало увида у богату и динамичну праксу Европског суда за људска права. Ефективна примена Европске конвенције за људска права претпоставља познавање прецедената Европског суда за људских права, али и резонавања која стоје иза богате праксе Суда. У јануару 2011. године правосудне статистике су говориле следеће: грађани Србије су од 2003. године поднели око 5,000 представки. Суд је донео 51 пресуду, од тога 48 у корист грађана (тужилаца) и 3 пресуде у корист државе Србије. По укупном броју предмета у раду суда у Стразбуру Србија је 2009. била на 11 месту, 2010. већ на седмом месту, од 2011. доспела на

3.5.2. **Контрова против Словачке, Представка бр. 7510/04, 2005**

У случају Контрова против Словачке²⁰² (2007), Европски суд за људска права прецизира обавезе државе које се односе на стандард дужне прилежности у случајевима насиља у породици²⁰³.

Подноситељка представке је 2. новембра 2002. године поднела кривичну пријаву против супруга са којим је имала двоје деце (ћерку рођену 1997. године и сина рођеног 2001. године) оптужујући га да ју је претходног дана напао и претукао електричним

шесто место по броју поднетих тужби као и да од 2011. до 2014. године држи прво место по годишњем броју примљених тужби мерено по глави становника међу чланицама Савета Европе. Према изјави Заступника Србије пред Европским судом за људска права, тужбе и пресуде се односе готово на све области људских права. Од ступања на снагу Европске конвенције у односу на Републику Србију 3. марта 2004. године, па све до 1. октобра 2016. године, Европски суд је донео укупно 149 пресуда у поступцима против Србије, а само у 20 пресуда није пронашао повреду Европске конвенције. Уставни суд се позива како на пресуде Европског суда донете у случајевима који су вођени против Републике Србије, тако и на пресуде које је Европски суд донео у поступцима против других држава. Уставни суд се редовно позива на пресуде у којима је Европски суд нашао да је Србија одговорна за повреду одредаба Европске конвенције. Када се ради о примени међународног права приликом пресуђивања, тачније обавеза које за судије произлазе из члана 16. став 2. и члана 18. став 3. Устава, Уставни суд примењује међународно право када год томе има места. Став Европског суда за људска права је да пресуда не служи само да би се окончао поступак против одређене државе, већ и да би се објаснила и даље развила права садржана у Европској конвенцији. Исти став, да јуриспруденција Европског суда чини саставни део Европске конвенције, износи и Парламентарна скупштина Савета Европе, чинећи је обавезном за све стране уговорнице и дајући јој карактер *erga omnes*. У највећем броју пресуда које су донете против Републике Србије, Европски суд је установио кршење члана 6 Европске конвенције и члана 1 Првог протокола уз Европску конвенцију. Истраживање о утицају Конвенције о заштити људских права и основних слобода и пресуда Европског суда на јуриспруденцију домаћих судова које је започето у 2013. години, а поновљено у 2016. години указује на тенденцију побољшања стања у области примене Европске конвенције пред домаћим судовима. Истраживање је показало да је број представки поднетих Европском суду за људска права против Републике Србије значајно смањен у односу на претходне године, а повећао се и број пресуда у којима Европски суд није утврдио повреду Европске конвенције (20 пресуда). С друге стране, повећао се број пресуда у којима се редовни судови позивају на Европску конвенцију и праксу Европског суда за људска права. Током 2016. године, у неколико пресуда суд се позива на стандарде из праксе Европског суда уз навођење конкретних пресуда (не само оних донетих против Републике Србије, већ и против других земаља). Повећан је и број пресуда у којима судови изричито наводе да је Европска конвенција саставни део унутрашњег правног поретка, те да се може директно применити. Такође, домаћи судови се позивају на члан 14. Европске конвенције, којим се забрањује дискриминација и прихватају принцип пребацивања терета доказивања, које свој корен има управо у међународном праву. Значајно је повећан број пресуда у којима се судови позивају на повреду члана 6. става 1. Европске конвенције када одлучују о суђењу у разумном року и критеријуме за оцену дужине поступка, који произлазе из праксе Европског суда.

Примена принципа и стандарда садржаних у пракси Европског суда представља велики изазов за домаће судове којима предстоји дуг пут до потпуне инкорпорације ових принципа у домаћи правни оквир, што претпоставља редовно праћење праксе Европског суда за људска права. Види Милутиновић, Ј., Крстић, И., Чучковић, Б. (2016), Квалитативна процена утицаја пресуда Европског суда за људска права на јуриспруденцију судова у Републици Србији, Савет Европе, Београд

²⁰² CASE OF KONTROVÁ v. SLOVAKIA (Application no. 7510/04), <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2019/09/CASE-OF-KONTROVA-v.-SLOVAKIA.pdf?x96812>, приступљено 16.10.2021.

²⁰³ Што је потврђено и у пресуди Бранко Томашевић и други против Хрватске (2009)

каблом прилажући извештај лекара специјалисте о повредама наводећи да је изложена дуготрајном психичком и физичком насиљу од стране супруга. Пар дана након подношења пријаве, г-ђа Контрова долази у окружну полицијску станицу заједно са супругом тражећи да повуче пријаву. Правна квалификација је уз помоћ савета полицијског службеника промењена на прекршајно казнено дело. Државне институције тим поводом нису предузеле никакву даљу акцију. У ноћи између 26. и 27. децембра 2002. године рођак подносиољке представке пријављује полицији да супруг подносиољке представке сачмарицом прети да ће убити себе и децу. Починилац је напустио место догађаја пре него што је полиција стигла. 27. децембра ујутру подносиољка представке у пратњи брата подноси пријаву против супруга.

31. децембра 2002. године ујутру подносиољка пријаве и њен брат одлазе у полицијску станицу како би сазнали шта се дешава са пријавом од 2. новембра и 27. децембра 2002. године. Истог дана, 31. децембра 2002. године између 11.00 и 11.15 часова супруг подносиољке представке је убио двоје заједничке деце и себе²⁰⁴. Подносиољка представке није добила никакву компензацију.

Европски суд за људска права утврдио је пропуст полиције да покрене прописну истрагу на основу изјаве жртве и чињеницу да је полицијски службеник помогао подносиољки да измени пријаву како би она могла да се третира као мање казнено дело. Суд је утврдио кршење члана 2 (право на живот) Конвенције о заштити људских права и основних слобода, у погледу пропуста органа власти да заштите животе деце и кршење члана 13 (право на делотворно правно средство) Конвенције, у погледу немогућности њихове мајке да добије компензацију.

Европски суд за људска права наглашава позитивну обавезу државе да предузме одговарајуће мере како би заштитила животе особа под њеном јурисдикцијом, пре свега успостављање ефикасног кривичноправног система²⁰⁵, уз одговарајуће полицијске и судске механизме за спречавање, сузбијање и кажњавање прекршилаца кривичног законодавства.

Европски суд за људска права је утврдио да позитивна обавеза државе обухвата и обавезу предузимања превентивних мера у циљу заштите појединаца чији су животи

²⁰⁴ CASE OF KONTROVÁ v. SLOVAKIA (Application no. 7510/04), *op.cit.* параграф 7-14

²⁰⁵ В. и случајеве Х и У против Холандије (1985), М.Ц. против Бугарске (2003) и Бранко Томашић и други против Хрватске (2009)

у опасности од криминалних радњи других приватних лица. У случају Контрова против Словачке, један од главних задатака полиције био је да заштити фундаментална права и слободе, живот и здравље подносиоце представке и њене деце. Локални полиција била је упозната са ситуацијом (на основу претходне комуникације и телефонских позива хитној полицијској служби) да постоје озбиљне оптужбе да се одвија дуготрајно физичко и психичко насиље, уз тешко премлаћивање електричним каблом и претње пушком. Полицијски службеници били су дужни да приме и евидентирају кривичне пријаве жртве, да воде прописне евиденције о телефонским позивима полицијској служби, да проследи информације наредној смени полицајаца о ситуацији, као и да предузму акцију у вези са оптужбом да супруг има пушку и прети њома супруги и деци. Полиција није предузела све наведене радње, а један од полицијских службеника је чак помогао жртви (која је дошла у пратњи супруга) да промени своју првобитну кривичну пријаву да би била третирана као прекршај, што је све заједно довело до убиства деце. Пропуст полиције представља, према пресуди Европског суда за људска права, кршење члана 2 Конвенције о заштити људских права и основних слобода (право на живот)²⁰⁶.

Опсег позитивних обавеза државе мора се тумачити на начин који не намеће немогуће или несразмерно оптерећење за власти и не односи се на сваки ризик по живот. „Да би настала позитивна обавеза, мора бити утврђено да су власти знале или су морале знати да постоји стваран и непосредни ризик по живот идентификоване особе услед криминалних аката треће особе, а да су ипак пропустиле да предузму мере у оквиру својих моћи и надлежности, које би, разумно судећи, могле да доведу до избегавања поменутог ризика.“²⁰⁷

Важно је истаћи да је Европски суд за људска права у случају Контрова против Словачке (као и у случају Опуз против Турске, 2009) указао на позитивну обавезу држава да штите право на живот особа угрожених насиљем у породици и у ситуацијама повлачења жртве из процеса кривичног гоњења починиоца.

Европски суд за људска права заузео је став да тиме што не пружа заштиту женама од породичног насиља, држава крши њихово право на једнакост пред законом. Притом, непредузимање мера заштите не мора нужно бити намерно. Када установи да

²⁰⁶ CASE OF KONTROVÁ v. SLOVAKIA (Application no. 7510/04), *op.cit.* параграф 52

²⁰⁷ Chinkin, C. (2009), Case Law of The European Court of Human Rights on Violence Against Women, Kontrova v. Slovakia (2007), Strasbourg, http://www.peacewomen.org/sites/default/files/vaw_caselawofechronviolenceagainstwomen_may2009_0.pdf, приступљено 7.10.2021.

општа и дискриминаторна правосудна пасивност стварају амбијент који делује подстицајно за насиље у породици, Суд своје закључке заснива на извештајима организације Amnesty International као и локалних невладиних организација, односно користи статистичке податке како би установио да ли постоји разлика у поступању (Опуз против Турске, Д.Х. и остали против Чешке Републике, пресуда од 13. новембра 2007²⁰⁸).

3.5.3. Бевацка и С. против Бугарске, Представка бр. 71127/01, 2008

Подноситељка представке,²⁰⁹ бугарска држављанка Валентина Бевацка закључила је 1995. године брак са Г. Н. са којим је јануара 1997. године добила дете С. (подносиоца представке). Како су се односи између супружника погоршавали, а Г.Н. постајао агресиван, подносиатељка представке се 1. марта 2000. године са сином сели у стан својих родитеља и подноси захтев за развод брака и привремено старатељство, наводећи, између осталог, да ју је Г. Н. често вербално и физички злостављао.

Судија Окружног суда у Софији је 7. марта 2000. године одредио датум првог рочишта, при чему није размотрио захтев за доделу привременог старатељства.

Како 6. маја 2000. године Г. Н. није вратио С. кући из шетње, подносиатељка представке се обратила органима гоњења. Надлежни тужилац је наложио да Г. Н. буде уручен позив и званично упозорење, што није учињено до 22. јуна 2000. године.

Подноситељка представке 12. маја 2000. године одлази у вртић да види сина и одводи га својој кући, након чега је Г. Н. дошао увече, успео да уђе у стан, ударио подносиатељку представке у присуству њених родитеља и сина, узео дете и отишао.

Подноситељка представке подноси пријаву Окружном тужилаштву, уз коју прилаже лекарско уверење. Уз помоћ једне невладине организације са дететом одлази у Бургас, где јој је та НВО обезбедила смештај.

²⁰⁸ В. предмет Д.Х. и остали против Чешке републике (Представка бр. 57325/00), Пресуда, Стразбур, 13. новембра 2007. године, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=e47d4fb9-99b3-289a-563c-268bb85a8128&external=true>, приступљено 5.11.2021.

²⁰⁹ CASE OF BEVACQUA AND S. v. BULGARIA (Application no. 71127/01), <http://hrlibrary.umn.edu/research/bulgaria/BEVACQUA.pdf>, приступљено 18.10.2021.

Г. Н. се обратио Јединици за малолетнике наводећи да је подносиатељка представке отела њиховог сина, након чега је Валентина Бевацка позвана у полицију.

Г. Н. 31. маја 2000. године посећује подносиатељку представке у њеном дому, прети јој и одводи њиховог сина. Инспектор за малолетнике након састанка подносиатељке представке, Г. Н. и детета утврђује да ће дете месец дана живети са оцем, а месец дана са мајком, након чега Г. Н. повлачи своју пријаву отмице.

Подносиатељка представке се 13. јуна 2000. појавила на рочишту у бракоразводној парници у Окружном суду.

Г. Н. је током једне посете ударио подносиатељку представке у присуству њиховог сина. Лекар је констатовао да има модрицу на левом капку и да јој је натечен образ. Након безуспешних обраћања инспектору за малолетнике у локалној станици полиције и Министарству унутрашњих послова, подносиатељка представке је 11. септембра 2000. поднела поднеске Окружном суду у којима је поново затражила да јој се додели привремено старатељство над сином.

Рочишта су неколико пута одлагана, а подносиатељка представке је на рочишту одржаном 13. фебруара 2001. године повукла захтев за доделу привременог старатељства и затражила да суд одлучи о меритуму захтева за развод, укључујући захтев за старатељство над дететом. Окружни суд је прекинуо поступак о привременим мерама.

Подносиатељка представке је од лета 2000. године сина могла да виђа само у вртићу. 7. марта 2001. године Валентина Бевацка узима сина из вртића и одводи га својој кући.

Након што се Г. Н. жалио властима, подносиатељку представке позива полиција и уручује јој званично упозорење.

По тврдњама подносиатељке представке, Г. Н. јој је претио и физичким насиљем. По речима Г. Н, њега су у марту 2001. године напали мушкарци које је ангажовала подносиатељка представке.

Последње рочиште у бракоразводној парници одржано је 24. априла 2001. године. У складу са Законом о заштити детета, стручњак новоосноване Канцеларије за социјално

старање дао је мишљење да се дете плаши оца јер је злостављао његову мајку и да би оно више волело да живи са мајком.

Окружни суд је 23. маја 2001. године развео брак и подносио представке, због узраста детета, доделио старатељство над сином, а Г.Н. право да га виђа.

Подноситељка представке је 18. јуна 2002. године са двоје пријатеља отишла у стан Г.Н. како би узела своје ствари. Након агресивног напада бившег супруга који је имао за последицу модрице по лицу и телу, Валерија Бевацка се обратила органима гоњења који су одбили да покрену кривични поступак против Г. Н. упућујући је да покрене кривични поступак у својству приватног тужиоца, јер повреде потпадају под категорију лакших телесних повреда²¹⁰.

Разматрајући предмет Бевацка и С. против Бугарске Европски суд за људска права је приметио да Окружни суд у Софији није дао приоритет захтеву подносиоце представке за меру привременог старатељства због саме њене природе и циља, те да га је игнорисао првих шест месеци. Уместо да прво размотри захтев за привремено старатељство, Окружни суд је у јуну 2000. године почео да разматра захтев за развод брака. Одлагање одлуке о питању старатељства у бракоразводном поступку до истека законом прописаног периода за помирење резултат је домаће судске праксе што Европски суд за људска права у случају подносиоце представке није сматрао оправданим с обзиром на конкретне околности које су захтевале ефикасне мере у циљу спречавања даљег насиља.

Европски суд за људска права уочио је да је Окружни суд наставио да стално одлаже разматрање захтева за привремено старатељство и да није уложио напор како би на једном рочишту прикупио све релевантне доказе, иако је било јасно да родитељи не могу да се договоре о старатељству, те да Г.Н. опструира могућност подносиоце представке да виђа своје диете. Стога Суд повлачење захтева за привремене мере од стране подносиоце представке није сматрао неразумним. Начин на који се Окружни суд бавио привременим мерама, поред негативних ефеката које је имао на С. није ни у складу са обавезом органа да обезбеде поштовање приватног и породичног живота подносиоца представке.

---

²¹⁰ *Ibid.* параграф 5-38

Мере које су предузимали полиција и органи гоњења на основу својих општих овлашћења у посматраном периоду нису биле делотворне. Суд је такође сматрао да могућност подносиоце представке да покрене кривични поступак у својству приватног тужиоца и тражи одштету, осим тога што би трајао, не би спречио поновно избијање инцидента на које се жалила. Према мишљењу Суда, бугарске власти су пропустиле да изрицањем санкција или на други начин обезбеде да се Г. Н. уздржи од незаконитих аката те да подносиоцима представке пруже непосредну помоћ која им је била потребна. Суд је закључио да став бугарских органа гоњења да се спор односи на „приватну ствар” није у складу са позитивним обавезама државе да подносиоцима представке обезбеде уживање њихових права на основу члана 8. Конвенције о заштити људских права и основних слобода (право на поштовање породичног живота).

Пропусти Окружног суда да без одлагања усвоје привремене мере о старатељству имала су негативне ефекте на подносиоце представке, нарочито на благостање малолетног С., као и на психички и физички интегритет Валерије Бевацке услед непостојање довољних мера као одговор на понашање Г. Н.

Анализирани случајеви пред међународним судовима, али и они који нису обухваћени дисертацијом²¹¹ говоре у прилог хипотезе да ефикасно сузбијање појаве

²¹¹ Види:

1. **Осман против Уједињеног Краљевства**, пресуда од 28. октобра 1998, представка бр. 23452/94, Osman v. The United Kingdom, judgment of 28 October 1998, application no. 23452/94, <https://cref.eakademija.com/images/pdf-analiza/Osman-protiv-Ujedinjenog-Kraljevstva.pdf>, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-6781%22%5D%7D>, приступљено 9.9.2021.
2. **Бранко Томашевић и остали против Хрватске**, пресуда од 15. јануара 2009, представка бр. 46598/06, Branko Tomasevic and Others v. Croatia, Judgment of 15 January 2009, Application no. 46598/06 <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-1695%22%5D%7D> приступљено 9.9.2021.
3. **Валиулиенé против Литваније**, пресуда од 26. марта 2013, представка бр. 33234/07, Valiuliené v. Lithuania, judgment of 26 March 2013, application no. 33234/07, https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/CASE%20OF%20VALIULIENE%20v.%20LITHUANIA_judgment.pdf приступљено 10.9.2021.
4. **М. Ц. против Бугарске**, пресуда од 4. децембра 2003, представка бр. 39272/98, M. C. v. Bulgaria, judgment of 4 December 2003, application no. 39272/98, <https://www.refworld.org/cases,ECHR,47b19f492.html>, приступљено 11.11.2021.
5. **Е. С. и остали против Словачке**, пресуда од 15. септембра 2009, представка бр. 8227/04, E. S. and Others v. Slovakia, judgment of 15 September 2009, application no. 8227/04, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32ae>, приступљено 14.10.2021.
6. **Калуца против Мађарске**, пресуда од 24. априла 2012, представка бр. 57693/10, Kalucza v. Hungary, judgment of 24 April 2012, application no. 57693/10, <https://international.vlex.com/vid/case-of-kalucza-v-hungary-369353346>, приступљено 23.10.2021.
7. **Хајдуова против Словачке**, пресуда од 30. новембра 2010, представка бр. 2660/03, Hajduova v. Slovakia, judgment of 30 November 2010, application no. 2660/03, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32b0>, приступљено 16.10.2021.

насиља у породици захтева дијапазон мера које стоје на располагању државним органима. С друге стране, саме мере нису довољне ако службеници нису обучени за њихову адекватну примену. Стога је непрестана едукација почев служби задужених за спровођење превентивних мера па до субјеката задужених за споровђење санкција, неисоставни део борбе против насиља у породици. Пракса показује да охрабривање жена да пријаве насиље, без примене ефикасних мера доводи до даље ескалације насиља, чак и са смртним исходом. Неповољан развој догађаја даље доводи до одвраћања жена које трпе насиље да пријаве исто, односно неадекватна реакција државе на пријављене

8. **Ж. Б. против Хрватске**, пресуда од 11. јула 2017, представка бр. 47666/13, *Ž. B. v. Croatia*, judgment of 11 July 2017, application no. 47666/13, <https://rm.coe.int/case-of-z-b-v-croatia/1680731746>, приступљено 22.10.2021.
9. **Сандра Јанковић против Хрватске**, пресуда од 5. марта 2009, представка бр. 38478/05, *Janković v. Croatia* (application no. 38478/05), <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-91608?TID=thkbhnilzk>, приступљено 14.11.2021.
10. **Еремиа и остали против Републике Молдавије**, пресуда од 28. маја 2013, представка бр. 3564/11, *Eremia and Others v. the Republic of Moldova*, judgment of 28 May 2013, application no. 3564/11, <https://rm.coe.int/16805a32af>, приступљено 14.11.2021.
11. **А. против Хрватске**, пресуда од 14. октобра 2010, представка бр. 55164/08, *A v. Croatia*, judgment of 14 October 2010, Application no. 55164/08, <https://rm.coe.int/16805a320f>, приступљено 12.11.2021.
12. **Талпис против Италије**, пресуда од 2. марта 2017, представка бр. 41237/14, *Talpis v. Italy*, judgment of 2 March 2017, application no. 41237/14, <https://rm.coe.int/090000168088f2cb>, приступљено 12.11.2021.
13. **Румор против Италије**, пресуда од 27. маја 2014, представка бр. 72964/10, *Rumor v. Italy*, judgment of 27 May 2014, application no. 72964/10, https://www.camera.it/application/xmanager/projects/leg17/attachments/sentenza/testo_integrale_sentenzas/000/000/602/RUMOR_en.pdf, McQuigg, Ronagh, Domestic Violence as a Human Rights Issue: Rumor v. Italy, *The European Journal of International Law* Vol. 26 no. 4, 1009-1025, https://ceulearning.ceu.edu/pluginfile.php/358279/mod_resource/content/1/Rumor%20v.%20Italy%20article.pdf приступљено 18.11.2021.
14. **М. Г. против Турске**, пресуда од 22. марта 2016, представка бр. 646/10, *M. G. v. Turkey*, Judgment of 22 March 2016, Application no. 646/10, <https://rm.coe.int/168062cf75>, приступљено 18.11.2021.
15. **З. и остали против Уједињеног Краљевства**, пресуда од 10. маја 2001, представка бр. 29392/95, *Z. and Others v. the United Kingdom*, Judgment of 10 May 2001, Application no. 29392/95, https://www.legislationline.org/download/id/3520/file/Case_of_Z_and_Others_v_UK_2001_en.pdf, приступљено 7.11.2021.
16. **Сöderман против Шведске**, пресуда од 12. новембра 2013, представка бр. 5786/08, *Söderman v. Sweden*, judgment of 12 November 2013, application no. 5786/08, <https://www.legal-tools.org/doc/27460f/pdf/>, приступљено 7.11.2021.
17. **Бăлșан против Румуније**, пресуда од 23. маја 2017, представка бр. 49645/09, *Bălșan v. Romania*, judgment of 23 May 2017, application no. 49645/09, <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2017/05/CASE-OF-BAL-AN-v.-ROMANIA.pdf>, приступљено 10.11.2021.
18. **Ирене Вилсон против Уједињеног Краљевства**, пресуда од 23. октобра 2012, представка бр. 10601/09, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114397#%7B%22itemid%22:%5B%22001-114397%22%5D%7D>, приступљено 12.11.2021
19. **Аиреу против Ирске**, пресуда од 9. октобра 1979, представка бр. 6289/73, *Airey v. Ireland*, judgment of 9 October 1979, application no. 6289/73, <https://www.law.cornell.edu/sites/www.law.cornell.edu/files/andjusticeforall/Airey.PDF>, приступљено 13.11.2021.
20. **Х и У против Холандије**, пресуда од 26. марта 1985, представка бр. 8978/80, *X and Y v. The Netherlands*, judgment of 26 March 1985, application no. 8978/80, https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/x%20and%20y%20v%20the%20netherlands_EN.asp, приступљено 15.11.2021.
21. **Д. М. Д. против Румуније**, пресуда од 3. октобра 2017, представка бр. 23022/13, *D. M. D. v. Romania*, judgment of 3 October 2017, application no. 23022/13, <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/dmd-v-romania.html>, приступљено 14.11.2021.

случајеве насиља доводи до порста тамне бројке овог феномена, упркос свим апелима да се жртве охрабре и обратe надлежним институцијама. Дакле, почетна хитна и делотворна реакција органа којима се жртва обраћа за помоћ су камен који покреће повољан или неповољан талас догађаја који ће уследити. Давање ветра у леђа жртвама да изађу из оквира тамних бројки и постану видљиве, без даље системске подршке за њих значи остављање самих и незаштићених на бури беса насилника.

Како точак насиља пружа минималне могућности жртви да га напусти пре него је самеле или лупи о хрид, Европски суд за људска права заузео је став да државе имају обавезу активног деловања у обезбеђивању права гарантованих Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода.

Интересантно је да се Европски суд за људска права у предмету Бевацка и С. против Бугарске позива на Препоруку (2002) 5 Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља и њене одредбе²¹² које се односе на препоруку да државе чланице треба да уведу, развијају и унапреде националне политике против насиља засноване на максималној безбедности и заштити жртава, подршци и помоћи, усклађивању кривичног и грађанског права, подизању свести јавности и обукама за професионалце који се суочавају са насиљем над женама и превенцији. Државама се препоручује доношење одредби које би обезбедиле да се кривични поступак може покренути од стране јавног тужиоца, те да се, по потреби, обезбеди предузимање мера за ефикасну заштиту жртве од претњи и могуће освете, као и заштите деце током поступка. Привремене мере које се препоручују су: забрана контактирања и комуницирања са жртвом или приближавања жртви, или боравак у или улазак у дефинисана подручја, те кажњавање извршиоца за кршења изречених мера. Државе, дакле немају обавезу кривичног гоњење починилаца породичног насиља, већ имају обавезу да омогуће вођење истрага које ће, ако је то одговарајуће, моћи да доведу до кривичног гоњења.

Европски суд за људска права у предмету Бевацка утврдио је да Бугарска није успоставила одговарајућу равнотежу између члана 3 и члана 8 Конвенције о заштити људских права и основних слобода пошто је дала предност потреби да се уздржи од мешања у „породичне ствари“. Позивајући се на пресуду у предмету Бевацка, Суд је у

²¹² CASE OF BEVACQUA AND S. v. BULGARIA (Application no. 71127/01), *op.cit.*, параграф 49-51

случају Ирене Вилсон против Уједињеног Краљевства, навео, између осталог, факторе које треба узети у обзир када се одлучује да ли да се настави са кривичним гоњењем:

- да ли су повреде жртве физичке или психичке;
- да ли је коришћено оружје;
- да ли је након наводног напада било претњи;
- последице (укључујући и психичке) за децу у кући;
- ризик да починилац поново почини насиље;
- да ли има других континуираних опасности за здравље и безбедност жртве или било које друго укључено лице;
- садашње стање односа жртве и починиоца и последице тог односа на кривично гоњење противно жељи жртве;
- историја односа, тј. да ли је било насиља у прошлости; и
- криминална историја починиоца²¹³.

Европски суд за људска права је заузео став да што су тежа дела или што је већи ризик од понављања насиља потребније је наставити кривично гоњење у име јавног интереса, чак и када жртве повуку пријаву. Државни органи гоњења, дакле, не треба да се ослањају на став жртве ако процене да би непредузимањем адекватних мера могло довести до остваривања претњи по физички интегритет жртве, нарочито имајући у виду да жртве у највећем броју случајева насиља у породици остају у контакту са нападачима након што поднесу пријаву што је праћено притисцима да се иста повуче.

У случају Бевацка проти Бугарске Европски суд за људска права се позвао и на Општу препоруку 19 Комитета CEDAW о насиљу над женама из 1993. године чиме је у својој судској пракси прихватио стандарде успостављене правно необавезујућим међународним документима у области насиља над женама²¹⁴.

На основу прегледа случајева Европског суда за људска права можемо да закључимо да је у својим одлукама дао релевантну правну интерпретацију примене чланова Конвенције о заштити људских права и основних слобода, пре свега, члана 2. (право на живот) и члана 3. (забрана мучења) у случајевима насиља над женама у

²¹³ Irene Wilson против Уједињеног Краљевства, пресуда од 23. октобра 2012. године, представка бр. 10601/09, *op.cit.*

²¹⁴ Види и предмет М.Ц. против Бугарске, пресуда од 4. децембра 2003. године, представка бр. 39272/98, *op.cit.*

породици. Суд је указао на позитивне обавезе држава уговорница да покрену истрагу и кривично гоне починиоце у случајевима насиља над женама, те да обезбеде ефикасну заштиту жртава у складу са одредбама Конвенције о заштити људских права и основних слобода.

3.6. Одлуке Комитета CEDAW (The Committee on the Elimination of Discrimination against Women²¹⁵)

Комитет CEDAW је донео више значајних одлука по Опционом протоколу уз Конвенцију CEDAW²¹⁶. Значај ових одлука огледа се у томе што представљају експертско тумачење права гарантованих Конвенцијом о елиминисању свих облика дискриминације жена, те да дата образложења представљају смернице у погледу мера које би државе требало да предузму како би имплементирале та права у пракси.

Одлуке Комитета CEDAW²¹⁷ афирмишу одбавезу држава уговорница Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена и Опционог протокола да са дужном пажњом предузимају мере како би спречиле акте насиља над женама.

²¹⁵ Независно тело које чине 23 стручњака за женска права из целог света који прате спровођење Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена

²¹⁶ Усвојен на Генералној скупштини УН 6. октобра 1999. године, ступио на снагу 10. децембра 2000. године, Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (2000), <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCEDAW.aspx>, приступљено 20.10.2021.

²¹⁷ **А.Т. против Мађарске**, A.T. v Hungary, Communication No. 2/2003, <https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/1196/summary-of-the-decision.pdf>, приступљено 10.10.2021.

В.К. против Бугарске, V.K. v. Bulgaria, Communication No. 20/2008, <https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-49-D-20-2008.pdf>, приступљено 10.10.2021.

С.В.П. против Бугарске, S.V.P. v. Bulgaria, Communication No. 31/2011, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/Jurisprudence/CEDAW-C-53-D-31-2011_en.pdf, приступљено 11.10.2021.

Исатоу Јаллов против Бугарске, Isatou Jallow v. Bulgaria, Communication No. 32/2011, https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-52-D-32-2011_en.pdf, приступљено 11.10.2021.

Вертидо против Филипина, Vertido v. Philippines, Communication No. 18/2008, <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1700>, приступљено 11.10.2021.

Цецилиа Келл против Канаде, Cecilia Kell v. Canada, Communication No. 19/2008, https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-51-D-19-2008_en.pdf, приступљено 12.10.2021.

Фатма Јилдирим (покојна) против Аустрије, Fatma Yildirim (deceased) v. Austria, Communication No. 6/2005, <https://opcedaw.files.wordpress.com/2012/01/yildirim-v-austria.pdf>, приступљено 12.10.2021.

Џахиде Гоекце (покојна) против Аустрије, Şahide Goekce (deceased) v. Austria, Communication No. 5/2005, https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/SahideGoekceVsAustria_en.pdf, приступљено 12.10.2021.

Инга Абрамова против Белорусије, Inga Abramova v. Belarus, Communication No. 23/2009, <https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-49-D-23-2009.pdf>, приступљено 15.10.2021.

Прва и најпознатија одлука Комитета CEDAW по Опционом протоколу у области насиља над женама је у предмету *А.Т. против Мађарске*²¹⁸ која се односила на насиље над женама у породици где је Комитет CEDAW (2005) закључио да је Мађарска пропустила да испуни своје обавезе дефинисане чланом 2 (казнене одредбе), 5 (стереотипне полне улоге и предрасуде) и 16 (брак и породични живот) Конвенције CEDAW²¹⁹. Из образложења одлуке се види да се Комитет CEDAW руководи стандардом дужне пријежности у процени да ли је држава Мађарска испунила своје обавезе да спречи насиље према А.Т. и да је заштити од последица тог насиља.

У обраћању Комитету CEDAW 2033. године А.Т. је навела да је редовно била изложена тешком породичном насиљу од стране ванбрачног мужа и оца њихово двоје деце (Л.Ф.) од 1998. па надаље, чак и након што је напустио породицу и почео да живи са другом женом. Иако је наводно Л.Ф. претио да ће убити подносиоца представке и да ће силовати децу, А.Т. није отишла у склониште јер једно од њене деце има тешко оштећено мозга, а у земљи нема склоништа које је адекватно опремљено да прими дете са потпуним инвалидитетом заједно са његовом мајком и сестром. А.Т. је пријавила неколико инцидената када је била тешко претучена, укључујући инцидент 2001. године након којег је била хоспитализована недељу дана. У поступку поводом приступа Л.Ф. породичној кући, након одлуке А.Т. да промени браве и спречи приступ (јер се дешавало да Л.Ф. провали у стан), Окружни суд у Пешти је пресудио у корист Л.Ф., а одлуку је, по уложеној жалби, потврдио Окружни суд у Будимпешти након чега је А.Т. поднела захтев за деобу заједничке имовине и покренула кривични поступак против Л.Ф. (други кривични поступак је, по службеној дужности, покренула болница у коју је смештена након напада). До датума обраћања А.Т. Комитету CEDAW (по процедурама у складу са Опционим протоколом) 10. октобра 2003. године покренути поступци у Мађарској нису дали резултате. Подносиоца представке је тврдила да су прекршена њена права дефинисана члановима 2(а), 2(б), 2(е), 5(е) и 16. Конвенције CEDAW, а захтевала је и изрицање одлуке о привременим мерама заштите у складу са чланом 5 став 1. Опционог

В.П.П. против Бугарске, V.P.P. against Bulgaria, Communication No. 31/2011, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/JurisprudenceSession53.aspx>, приступљено 15.10.2021.

²¹⁸ **А.Т. v Hungary (Communication No. 2/2003),** <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/CEDAW%20Decision%20on%20AT%20vs%20Hungary%20English.pdf>, <https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/1196/summary-of-the-decision.pdf>, приступљено 10.10.2021.

²¹⁹ Конвенција о елиминасању свих облика дискриминације над женама (са коментарима), Агенција за равноправност сполова Босне и Херцеговине, Сарајево, 2006. https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Documents/CEDAW_308094062.pdf, приступљено 18.10.2021.

протокола уз Конвенцију CEDAW²²⁰. А.Т. је тврдила да мађарске власти нису никада одредиле притвор њеном бившем партнеру, као и да нису ништа предузеле како би је заштитиле од његових континуираних напада, те да страхује за свој живот.

У образложењу одлуке Комитет CEDAW се позива на стандард дужне пријежности²²¹ и анализира да ли је овај стандар био испуњен у случају А.Т. те закључује да су права А.Т. према члановима 2, 5 и 16 Конвенције за елиминисање свих облика дискриминације над женама прекршена будући да реакције државних органа Мађарске нису омогућиле хитну и непосредну заштиту А.Т. од насилних радњи њеног бившег партнера, и да, поврх тога: „Правни и институционални механизми у држави уговорници још увек нису довољни да обезбеде координисану, свеобухватну и ефикасну заштиту и подршку жртвама насиља у породици у складу са очекивањима која проистичу из међународних стандарда.“²²² Мађарска је навела да случајеви насиља у породици не представљају приоритет у судским поступцима, што се показало у случају А.Т. која током четири године: „...Није успела, било путем кривичних, било путем грађанско-правних поступака, да привремено или трајно забрани бившем партнеру Л.Ф. да упада у стан у којем је живела са децом. Није могла да затражи меру забране приступа или меру заштите, јер те мере не постоје у држави уговорници. Није могла да побегне у склониште, јер ниједно није било опремљено да је прими са њено двоје деце, од којих једно има инвалидитет. Држава није оспорила ниједну од ових чињеница.“²²³

Комитет CEDAW је заузео став да: „Женско људско право на живот и физички и ментални интегритет не може да буде потиснуто другим правима, укључујући и право на имовину и право на приватност“²²⁴ те је упутио Мађарској:

- конкретне препоруке: „да предузимањем хитних и ефикасних мера обезбеди гарантовање физичког и менталног интегритета А.Т. и њене породице и да обезбеди А.Т. безбедност дома у којем ће живети са својом децом, да обезбеди да прима издржавање за децу и одговарајућу правну помоћ, као и да јој додели

²²⁰ Члан 5. став 1. Опционог протокола уз Конвенцију CEDAW гласи:

„1. У сваком тренутку након пријема представке, а пре него што је донета одлука о њеном предмету, Комитет може поднети Држави чланици на коју се представка односи, на хитно разматрање, захтев да Држава чланица предузме неопходне унутрашње мере како би се избегло наступање евентуалне ненадокнадиве штете по жртву или жртве наводног кршења“ (Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 13/2002).

²²¹ А.Т. v Hungary (Communication No. 2/2003), *op.cit.*, параграф 9.2

²²² *Ibid.* параграф 9.3

²²³ *Ibid.* параграф 9.4

²²⁴ *Ibid.* параграф 9.3

обештећење, сразмерно претрпљеној физичкој и менталној штети и тежини повреде њених права,²²⁵

- препоруке општег карактера (односе се на генералне обавезе државе у области насиља над женама у породици, а не на сам случај А.Т.): да испуњава своје обавезе у погледу спречавања насиља над женама и предузима друге активне мере:

- 1) Да поштује, штити, промовише и испуњава женска људска права, укључујући и права на слободу од сваког облика насиља у породици, а што укључује и застрашивања или претње насиљем,
- 2) Да обезбеди жртвама насиља у породици максималну законску заштиту тако што ће деловати са дужном пријежношћу у циљу спречавања насиља и реакције на насиље над женама,
- 3) Предузме све неопходне мере да би осигурала хитну имплементацију и евалуацију Националне стратегије превенције и ефикасног третмана насиља у породици,
- 4) Предузме све неопходне мере да би обезбедила редовне програме обуке о Конвенцији CEDAW и Опционом протоколу за припаднике судства, тужилаштва и полиције,
- 5) Примени по хитном поступку и без одлагања Закључне коментаре Комитета из августа 2002. године поводом Комбинованог четвртог и петог периодичног извештаја Мађарске који се односе на насиље над женама и девојчицама, а нарочито препоруку Комитета о усвајању посебног закона о забрани насиља над женама у породици, који ће укључити мере заштите жртава, као и мере подршке жртвама, укључујући склоништа,
- 6) Да покреће хитне, темељне, независне и озбиљне истраге свих оптужби за насиље у породици, приведе починиоце правди у складу са међународним стандардима,
- 7) Омогући жртвама насиља у породици безбедан и хитан приступ правди, укључујући и бесплатну правну помоћ уколико је потребно, да би им се обезбедио доступан, ефикасан и адекватан механизам правне заштите и опоравка и

---

²²⁵ *Ibid.* параграф 9.6

- 8) Обезбеди програме за починиоце и програме ненасилног решавања конфликта²²⁶.

Препоруке дате Мађарској од стране Комитета CEDAW представљају, како смо нагласили, тумачење од стране експерата обавеза државе које произилазе из међународних докумената, у погледу третирања проблема насиља у породици, потврђених и у другим случајевима разматраним пред Комитетом²²⁷ те чине корисне смернице за поступање и других држава, нарочито ако имамо у виду да се и Европски суд за људска права у својим одлукама позивао и на правно необавезујуће акте из области насиља над женама²²⁸.

3.7. Примери добрих пракси

3.7.1. Међународна пракса програма за починиоце насиља у породици

Један од обавезних аспеката међународних стратегија у борби против насиља у породици и део неопходних мера за сузбијање насиља у породици (Конвенција о елиминасању свих облика дискриминације жена, Пекиншка декларација, Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици) представљају програми за починиоце насиља у породици и партнерским односима као превентивни, специјализовани програми који се развијају и примењују са циљем заустављања насиља, спречавања његовог понављања, те прекидања ланца трансгенерацијског насиља и реинтеграције починилаца у заједницу.

У погледу обавезности укључивања у програме за починиоце насиља у породици, имајући у виду досадашња искуства и доминантан става одбијања учествовања у третманима, земље су развиле различите приступе. САД су пошле од тога да велики број насилника неће желети да учествује у третманима ако они нису у склопу судске одлуке,

²²⁶ *Ibid.* параграф 9.6

²²⁷ А.Т. против Мађарске, В.К. против Бугарске, С.В.П. против Бугарске, Isatou Jallow против Бугарске, Вертидо против Филипина, Cecilia Kell против Канаде, Фатма Уилдирим (покојна) против Аустрије, Шахиде Гоекце (покојна) против Аустрије, Инга Абрамова против Белорусије, В.П.П. против Бугарске

²²⁸ Предмети Бевацка и С. против Бугарске, *op.cit.* и М.Ц. против Бугарске, *op.cit.*

односно ако неукључивање није законски санкционисано. С друге стране, у скандинавским земљама програми су засновани на добровољном учешћу починилаца насиља руковођени идејом да добровољност указује на виши степен мотивације која доводи до веће успешности самог програма и трајнијих промена у понашању. Највећи број укључености починилаца насиља у третмане постиже се комбинованим приступом добровољне и законске обавезе при чему се мотивација може „пронаћи“ условљавањем контаката или боравка са децом учешћем у програмима.

Програми за починиоце насиља састоје се у просеку од 10 месеци индивидуалне и 1,5 године групне терапије. С тим да су дужина трајања програма и даље координисано и усклађено праћење починилаца од стране служби и установа које се баве заштитом од насиља од пресудног значаја за ефикасност самих мера.

Дакле, поред повезивања правосудног система, полиције, склоништа за жртве насиља, служби социјалне заштите и здравствених установа, систематски приступ решавању проблема породичног насиља захтева интеграцију служби које надгледају условно ослобођење и сервиса за пружање психосоцијалних програма за починиоце, који се развијају више од тридесет година широм света.

3.7.2. Координисани одговор заједнице на насиље у породици, САД

Међу првим психосоцијалним програмима намењеним починиоцима насиља био је *Duluth Domestic Abuse Intervention Project (DAIP)*, Програм интервенције у породичном насиљу назван „Дулут“ по малом граду у Минесоти у САД где се развијао од 1981. године и даље утицао на развој психосоцијалних програма за починиоце како у Северној Америци тако и у Европи. Дулут модел заговара реформу система кривичног правосуђа развијањем координисаног одговора заједнице с фокусом на промени друштвених институција и третману насилника. Акценат је на унапређењу метода процене ризика и размени информација међу практичарима и адвокатима кривичног правосуђа што је, према истраживањима, довело до смањења стопе рецидивизма.²²⁹

²²⁹ Shepard, M. (2005), Twenty Years of Progress in Addressing Domestic Violence, Journal of Interpersonal Violence, Vol. 20 No. 4, p. 436-441, p. 439, https://www.researchgate.net/profile/Melanie-Shepard/publication/8010126_Twenty_Years_of_Progress_in_Addressing_Domestic_Violence_An_Agenda_for

На основу информација прикупљених интервјуисањем жртава интимног партнерског насиља у склоништима и коришћењем феминистичких и социолошких принципа, креатори модела Дулут развили су „точак снаге и контроле“ који указује да породично насиље служи очувању мушких привилегија. Стога заговорници сматрају да је потребан рад са мушким починиоцима насиља на промени уверења о интимном партнерском насиљу, женама и родним стереотипима²³⁰ што је постала незаобилазна компонента већине програма за починиоце.

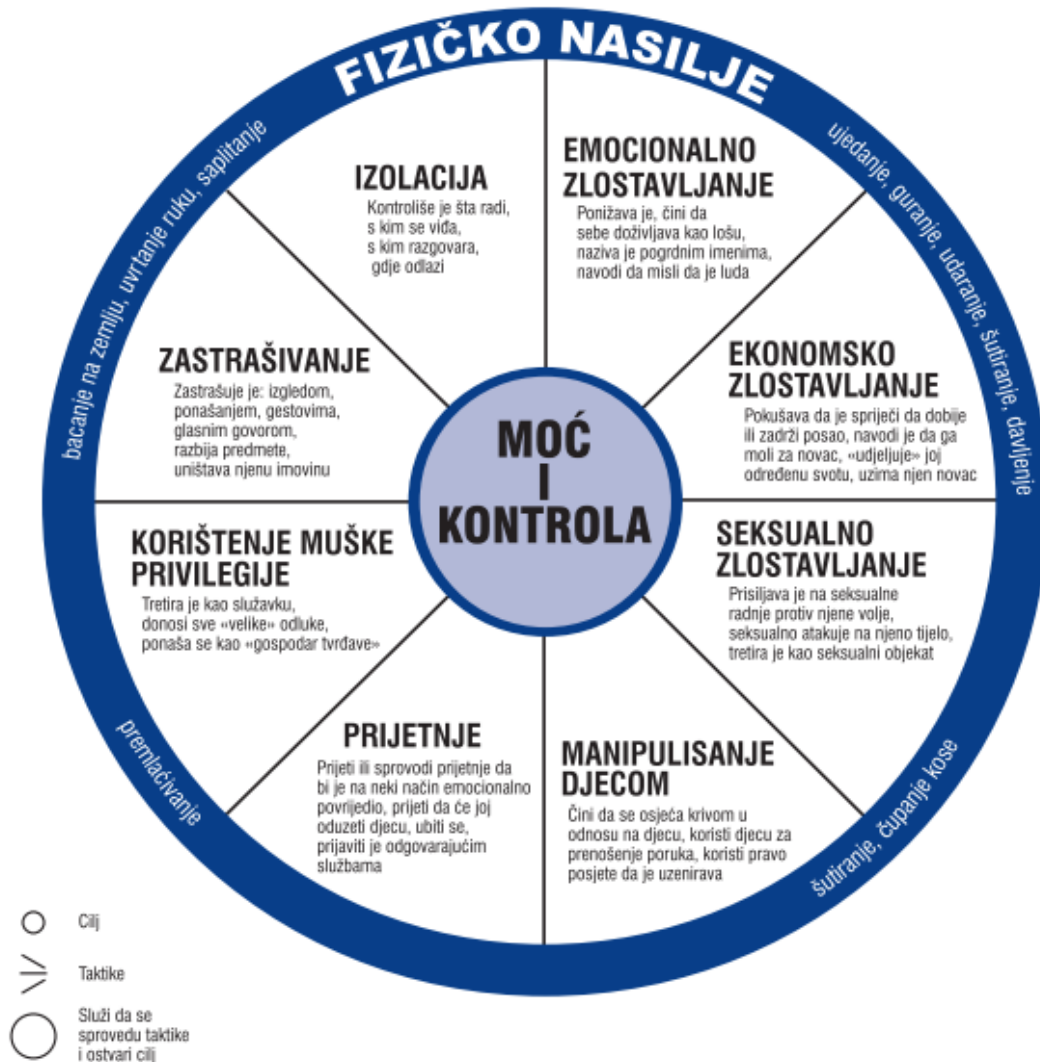
И у нашој земљи запослени у Центрима за социјални рад врше процену ризика од ескалације насиља кроз матрице за процену ризика Дулут модела (види Прилог 3).

[r the Next 10/links/54f724f40cf2ccffe9daa660/Twenty-Years-of-Progress-in-Addressing-Domestic-Violence-An-Agenda-for-the-Next-10.pdf](https://www.researchgate.net/publication/329010138_Treatments_that_Work_for_Intimate_Partner_Violence_Beyond_the_Duluth_Model), приступљено 18.11.2021.

²³⁰ Snead, A., Bennett, V. and Babcock, J., Treatments that Work for Intimate Partner Violence: Beyond the Duluth Model, Chapter 14, p. 271, https://www.researchgate.net/profile/Julia-Babcock/publication/329010138_Treatments_that_Work_for_Intimate_Partner_Violence_Beyond_the_Duluth_Model_The_Translation_of_Evidence-Based_Practices_to_Correctional_Settings/links/5ed6694492851c9c5e7319c2/Treatments-that-Work-for-Intimate-Partner-Violence-Beyond-the-Duluth-Model-The-Translation-of-Evidence-Based-Practices-to-Correctional-Settings.pdf, приступљено 18.11.2021.

Слика 3. Точак моћи и контроле²³¹

Програми интервенције нису погодни за сваког насилника. Познато је да помажу у случајевима где насиље у породици није дубоко укорјењено. Рад са насилником, свакако, потпомаже функцију праћења починилаца насиља у циљу постизања веће безбедности

²³¹ Израдио: Domestic Abuse Intervention Project, Duluth, MN, USA; преузето из Алицановић, В. et alien (2017), Приручник за тужиоце за процесуирање предмета насиља у породици, Атланска иницијатива, Сарајево, <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF-AI-Prirucnik-za-tuzioce-za-procesuiranje-predmeta-nasilja-u-porodici.pdf>, приступљено 19.11.2021.

жртве. Тако, одустајање од програма (што се, како је пракса показала, дешава у великом проценту) је индикатор повећаног ризика од понављања кривичног дела²³².

Истраживања спроведена у САД показала су да системске промене у начину процесуирања случајева насиља у породици, са традиционалног пасивног приступа у активан приступ и координисаним одговором на насиље у породици, са нагласком на безбедности жртве, одговорности починиоца и третману насилника дају резултате. Ефикаснији рад специјализованих судова, који су са већом озбиљношћу приступали оптужбама и преступницима, довео је до појачане активности полиције и смањења стопе рецидивизма.

Анализа стања у округу Кларк, у Вашингтону²³³, такође је показала успех и резултате рада специјализованих судова за насиље у породици. Са скоро удвострученом стопом хапшења за кривична дела насиља у породици у периоду између 1988. и 1998. године, те већем стопом хапшења у односу на остатак државе, 30% позива за хитну помоћ који су се односили на случајеве породичног насиља, ¼ предмета у тужилаштву који су се односили на насиље почињено у породичним домовима, породично насиље је представљало значајан проблем. Ако се томе додају статистички подаци последица насилног понашања партнера на нивоу целе државе – смрт четири жене сваког дана, те водећи узрок повреда жена старости од 15 до 44 године у свим расним, етничким и економским групама те има у виду да случајеви насиља у породици спадају у комплексније предмете који захтевају много више времена, законодавне реформе су биле оправдане. Поред строжих санкција, обука службеника, повећања свести заједнице о проблему, реформе су обухватиле и реорганизацију судства преношењем надлежности у складу са потребама случајева насиља у породици. Уместо да се жртве обраћају различитим службеницима и судовима, тенденција је била на концентрацији надлежности у једном суду чиме би се, поред олакшавања положаја жртве, избегле и ситуације налога издатих у грађанским поступцима који би били у супротности са налозима добијеним у кривичном поступку.

Фундаменталне разлике између починилаца насиља у породици и починилаца других кривичних дела (коришћење механизма моћи и контроле, манипулисање

²³² Neilson, L. (2015), Enhancing Civil Protection in Domestic Violence Cases, Cross Canada Checkup, University of New Brunswick, p. 29

²³³ B. Kleinhesselink, R., Mosher, C. (2003), A Process evaluation of the Clark Country Domestic Violence Court, Washington state University, Vancouver

жртвама и главним сведоцима, минимизирање одговорности итд.), као и разлике између жртва насиља у породици и жртва злочина уопште (неретко осећај одговорности, ниско самопоштовање, депресија, недостатак мреже подршке, честа одустајања од поступака и сл.) утицале су, поред формирања специјализованих судова, и на развој терапијске јуриспруденције²³⁴, односно укључивање стручњака за ментално здравље у судске поступке. 92% (од чега 72% чврсто сигурно, а 20% сигурно) испитаника из државе Лексингтон (САД) задужених за спровођење закона, тужилаца, другог судског особља, лица ангажованих за спровођење поправних мера и третмана, особа укључених у сервисе намењене пружању помоћи жртвама, те адвоката одбране, сложило се да је специјализовани суд за насиље у породици ефикаснији од неспецијализованог суда²³⁵. Национални статистички подаци, такође указују да су се судови специјализовани за породично насиље са већим бројем обрађених предмета показали ефикаснијим у односу на традиционални приступ решавању проблема²³⁶.

Судије су почеле примећивати да традиционални приступ не даје задовољавајуће резултате: претучена жена добије налог за заштиту, одлази кући и опет буде претучена, зависник ухапшен због диловања дроге се након издржане казне враћа диловању и слично. Права странака су заштићена, процедуре испоштоване, али се и даље уочава пораст стопе криминалитета што није у интересу ни појединаца, ни заједнице, ни судова. Стога се код једног дела судија и стручне јавности почело развијати мишљење да је за ефикасније резултате потребно дубље залажење у проблематику²³⁷.

Успостављањем специјализованих судова за насиље у породици долази до централизације правних, социјалних и психолошких услуга у згради суда, уз координацију судије. Тако, претучена жена може добити налог грађанскоправне заштите од истог судије који води кривични предмет. Судски службеници и заступници помажу злостављаним женама у вези са формулисањем представки и припремом документације. Суд интегрише и мере лечења насилника од злоупотребе алкохола и дрога, као и услуге

---

²³⁴ Види више Carson, D., Bull, R. (2003), *Psychology in Legal Contexts*, Petrucci, C., Winick, B., Wexler, D., Chapter 4.6, *Therapeutic Jurisprudence: An Invitation to Social Scientist*, p. 579-603, John Wiley&Sons; USA, National Institute of Justice, Problem – Solving Courts, <https://nij.ojp.gov/topics/articles/problem-solving-courts>, приступљено 2.12.2021.

²³⁵ B. Gover, A., MacDonald, J., Alpert, G., Geary, I. (2003), *Domestic Violence Court: A Partnership and Evaluation*, University of South Carolina, Columbia, p.14

²³⁶ B. Labriola, M., Bradley, S., O'Sullivan, C., Rempel, M., Moore, S. (2009), *A National Portrait of Domestic Violence Courts*, Center for Court Innovation

²³⁷ B. Carson, D., Bull, R. (2003), *op.cit.*, Simon, L., Chapter 3.7, *Proactive Judges: Solving Problems and Transforming Communities*, p.453; Higgins, P., Mackinem, M. (2009), *Problem – solving Courts, Justice for the Twenty-First Century?*, ABC-CLIO

заступања и подршке жртвама. Суд се бави питањима економске подршке злостављаних жена и њихове деце укључивањем посебних одредби у казну преступника. Након изрицања казне преступницима, суд заказује периодичне ревизије како би се уверо у поштовање наредби. Ако се утврде повреде, суд изриче хитне постепене санкције које укључују чешће прегледе, кућни притвор уз електронско праћење, рад у заједници, интензивније лечење или стварну затворску казну. Пружаоци социјалних услуга и заступници жртава немају канцеларије у суду иако се редовно појављују на суду. Потешкоће које су раније постојале у комуникацији поменутих пружаоца услуга и могућности манипулације системом од стране насилника, што је често резултирало додатним насиљем над злостављаним женама, овим су превазиђене²³⁸.

3.7.3. Аустријски модел заштите од насиља у породици

Дулут модел превенције и интервенције у случајевима заштите од насиља у породици, узимајући у обзир специфичности Аустрије, послужили су као модел радној групи која је формирана 1994. године са задатком формулисања одредби којима ће се побољшати заштита жртава насиља у породици. Након три године припреме, аустријски парламент је усвојио Закон о заштити од насиља 1996. године. Имајући у виду револуционарне промене које су се односиле на иселење из куће без обзира на власнички статус, те забрану приласка насилника аустријске власти су оставиле период од шест месеци од доношења закона до његовог ступања на снагу, у ком су организоване обуке за припаднике полиције, судије и информисање јавности о проблему. Дакле, као што смо и раније помињали, закони сами по себи нису довољни да заштите жене од насиља, потребно је обезбедити и њихову ефикасну примену. Аустријске власти су систематски приступиле припремама службеника и јавног мњења свесне дуге традиције насиља над женама, владајућих предрасуда и стереотипа и чињенице да се проблем насиља у породици не решава преко ноћи већ захтева координирано деловање државе, заједнице и појединца. Иновативни приступ аустријског законодавца, са фокусом на судској и полицијској интервенцији, постао је модел другим државама.

²³⁸ B. Carson, D., Bull, R. (2003), *op.cit.*, Simon, L., Chapter 3.7, Proactive Judges: Solving Problems and Transforming Communities, p.449-455; Gover, A., Brank, E., MacDonald, J. (2007), A Specialized Domestic Violence Court in South Carolina: An Example of Procedural Justice for Victims and Defendants, *violence Against Women*, University of Nebraska – Lincoln, Vol. 13, No. 6, p.603-326

Кључни елементи аустријског модела односе се на меру исељења насилника из куће и забрану приласка од 10 до 20 дана коју изриче полиција, затим издавање заштитног привременог судског налога (три месеца и дуже) по грађанскоправним одредбама и подршку жртвама кроз отварање Интервентних центара. Акцент је на процени опасности по живот, здравље и слободу чланова породице, што врши полиција која је овлашћена да насилника исели одмах из стана и забрани му улазак у стан или његову околину у периоду од десет дана. Мера исељења се предузима и ако се акт насиља није догодио, као превентивна мера уколико околности указују да је могуће да ће се десити. У случају било какве физичке повреде полиција мора поднети кривичну пријаву, а о предузетим интервенцијама полиција факсом обавештава надлежни Интервентни центар и Одељење за младе Центра за социјално старање. Полиција проверава поштовање забране приласка најмање једном у три дана. У случају кршења забране, носилац опасности се кажњава новчано а уколико се кршење понови може бити и ухапшен. Циљ десетодневне полицијске заштите је да се жртва ослободи сфере утицаја насилника, након чега почињу да функционишу други системи заштите пред судовима за грађанско право у виду издавања привременог судског налога за заштиту којим се забрањује сваки контакт насилника и жртве: звање телефоном, писање писама, слање електронске поште, долазак на радно место, вртић или школу у коју иду њихова деца. Уколико жртва покрене бракоразводни поступак, привремени налог траје до окончања бракоразводне парнице.

Положај жртава је побољшаван кроз више законских измена. 2009. године донет је Други закон о заштити од насиља у породици у који су 2013. године инкорпориране додатне мере заштите деце погођене насиљем. 2006. године аустријско кривично право препознаје кривично дело упорног прогањања (*stalking*) које се односи на случајеве сталног праћења, телефонских позива, слања електронске поште, коришћење података жртве и контактирање преко трећих лица што ограничава нормалан живот жртве. У јуну 2009. године Кривичним законом је инкриминсано дело трајног вршења насиља за које се предвиђају строже казне у односу на поједине случајеве насиља.

Статистички подаци Савезног министарства унутрашњих послова о имплементацији Закона о заштити од насиља у породици који се односе на период између 1997. и 2004. године показују повећање броја пријава за насиље и до 17 пута што свакако не указује на пораст насиља већ на успостављање ефикасног механизма заштите од насиља у породици. Власт је заузела јасан став да је породично насиље кажњиво и да

се не толерише. Кршење издатих наредби повлачи казнене мере, чак и хапшење што је утицало да се само 12% насилника не придржава истих²³⁹.

Табела 5. Подаци Савезног министарства унутрашњих послова Аустрије о пријавама породичног насиља и мерама од 1997-2004. године²⁴⁰

Godina	Naredbe o iseljenju/zabrani prilaska	Podnete prijave za nasilje	Ostale intervencije u vezi sa nasiljem u porodici
1997	približno 1,449	približno 38	nije navedeno
1998	2,673	252	nije navedeno
1999	3,076	301	nije navedeno
2000	3,354	430	7,638
2001	3,283	508	7,517
2002	3,944	475	7,391
2003	4,174	633	6,552
2004	4,764	641	6,195
Ukupno	26,717	3,378	---

Оно што можемо да научимо из аустријског модела је да жртва није препуштена себи, односно последицама предузетих правних радњи. Осим тога, на повећање броја пријава утиче поверење жртава у правосудни систем. У Аустрији више од 80% грађана верује полицији²⁴¹. Када је поверење у полицију ниско, мало је вероватно да ће им се жртва обратити. Успостављање система подршке жртвама захтева и финансијска издаваја која се не смеју свести на невладин сектор. Рад на дугорочној, ефикасној превенцији насиља у породици кошта, али насиље које није спречено кошта још више. Европски институт за родну равноправност проценио је да насиље у породици Аустрију кошта 1.8 милијарди евра годишње²⁴². Можемо закључити да су аустријске власти

²³⁹ Логар, Р. (2005), Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици, Аутономни женски центар, Београд, стр. 22, <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/Austrijski%20model.pdf>, приступљено 8.12.2021.

²⁴⁰ Преузето од Логар, Р. (2005), *op.cit.*, стр. 22

²⁴¹ European Institute for Gender Equality, Combatinh violence against woman, Austria, https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/2016.5488_mh0416662enn_pdfweb_20170215100609.pdf, приступљено 7.12.2021.

²⁴² *Ibid.*

свесне тога будући да су женска склоништа у скоро 100% случајева финансирана из државног буџета иако их воде невладине организације. Иста је ситуација са Интервентним центрима, које финансирају делом Министарство унутрашњих послова, делом Министарство за здравље и жене а воде женске невладине организације. Финансијска средства центара за заштиту од насиља у Аустрији повећана су за преко 9% у периоду између 2009. и 2013. године²⁴³.

Мултисекторски кординирани приступ решавању проблема насиља у породици резултирао је 13% нижим бројем жена које су биле жртве породичног насиља у Аустрији у односу на земље Европске уније. Управо из тог разлога представља модел за поступање других држава. С друге стране, 20% жена у Аустрији²⁴⁴ (дакле свака пета) и даље трпи неки облик породичног насиља, што, и поред свих уложених политичких и друштвених напора, указује на дубоку укореењеност и распрострањеност проблема који захтев вишегодишње системско деловање на решавању. Скоро трећина жена је доживела сексуално насиље²⁴⁵.

Само у 2018. години у Аустрији 3.284 особе су добиле подршку у 26 склоништа за жене, од којих је 1.664 жена и 1.620 деце. Око 26% жена, које су тражиле заштиту у склоништима за жене, боравило је између 4 дана и 1 месеца, 26% је остало између 1 и 6 месеци, 12% је остало дуже од 6 месеци, док је 1% остао дуже од годину дана. 36 девојака које су биле у принудном браку или им је претило његово закључивање смештене су у станове за хитне случајеве током 2018. године²⁴⁶. Да држава није препознала значај и уложила средства за обезбеђивање склоништа и станова за хитне случајеве 1.700 жена би остало да живи са насилником или браку закљученом против своје воље. Још је важнија чињеница да би насиљу директно или индиректно било изложено 1.620 деце, а њиховим удаљавањем из окружења породичног насиља прекида се трансвер насиља на будуће генерације. Како су истраживања показала постојање насиља у примарној породици утиче на усвајање модела насилног понашања или прихватање положаја жртве²⁴⁷. И у овом светлу можемо посматрати општу хипотезу да се у друштву које

²⁴³ OECD development centre, Social Institutions&Gender Index, Austria, <https://www.genderindex.org/wp-content/uploads/files/datasheets/2019/AT.pdf>, приступљено 6.12.2021.

²⁴⁴ European Institute for Gender Equality, Combatinh violence against woman, Austria, *op.cit.*

²⁴⁵ Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), Report submitted by Austria pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report), September 2016, <https://rm.coe.int/16806ee8b2>, приступљено 10.12.2021.

²⁴⁶ *Ibid.*

²⁴⁷ B. Hines, D., Saudino, K. (2002), Intergenerational Transmission of Intimate Partner Violence: A Behavioral Genetic Perspective, *Trauma, Violence, & Abuse*, Vol. 3. No. 3, p. 210-225.

толерише насиље оно мултипликује. Одлучна борба у смањењу размера породичног насиља подразумева и финансијску подршку државе. Међународни документи јасно изражавају став да се државе не могу позивати на економски неповољне прилике као разлогом неиздвајања средстава за мере сузбијања или превенције насиља у породици²⁴⁸ које се одвија иза затворених врата и не представља само породичну ствар већ и бригу заједнице која је дуго затварала очи пред овим проблемом. Често случајеви који су видљиви у јавности представљају само врх леденог брега. Да би жртве изашле из таме својих домова потребно им је пружити подршку јер је већина жена изложена вишегодишњем психичком насиљу које их чини депресивним и несигурним да самостално предузму одлучујући корак. Дубоко укоренење родне неједнакости и традиционално схватање улоге жене у друштву утиче на нижи образовни статус или одустајање од даљег образовања и радног ангажмана због бриге о породици (чему не иде у прилог ни дискриминација на тржишту рада због рађања, иако се декларативно владе залажу за повећање наталитета). За рад исте врсте нису једнако плаћене, а у кризним временима (попут пандемије корона вируса) последице економске кризе и смањење броја радних места прво се рефлектују на овај део популације²⁴⁹, тако да обезбеђивање сигурног крова над главом у виду склоништа за жене које због свега наведеног нису оствариле економску независност често за њих представља одлучујући тас на ваги. И поред свих предузетих мера, изостанак образовног аспекта приступа проблему - не само у виду континуираних едукација субјеката који делују на превенцији или у ситуацијама када се насиље десило, већ и промена родних матрица којима се уче деца од најранијих узраста почев од вртића²⁵⁰ па даље кроз школски систем – неће дати очекиване резултате

²⁴⁸ Усвајањем Бечке декларације државе прихватају женска права као један од параметара свеукупног развоја и обавезују се да ће обезбедити ресурсе за гаранцију истих, те да се кршење женски права и занемаривање принципа родне равноправности и искључивање жена из политичког и јавног живота не може правдати недостатком средстава и економском неразвијеношћу.

²⁴⁹ Процењује се да је четири пута више жена остало без посла током пандемије, В. Piquero, А., Jennings, W., Jemison, E., Kaukinen, C., Knaul, F. M. (2001), Domestic violence during the COVID-19 pandemic - Evidence from a systematic review and meta-analysis, Journal of Criminal Justice, Vol. 74, 101806 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004723522100026X#f0010>, приступљено 19.01.2022. ;

Види и Пајванчић, М., Петрушић, Н., Николин, С., Владисављевић, А., Баћановић, В. (2020), Родна анализа одговора на COVID-19 у Републици Србији, Мисија ОЕБС и Женска платформа за развој Србије 2014-2020

²⁵⁰ Не можемо очекивати превазилажење родних стереотипа ако они постоје у образовном систему, па тако у дечјим песмама у предшколском узрасту учимо децу „да тата пере судове јер је забрљао код маме, те је уместо у биоскоп, на приредбу ил оперу, заглавио у пуну судоперу.“ При чему је „заврнуо рукаве као нека стрина“ (Школа музике Мелодис, Тата пере судове, <https://www.youtube.com/watch?v=xLgeRmqM-3s>, приступљено 17.01.2022.).

Рад на превазилажењу наизглед безазлених стереотипа у друштвима са доминантно конзервативним схватањем родних улога потребан је од најранијег детињства. Наизглед безазлене песме и наставни материјали, посебно ако у свом окружењу немају друге моделе (што су у традиционално патријархалним друштвима изузеци), код деце развијају схватања да је жени место у кући, а рад у кући се не плаћа, ко не

на дуге стазе. Промена свести о породичном насиљу као неприхватљивом понашању не усваја се кроз једну генерацију. Модели понашања који деца усвајају директно или индиректно кроз дела родитеља, васпитача, учитеља, наставника, професора, околине и медија такође представља фактор мултипликовања породичног насиља у друштвима у којима се оно прећутно толерише. Сматрамо да је, управо делујући паралелно на више колосека, Аутријски модел показао успех у пракси о чему говор и подаци из следеће табеле.

зарађује економски је завистан, а ко је економски завистан мора да трпи, јер је (нарочито у руралним срединама) срамота бити распуштеница, због чега неретко родитељи не примају ћерке назад у своје домове, а уколико држава осим декларативних залагања на спречавању породичног насиља не обезбеди средства за склоништа за жене, уз поступање органа са дужном пријежношћу, закони остају мртво слово на папиру.

Друштвена схватања је тешко променити у једној генерацији, нарочито ако постоји отпор одређеног дела популације у ком је, на послетку, концентрисана политичка и законодавна моћ. Зато, уколико прихватање одређене нормативе није ради формалног испуњења услова европске заједнице, рад на промени друштвене свести почиње још у предшколским установама.

Види Баћевић, Ј. и други (2010), *Анализа родне димензије у високошколском образовном материјалу*, Програм Уједињених нација за развој, Београд; Стјепановић-Захаријевић, Д. и други (2010), *Образовање за родну равноправност: анализа наставног материјала за основну и средњу школу*, Програм Уједињених нација за развој, Београд; Ђорић, Г., Жунјић, Н. и Обрадовић-Тошић, Т. (2010), *Образовање за родну равноправност: анализа наставног материјала за Грађанско васпитање*, Програм Уједињених нација за развој, Београд.

Табела 6. Учесталост убистава у везама²⁵¹

Земља	Годишњи број убистава у везама	Смртност на 100.000 становника ²⁵²
Финска	22	0.81
Швајцарска	26	0.68
Француска	140	0.45
Италија	127	0.42
Шпанија	60	0.27
Велика Британија	47	0.15
Аустрија	6	0.14

²⁵¹ Према Haller, В. (2012), High-Risk Victims, Tötungsdelikte in Beziehungen Verurteilungen 2008-2010, Institut für Konfliktforschung, Wien, http://www.ikf.ac.at/pdf/High-Risk_Victims_Endbericht_20120206.pdf, приступљено 20.11.2020.

За Финску информација од Minna Piispa, финског стручњака на пројекту Daphne III-Projekt "Protect II", 21.03.2011

За Швајцарску Claire Magnin у свом предавању на вишедржавном конгресу аутономних склоништа за жене „Напред, назад, бочно – бежи!“, 18-19. фебруара 2011, Франкфурт на Мајни, Bundesamt für Statistik, <https://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/19/03/02/dos/02/04.html%20>, приступљено 20.11.2020.

За Француску информација од Françoise Brié, француског стручњака на пројекту Daphne III-Projekt "Protect II", 21.03.2011.

За Италију извор Casa delle donne (Daten: 2010) – https://www.casadonne.it/cms/images/pdf/rassegna_stampa/2011/08_03_2011_helpconsumatori_casa%20delle%20donne_femicidio%20in%20costante%20aumento.pdf, приступљено 20.11.2020.

За Шпанију извор: Centro Reina Sofia (Daten: 2009) – <https://www.centroreinasofia.es/paneldecontrol/est/pdf/EST014-3293.pdf>, приступљено 20.11.2020.

За Велику Британију: Home Office: Domestic Homicide Review Equality Impact Assessment (Daten 2009/10) – <https://www.gov.uk/government/publications/domestic-homicide-review-equality-impact-assessment>, приступљено 20.11.2020.

²⁵² Као референтна вредност коришћено је 52 посто укупне популације. Извор: Fischer Weltalmanach, 2008 према Haller, В. (2012), *op.cit.*

IV. ПРАВА ЖЕНА И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ У СРБИЈИ

4.1. О истраживањима

Проблем насиља у породици у Србији није до сада систематски праћен. Истраживања која су рађена нису обухватила национални репрезентативни узорак. Подаци које пак добијамо од женских организација које пружају подршку женама жртвама насиља дају нам увид о женама које су се обратиле за помоћ (што представља малу бројку у односу на укупан број жена које трпе насиље у породици). Званичне статистике вођене од стране Министарства унутрашњих послова и Министарства правде, такође, пружају нам увид само у случајеве који су били предмет интервенције полиције и који су ушли у систем правосуђа. Анализирани подаци су територијално ограничени и фокусирани на поједине аспекте проблема, што је уочено и од стране CEDAW комитета (*Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, Комитет за елиминацију дискриминације над женама) још 2007. године, те се од државе Србије захтевало да борбу против свих облика насиља над женама, а посебно породичног насиља, постави као приоритет и да у том смислу обезбеди услове за систематско прикупљање података. Нажалост, до данас није реализовано свеобухватно истраживање које би пружило репрезентативне податке о распрострањености и основним обележјима породичног насиља над женама у Србији, али је 23. новембра 2016. године донет Закон о спречавању насиља у породици који се примењује од 1. јуна 2017. године, а који предвиђа вођење евиденција о насилнику и координирано деловање државних органа о чему ће бити више речи касније.

Организација SeCons спровела је 2010. године у оквиру пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“²⁵³ студију Мапирање породичног насиља која је ограничена на територију уже Србије (без Војводине и Косова), а такође ван оквира истраживања су остале појаве насиља у породици где се као жртве јављају деца и мушкарци.

Друго свеобухватно истраживање насиља у породици реализовало је Виктимолошко друштво Србије у Војводини, такође 2010. године, као део ширег пројекта *Ка свеобухватном систему сузбијања насиља над женама у Војводини* финансираног од стране Фонда УН за подршку акцијама против насиља над женама. Као што смо напоменули не постоји консензус око метода истраживања и дефинисања предмета, односно насиља у породици што постојеће резултате истраживања чини тешко упоредивим. Ипак не постоје драстичнија одступања у погледу распрострањености породичног насиља у Централној Србији и Београду и на територији Аутономне Покрајине Војводине. Виктимолошко друштво Србије, имајући у виду специфичности покрајине – мултиетнички састав и миграције становништва изазване ратовима, као предиктор појаве породичног насиља испитивало је и националну припадност и учешће у ратовима, односно досељавање из ратом захваћених подручја. У том смислу, значајан је допринос нашој хипотези о корелацији насиља у друштву и насиља у породици. Такође, истраживање Виктимолошког друштва Србије у односу на истраживање SeConS-а спроведено на територији Централне Србије у већој мери је испитивало утицај образовања и радног ангажовања жене на различите аспекте проблема породичног насиља тако да ће у том смислу, како се општа слика битно не разликује на ужим територијама државе, фокус бити на анализи тих утицаја.

Насиље у породици је за потребе истраживања у Војводини одређено као психичко, физичко и сексуално насиље које према пунолетним особама женског пола врше садашњи или бивши брачни или ванбрачни партнери, чланови уже или шире породице (крвни сродници и сродници по тазбини), без обзира да ли живе са њима у истом домаћинству, као и особе са којима деле исто домаћинство без обзира да ли су у сродству са њима. Основни циљ био је долажење до сазнања о распрострањености, структури и карактеристикама насиља у породици над женама у Војводини, затим о

²⁵³ Пројекат је финансиран од стране Владе Норвешке, а спроведен од стране Управе за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике Републике Србије, уз подршку Програма Уједињених нација за развој

облицима друштвеног реаговања на насиље, женској перцепцији насиља и упознатости жена с постојањем и активностима служби којима могу да се обрате за помоћ.

Подаци су прикупљани путем интервјуа, анкета о виктимизацији и упитника. Интервјуи су вођени са укупно 516 жена. Како би се обезбедила што већа репрезентативност узорка сразмерно су узета у обзир места са највећим бројем становника према попису из 2002. године, и то седам градова и 40 села на територији АП Војводине.

Веома је висока стопа одбијања жена да причају о теми породичног насиља. Наиме, од укупно 927 жена са којима су анкетарке ступиле у контакт чак 402, односно 43.4% одбиле су да учествују у истраживању, док се 9 жена током разговора предомислило и одустало од даљег интервјуа. Најчешћи разлози због којих жене нису пристајале на учешће у истраживању били су: недостатак времена, недостатак приватности, тј. простора у коме би се интервју могао несметано обавити без присуства мужа, деце, свекрве, свекра и сл., незаинтересованост за тему, природа питања, страха да ће им бити повређена приватност или страха од реакције мужа. Поједине жене сматрају да истраживање не може да допринесе побољшању положаја жена у нашој земљи.²⁵⁴

Показало се да на разговор лакше пристају жене које не трпе насиље или су изашле из насилне заједнице, које су биле саме код куће, као и удовице. Анкетарке су током појединих интервјуа приметиле срамоту и стид жена због насиља које им се дешава, као и страх од насилника. Са друге стране, искуства жена које су успеле да изађу из круга насиља и наставе свој живот показују да је потребно време да се жене одлуче на овај нимало лак корак и да поред све одлучности и борбености, без подршке породице или стручних служби, тешко да би успеле у томе.

Поред квантитативне, рађена је и квалитативна анализа одговора на мањи број отворених питања.²⁵⁵

У првом званичном Извештају Владе Републике Србије, који представља анализу почетног стања, поднетом у складу са чланом 68. став 1. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици Експертској групи за борбу против

²⁵⁴ В. Николић-Ристановић, В. (2010), Насиље у породици у Војводини, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад, стр. 21-22

²⁵⁵ *Ibid.*, стр. 12

насиља над женама и насиља у породици (GREVIO)²⁵⁶ у јуну 2018. године наводи се да „податке о насиљу и заштити од насиља према женама и насиљу у породици прикупљају различите институције, с тим што још увек није успостављена потпуна и јединствена евиденција, нити је усаглашена методологија прикупљања података, тако да су они некомпатибилни и неусклађени. Због овог проблема, који је системске природе, постоје тешкоће са праћењем појаве насиља према женама, његовог процесуирања и пружања помоћи и подршке жртвама“²⁵⁷, док су „последње анкете на националном нивоу и на нивоу АП Војводине, које се непосредно односе на насиље према женама и насиље у породици, рађене 2009. и 2010. године.“²⁵⁸ Паралелно са поменутиим званичним извештајем експерткиње Аутономног женског центра, уз финансијску помоћ шведске организације, припремиле су независан извештај о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици у којем се истиче да:

„У Србији не постоји систематско прикупљање података о свим облицима насиља предвиђених Конвенцијом. Подаци се не разврставају по нужним параметрима. Подаци из различитих извора међусобно су потпуно неупоредиви. Најзначајнија истраживања у овој области још и сада спроводе женске организације средствима из иностраних донација.

У Националној стратегији за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима (2010–2015) предвиђена је активност под називом „Размотрити и предложити увођење јединственог софтверског система за евиденцију случајева насиља над женама“, која није реализована.

У Националној стратегији за родну равноправност (2016–2020) предвиђено је „Успостављање јединственог и стандардизованог система прикупљања, евидентирања и размене података о свим облицима насиља над женама, водећи рачуна да подаци буду разврстани по врсти насиља и према односу између насилника и жртве, као и по основу друштвене рањивости“, али то није реализовано..

Закон о спречавању насиља у породици (2016) предвидео је успостављање јединствене (полиција, тужилаштво, судови, центри за социјални рад) и централне евиденције о интервенцијама у вези са случајевима насиља у породици, али то до сада није реализовано. Нису

²⁵⁶ Независно стручно тело одговорно за праћење спровођења Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, В. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>, приступљено 26.11.2021.

²⁵⁷ Владе Републике Србије, Извештај у складу са чланом 68 став 1. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, 2018., стр. 21

²⁵⁸*Ibid.*, стр. 26

дефинисани параметри разврставања (врсте насиља, пол, старост, тип односа између жртве и учиниоца, географске одреднице или друга релевантна својства, нпр. инвалидитет жртве).²⁵⁹

Подаци Републичког завода за социјалну заштиту, Републичког завода за статистику, Републичког јавног тужилаштва и Министарства унутрашњих послова нису разврстани по свим варијаблама, прикупљани су за различита подручја организационих јединица која се географски не подударају, те су међусобно неупоредиви. Осим тога, сви подаци нису јавно доступни, а увид се остварује подношењем захтева за приступ информацијама од јавног значаја. Министарство задужено за социјалну заштиту и Министарство здравља нису успоставили релевантне базе података. На непостојање јединствене евиденције о случајевима насиља над женама у породици, различитим критеријумима за прикупљање података, те неусклађеност евиденција које воде различити органи указивао је у својим извештајима и Заштитник грађана.

„Држава није финансирала истраживања свих облика насиља обухваћених Конвенцијом. Истраживања углавном реализују међународне/међувладине и домаће невладине организације, средствима из донација. Истраживања насиља у породици на репрезентативном узорку нису реализована након 2010.

„Мапирање породичног насиља према женама у централној Србији“, истраживање на репрезентативном узорку, реализовано је 2010. године, а спровела га је организација Se-ConS у оквиру пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, који је финансирала Влада Краљевине Норвешке, а спроводила Управа за родну равноправност Министарства рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије, уз подршку Програма Уједињених нација за развој (УНДП). Након овог није било истраживања о насиљу према женама у породичном контексту на репрезентативном узорку.

„Истраживање насиља у породици у Војводини“ реализовано је 2009, а спровело га је Виктимолошко друштво Србије, у оквиру пројекта „Ка свеобухватном систему сузбијања насиља над женама у Војводини“, којим је руководио Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, а финансирао га Фонд УН за подршку акцијама против насиља над женама (УНТФ). Након овог није било истраживања на репрезентативном узорку за покрајину.²⁶⁰

Како, дакле, после 2010. године нису релизована свеобухватна истраживања на репрезентативном узорку фокус у овом делу раду биће управо на овим истраживањима.

²⁵⁹ Игњатовић, Т., Мацановић, В. (2018), Унапређено законодавство – неуспешна заштита, независтан извештај о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Аутономни женски центар, Београд, стр. 14.

²⁶⁰ *Ibid.*, стр. 15

4.2. Родне неједнакости у Србији

*"Жена је попут кесице чаја;
ни сама не зна колико је јака док се не нађе у врелој води"*

Еленор Рузвелт

Важан аспект појаве насиља у породици чине родне неједнакости и њихово постојање у једном друштву. Уопште, предузимање било каквих мера у циљу решавања овог проблема без унапређења положаја жена, у смислу њиховог изједначавања са мушкарцима у кључним областима људског деловања (економском и политичком) остало би без значајнијих резултата. Присуство родних неједнакости ствара погодно тле за породично насиље над женама. Недовољно економски, политички и друштвено моћна жена у још увек јаком патријархалном друштву трпи у интимним породичним односима. С друге стране, субординиран положај жене у породици и партнерским односима подрива њен потенцијал да се укључи у економске, политичке и друштвене токове, и тако насиље у приватним односима представља средство одржавања неуравнотежених односа моћи.

У периду социјализма, захваљујући идеологији једнакости, жене у Србији су оствариле право на образовање и запосленост, што је довело до повећања учешћа жена у јавној сфери, праћено и даље одржавањем снажних патријархалних образаца унутар породице у којој су жене имале несразмерно већу одговорност за бригу о породици и домаћинству. образовање је омогућило покретљивост жена навише на друштвеној лествици и истовремено ојачало положај жене унутар породице снажећи њихов „преговарачки потенцијал.“²⁶¹

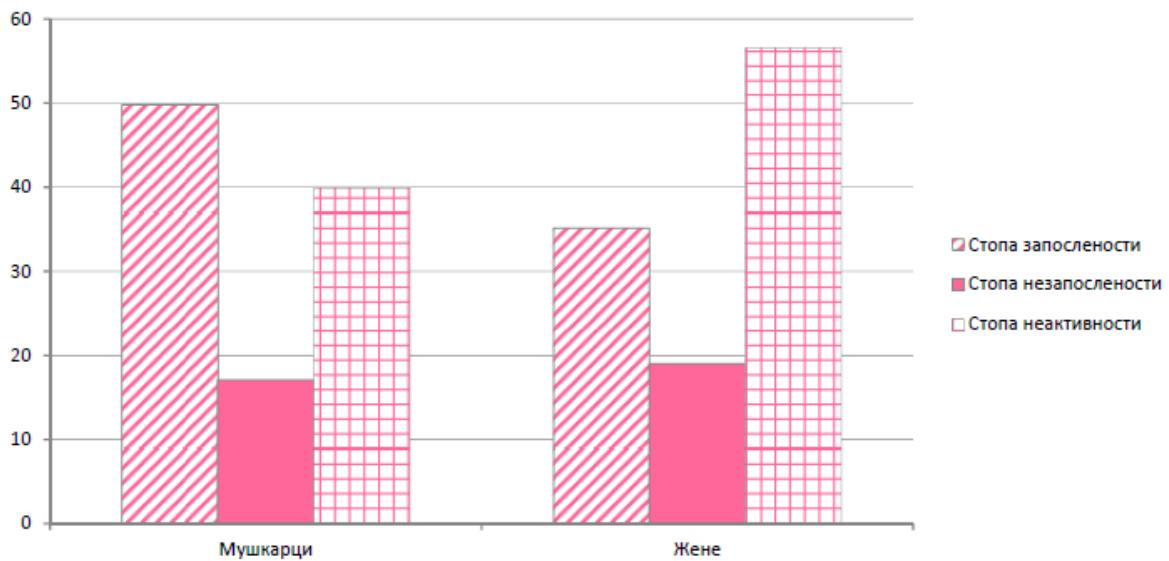
Према извештају Владе РС из 2010. године проценат жена и мушкараца који су завршили основно и средње образовање готово је изједначен. Међутим, образовна структура популације старије од 15 година показује родне разлике. Посебно неповољну

²⁶¹ В. Благојевић, М. (2002), Жене и мушкарци у Србији 1990-2000: уродњавање цене хаоса, Институт за социолошка истраживања, Филозофски факултет Београд, стр. 283-314; Болчић, С., Милић, А. (ур.), Србија крајем миленијума: разарање друштва, промене и свакодневни живот, ISIFF, Београд, 2002; Милић, А. (1994), Жене, политика, породица, Институт за политичке студије, Београд, стр. 40
Благојевић Хјусон, М (2012), Жене и мушкарци у Србији: Шта нам говоре бројеви?, UN WOMEN Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена, Београд

образовну структуру имају жене из сеоских средина, као и жене из рањивих група (интерно расељена лица, ромске популације и сл.)²⁶² Родни стереотипи су и даље присутни, те имамо концентрисање младића и девојака у појединим областима високог образовања, односно оспособљавање за поједине професионалне области спрема пола.

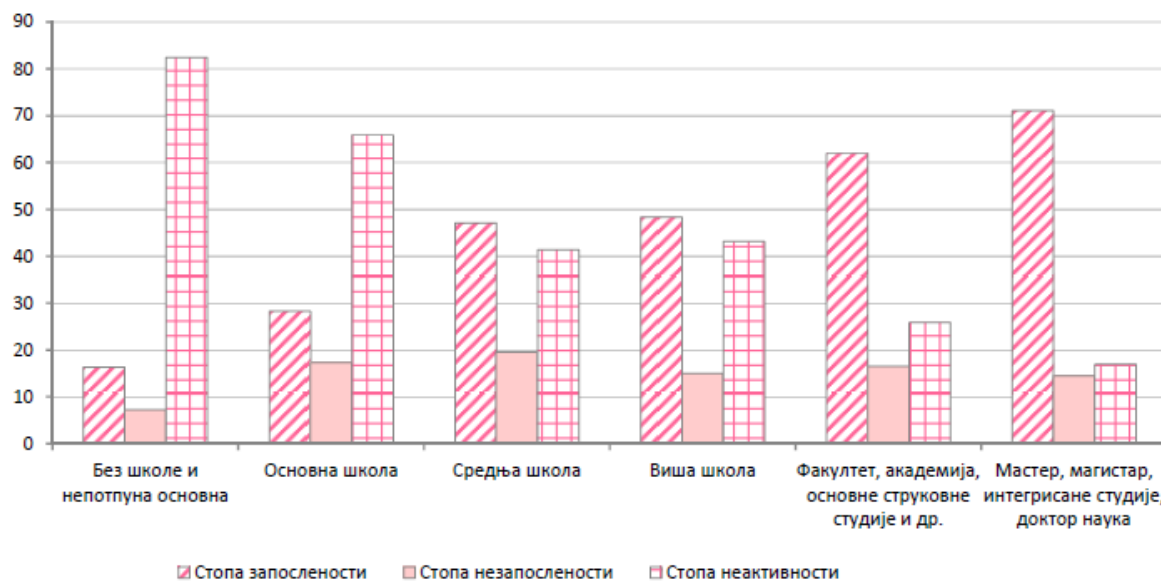
Графикон 3. Стопе запослености, незапослености и неактивности према полу у РС (%)²⁶³

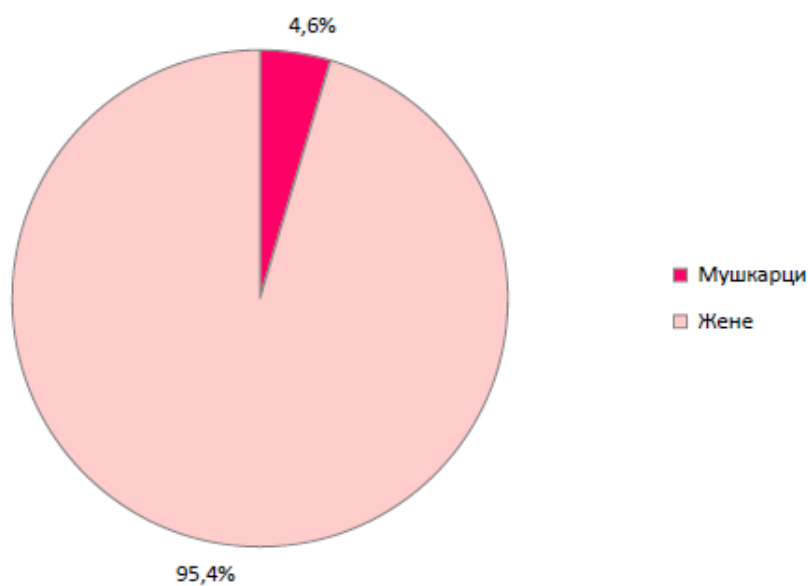
²⁶² В. Влада РС, Напредак у остваривању миленијумских циљева развоја у Србији: извештај за 2009. годину, Београд, 2010

²⁶³ Према подацима РЗС, Анкета о радној снази у Републици Србији, 2015, Републички завод за статистику, Билтен 608, Београд, 2016., стр. 16

Графикон 4. Стопе запослености, незапослености и неактивности према нивоу највише завршеног образовања у РС (%)²⁶⁴

Графикон 5. Неактивни који не траже посао због бриге о деци или о одраслим неспособним лицима према полу у РС (%)²⁶⁵

²⁶⁴ *Ibid.*, стр. 21

²⁶⁵ *Ibid.*, стр. 58

Анкета о образовању одраслих (спроведена на узорку од 4138 појединаца старости од 25 до 64 године) показала је да најчешће у целоживотном образовању учествује мушкарац, старости од 25 до 34 године, са завршеним високим образовањем, запослен и настањен у граду.²⁶⁶ У времену свакодневних иновација, образовање одраслих препознато је као кључни покретач економског раста и друштвеног развоја заснованог на знању и развоју економије Европске уније (обухваћено и Лисабонском стратегијом из 2000. године). Поред високих трошкова обука који представљају препреку у највећој мери, 51.7%, породичне обавезе су на другом месту са 29.2%²⁶⁷. Ако имамо у виду да у патријархалном друштву, као што је наше породичне обавезе претежно падају на терет жене, као и горе приказан податак колико жена у односу на занемарљив број мушкараца и не покушава да се радно ангажује због бриге о деци или о одраслим неспособним лицима јасно је да је прича о равноправности декларативног карактера и да је женама потребно да уложе много више напора да би остале конкурентне на тржишту рада и при том мање плаћене од мушкараца. Интересантно је да, како показује истраживање Републичког завода за статистику, разлика у висини примања ткз. родни јаз у платама²⁶⁸ показује тенденцију раста нарочито међу високообразованим запосленим.²⁶⁹ Дакле, иако број жена у народном представништву показује тенденцију раста, чини се да су за сада само квота без стварног утицаја.

Ипак, јаз у платама представља једну од најстаријих карактеристика тржишта рада уопште и у Европској унији, где се много пажње посвећује овом проблему и износи у просеку 17.5%.

Истраживање Фондације за развој економске науке²⁷⁰, које је обухватило полугодишње податке из 2011. године особа старих између 15 и 64 године, које раде пуно радно време, у јавном или приватном сектору показало је да родни јаз у платама износи 3.3% (знатно мање него у Европској унији). То је ткз. некориговани јаз који добијамо исказивањем разлика између просечне бруто сатнице запослених жена и

²⁶⁶ В. Анкета о образовању одраслих, 2011, Републички завод за статистику, Београд, 2013

²⁶⁷ В. Графикон 8: Препреке за одрасле који желе више да се образују, стр. 18, Анкета о образовању одраслих, *op.cit.*

²⁶⁸ Родни јаз у платама је разлика у процентима између просечне бруто плате запослених жена и мушкараца, за један сат рада, исказано као проценат бруто плате мушкараца, без корекције (по Еуростату)

²⁶⁹ Зараде у Републици Србији 1965-2005., Републички завод за статистику, Београд, 2006, стр. 121

²⁷⁰ В. Родни јаз у платама у земљама Западног Балкана: налази из Србије, Црне Горе и Македоније, Фондација за развој економске науке, http://www.fren.org.rs/sites/default/files/projects/attachments/Policy%20briefs_GPG_ser.pdf, приступљено 13. јануар 2019.

мушкараца, процентуално изражене у односу на сатницу мушкарца. Међутим, у Србији жене у просеку имају боље карактеристике на тржишту рада, боље образовне референце које им омогућавају рад у плаћенијим занимањима што прикрива праву величину јаза. Имајући у виду наведено, јаз у Србији расте на 11%, што представља тз. кориговани јаз²⁷¹, хипотетички ниво јаза који узима у обзир разлике у карактеристикама тржишта рада, односно замишљену ситуацију где жене и мушкарци имају исте карактеристике на тржишту рада и проверу колика им је тада разлика у финансијској надокнади за свој рад само из разлога припадности другом полу. Можемо приметити да је и кориговани јаз нижи од просека земаља Европске уније што објашњавамо тиме да је у нашој земљи дуго владала идеологија комунизма и „уровниловка“, као и да је значајан број запослених ангажован у јавним предузећима. Да се са транзицијом и повећањем запослености у приватном сектору повећава родни јаз у платама показују, као што смо навели, и подаци Републичког завода за статистику те уколико се овом проблему родне неједнакости не посвети дужна пажња у наредном периоду можемо очекивати продубљивање јаза.

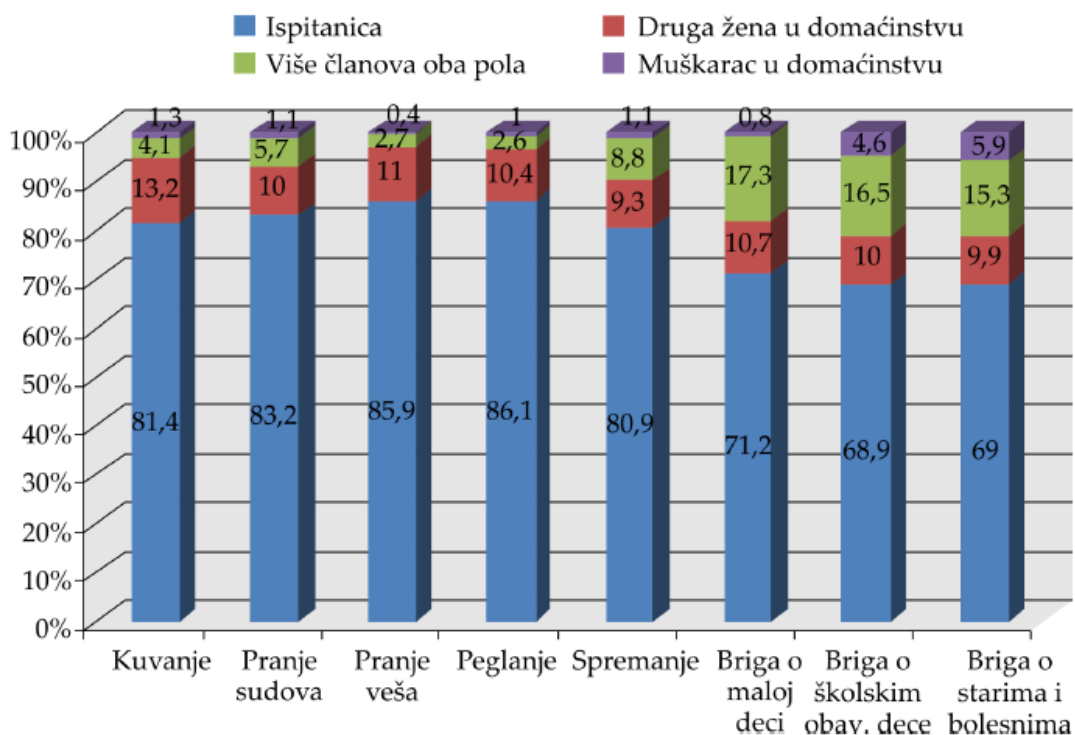
Прелаз од образовања ка тржишту рада у Републици Србији неповољнији је за жене, још увек је значајна запосленост жена у сектору пољопривреде, затим родне неједнакости се испољавају и у поседовању непокретности, приступу финансијским тржиштима и услугама, новим информатичко-комуникационим технологијама и одговарајућем ИТ сектору економије.²⁷² Неједнакости на тржишту рада, које су великим делом одраз образовног система рефлектују се и по завршетку радне каријере. Наиме, жене не само да имају ниже пензије већ поједине категорије, првенствено из руралних подручја, не могу ни да остваре право на њу. Жене су, дакле изложене већем ризику од сиромаштва.

У приватној сфери, унутар породичног домаћинства које је доминантно патријархално вредносно орјентисано обавезе кућног рада су готово искључиво у надлежности жена, док је управљање финансијским ресурсима у рукама мушкараца.

---

²⁷¹ Кориговани јаз се обрачунава коришћењем Blinder-Oahasa декомпозиције, економетријског метода за декомпозицију плата

²⁷² В. Бабовић, М. (2010), Родне економске неједнакости у компаративној перспективи: ЕУ и Србија, Институт за социолошка истраживања, SeCons, Београд

Графикон 6. Подела кућног рада и бриге о члановима домаћинства у РС²⁷³

Проблем насиља у породици, као што видимо је много дубљи и у крајњој линији резултат субординираног положаја жене у једном друштву. Значајне помаке могуће је учинити тек уколико се обезбеди заступљеност жена и њихових интереса у структурама политичког одлучивања. У земљама ЕУ захтева се минимална заступљеност жена у органима власти од 40%.

Након првих вишестраначких избора спроведених 1990. године у Скупштини Републике Србије нашло се 1.6% изабраних жена, што је био најмањи резултат у Европи. 1992. године бројка се попела на 4.4%, а наредне 1993. године на 6%. После избора 1997. године проценат жена у скупштини је и даље био 6.4%.²⁷⁴

Након парламентарних избора 2008. године учешће жена у раду Народне скупштине је удвостручено (повећано са 11% на 22%), у односу на претходне изборе²⁷⁵.

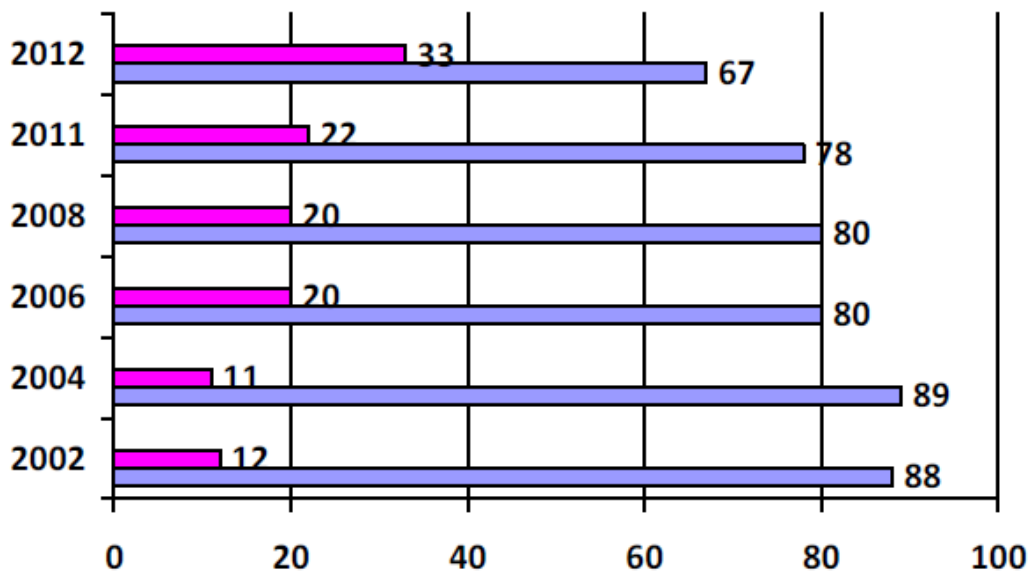
²⁷³ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О., Мапирање породичног насиља према женама у Централној Србији, SeConS, Београд, 2010, стр. 72

²⁷⁴ Заступљеност жена у политици, Истраживање Хрватска, Србија, Црна Гора, Македонија и БиХ, Удружење INFOHOUSE, Сарајево, 2015. год. стр. 12

²⁷⁵ Влада РС, Напредак у остваривању миленијумских циљева развоја у Србији: извештај за 2009. годину, Београд, 2010

Као што видимо далеко испод европског минимума, али и циља дефинисаног Националном стратегијом за побољшање положаја жена и унапређење равноправности полова (2009-2015)²⁷⁶. Приметна је разлика између Централне Србије и Војодине. У Извршном већу АП Војодине жене су оствариле заступљеност од 29%, а у скупштинама општина 24% (у Централној Србији 20%). Функцију председнице општине заузело је само 4% жена²⁷⁷.

Графикон 7. Заступљеност мушкараца и жена на посланичким местима у сазивима Народне скупштине Републике Србије од 2002-2012.²⁷⁸

Након избора 2012. године Народна скупштина има 33.3% посланица, што Србију сврстава на 25. место на светској листи. Након 2003. године две жене су биле и на челу Народне скупштине.²⁷⁹ Међутим, овакво стање резултат је измена и допуна Закона о избору народних посланика из 2011. године, којима се прописује да се на сваком трећем

²⁷⁶ В. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење равноправности полова (2009-2015), Сл. гласник Р Србије, бр. 55/05 и 71/05

²⁷⁷ В. Влада РС, Напредак у остваривању миленијумских циљева развоја у Србији: извештај за 2009. годину, *op.cit.*

²⁷⁸ Приказ урађен према подацима из Табеле 1, Баћановић, В. (2014), Водич за учешће жена у јавном и политичком животу, Културни центар ДамаД, Нови Пазар, стр. 35

²⁷⁹ Наташа Мићић, од 6. децембар 2001. године до 27. јануара 2004. године и Славица Ђукић-Дејановић од 25. јуна 2008. године до 31. маја 2012. године

месту на изборној листи мора наћи мање заступљени пол, него реално бољег положаја жена у јавној сфери и центрима одлучивања. Томе у прилог говори чињеница да је од 15 посланичких група, председник само једне била жена. Истраживање Отвореног парламента показује да се посланици чешће него посланице налазе на положајима председника, потпредседника и чланова председништва у својим странкама, док су посланице чешће чланице главних и извршних одбора усмерених на питања људских права, дечије, породичне заштите, социјалне политике, сиромаштва, заштите животне средине, културе и информисања, док у одборима усмереним на безбедност, финансије, унутрашње послове, просторно планирање, инфраструктуру и саобраћај, чине изразиту мањину.²⁸⁰ Жена је, такође, много мање међу именованим и постављеним лицима на министарским позицијама и у градским и општинским већима. У Савезној Републици Југославији, а потом и Републици Србији функцију председника су обављали мушкарци.

Дакле, имајући у виду број жена у укупној популацији становништва, њихова заступљеност у парламенту и другим органима власти је несразмерна што нам указује где је епицентар моћи – на мушкарцима. Борба за веће учешће жена у центрима одлучивања води нас креирању родно сензитивних политика и аката за њихово спровођење, у којима ће женски интереси бити више заступљени и сагледани и са других аспеката, а не само кроз питање беле куге и повећања наталитета. Односно елиминисања родне неједнакости на свим нивоима што води оснаживању положаја жене у друштву, а тиме и породици. Економски, политички и друштвено јака жена, која има подршку институција не трпи насиље.

Ситуација много не одудара ни у земљама бивше Југославије, што је ради лакшег поређења приказано у следећој табели:

---

²⁸⁰ Жене у парламенту – само квота или стварни утицај?, Родна равноправност у Народној скупштини Републике Србије, Отворени парламент, 2014

Табела 7. Подаци о изабраним женама у региону²⁸¹

<i>Država</i>	<i>Državni/lokalni nivo</i>	<i>Procenat izabranih žena</i>
<i>Hrvatska</i>	Hrvatski sabor	26 %
	Lokalni nivo	17,7 %
<i>Srbija</i>	Narodna Skupština	33 %
	Lokalni nivo	29 %
<i>Crna Gora</i>	Skupština Crne Gore	16 %
	Lokalni nivo	15 %
<i>Makedonija</i>	Sobranie (Parlamet)	34,1 %
	Lokalni nivo	30,2 %
<i>Bosna i Hercegovina</i>	Parlamentarna Skupština BiH	24 %
	Lokalni nivo	17,1 %

Примери добре праксе су Француска и влада Финске. Наиме, у Француској су након победе Франсоа Оланда пола владе чиниле жене, док је прва већинска женска влада изгласана на изборима у Финској 2012. године (12 од 20 министарских места).

Увођење родне перспективе у јавне политике, родне анализе и родног буџетирања као алатки за њено спровођење, уз императив једнакости у закону и политике једнаких могућности представља трећу глобалну стратегију за постизање родне равноправности.

²⁸¹ Преузето од Заступљеност жена у политици, Истраживање Хрватска, Србија, Црна Гора, Македонија и БиХ, *op.cit.*, стр 27

4.3. **Образовање и запосленост, SeConS-ово истраживање**

„Образовање је бољи увар слободе него цела армија“

Едвард Еверет

Полазећи од наше хипотезе да образована и економски независна жена мање трпи насиље, односно напушта заједницу са насилником при анализи SeCons-овог истраживања фокусирали смо се на ова два фактора.

У делу о Родним неједнакостима анализирали смо како припадност одерђеном роду утиче на могућности школовања и постојању стереотипа при професионалном опредељењу. Имамо чак и тенденцију раста високообразованих жена у односу на популацију мушкараца. Такође, у резултатима истраживања спроведеног на територији града Београда и Централне Србије уочљиве су разлике у образовању жена у зависности од тога да ли живе у граду или селу.

Табела 8. Жене према образовној структури, региону и типу насеља у РС (%)²⁸²

Nivo obrazovanja	Beograd		Centralna Srbija	
	Gradsko područje	Seosko područje	Gradska područja	Seoska područja
Bez škole	1.1	6.4	3.8	13.0
Osnovno	5.2	20.6	13.1	20.9
Srednje	55.5	63.8	60.2	54.6
Visoko	38.2	9.2	22.9	11.4
Ukupno	100	100	100	100

Kramerov $V=204$, $p=0.000$

Уочавамо, да је такође низак проценат жена са високим образовањем и у сеоским подручјима надамак универзитетског центра што нам говори о културном амбијенту

²⁸² Према Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 41

одрастања и додељеним улогама према роду у патријархалном друштву. У прилог томе говоре и резултати спроведених анкета у којима жене са села чешће него жене из градских средина као разлог напуштања школовања наводе притисак породице да се одустане од школовања због рада у домаћинству и на газдинству и уласка у брак, док се код жена из града чешће као разлог јавља незаинтересованост за даље школовање.

Образовање пружа веће могућности за запослење и долажење до боље плаћених послова, а у свету у ком је новац мерило моћи веома је важно ко је поседује, па и иза затворених врата, у приватној сфери као што ћемо видети. Спрам физички јачег мушкарца, у патријархалној средини више наклоњеној мушком полу, економски независним са сопственим извором прихода, какве су шансе физички слабије жене? У друштву у коме не наилази на подршку, где глава породице има широку „власт“ над члановима, без адекватног реаговања институција, жени без „пребијене паре“ преостаје: да трпи, ћути и нада се бољем, а насиље, нажалост, увек постаје само горе.

Радно ангажовање жени пружа, не само економску независност већ спречава изолацију којој су жртве насиља изложене, повећава самопоуздање жене које може бити нарушено и пружа веће могућности информисања у погледу тражења излаза из ситуације у којој се налази. У том смислу, један од важних аспеката превенције насиља у породици јесте и подизање свести о значају образовања жена и њиховог подједнаког радног ангажовања. Нижу стопу запослености жена бележе и земље ЕУ, с тим да стопа незапослености у нашој земљи показује већу разлику међу половима.

Табела 9. Стопе активности, запослености и незапослености становништва радног узраста (15-64), ЕУ27 и Србија²⁸³

	EU27			Srbija		
	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene
Stopa aktivnosti	71.0	77.6	64.4	60.6	68.7	52.8
Stopa zaposlenosti	64.4	70.3	58.5	50.4	58.1	43.0
Stopa nezaposlenosti	9.0	9.1	8.9	16.9	15.5	18.6

Izvor: za EU – Eurostat, za Srbiju – RZS, ARS, 2009: 19.

²⁸³ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр 24.

У Београду и Централној Србији, радни ангажман жена приказан је у следећој табели. Евидентна је разлика у градским и сеоским подручјима.

Табела 10. Жене према активностима у РС (%)²⁸⁴

Status prema aktivnosti	Beograd		Centralna Srbija	
	Gradsko područje	Seosko područje	Gradska područja	Seoska područja
Zaposlene	52.6	42.3	42.9	40.8
Nezaposlene	9.8	18.5	21.3	23.1
Neaktivne sa primanjima	20.5	18.1	20.7	19.0
Neaktivne, izdržavana lica	17.1	21.1	15.1	17.1
Ukupno	100	100	100	100

Kramerov $V=0.091$, $p=0.000$

Подаци постају забрињавајући када им додамо животну димензију: 27% жена тврди да не може да нађе посао, 18% жена не раде због бриге о породици и домаћинству, док у 2.1% супруг не дозвољава жени заснивање радног односа. Дакле, свака пета жена ни не тражи посао из разлога директне дискриминације или посебног вида насиља у породици, економског насиља. Највероватније, што није обухваћено истраживањем, оне нису ни свесне да су жртве дискриминације и насиља. Стога, едукација жена посебно из руралних средина предствала важан вид превенције насиља. Комплексна појава као што је насиље у породици захтева системско деловање на више поља у сузбијању, али за дугорочне резултате много је важније деловање на превенцији и разумевању проблема који превазилази оквире породице и указује на шире проблеме друштва који имају своју рефлексију у породичним односима.

Истраживање је, даље показало да у региону Београда и Централне Србије 73% домаћинстава има централизоване кућне буџете, које одликује резервисање стратешких одлука о новцу за мушкарце док се женама препушта оперативно располагање на свакодневну потрошњу. Постоји обрнута пропорција између учествовања у стратешким финансијским одлукама и изложености жена економском насиљу. Док код жена без искуства са економским насиљем у 32% случајева о стратешким финансијским одлукама у домаћинству жене одлучују заједно са супрузима/партнерима, код жена које су

²⁸⁴ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр 41.

изложене економском злостављању ово заједничко одлучивање присутно је тек у 17% случајева.²⁸⁵

SeConS након спроведеног истраживања не налази везу између образовања, радног ангажовања и насиља у породици: образовање и родитељство се нису показали као значајни предиктори ниједног облика насиља. Када је реч о чиниоцима на основу којих је испитиван утицај економске зависности жена, показало се да само један од испитиваних чинилаца – приступ новцу у домаћинству има значајан утицај на економско и физичко насиље, али не и на психичко и сексуално. При чему запосленост не показује значајан непосредан утицај.²⁸⁶ Мишљења смо да веза постоји тим пре што се међу детерминантама породичног насиља наводе односи моћи у домаћинству који су, између осталог, и одраз економске (не)зависности жене која је условљена запослењем и личним приходом и олакшава приступ новцу у домаћинству. У групи индивидуалних фактора породичног насиља над женама налазе се и социо-демографски фактори чији саставни део чини и образовање. Ланац је следећи боље образовање, веће могућности радног ангажовања у плаћеним занимањима, већа економска независност жене, лакши приступ новцу у домаћинству, што је главна карика успостављања моћи у домаћинству, а над моћнима се теже спроводи насиље. Образовање, запосленост и лични приходи жене не значе да она неће бити изложена насиљу, али пружају веће могућности да из тог круга изађе. Даље у раду ћемо видети да ли друга истраживања иду у прилог наше хипотезе.

Разлози који су се међу испитаницама показали као најчешћи за развој сукоба у породици показују да је новац и тек како најважнија споредна ствар, али и културни обрасци који налазе свој одраз у, као што смо већ напоменули претежном обављању кућних послова од стране жена без обзира на образовање, социјални положај и запосленост (В. Графикон: Подела кућног рада и бриге о члановима домаћинства).

---

²⁸⁵ *Ibid.* стр. 73.

²⁸⁶ *Ibid.*, стр. 67

Табела 11. Разлози сукобљавања у породици²⁸⁷

Razlozi sukobljavanja	Žene prema iskustvu nasilja u porodici, u % ⁶³	
	Žene bez iskustva nasilja	Žene sa iskustvom nasilja
Nedostatak novca ili neslaganje oko potrošnje novca	53.4	55.4
Neslaganje oko podele kućnih poslova	22.8	21.5
Optužbe da kućni poslovi nisu dobro obavljani	5.6	12.1
Neslaganje oko vaspitavanja dece	16.6	16.2
Izlasci, posete rođacima, prijateljima ili pozivanje gostiju	6.3	10.4
Ljubomorne optužbe	2.5	8.0
Upotreba alkohola, droga	1.1	8.6
Beznačajni razlozi, sitnice	2.8	4.0
Razlike u mišljenju	6.6	3.4

Интересантно је да су два најважнија разлога за сукобљавање унутар породице заправо исти и код жена изложених насиљу и оних које то нису што води закључку да начин решавања конфликта унутар домаћинства ствара значајне предиспозиције за развој насиља. Овде се потврђује наша хипотеза да пораст и толеранција насиља у друштву води порасту насиља унутар породице и обрнуто. Уопште ради се о неговању културе мирног решавања конфликта кроз дијалог и ширем деловању кроз спровођење оштре политике према насилницима, борбе против илегалног тржишта оружјем, поопштравања услова за добијање дозвола за ношење оружја и сл.

Код жена које су изложене насиљу учавачемо, међутим и специфичне разлоге као што су оптужбе да кућни послови нису добро обављени или љубоморне оптужбе, које заправо представљају један облик психичког злостављања. Такође, чешћи разлога за сукоб у овим породицама јесте и употреба алкохола или дрога од стране појединих чланова домаћинства.

²⁸⁷ *Ibid.*, стр. 78

Жене су могле навести више разлога, због чега укупни проценат превазилази 100%

4.4. Распрострањеност насиља у породици

Проблем који је препознат и од стране међународних тела јесте неадекватно праћење распрострањености и учесталости насиља над женама у нашој земљи од стране званичних институција. Тренутно не постоје посебне евиденције родног и сексуално заснованог насиља. Нови Закон о спречавању насиља у породици предвиђа обавезу вођења централне евиденције о чему ће посебно бити речи. У сваком случају, она још није формирана. Дакле, располажемо пре свега подацима Републичког завода за статистику, МУП-а, Виктимолошког друштва Србије, СОС телефона, Инцест Траума Центра, Аутономног женског центра и других невладиних организација.

Почетне увиде у ширину проблема насиља у породици дала су, свакако, различита истраживања која су тешко упоредива услед различитог дефинисања насиља у породици, коришћених методологија, различитих узорака и степена поузданости. Праве сразмере тешко је сагледати јер се велики број случајева, према неким истраживањима највећи број, не пријављује ниједној институцији нити организацији и остаје иза затворених врата, познат једино укућанима и ужем кругу лица која о томе ћуте. Такође, насиље у породици остаје често непознато и скривено иза кривичних дела против живота и тела, кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, кривичних дела против полних слобода и сл. Иако су још најранија истраживања показала да су деца у преко 40% случајева присуствовала физичком насиљу над мајком²⁸⁸ она су у судским поступцима невидљива и ретко препозната као жртве.

Дакле, немамо истраживање на националном репрезентативном узорку али у овом раду посветили смо се анализи до сада најсвеобухватнијих истраживања проблема породичног насиља реализованих од стране Виктимолошког друштва Србије које је 2010. године спроведено на територији АП Војводине и истраживање групе за развојну иницијативу, SeConS такође из 2010. године за територију града Београда и Централне

²⁸⁸ WHO Multi-Country Study on Women's Health and domestic Violence Against Women, Аутономни женски центар Београд и World health Organization, 2005. год., стр. 43

Србије као још увек најактуелнијих. Не само ова, већ и остала истраживања проблема породичног насиља остварена су у оквирима реализације пројеката финасираних од стране међународних тела или страних влада у сарадњи са домаћим институцијама. До сада су усвојени буџети показивали слабу родну осетљивост, те је и родно осетљиво буџетирање препознато као једна од стратегија решавања проблема насиља у породици.

Прво обухватно истраживање породичног насиља спроведено од стране Виктимолошког друштва Србије 2001. године²⁸⁹ показало је да је свака трећа жена жртва неког облика физичког насиља (30.6%), а скоро свака друга (46.1%) неког облика психичког насиља у породици, регистровано је да се свакој четвртој жени прети насиљем (26.3%), у 7.4% случајева насиље је укључивало употребу оруђа и оружја, а 8.7% жена је навело да је било сексуално злостављано.²⁹⁰ Показало се да је насилник најчешће муж или партнер.²⁹¹

Друго значајно истраживање у области породичног насиља реализовао је Аутономни женски центар уз подршку Светске здравствене организације. Подаци су сакупљани током 2003. године од 1456 жена из Београда. Показало се да је 23.7% жена претрпело сексуално и/или физичко насиље у неком периоду живота.²⁹² Интересантан је податак да у највећем броју случајева испитанице нису могле да наведу разлог за физичко насиље, нити су се за помоћ обратиле институцијама (78.2%).²⁹³

Горе поменуто, једно од најважнијих истраживања Виктимолошког друштва Србије спроведено 2010. године на територији АП Војводине показало је да је преко половине испитаница (56.2%)²⁹⁴ у току свог живота преживело неки облик насиља у породици и то: свака друга жена неки облик психичког насиља, а свака трећа неки облик физичког насиља.

²⁸⁹ Узорак чини 700 пунолетних жена из градских и сеоских средина са подручја седам градова

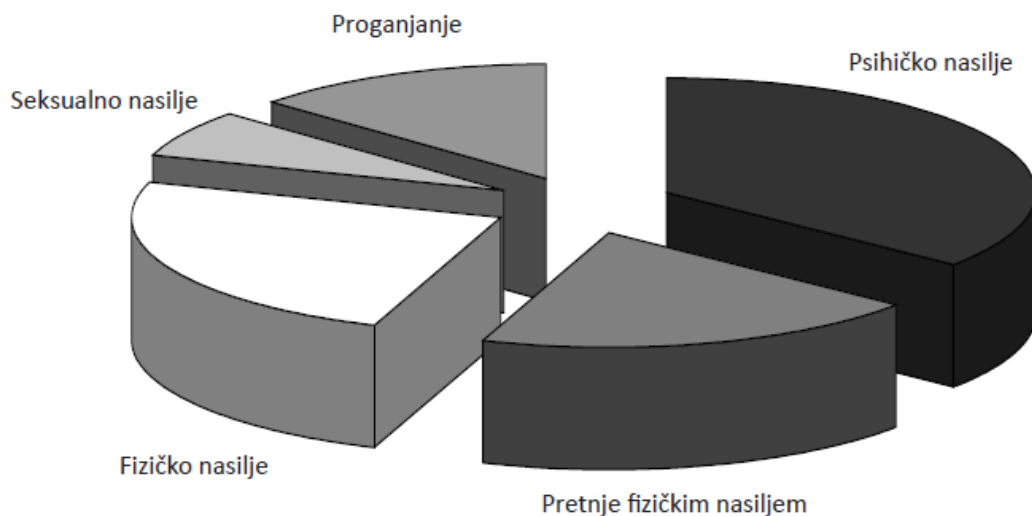
²⁹⁰ Николић-Ристановић, В. (2002), Породично насиље у Србији, Виктимолошко друштво Србије и Прометеј, Београд, 13-14 стр.

²⁹¹ *Ibid.*, 15 стр.

²⁹² WHO Multi-Country Study on Women's Health and domestic Violence Against Women, *op.cit.*, стр. 25

²⁹³ *Ibid.*, стр. 46

²⁹⁴ В. Николић-Ристановић, В. (2010), *op.cit.*, стр. 25

Графикон 8. Графички приказ распрострањености различитих облика насиља²⁹⁵**Табела 12.** Бројчани и процентуални приказ распрострањености различитих облика насиља²⁹⁶

Облик насиља	Да		Не	
	Број	Процент	Број	Процент
Psihičko nasilje	257	49.8 %	259	50.2 %
Pretnje fizičkim nasiljem	141	27.3 %	375	72.7 %
Fizičko nasilje	175	33.9 %	341	66.1 %
Seksualno nasilje	47	9.1 %	469	90.9 %
Proganjanje	96	18.6 %	420	81.4 %

Према овом истраживању, 27% жена доживело је претњу насиљем. Највећи коефицијент корелације постоји између претњи физичким насиљем и самог физичког насиља, што значи да се ове претње у већини случајева и остварују. Према истраживању Виктимолошког друштва Србије у 86.5%²⁹⁷ случајева жене којима је пређено физичким насиљем доживеле су физичко насиље у неком тренутку после тога. Од претњи

²⁹⁵ Преузето од Николић-Ристановић, В. (2010), *op.cit.*, стр. 26

²⁹⁶ Преузето од *Ibid.*, стр. 26.

²⁹⁷ В. Николић-Ристановић, В. (2010), *op.cit.*, стр. 38.

физичким насиљем најзаступљеније су претње убиством (34%²⁹⁸). Није занемарљива ни повезаност психичког насиља са претњама физичким насиљем, као и самим физичким насиљем.²⁹⁹

Уочавамо да је број жена које су пријавиле сексуално насиље од стране члана породице (9.1%) мали и да је тај проценат у реалности вероватно већи јер се сексуално насиље у партнерским односима у малој мери препознаје као насиље, а и када је препознато ретко се пријављује због осећаја стида, патријархалног васпитања, те самоокривљавања жртве, трауме самог пријављивања – ревиктимизације или пак инцестуалног односа који се настоји сакрити.

Најчесталији облик психичког насиља је понижавање, односно омаловажавање (44.4%), шамарање је најчешћи облик физичког насиља (25.5%), док је сексуални однос против своје воље најчешћи облик сексуалног насиља (59.6%) како је показало истраживање породичног насиља у Војводини.

Табела 13. Облици психичког насиља³⁰⁰

Облик психичког насиља	Број	Процент
Понижавање и омаловажавање	193	44.4 %
Изољација	47	10.8 %
Психичко и емоционално насиље	95	21.8 %
Економско насиље	31	7.1 %
Претње, уцене и застрашивања	37	8.5 %
Коришћење мушких привилегија	10	2.3 %
Малтретирање у вези са зависношћу	22	5.1 %
Укупно	435	100 %

²⁹⁸ В. *Ibid.*, стр. 34

²⁹⁹ В. *Ibid.*, стр. 22

³⁰⁰ Преузето од Николић-Ристановић, В. (2010), *op.cit.*, стр. 30.

Табела 14. Фреквенција јављања појединих облика физичког насиља³⁰¹

Vrsta napada	Broj	Procenat
Šamaranje	75	25.5 %
Batiranje	49	16.7 %
Udaranje	44	15 %
Guranje	23	7.8 %
Čupanje	22	7.5 %
Savijanje ili stezanje ruke	15	5.1 %
Davljenje	13	4.4 %
Pesničenje	13	4.4 %
Lomljenje delova tela	7	2.4 %
Grebanje	5	1.7 %
Hvatanje za vrat	5	1.7 %
Pravljenje opekotina	3	1 %
Udaranje u stomak u drugom stanju	3	1 %
Prisiljavanje na samopovređivanje	1	0.3 %
Nedefinisano nasilje ili ne može o tome da priča	16	5.5 %
Ukupno	294	100 %

Табела 15. Фреквенција јављања појединих облика сексуалног насиља³⁰²

Vrsta seksualnog nasilja	Broj	Procenat
Seksualni odnos protiv njene volje	28	59.6 %
Seksualni odnos koji joj nije odgovarao ili ju je povređivao	6	12.8 %
Silovanje	5	10.6 %
Prisiljavanje na gledanje porno filmova	2	4.3 %
Dodirivanje intimnih delova tela	2	4.3 %
Prisiljavanje na udvaranje (podvođenje)	1	2.1 %
Ne može o tome da priča	3	6.4 %
Ukupno	47	100 %

³⁰¹ Преузето од *Ibid.*, стр. 40.³⁰² Преузето од *Ibid.*, стр. 45.

Најчешћи облик прогањања је звање телефоном ради пређења, проверавања, уцењивања, вређања и мољакања (32.3% случајева), а затим следи праћење и шпијунирање (27.1%), слање претећих и увредљивих порука (12.5%), сачекивање после посла или долазак на радно место (11.5%) и сачекивање испред места становања или упадање у кућу/стан (7.3%).³⁰³

Најчешће се прети ножем (37.2% случајева) или ватреним оружјем (34.9% случајева).³⁰⁴ Физички напади се најчешће дешавају тврдим кућним предметима, а у 34.4% случајева оружјем³⁰⁵.

Истраживање Виктимолошког друштва Србије показало је да је у 51.8% случајева женама више од десет пута пређено физичким насиљем, 42.3% жена су више од десет пута биле жртве физичког насиља, док се сексуално насиље поновило више од десет пута у 61.7% случајева, док је 63.5% жена било прогањано више од десет пута у периоду од 2004. до 2009. године.³⁰⁶

Иако смо нагласили да су резултати различитих истраживања тешко упоредиви због непостојања општеприхваћене методологије, када је у питању распрострањеност породичног насиља над женама резултати су готово идентични за територију Војводине и Централне Србије и Београда. Наиме и према истраживању групе за развојну иницијативу, SeConS такође из 2010. године 54.2% жена било је изложено неком облику насиља у породици током свог живота³⁰⁷ (податак за Војводину - 56.2%). Подаци се слажу и када је у питању пол насилника, доминантно мушки: садашњи или бивши партнер, односно муж.³⁰⁸

---

³⁰³ *Ibid.*, стр. 49.

³⁰⁴ *Ibid.*, стр. 35.

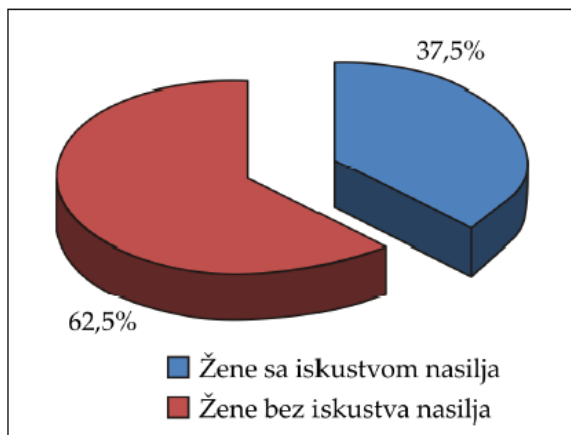
³⁰⁵ *Ibid.*, стр. 41.

³⁰⁶ *Ibid.*, стр. 35, 41, 45 и 49.

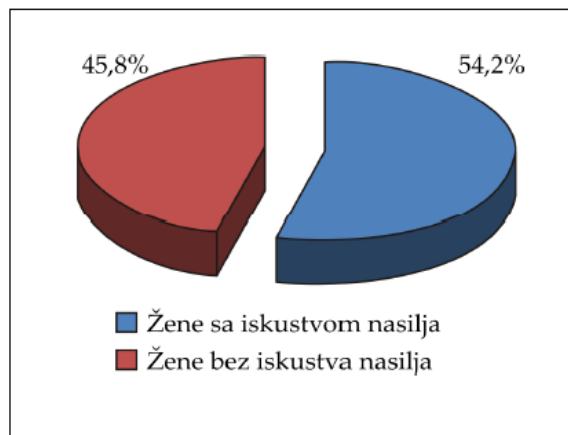
³⁰⁷ В. Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О., *op.cit.*, стр. 45.

³⁰⁸ В. Николић-Ристановић, В. (2010), *op.cit.*, стр. 22 и Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 80.

Графикон 9. Преваленција породичног насиља над женама у току последњих годину дана

Графикон 10. Укупна преваленција породичног насиља над женама³⁰⁹

Истраживање заступљености појединих форми породичног насиља показује да је и у Централној Србији психичко насиље најзаступљенији вид насиља, док се сексуално насиље појављује, бар као пријављено и препозато, у најмањем броју случајева.³¹⁰

Насиље у породици представља сложену појаву и са аспекта примене различитих метода злостављања жене са циљем успостављања или одржавања неједнаких односа моћи и контроле на шта најбоље указују подаци из наредне табеле. И овде видимо да је психичко насиље најраспрострањенији облик насиља који се јавља и у комбинацији са другим облицима насиља, али и да се економско, физичко и сексуално насиље ретко јављају као самосталне форме насиља.

³⁰⁹ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 46.

³¹⁰В. *Ibid.*, стр. 46-47.

Табела 16. Изложеност различитим облицима насиља током живота³¹¹

Облик насиља	% жена које су биле жртве породичног насиља током живота
Психичко	46.1
Психичко и физичко	17.3
Физичко, економско и психичко	12.0
Психичко и економско	8.0
Економско	4.8
Физичко	4.2
Психичко, физичко, економско и сексуално	3.4
Остале комбинације	4.3
Укупно	100

Резултати истраживања показују да је насиље у породици веома распрострањено у нашој земљи и да су сви облици насиља у порасту у односу на податке претходног истраживања Виктимолошког друштва Србије спроведеног на територији целе земље уз коришћење исте методологије 2001. године³¹². Имајући у виду, међутим, тамну бројку ове врсте криминалитета тешко је са сигурношћу тврдити да ли пораст одражава реално стање или је резултат јачања свести да је насиље у породици злочин резултирао већим бројем пријава.

Уз све горе поменуте резерве (различити методолошки приступи и присутна тамна бројка), жене у Србији су у већој мери пријављивале физичко насиље у односу на жене у Црној Гори и Хрватској, док је стопа сексуалног насиља мања.³¹³ Релативност резултата потврђује управо наша претпоставка да је сексуално насиље више присутно, али се не пријављује. Постојећа стопа изложености жена у Србији сексуалном породичном насиљу показала се као просечна у још девет држава света. Када је питању физичко насиље и прогањање жене у Србији налазе се ближе горњој граници распона угрожености овим видом породичног насиља, док се показало да су исложене психичком насиљу више него жене у другим деловима света.³¹⁴

³¹¹ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 48.

³¹² В. Николић-Ристановић, В. (2002), *op.cit.*

³¹³ Радуловић и Отрочак, наведено према Николић-Ристановић, В., Докмановић, М. (2006), Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на Западном Балкану, Прометеј, Београд

³¹⁴ Истраживање спроведено у девет држава открило је да се проценат жена жртава психичког насиља у интимним партнерским односима креће у распону од 8% (Швајцарска) до 29% (Аустралија и Чешка Република), жртва физичког насиља од 6% (Хонг Конг) до 36% (Мозамбик), жртва сексуалног насиља од 3% (Швајцарска и Филипини) до 15% (Коста Рика) и жртва прогањања од 1% (Данска) до 18%

4.5. Последице насиља у породици

„Тешко је поднети неуспех,
али још теже никад не покушати успети“

Еленор Рузвелт

Насиље у породици доводи до непосредних последица по физичко и психичко здравље жена. Светска здравствена организација препознала је специфичне здравствене тегобе које се јављају код жена изложених злостављању.

Табела 17. Жене према искуству насиља и здравственим проблемима³¹⁵

Здравствене тегобе	Жене према искуству насиља у породици, у %	
	Жене без искуства насиља	Жене са искуством насиља
Трпеле су болове, имале непријатан осећај без конкретне болести	17.0	25.3
Осећале су мућнину у дуљем периоду, непријатан осећај у stomaku	10.6	13.2
Имале су губитак апетита	10.7	15.1
Осећале су се уморно у дуљем периоду	43.0	47.9
Имале су тешкоће да се сконцентришу, јасно размишљају, уче	12.7	17.0
Патиле су од несанице	24.9	29.8
Осећале су узнемиреност, страх, велику забринутост	23.9	32.8
Патиле су од лошег расположења, туге	22.7	37.1

(Мозамбик) према Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S. (2008), Violence against women: An international perspective, New York, Springer.

³¹⁵ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 80.

Табела 18. Жене са искуством физичког насиља које су имале физичке повреде према врсти повреде³¹⁶

Vrsta povrede	% žena izloženih fizičkom nasilju koje su zadobile povredu
Modrica, ogrebotina	61.3
Fizički bol koji je trajao i nekoliko dana nakon zlostavljanja	27.7
Gubitak svesti	5.6
Velike modrice, podlivi, posekotine, opekotine	12.7
Rane nanete oružjem	0.6
Prelom kostiju	3.3

Сценама физичког насиља у преко 40% случајева присуствује бар једно малолетно дете. Последице по психичко здравље детета ретко када у систему правосуђа бивају препознате. Неретко у таквим ситуацијама и она задобијају повреде било у покушају да заштите мајку или нашавши се у простору напада. Према SeConS узорку у 20% случајева физички напад на жену има и колатералне жртве од чега су: у 14% случајева повреде задобила деца од 0-6 година, у 21% случајева повреду је задобило дете старости од 7-14 година, у 16% случајева дете од 15-18 година, у 57% случајева одрасла особа (19-64 године) и у 1% случајева старији укућани.³¹⁷

4.6. **Искуства са институцијама и организацијама за подршку женама са искуством породичног насиља**

„Морате да радите ствари које мислите да не можете“

Еленор Рувелт

SeConS-ово истраживање је показало да постоје разлике у ставовима жена о потреби и неопходности обраћања институцијама у погледу решавања породичног

³¹⁶ Преузето од *Ibid.*, стр. 80.

³¹⁷ Према Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 79

насиља у зависности од региона у коме живе, као и између жена које живе у урбаним и руралним срединама.

Табела 19. Жене према ставовима о томе да ли је добро потражити подршку у ситуацији насиља у породици, и чију³¹⁸

Stav prema traženju podrške	% žena iz uzorka					
	Ceo uzorak	Beograd	Južna i Istočna Srbija	Centralna i Zapadna Srbija	Grad	Selo
Najbolje je da se žena obrati nekoj instituciji	78.4	80.9	77.2	76.8	81.4	73.7
Najbolje je da se žena obrati bliskoj osobi	16.9	16.5	17.1	17.2	15.8	18.7
Najbolje je ćutati o tome, ostaviti to samo u porodici	4.7	2.7	5.6	6.0	2.8	7.6

Као што можемо видети, жене ван територије Београда више ћуте о насиљу. Такође, код сеоских жена чешће је присутан став да се проблем насиља решава унутар породице. Наредна табела показује да изложеност насиљу битно не мења став жена у погледу тражења подршке и помоћи што нам указује на пресудан утицај културолошких фактора, а не самог искуства насиља. Уочавамо, да се жене жртве насиља ређе обраћају институцијама и блиским особама. Жртве породичног насиља се повлаче у себе, што продубљује често наметнуту изолацију и води специфичном психичком стању које изазива бројне здравствене последице, препознате и од стране Светске здравствене организације.

³¹⁸ Преузето од *Ibid.*, стр. 81.

Табела 20. Жене према искуству насиља у породици и ставовима према тражењу подршке³¹⁹

Stav prema traženju podrške	% žena iz uzorka	
	Nisu bile žrtve nasilja	Žrtve nasilja
Najbolje je da se žena obrati nekoj instituciji	79.6	77.5
Najbolje je da se žena obrati bliskoj osobi	17.0	16.8
Najbolje je ćutati o tome, ostaviti to samo u porodici	3.5	5.7

Иако претходне две табеле указују на велики проценат жена које изражавају став да у случају насиља у породици помоћ треба затражити од институција, жене су показале незнање у погледу конкретних институција од којих би могле добити подршку. При том жене жртве насиља не само да нису показале бољу информисаност већ анализа показује да у реалној ситуацији насиља врло мали проценат жена, без обзира на позитиван став према обраћању институцијама, заиста то и учини. Жене се пре опредељују за покушај развода или растављања, обраћање члановима породице, рођацима, пријатељима, суседима, одлазак из домаћинства на краће време и сличне мере. 90% жена, како закључујемо из резултата истраживања приказаних у наредној табели, покушава да проблем породичног насиља самостално реши без подршке институција.

³¹⁹ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр 81.

Табела 21. Активности које су жене изложене насиљу предузеле у циљу изласка из ситуације насиља или решавања проблема насиља у породици, према региону ³²⁰

	% žena žrtava nasilja					
	Ceo uzorak	Beograd	Južna i Istočna Srbija	Centralna i Zapadna Srbija	Grad	Selo
Обраћање институцији	10.0	12.3	8.6	7.9	11.9	7.7
Обраћање члановима породице, рођацима, пријатељима, суседима	25.6	29.8	25.4	20.2	29.4	19.9
Покушај развода или растављања	30.0	38.8	24.8	23.1	34.6	23.2
Покушај напуштања домаћинства	11.0	13.9	10.1	8.2	12.2	9.7
Покушај деловања на насилника да напусти домаћинство	11.5	18.2	8.3	5.5	15.6	6.0
Одлазак из домаћинства на краће време	19.6	22.0	18.7	17.5	20.8	18.5
Покушај заједничког одласка на брачно саветовање	10.2	14.9	7.0	6.7	13.6	5.8

Веће процентуалне разлике између жена из Београда и других делова Србије су уочљиве код покушаја развода, деловања на насилника да напусти домаћинство, покушаја напуштања домаћинства и покушаја одласка на заједничко брачно саветовање што опет потврђује да традиционално патријархално васпитање игра битну улогу не само у погледу схватања улоге мушкарца и „власти“ коју он има над женом већ и у женином разумевању могућности тражења излаза из ситуације насиља у којој се нашао и њеној одлуци да трпи и ћути о томе. На овом месту бисмо истакли индиректну везу између образовања и трпљења насиља. Дакле, пошто жене из руралних средина, чак и наомак Београда, одустају од школовања због рада на газдинству, уласка у брак, бриге о члановима породице, оне себи не само да ускраћују борбу за економску независност и тиме остваривања боље позиције у друштву и већег утицаја на центре моћи унутар породице, већ сужавају себи видике и лишавају знања које је, такође, моћ.

³²⁰ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр 82.

„Знање је вредније од новца, оштрије од сабље“.

Грузијска пословица

У контексту породичног насиља, знање је психичка моћ немирења са ставовима околине и превазиђеним схватањима да је „газди у кући“ све дозвољено, да је истина срамота, а да је разведена жена „распуштеница“. У ширем контексту борба за женска права и исправљање родне неједнакости и уопште побољшање позиције жене у друштву почело је са њиховим образовањем. У том смислу потребно је пружити подршку женама како кроз освешћивање саме заједнице тако и њих самих да истина није срамота, нарочито не њихова још од раног узраста кроз прилагођене образовне програме.

Са друге стране, жене које су у примарним породицама одрасле посматрајући насиље или бивајући и саме жртве, које затим трпе насиље супруга и сопствене деце заиста немају пуно могућности за излаз из круга насиља. Према истраживањима SeConS-а трећина³²¹ злостављаних жена које живе у већем домаћинству доживела је насиље из три кључна сегмента својих примарних социјалних мрежа. Што нам још једном потврђује да се већа пажња мора посветити деци која остају невидљива, а у преко 40% случајева јесу посматрачи физичког насиља које се спроводи над мајком или жртве. Рад са психологом као обавезна мера је неопходан, јер њихови мали умови нису способни сами да превазиђу трауматична искуства и изборе се са њима на адекватан начин. Механизми одбране су различити, али жене често опет постају жртве а мушкарци насилници касније у партнерским односима. Препознавање деце као жртва насиља и када она то непосредно нису, делимично би превенирао касније погрешне изборе и допринео схватању да је живот без насиља могућ и да излаз свакако постоји.

Из истраживања видимо да је женама познато да постоје институције којима се могу обратити за помоћ у случајевима насиља коме су изложене у својим домовима, а у даљем излагању покушаћемо да утврдимо разлоге зато им се не обраћају за заштиту у довољној мери. Пре свега, што детаљније показује наредна табела, мали број жена себе доживљава као жртве насиља. Процентуално је приказано колико жена себе прецепира као жртве насиља, дакле њихов субјективан став у односу на узорак који је према објективним показатељима одређених форми породичног насиља одређен као категорија жртава.

³²¹ Према Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 90

Табела 22. Процент жена које су идентификоване као жртве насиља на основу индикатора истраживања, а које и саме себе перцепирају као жртву насиља, према типу насиља и региону³²²

	% žena žrtava određenog tipa nasilja u poslednjih godinu dana					
	Ceo uzorak	Beograd	Južna i Istočna Srbija	Centralna i Zapadna Srbija	Grad	Selo
Prepoznavanje trpljenja fizičkog nasilja	30.1	24.8	33.3	36.4	24.2	40.7
Prepoznavanje trpljenja psihičkog nasilja	29.3	31.7	24.9	29.9	28.9	30.8
Prepoznavanje trpljenja ekonomskog nasilja	55.8	53.6	52.8	44.4	50.4	50.0
Prepoznavanje trpljenja seksualnog nasilja	50.0 ⁶⁶	–	–	–	–	–

79.6% жена ником се није обратило за помоћ јер су сматрале да могу саме да реше проблем, углавном када је у питању психичко насиље (када се у најмањем проценту - 10% обраћају за помоћ институцијама или организацијама) и економско насиље (16% случајева). Са физичким и сексуалним насиљем, жене пак мисле да ће се теже изборити саме и ту се у већем броју (19%, односно 24%) обраћају за помоћ институцијама или организацијама.³²³ Ипак далеко највећи број жена помоћ потражи од родитеља, рођака или пријатеља. Ипак, не мали број жена остаје ускраћен за ову врсту помоћи јер како смо раније истакли, примарне породице су често исто биле насилне, а изолација од стране насилника сузила је или и кроз елиминисала круг пријатеља.

³²² Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 83.

³²³ Према резултатима SeConS истраживања, стр. 83.

Табела 23. Кома су се обратиле за помоћ жене изложене насиљу у породици ³²⁴

	% жена жртва које су потражиле нечију помоћ ⁶⁷
Roditeljima ili rođacima	66.7
Prijateljima/prijateljicama	35.2
Policiji	21.8
Centru za socijalni rad	13.8
Komšijama	9.6
Advokatu	6.5
SOS telefon	5.7
Sudu	5.0
Lekaru	3.4
Svešteniku	2.7
NVO	1.1

Дакле, мали број жена себе перцепира као жртву насиља и када почне да схвата своју ситуацију мисли да ће сама успети да је реши или пак, уз помоћ родитеља и пријатеља. Стратегије које жене развијају су, међутим, неефикасне јер се не боре за излазак из насиља већ његово преживљавање и суживот с њим.

Истраживање спроведено у централној Србији и Београду показало је да и у случају задобијених физичких повреда током изложености насиљу 25% жена је позвало полицију (у 5% случајева чланови породице или комшије су то учиниле), а тек 9% жена је потражило помоћ лекара. Полиција и лекари представљају први контакт жена жртава насиља са институцијама, да видимо шта они поручују и да ли је поверење, односно неповерење жена оправдано.

³²⁴ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 84.
Жене су могле навести више одговора због чега укупан проценат прелази 100%

Табела 24. Активности које су предузели лекари при пружању помоћи женама жртвама насиља ³²⁵

Šta je učinio lekar	% žena koje su potražile pomoć lekara ⁶⁸
Prijavio je slučaj policiji	22.2
Napisao je povrednu listu	28.9
Savetovao mi je da platim sudskog veštaka	2.2
Pružio mi je drugi savet	17.8
Samo mi je pružio zdravstvenu pomoć	37.8

У највећем броју случајева, 77.8% лекар није пријавио случај полицији. 70% случајева остаје непријављено и од стране жена и лица у ближем окружењу. Јасно је да је тамна бројка насиља велика. Да видимо шта се десило са оних 30% случајева који су директно пријављена полицији (25% од стране жртве и 5% од стране блиских лица или комшија): полиција није ни дошла на позив у три случаја, у половини случајева полиција је само поразговарала са испитаницом и насилником а потом отишла, у 22% случајева је упозорила насилника, смирила га и такође отишла, у 12% случајева одвела је насилника у полицијску станицу, у 11% случајева поднела је кривичну пријаву, у 4% случајева одузели су насилнику оружје.³²⁶ У највећем броју случајева (72%) полиција, као и лекари готово ништа нису предузели у сузбијању насиља које се врши. Ако полиција одведе само сваког десетог насилника од куће у којој се врши насиље, а девет жена остане са насилником и након доласка полиције јасно је зашто се само свака четврта, и то у случају изложености физичком насиљу и вероватно у одсуству других могућности, одлучује да позове полицију. Тек свака пета жена је оценила да им је полиција веома помогла (22%), док је скоро свака друга (46%) оценила да им полиција уопште није помогла. 6% жена је навело да су се полицајци односили према њима као да су изазвале насилника.³²⁷ Поред измене закона потребно је и едуковати лица која га спроводе, не само у погледу предузимања одређених мера већ и опхођења према жртвама и схватању значаја како њихове безизлазне и специфичне психо-физичке ситуације, тако и чињенице да су они прва слика државног апарата који шаље јасну поруку жртвама да ли се на њега могу ослонити или не. Веома мали број жена се обраћа за помоћ и центрима за социјали рад (14%), СОС телефону (5%), сигурним кућама (1%), суду (1%) и невладиним

³²⁵ Преузето од Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О. (2010), *op.cit.*, стр. 85.

Жене су могле навести више активности које је предузео лекар.

³²⁶ Према *Ibid.*

³²⁷ Према *Ibid.*

организацијама (испод 0.5%). Порука коју на овај начин шаљу жртве породичног насиља више је него јасна: у државном апарату и организацијама не налазе разумевање, ослонац, подршку и помоћ. У том смислу, осврћемо се на извештаје које су надлежне институције доставиле Покрајинском заштитнику грађана.

4.7. Поступање институција у случајевима насиља у породици

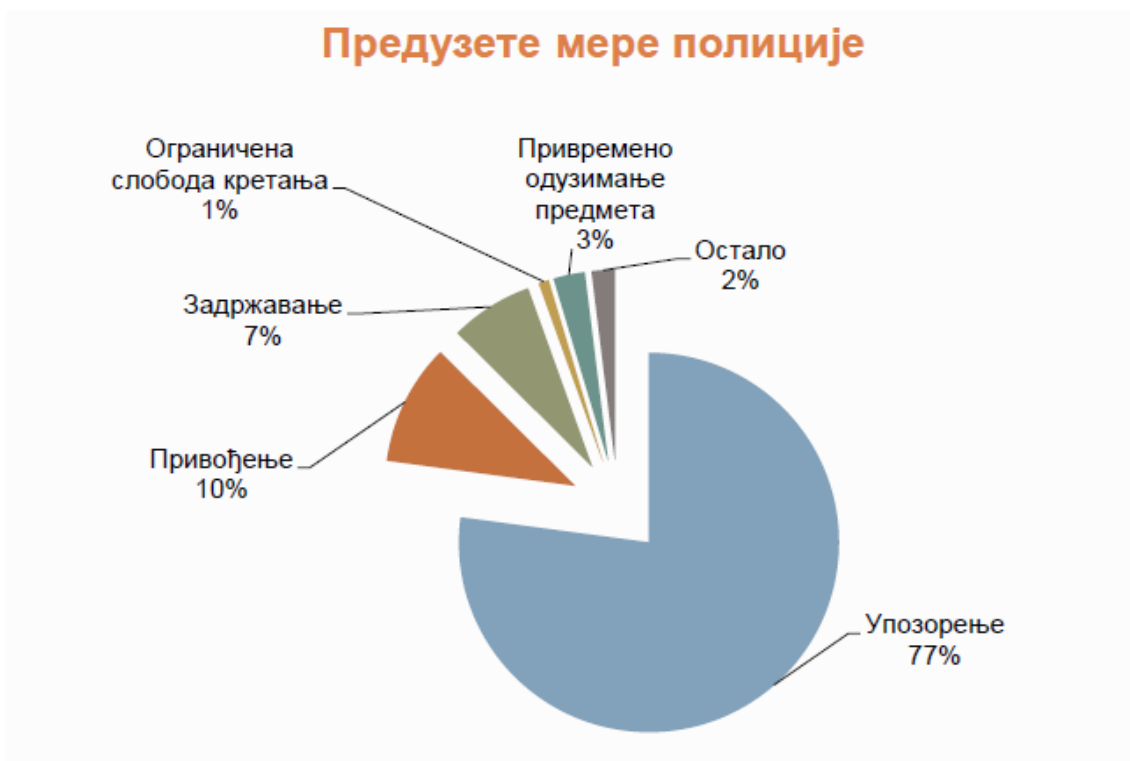
Излагање у овом делу заснивамо пре свега на извештајима полиције, прекршајних судова, тужилаштва, судова (кривичноправни и грађанскоправни поступци), центара за социјални рад и домова здравља са територије АП Војводине. Извештаји рађени на основу података из 2015. године указују да број пријављених случајева насиља у породици из године у годину расте, али да се починиоцима и даље у већој мери изричу блаже мере и казне. Подсећамо наша базична истраживања заснована су на подацима Виктимолошког друштва Србије, за територију АП Војводине и SeConS-a, за територију Централне Србије као најобухватнијим до сада урађеним истраживањима, из 2010. године, што треба имати у виду приликом могућих поређења резултата с обзиром на тренд повећања броја пријава породичног насиља. Касније у раду биће дат приказ кључних одредби Закона о спречавању насиља у породици и анализирано стање у пракси након ступања на снагу поменутог закона.

Наглашавамо да је непостојање јединствених и усаглашених евиденција препрека потпуног сагледавања и праћења проблема. Сем тога, пракса је показала да недостатак сарадње у поступању у случајевима насиља у породици и даље представља кочницу остварења ефикасне заштите жртве. Извештаји су потврдили резултате базичних истраживања да су најчешће жртве припаднице женског пола старости између 30 и 49 година, док су починиоци најчешће мушкарци, садашњи или бивши партнери.

Полиција

Полицијске управе из седам округа АП Војводине су у 2015. години примиле 8133 захтева за интервенцијом ради заштите од насиља у породици, односно 1035 захтева више него претходне године.³²⁸ Тамна бројка насиља се смањује, делује да су жене освешћеније и у већој мери траже помоћ полиције, да ли је и добијају?

Графикон 11. Предузете мере полиције³²⁹

Као што из претходног графикана видимо, најчешће изрицана мера полиције је упозорење, у 77% случајева. Након што доживи неколико случајева злостављања од партнера (јер жене ретко пријављују први случај насиља), охрабрена од стране медија,

³²⁸ Ранијих година укупан број захтева, према подацима које су полицијске управе достављале, кретао се између 4000 и 5000. У седам полицијских управа број захтева за полицијском интервенцијом 2008. године износио је 4769, следеће, 2009. године – 4822, 2010. године – 4315, 2012. године 3427. Према Истраживање Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, поступање институција у случајевима насиља у породици, Покрајински заштитник грађана - омбудсман, 2016.

³²⁹ Преузето од Истраживање Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, поступање институција у случајевима насиља у породици, *op.cit.*, стр. 5.

жена се обраћа полицији. Насилник добија само меру упозорења што може имати озбиљне и опасне последице и обесхрабрити жртву у даљем тражењу излаза. Како се породично насиље понавља и појачава током времена строже мере и казне већ при првом интервенисању полиције дале би боље резултате и утицале на смањење учесталости и суровости насиља. Дакле медијска кампања није пропраћена конкретним мерама и жртве су у даљој борби без адекватних механизма заштите препуштене себи, односно немилости насилника.

У Полицијској управи Нови Сад у 170 случајева, по изласку на лице места нису предузете даље мере, од осталих 7963 захтева за интервенцијом полиције у 1174 случајева полиција је даље поднела прекршајне пријаве и у 1512 случајева кривичне пријаве³³⁰. Дакле, 18.7% случајева епилог је добило на суду. Међу прекршајним пријавама 14 се односило на кршења прописа о оружју, док су остале евидентиране као пријаве због кршења реда и мира.

Прекршајни судови

Према извештајима девет прекршајних судова са територије АП Војводине, током 2015. године примљено је 754 захтева за покретање прекршајног поступка при чему су готово сви захтеви поднети од стране полиције (осим два случаја када је то учинило Основно јавно тужилаштво у Руми).³³¹ Покренуто је 720 прекршајних поступака са елементима породичног насиља, односно 95% поднетих захтева добило је епилог пред прекршајним судом. Осврнућемо се на структуру донетих пресуда и изречених казни.

³³⁰ В. Истраживање Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, поступање институција у случајевима насиља у породици, *op.cit.*, стр. 5.

³³¹ Извештаје нису поднела 3 прекршајна суда са територије АП Војводина. Дакле, стваран број захтева је нешто већи.

Графикон 12. Структура пресуда донетих у прекршајним поступцима³³²**Графикон 13.** Структура изречених казни у прекршајним поступцима³³³

³³² Преузето од Истраживање Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, поступање институција у случајевима насиља у породици, *op.cit.*, стр. 8.

³³³ Преузето од *Ibid.*, стр. 9.

Од укупно 554 донете пресуде, 70% је осуђујуће и то најчешће, 98% на новчану казну, 2% пресуда је на казну затвора до 30 дана, заштитне мере су изречене у 10 случајева: једна мера лечења од алкохолизма (Прекршајни суд у Сомбору), једна мера забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја (Кикинда) и осам мера одузимања предмета (једна у Бечеју и седам у Зрењанину). Имајући у виду карактеристике насиља у породици, поставља се питање оправданости и целисходности овакве структуре пресуда. Да ли је новчана казна довољна да починиоца одговори од будућег насилног понашања, да ли утичемо на његову личност, уопште пошто казна погађа кућни буџет (нарочито у вишечланим породицама, које су преовлађујуће када је у питању породично насиље, а неретко имају само један извор прихода и то управо мушког члана породице) да ли се изрицањем новчане казне помаже жртви?

Прекршајни поступци, такође указују на да су жртве доминантно женског пола, супруге и ванбрачне партнерке (79%), којих је током 2015. године евидентирано 675.

Тужилаштва

Поред, 754 захтева за покретање прекршајног поступка, током 2015. године поднето је 1535 кривичне пријаве тужилаштвима са територије АП Војводине (прецизније њих осам од четрнаест будући да нису сва тужилаштва презентовала извештаје), од чега је покренуто 1014 поступака. Из приказа у наредној табели уочава се тенденција пораста броја поднетих пријава, али и смањење броја покренутих кривичних поступака. Поменуте трендове ипак треба прихватити са резервом, јер је праћење праксе отежано услед чињенице да све институције правосудног система не достављају податке.³³⁴

³³⁴ Тако је за 2010, 2011, 2012. годину податке доставило осам тужилаштва, 2013. годину пет, 2014. годину шест, 2015. годину такође осам.

Табела 25. Број кривичних пријава и покренутих поступака по годинама и % ³³⁵

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Број кривичних пријава	926	1041	1143	1053	1238	1535
Број покренутих кривичних поступака	913	690	868	851	738	1014
Процент покренутих кривичних поступака у односу на број кривичних пријава	98,6%	66,3%	75,9%	80,8%	59,6%	66,06%

Према извештајима Покрајинског омбудсмана, 2010. године жртве породичног насиља су поднеле два пута већи број кривичних пријава (33% укупног броја кривичних пријава) у односу на 2007. и 2008. годину. Међутим, четири године касније бележи се пад броја кривичних пријава поднетих од стране жртава насиља. Током 2014. године 177, односно 14% кривичних пријава подносе жртве породичног насиља да би се 2015. године тренд наставио са 12% од укупног броја поднетих кривичних пријава. Са друге стране, повећава се број пријава поднетих од стране полиције што приписујемо програмима едукације имајући у виду да, као што смо напоменули, полиција представља један од првих државних органа са којима жртва долази у контакт и од чијег даљег поступања умногоме зависи ефикасност у раду на сузбијања насиља у породици. Такође смо мишљења да су извештаји невладиних организација које су скретале пажњу на неадекватно деловање полиције и разумевање стања у коме се жртва налази, чак и ситуације где је жртва директно од стране полиције окривљена за оно што јој се дешава, допринели томе. Број поднетих пријава од стране центара за социјални рад и даље је мали.

Сматрамо да, као и у случају пријава насиља полицији, жене остају недовољно заштићене и поред затражене помоћи што представља разлог смањења броја поднетих кривичних пријава од стране жртава. Наведено ћемо поткрепити анализом кроз наредна два графичка приказа.

³³⁵ Преузето од Истраживање Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, поступање институција у случајевима насиља у породици, *op.cit.*, стр. 10.

Графикон 14. Структура пресуда донетих у кривичним поступцима³³⁶**Графикон 15.** Структура изречених казни у кривичним поступцима³³⁷

³³⁶ Преузето од *Ibid.*, стр. 11.

³³⁷ Преузето од *Ibid.*, стр. 12.

Од 440 пресуда изречених у кривичном поступку у вези са насиљем у породици, током 2015. године 94% чине осуђујуће пресуде. Међу изреченим кривичним санкцијама, најчешће је изрицана, као и ранијих година, условна осуда, у 66% случајева. Насупрот поруке коју медији шаљу жртви и људима из њеног окружења да пријаве насиље, коју поруку шаљу институције? Да ли је уставом гарантована једнакост грађана пред законом остварена или се пресуде доносе у име муког народ? Да ли 77% изречених мера упозорења од стане полиције, 98% новчаних казни прекршајних судова и 66% условних осуда значи да држава препушта насилнику да донесе коначну пресуду? Да ли је фокус на безбедности жртве или се благом казненом политиком прећутно изражава толерантан став друштва према насиљу које се одвија у породичним домовима?

Тужилац је, такође, овлашћен да применом начела опортунитета одложи кривично гоњење што је и учињено у 197 случајева током 2015. године. Питање је колико је примена начела опортунитета оправдана имајући у виду специфичности насилника и уопште околности у којима се породично насиље врши. Да ли постоји свест о поруци која се шаље насилницима и да неделотворно кажњавање може да доведе до ескалације насиља и угрожавања живота жртве?

И тужилаштва препознају жене као преовлађујућу категорију жртава у 83%, док су починиоци у 91% мушкарци, супружници или ванбрачни партнери. Децу су препозната као жртве тек у случајевима када се насиље непосредно над њима врши. У више наврата смо истицали недовољну осетљивост институција на ову проблематику и много већи стварни број деце жртава посматрача будући да према подацима центара за социјални рад 80% жртава насиља у породици има децу.³³⁸

Судови – кривично-правни поступак

Извештај о кривичним поступцима базиран је на подацима седам (од петнаест) основних судова на територији АП Војводине. Током 2015. године поднето је 528 оптужница што је два пута више у односу на 2014. годину (257 оптужница). Подаци судова и тужилаштва се готово у потпуности подударају у погледу структуре донетих пресуда. Према извештајима судова 91% пресуда су осуђујуће, а најчешће изрицане

³³⁸ *Ibid.*, стр. 20.

санкције, 61% укупног броја санкција су условне осуде. 66% изречених мера безбедности чине мере лечења од алкохолизма.

Од пријема кривичне пријаве до првог рочишта прође два до три месеца. Судски поступци трају од петнаест дана до једне године, без разлике у погледу узраста жртве. Дакле, не уочава се брже поступање ако је у питању насиље над децом.

Као жртве насиља у највећем броју случајева, 86% препознате су супруге и ванбрачне партнерке, док малолетна деца чине само 5% укупног броја жртава.³³⁹

Основни судови – грађанскоправни поступци

Током 2015. године седам судова на територији АП Војводине примило је 355 тужби у вези са насиљем у породици. 80% тужби подносе саме жртве породичног насиља, али резултати истраживања Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана говоре да око 20% тужби буде повучено. Изречене су 274 мере заштите, најчешћа мера јесте забрана даљег узнемиравања члана породице, док се мера налог за усељење изриче најређе, тек у 1% случајева.

---

³³⁹ В. *Ibid.*, стр. 13-14.

Графикон 16. Изречене мере заштите у грађанскоправним поступцима³⁴⁰

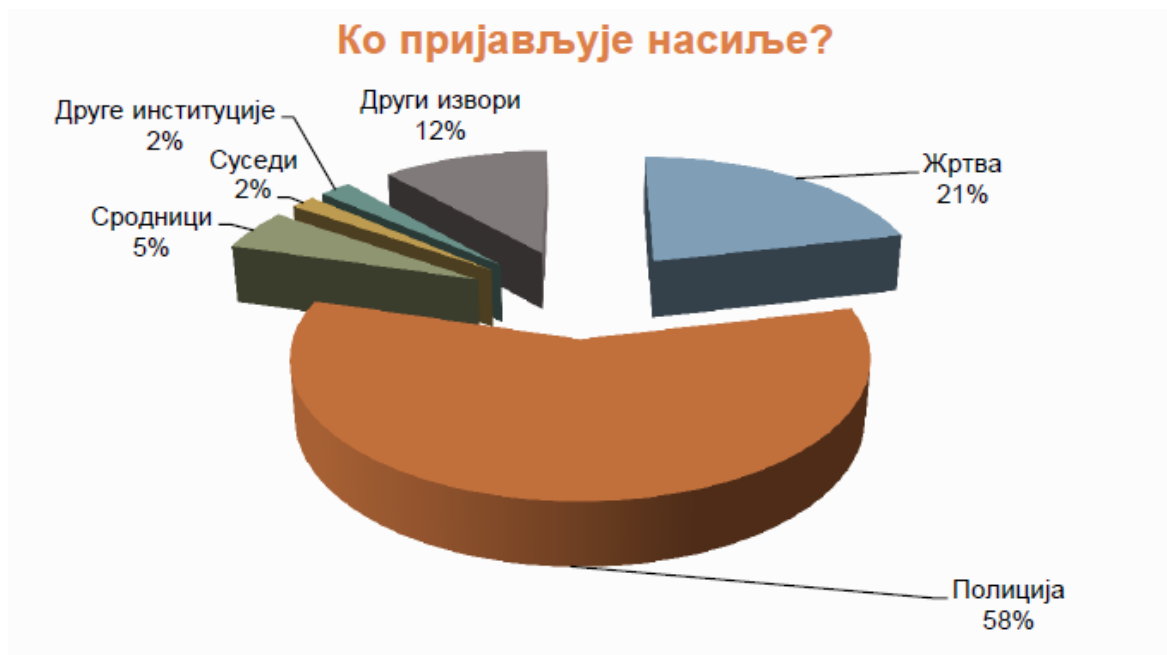
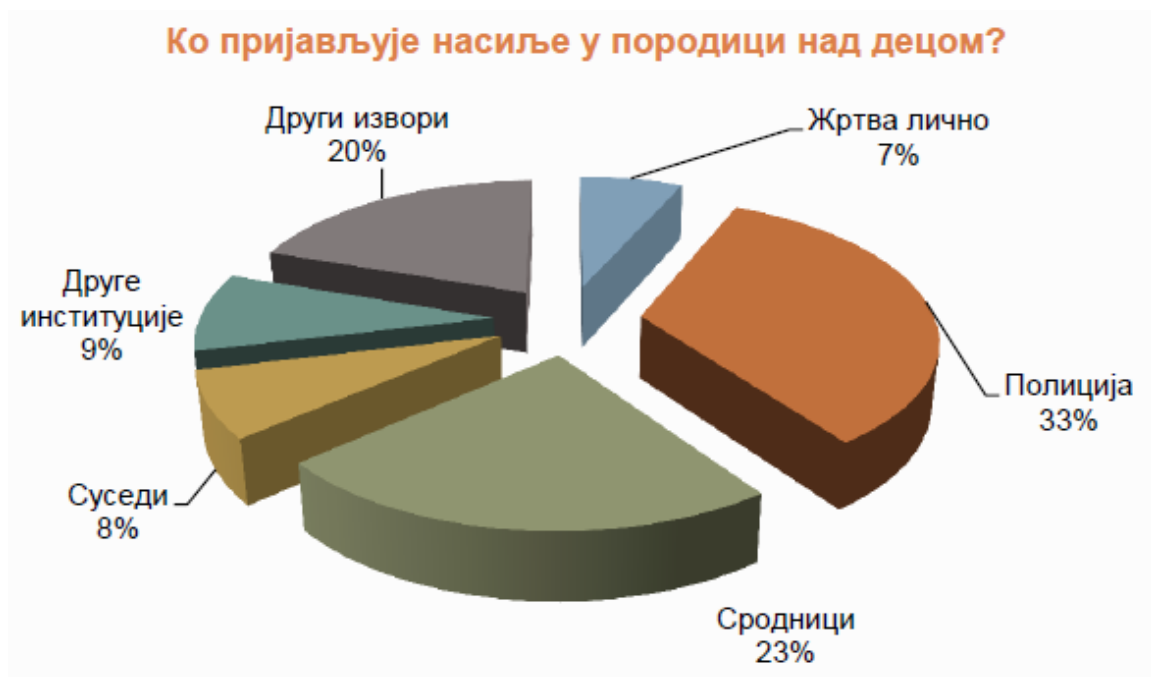
Међу жртвама породичног насиља најчешће су супруге и ванбрачне партнерке починилаца насиља, што потврђује раније наведене извештаје институција док су деца жртве у 19% случајева (за разлику од извештаја тужилаштва и судова у области кривично-правне заштите где деца чине 5% од укупног броја жртава).

Центри за социјални рад

У погледу пријава центрима за социјални рад, такође је уочљив тренд повећања броја пријава у односу на претходни период. Тако је од стране 38 центра за социјални рад (од укупно 45) са територије АП Војводина, 2015. године забележено 3110 обраћања што је два пута више него 2014. године. Највећи број пријава је од стране полиције, чак и када је у питању насиље над децом образовно-васпитне и здравствене установе то чине само у 9% случајева.

³⁴⁰ Преузето од *Ibid.*, стр. 16.

Графикон 17. Ко пријављује насиље? ³⁴¹**Графикон 18.** Ко пријављује насиље у породици над децом? ³⁴²

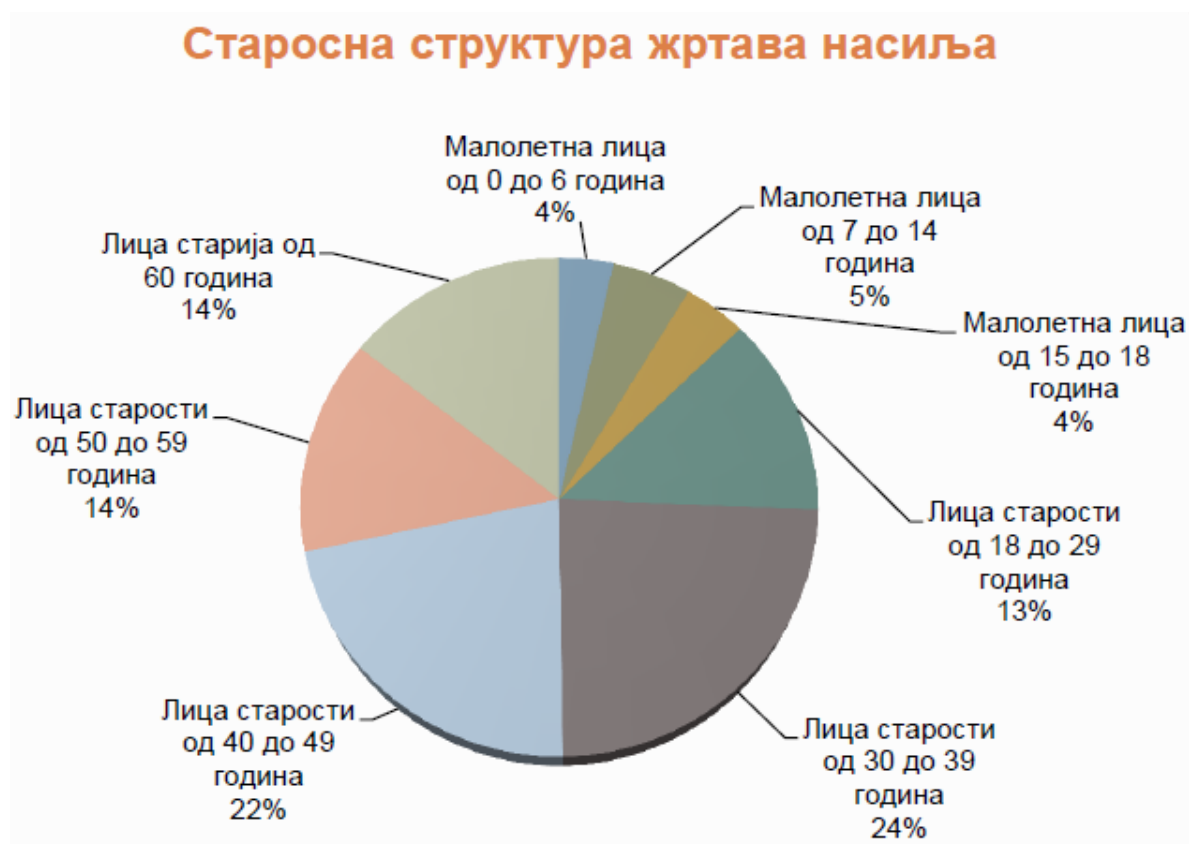
Подаци у погледу пола и статуса жртава насиља и насилника у потпуности се подударају са ранијим истраживањима. Једина подгрупа жртава насиља у породици у

³⁴¹ Преузето од *Ibid.*, стр. 18.

³⁴² Преузето од *Ibid.*, стр. 19.

којој су подједнако заступљена оба пола јесу деца. Од стране центара за социјални рад она су регистрована као жртве насиља у 13% случајева. Међутим, из података центара за социјални рад произилази да 80% жртава породичног насиља има децу, а скоро половина њих има двоје и више деце из чега закључујемо да центри, као ни друге до сада поменуте институције не евидентирају децу као секундарне жртве насиља те да је стваран број деце жртава насиља којима није пружена адекватна породично-правна заштита далеко већи.

Графикон 19. Старосна структура жртава насиља³⁴³

Када је реч о образовању жртава насиља у породици, подаци 38 центара за социјални рад (од укупно 45) са територије АП Војводина, у потпуности потврђују нашу хипотезу да образоване и запослене жене мање трпе насиље. Наиме, центри за социјални

³⁴³ Преузето од *Ibid.*, стр. 20.

рад наводе да се подаци за 2015. годину подударају са подацима из претходних година те да је међу жртвама породичног насиља највише особа средњег и основног образовања, незапослених (60%), из градских средина (56%).³⁴⁴

Графикон 20. Образовни статус жртава³⁴⁵

Дакле, 70% жена жртава породичног насиља је без школе, са основним или средњим образовањем док су у 5% случајева жртве са вишим или високим образовањем, док међу магистрима и докторима наука нема евидентираних случајева. Разлог да образоване жене мање пријављују породично насиље због срамоте не сматрамо одрживим, пре свега зато што срамоту једнако осећају и жене нижег образовног нивоа а конкретно када су у питању центри за социјални рад видели смо да само у 21% случајева, дакле свака пета жена, сама жртва пријављује насиље док у 79% случајева то чини неко други, полиција, сродници, суседи или пак друге институције тако да горе наведене податке сматрамо верним приказом нарочито што се потврђују и кроз друга

³⁴⁴ Према *Ibid.*, стр. 21.

³⁴⁵ Преузето од *Ibid.*

истраживања (Виктимолошког друштва за територију АП Војводине и индиректно кроз SeConS-ово истраживање за територију Централне Србије о чему је било речи).

Током 2015. године центри за социјални рад евидентирају, у односу на претходни период, удвостручен број физичког и психичког насиља, док је број случајева социјалног насиља – у коју категорију су сврстали ограничење слободе кретања и комуницирања с трежим лицима петоструко већи.

Табела 26. Пријаве центрима за социјални рад према врстама насиља³⁴⁶

Врсте насиља	Број пријава	Проценти
Вређање, дрско, безобзирно и злонамерно понашање	1891	41%
Физичко насиље	1552	33.5%
Претње убиством или наношењем телесних повреда	811	17.5%
Сексуално насиље	68	1.5%
Ограничење слободе кретања и комуницирања са трећим лицима	299	6.5%
Укупно	4621	100%

1446 жена је од центара за социјални рад затражило психолошку помоћ, 972 жене су се обратиле за правну помоћ, док је 255 жена затражило смештај. Од 3110 евидентираних случајева породичног насиља од стране центара за социјални рад: на основу Породичног закона процесуирано је 238, на основу Кривичног законика 615, а 364 случаја на основу Закона о прекршајима. Дакле, 1217 случајева је исход добило у неком од поступака (под претпоставком да жртва није одустала), а шта је са остале 1893 пријаве насиља у породици? 1893 жене у Војводини живе са насилницима, а да је центрима за социјални рад то познато. Ако имамо у виду да 52% жена свакодневно трпи насиље у породици, да је свака 3 минута једна жена физички повређена, да је сваких 5

³⁴⁶ Према подацима центара за социјални рад у: Истраживање Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, поступање институција у случајевима насиља у породици, *op.cit.*, стр. 22.

минута једна жена силована, а сваких 10 минута једна девојчица злостављана³⁴⁷ да ли неактивношћу институција и благом казненом политиком, као што смо видели, држава постаје саучесник насилника?

Домови здравља

Наиме, 42 дома здравља на територији АП Војводине евидентирало је током 2015. године 554 случаја насиља у породици. У највећем броју случајева, 92% жене су саме пријавиле насиље, али ако ове податке упоредимо са извештајима полиције да је током 2015. године примљено 8133 захтева за интервенцијом и податке центара за социјални рад према којима је 1620 жена пријавило физичко и сексуално насиље видимо да је број жена које се обраћају за лекарску помоћ изузетно мали. Код жена које трпе насиље психолошке трауме које преживљавају, а које многим остају невидљиве одражавају се на поремећај спавања, главобоље, анксиозност и нервозу и регистроване су од стране Светске здравствене организације.

Профил жртве - жене старости 30 до 39 година са децом и насилника – мушкарца у партнерском односу са жртвом подудар се са раније наведеним истраживањима и извештајима институција.

4.8.   Случај „Житиште“

Крај радне недеље, петак, почетак жељно очекиваног викенда. Топла ноћ у банатској варошици надомак Зрењанина. У локалном кафићу „Макијато“ чује се жамор, музика, звуци ватромета у даљини управо отворене манифестације „Пиле фест“. Међу гостима седи и Дијана Златић (30) са пријатељима коју у пролазу примећује Синиша Златић (38), бивши партнер који се тешко мири са чињеницом развода како је сама Дијана навела у тужби за развод брака која је указивала на насиље. У кафићу седи и Јована Поповић (21) студенткиња прве године права из Банатског Карађорђевог, Стеван Јојић (40) из Житишта на привременом раду у Шведској са најбољим другом, комшијом

³⁴⁷ Према Петрушић, Н., Породичноправна заштита од насиља у породици, www.pars.rs/files/Zastita_od_nasilja_u_porodici.ppt, приступљено 26.01.2017.

и вршњаком Владимиром Мијатовићем, Владимир Косовић (36) из суседног Равног Тополовца и многи други. И да је неко препознао бившег мужа Дијане Златић томе не би придао већи значај, људи се састављају и растављају, живот иде даље или не? Осим тога држава штити своје грађане, не би пустила насилника да се шета околу, предузела би нешто, или не би? Толико је људи присутно, савладали би њега једног.. и одједном рафал митраљеза прекида сваку мисао, разговор.. настаје општа пометња, људи падају по земљи, неки се бацају, многи не могу да дођу себи шта се дешава, нису петарде, прави митраљез.. чује се вриска, трагови крви на све стране.. два младића успевају да избију митраљез из руку насилника, али за Дијану, Јовану, Стевана и два Владимира било је касно. Око 20 гостију задобило је повреде. Примарна мета била је Дијана Златић која је бившег мужа више пута пријављивала и полицији и Центру за социјални рад, и за насиље и за нелегално поседовање оружја а и сама тужба за развод указивала је на породично насиље. 1.40h туга и неверица у породицама жртава, у болници лекари санирају повреде рањеним. Да ли је могло другачије?³⁴⁸

Исте вечери, у околини Књажевца, у селу Дреновцу Дејан Цветковић (46) убио је ножем супругу Ирону (31) након свађе због његовог коцкарског дуга од 10.000€ оставивши поруку једанаестогодишњем сину да му је убио мајку јер више није могао да издржи. Убиство Ирене Цветковић, остало је у сенци вишеструког убиства у Житишту, иако оба злочина прате устаљени образац: након много година трпљења насиља, пријављивања на која надлежни не реагују, покушаја да остави насилног партнера, жена бива убијена. Од 34 жене које су 2015. године убијена у породичном насиљу, 22 су више пута пријављивале насиље од чега је 9 жртава звало полицију у последњих 12 часова свога живота. 2013. године 42 жене су убијене од стране садашњих или бивших партнера.³⁴⁹ Да ли је могло другачије?

Злочин у Житишту изазвао је пажњу јавности и медија јер жртва није била само Дијана Златић, већ још четворо убијених и 21 рањена особа. Међутим, понашање насилника, догађаји који су убиству предходили, схватање жене као сопственог власништва, љубомора као окидач, покушаји Дијане да предузме све могуће мере како би се спасила, одговарају обрасцима породичног насиља у коме је 2016. године петнаест

³⁴⁸ В. Житиште: пуцао по кафићу, пет мртвих, више од двадесет рањених, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=07&dd=02&nav_category=16&nav_id=1150354, Масакр у Житишту, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:613031-MASAKR-U-ZITISTU-Nemanja-trazi-majku-Dijanu-ne-zele-da-sahrane-pod-prezimenom-ubice> приступљено 25.01.2018.

³⁴⁹ Према Глигоријевић, Ј., Сезона лова на жене, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1410162>, приступљено 23.01.2018.

жена страдало пре ње. Застрашујуће је што кроз медијску праšину која се дигла око петоструког убиства у Житишту провејава став јавности да би све било другачије да је Златић несрећну Дијану убио у породичном дому. Да неко убије жену која га је оставила и још има новог партнера може се и разумети, али зашто људе „који нису ништа криви“? Да ли је Дијанина кривица у томе што је жена? Да ли ми као друштво толеришемо породично насиље? Заиста, није лако променити двадесет векова дуго схватање жене као мушког власништва, али пут од хиљаду миља почиње првим коракком.³⁵⁰ Први корак сваког од нас је да се запитамо шта ми можемо да учинимо за те жене, јер њихова самостална борба нема пуно изгледа за победу. Да као друштво постанемо осетљивији на њихове вапаје за помоћ, јер је петоро људи страдало у Житишту зато што на пријаве Дијане Златић нико није реаговао.

Иако је отац убијене Дијане Златић, као и брат истог дана убијене Ирене Цветковић, тврдио да су и полиција и центар за социјални рад у више наврата обавештени о породичном насиљу, став државних органа је да није било никаквих стручних пропуста.³⁵¹ Можда би се истина и заташкала и сви мирно спавали јер смо одговорност за своје пропусте пребацили на друге, да заштитник грађана није изашао са извештајем у коме тврди да је контролом утврђено да је пропуста у случају петоструког убиства у Житишту било, као и да је у 12 од 14 случајева убистава утврђено да су надлежни органи имали сазнања о насиљу над женама, али нису благовремено или уопште предузели мере прописане законом и другим актима. „То не значи да је било ко сем убице крив за нечију смрт, али да тих пропуста није било вероватноћа да се деси смртни исход била би мања“, истакао је заштитник грађана.³⁵²

Дакле, могло је другачије, не само у случају „Житиште“, већ како је контрола четрнаест случајева убистава у породичном насиљу коју је спровео заштитник грађана показала у још једанаест случајева. Без упуштања у предвиђања шта би контрола осталих

³⁵⁰ Лао, Це, https://bs.wikiquote.org/wiki/Lao_Tse приступљено 25.01.2018.

³⁵¹ Масаџ у Житишту, *op.cit.*

³⁵² Извештај Саше Јанковића: Пропусти државе претходили убиствима као што је „случај Житиште“, <http://www.naslovi.net/2016-07-28/nedeljnik/izvestaj-sase-jankovica-propusti-drzave-prethodile-ubistvima-kaosto-je-slucaj-zitiste/18755469>, В. и Саша Јанковић о поступку контроле у „случају Житиште“, <http://rs.n1info.com/a180500/Vesti/Vesti/Jankovic-o-postupku-kontrole-u-slucaju-Zitiste.html>, Шојић, Сања, Институције као саучесници у породичном насиљу, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1417288>, Гедошевић, Лана, „Ако сутра будем заклана.“ Потресни вапаји за помоћ жртава насилника, <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/da-je-drzava-radila-svoj-posao-one-bi-danas-mozda-bile-zive/8x7480v>, приступљено 24.01.2018.

случајева показала, констатоваћемо да у 86% случајева нису предузете све мере које су органима биле на располагању према постојећим прописима.

Случај „Житиште“ не указује само на пропусте државних органа, већ и да проблем породичног насиља превазилази оквире домаћинства и да може да наруши безбедност ширег круга грађана, а индиректно указује на дубље проблеме једног друштва. Да се проблему нелегалног поседовања оружја треба посветити већа пажња, посебно што је на територију Србије у већем броју у предходном периоду избегло становништво са ратом захваћених подручја. Да се приликом издавања дозволе за ношење оружја мора проверавати да ли постоје пријаве за насилно понашање у породици. Прећутна толеранција друштва према насиљу над женама одражава се и на не увек адекватно извештавање медија, као и у ставовима представника полиције и центара за социјални рад.

4.9. Позив у помоћ

*„Бежи колико те ноге носе, бежи и не окрећи се,
бежи, јер сутра може бити касно..“³⁵³*

Извештај заштитника грађана указује, као и сва наша досада приказана истраживања, да не постоји размена информација међу органима који треба међусобно да сарађују у решавању проблема насиља у породици.

Полиција јесте, у скоро свим случајевима, излазила на лице места али најчешће није предузимала све расположиве мере нити обавештавала центре за социјални рад и здравствене установе о извршеном насиљу. Поступање по пријави најчешће се завршава узимањем изјава од жртве и насилника. У неким случајевима се дешавало да су припадници полиције самостално давали оцене да су у питању „породичне несугласице“, „вербални сукоби“ и „лоши брачни односи“, упућивали жртве, без претходно утврђених чињеница, на судски поступак и центре за социјални рад. Током

³⁵³ Живановић Поповић, Н., *op.cit.*

интервенције полиција не проверава да ли особа пријављена за насиље поседује оружје, а забележен је и један случај утицаја на жртву након насиља.³⁵⁴

Тања Игњатовић из Аутономног женског центра сматра да полицајци не реагују или греше у случају пријаве насиља јер нису обучени, али и зато што добар део њих и сам туче своје жене.³⁵⁵

Истраживање заштитника грађана спроведено од јануара 2013. године до јуна 2014. године показало је да од 5.352 кривичне пријаве које је полиција поднела за насиље у породици, 4.399 пријава се односило на насиље над женама. У 71% случајева ове пријаве су окончане усменим упозорењем насилника. Само 25% кривичних пријава стигне до фазе оптужења, а више од 2/3 пресуда за насиље над женама су условне осуде.³⁵⁶

Према извештајима полиције за 2015. годину најчешће изрицана мера полиције је упозорење, у 77% случајева (територија АП Војводине).³⁵⁷ Истраживање спроведено на територији Централне Србије (2010. година) потврђује да у највећем броју случајева (72%) полиција готово ништа није предузела у сузбијању насиља које се врши. Тек свака пета жена је оценила да им је полиција веома помогла (22%), док је скоро свака друга (46%) оценила да им полиција уопште није помогла. 6% жена је навело да су се полицајци односили према њима као да су изазвале насилника. Поређење наведених података, не само да потврђује извештај заштитника грађана, већ указује да се стање у овој области битно не мења, као и да је ситуација готово иста на територији АП Војводине и Централне Србије.

Ако полиција одведе само сваког десетог насилника од куће у којој се врши насиље, а девет жена остане са насилником и након доласка полиције последице по жртву насиља могу бити кобне. Пропусти су, међутим, утврђени и од стране центара за социјални рад (непотпуне, неправовремене, неадекватне мере, заузимање става без спроведених процедура, неправилна организација рада, непрепознавање насиља у раним фазама, као и фактора ризика) и здравствених установа (необавештавање полиције о констатованим повредама и информацијама добијеним од жртава) и они, такође

³⁵⁴ Према Гедошевић, Л., *op.cit.*

³⁵⁵ Шојић, С., *op.cit.*

³⁵⁶ Гедошевић, Л., „Знали за насиље, а нису реаговали“ Јанковић: Пропусти надлежних у случају петоструког убиства у Житишту, <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/znali-za-nasilje-a-nisu-reagovali-jankovic-propusti-nadleznih-u-slucaju-petostrukog/fvbfse3>, приступљено 31.01.2018.

³⁵⁷В. Графикон: Предузете мере полиције

потврђују податке раније изнетих истраживања. У свим случајевима где је пропустило било, наглашава се у извештају омбудсмана, није утврђивана одговорност ни службеника ни руководиоца.

Након што доживи неколико случајева злостављања од партнера (јер жене ретко пријављују први случај насиља), охрабрена од стране медија, жена се обраћа полицији. Насилник добија само меру упозорења што може имати озбиљне и опасне последице и обесхрабрити жртву у даљем тражењу излаза. Како се породично насиље понавља и појачава током времена строже мере и казне већ при првом интервенисању полиције дале би боље резултате и утицале на смањење учесталости и суровости насиља. Дакле медијске кампања није пропраћена конкретним мерама и жртве су у даљој борби без адекватних механизма заштите препуштене себи, односно милости и немилости насилника:

„Без Икога: Ако будем заклана за 48 сати, како ми је рекао, не моралишите. Центар за социјални рад је само мртво слово на папиру, „пандури“ избегавају овакве случајеве, а ја ћу како знам и умам док не оствари претње. Само ми је Бог у помоћи. Борићу се..

Бежи: Бежи. Бежи колико те ноге носе, бежи и не окрећи се, бежи, бежи јер сутра може бити касно..“

Кат: Бежите молим вас.³⁵⁸

Речи су једне од бројних жртава породичног насиља, као и савети забележени у коментарима текста „Да је држава радила свој посао, ОНЕ БИ ДАНАС МОЖДА БИЛЕ ЖИВЕ“ у коме је, на основу налаза извештаја омбудсмана о насиљу над женама, наведено дванаест случајева породичног насиља са трагичним последицама у којима држава није адекватно реаговала (Види Прилог бр. 4).

Да ли можете да замислите ту жену „Без Иког“ како са физичким повредама, након више година физичког и психичког насиља и безуспешног обраћања институцијама, са дететом седи у својој соби, ослушкујући сваког момента да ли се чују кораци насилника која чита текст „Да је држава радила свој посао, ОНЕ БИ ДАНАС МОЖДА БИЛЕ ЖИВЕ“. Шта бисте ви урадили? (Види Прилог бр. 5)

³⁵⁸ Живановић Поповић, Н., *op.cit.*

Амерички филозоф Џон Ролс у књизи *Теорија правде*³⁵⁹ из 1998. године предлаже мисаони експеримент као метод стављања на пробу начела праведности. Техника којом се Ролс користи у излагању теорије дистрибутивне правде могла би се схватити као облик примене Кантовог категоричког императива: *Делај тако да максима твоје воље увек може истовремено важити као принцип свеопштег законодавства.*³⁶⁰ Да бисмо одредили која су решења правдена, Ролс предлаже да замислимо да се сви људи налазе иза "копрене незнања". Поменути технику можемо уопштити и применити је увек када желимо да постигнемо објективност у моралним судовима. Дакле, не знајући да ли смо жртва или насилник, занемарено дете које посматра насиље једног родитеља над другим, полицајац, социјални радник, лекар, законодавац, министар.. који бисмо поступак сматрали правичним? Поштено и правично решење је оно око којег би се сагласили сви иза копрене незнања.

*„Што се размишљање чешиће и постојаније њима бави, две ствари испуњавају душу увек новим и све већим дивљењем и страхопоштовањем: звездано небо изнад мене и морални закон у мени“.*³⁶¹

Претпоставимо да се представници полиције, здравствених установа и центара за социјални рад не баве нашим мисаоним експериментом, али зато постоје прописи и процедуре којих се у поступању морају придржавати.

Ни у једном случају није утврђивана одговорност ни службеника ни руководиоца.

Закони предвиђају мере деловања у циљу спречавања насиља у породици, али колико год добри били представљају мртво слово на папиру ако нема ко да их примени. Институције чине људи који да су показали више саосећања са жртвама, више одговорности према својим дужностима и кантовског императива не би жртве оставили *Без Икога* у исцрпљујућем зачараном кругу насиља. „То не значи да је било ко сем убице крив за нечију смрт, али да тих пропуста није било вероватноћа да се деси смртни исход била би мања.“³⁶²

³⁵⁹ В. Ролс, Џ. (1998), *Теорија правде*, ЦИД

³⁶⁰ Кант, И. (1979), *Критика практичног ума*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, стр. 53.

³⁶¹ *Ibid.*, стр. 174.

³⁶² Извештај Саше Јанковића: Пропусти државе претходили убиствима као што је „случај Житиште“, *op.cit.*

V. ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР И ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У СРБИЈИ

5.1. Нормативни оквир Републике Србије

Правни систем Републике Србије насиље у породици први пут препознаје као кривично дело 2002. године у члану 118а. Кривичног закона:

„(1) Ко употребом силе или озбиљном претњом да ће напасти на живот или тело повређује или угрожава телесни или душевни интегритет члана породице, казниће се новчаном казном или затвором до три године.

(2) Ако је при извршењу дела из става 1 овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

(3) Ако је услед дела из ст. 1 и 2 овог члана наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено према малолетнику, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

(4) Ако је услед дела из ст. 1 и 2 овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.“³⁶³

Да би Кривичним закоником 2005. године (који је почео да се примењује од 1.01.2006. године) казнена политика за починиоце насиља у породици била ублажена уз предвиђање нове санкције за непоштовање мера заштите, члан 194:

³⁶³ Кривични закон Републике Србије, „Сл. гласник СРС“, бр.26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и „Сл. гласник РС“, бр. 16/90, 26/91 - одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 - испр., 80/2002 - др. закон, 39/2003 и 67/2003.

„(1) Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

(2) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до три године.

(3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

(4) Ако је услед дела из ст. 1, 2. и 3. овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од три до дванаест година.

(5) Ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци.“³⁶⁴

Став 1 је допуњен „дрским или безобзирним понашањем“ чиме је предвиђена заштита од психолошког насиља. Додавањем става 5 у члану 194., односно предвиђање санкције за починиоца који прекрши мере заштите делимично је извршено усклађивање Кривичног и Породичног закона (члан 198.). Међутим, немогућност изрицања мера заштите у кривичном поступку законодавац је покушао да надомести изменама и допунама Кривичног законика 2009. године додавањем тачке 10 у став 1. члана 79. У складу са наведеном изменом починиоцу се може одредити мера безбедности забране прилажења и комуникације са оштећеним.

Како је право динамична категорија која прати развој једног друштва и представља својеврсно огледало друштвених дешавања, чињеница да је у релативно кратком временском распону мењана висина казни за кривично дело насиља у породици указује да је његово регулисање изазвало реакције јавности. Под утицајем, пре свега невладиних организација, изменама Кривичног законика 2009. године³⁶⁵ долази до поштравања казнене политике. Занимљиво је, међутим, да и даље у 2009. години распон казне затвора за кривично дело убиства иде од 5 до 15 година, док ако услед породичног насиља наступи смрт члана породице починилац се може казнити казном

³⁶⁴ Кривични законик, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр.

³⁶⁵ Кривични законик, „Сл. Гласник РС“, бр. 72/2009

затвора од 3 до 15 година. Такође, у оквиру кривичног дела насиља у породици није направљена никаква дистинкција у погледу жртве, да ли је у питању дете као што је учињено код кривичног дела убиства где се предвиђа да се лишење живота детета кажњава са најмање десет година затвора. Које су то околности које је законодавац имао у виду да чине лишавање живота у оквиру породичног дома лакшим злочином? Или смо ипак друштво које прећутно толерише насиље у породици као „приватну ствар“? Видели смо да међународне институције препознају fine механизме ћутања као неприхватљиву толеранцију породичног насиља. Законодавац је након десет година препознао недоследност, а видећемо у каснијој анализи да ли су судови, по инерцији, задржали правац благе казнене политике према починиоцима кривичног дела насиља у породици.

Последња измена члана 194. Кривичног законика извршена је 2019³⁶⁶. године у ставу 4, у правцу поопштравања санкција за дела која имају смртни исход, тако да члан 194. гласи:

„(1) Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године.

(2) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

(3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

(4) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година, а ако је члан породице малолетно лице учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

(5) Ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона којим се уређују породични односи, казниће се затвором од три месеца до три године и новчаном казном.“³⁶⁷

³⁶⁶ Кривични законик, „Сл. Гласник РС“, бр. 35/2019

³⁶⁷ Кривични законик, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Табела 27. Казнена политика за кривично дело насиља у породици

	Кривични закон, 2002 чл. 118а	Кривични законик, 2005 чл. 194
Основни облик кривичног дела	Новчана казна или затвор до 3 године	Новчана казна или затвор до 1 године
Ако је при извршењу коришћено оружје или опасно оруђе	Затвор од 6 месеци до 5 година	Затвор од 3 месеца до 3 године
Ако је наступила тешка телесна повреда или је жртва малолетник	Затвор од 2 до 10 година	Затвор од 1 до 8 година
Ако је наступила смрт	Затвор од најмање 10 година	Затвор од 3 до 12 година
Кршење мера заштите		Новчана казна или затвор до шест месеци
	Измене КЗ, 2009 чл. 194	Измене КЗ, 2019 чл. 194
Основни облик кривичног дела	Затвор од 3 месеца до 3 године	Затвор од 3 месеца до 3 године
Ако је при извршењу коришћено оружје или опасно оруђе	Затвор од 6 месеци до 5 година	Затвор од 6 месеци до 5 година
Ако је наступила тешка телесна повреда или је жртва малолетник	Затвор од 2 до 10 година	Затвор од 2 до 10 година
Ако је наступила смрт	Затвор од 3 до 15 година	Затвор од 5 до 15 година
Жртва малолетно лице	/	Затвор намање 10 година
Кршење мера заштите	Затвор од 3 месеца до 3 године и новчана казна	Затвор од 3 месеца до 3 године и новчана казна

Следећа кривична дела се могу довести у везу са породичним насиљем:

1. Прогањање (члан 138а Кривичног законика);
2. Силовање (члан 178. Кривичног законика);
3. Принудно закључење брака (члан 187а Кривичног законика);
4. Генитално сакаћење жена (сакаћење женског полног органа – члан 121а Кривичног законика);
5. Принудни абортус и принудна стерилизација (недозвољени прекид трудноће-члан 120. Кривичног законика);
6. Сексуално узнемиравање (полно узнемиравање – члан 182а Кривичног законика);
7. Обљуба над немоћним лицем (члан 179. Кривичног законика);
8. Обљуба над дететом (члан 180. Кривичног законика);
9. Обљуба злоупотребом положаја (члан 181. Кривичног законика);
10. Недозвољене полне радње (члан 182. Кривичног законика);
11. Полно узнемиравање (члан 182а Кривичног законика);
12. Подвођење и омогућавање вршења полног односа (члан 183. Кривичног законика);
13. Посредовање у вршењу проституције (члан 184. Кривичног законика);
14. Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију (члан 185. Кривичног законика);
15. Навођење детета на присуствовање полним радњама (члан 185а Кривичног законика);
16. Запуштање и злостављање малолетног лица (члан 193. Кривичног законика);
17. Недавање издржавања (члан 195. Кривичног законика);
18. Кршење породичних обавеза (члан 196. Кривичног законика);
19. Родоскврнуће (члан 197. Кривичног законика);
20. Трговина људима (члан 388. Кривичног законика).

Ако упоредимо кривично дело регулисано чланом 180. Кривичног законика – обљуба са дететом и кривичног дела родоскврнуће из члана 197. Кривичног законика, примећујемо да за исту радњу извршења следи драстично различита санкција уколико је

жртва са сродником по крви у правој линији или брат, односно сестра чак и ако узмемо у обзир садржину појма „малолетник“ (лице које је навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година, члан 112. став 9 Кривичног законика) и израза „дете“ (лице које није навршило четрнаест година, члан 112. став 8 Кривичног законика):

Обљуба са дететом, члан 180:

„ (1) Ко изврши обљубу или са њом изједначен чин са дететом, казниће се затвором од пет до дванаест година.“

Родоскврнуће, члан 197:

„Пунолетно лице које изврши обљубу или са њом изједначен полни чин са малолетним сродником по крви у правој линији или са малолетним братом, односно сестром, казниће се затвором од шест месеци до пет година.“

Да ли је обљуба малолетног сродника по крви у правој линији мање друштвено неприхватљиво понашање? Да ли је законско решење исправно, нарочито ако имамо у виду да је однос поверења злоупотребљен и да је жртва одрастала са починиоцем који је обликовао њену свест, те не можемо говорити о њеном слободном и правилном расуђивању. Да ли је бити нечије дете олакшавајућа околност или закон једнако штити сву децу? Непрописивање тежих казни за дела из члана 197. почињена са дететом, која су за резултат имала трудноћу или смртни исход, такође, сматрамо недостатком³⁶⁸.

Заштита од насиља у породици кроз грађански поступак уведена је Породичним законом 2005. године. Насиље у породици одређено је као понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Члановима породице се сматрају: супружници или бивши супружници; деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери и лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која

³⁶⁸ Измену члана 197. Кривичног законика предлажу и Дробњак, Т., Кочић-Митачек, В., Гајин, С., Ресановић, А. (2008) у *Забрана дискриминације и узнемиравања жена – модел измена и допуна Устава Републике Србије и појединих системских закона*, Центар за унапређење правних студија, Центар за мир и развој демократије, Београд, стр. 38-39.

имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Породични закон Републике Србије препознаје физичко, психичко и сексуално насиље као облике породичног насиља, а нарочито:

1. наношење или покушај наношења телесне повреде;
2. изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;
3. присиљавање на сексуални однос;
4. навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем;
5. ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима;
6. вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

Економско насиље није експлицитно наведено као облик породичног насиља. Како представља механизам контроле жртве од стране насилника, а нарочито имајући у виду патријархални контекст друштва у коме је мушка улога „доношења новца у кућу“, а да су жене превасходно те које обављају кућне послове, те чувају децу и старије особе у домаћинству (неплаћени рад) сматрамо да би требало нагласити и овај вид насиља, пре свега ради скретања пажње јавности будући да се економско насиље неретко не препознаје као породично насиље. „Економско насиље се може испољавати у насилном одузимању новца и вредних ствари, контролисању зараде и примања, трошењу новца искључиво за задовољење личних потреба, неиспуњавању обавеза издржавања чланова који нису материјално обезбеђени, у забрани члану породице да располаже како својим тако и заједничким приходима и сл.“³⁶⁹

Иако је Породични закон мењан 2011. и 2015. године, економско насиље се експлицитно помиње у Закону о спречавању насиља у породици, који је донет 2016. године у ставу 3 члана 3. којим се врши и сужавање круга жртава породичног насиља:

„Насиље у породици, у смислу овог закона, јесте акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према

³⁶⁹ Почуча, М. (2010), Насиље у породици, Право – теорија и пракса, 27 (9-10), стр. 51.

лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству.“³⁷⁰

Можемо уочити да законодавац тромо реагује на дешавања у друштву. Након једанаест година економско насиље налази место у нормативном систему Републике Србије, иако је препознато у прихваћеним међународним документима. Да бисмо сагледали практични значај потпуног сагледавања проблематике породичног насиља од стране законодавца упоредићемо податке центара за социјални рад из 2011. и 2020. године. Наиме, у Извештају о раду центара за социјални рад у 2011. години у структури врста насиља не наводи се економско насиље.

Табела 28. Структура корисника центара за социјални рад који су у 2011. години били жртве насиља према доминантној врсти насиља³⁷¹

Доминантне врста насиља	Старосне групе-жртве насиља								Укупно
	Деца		Млади		Одрасли		Старији		
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	
Физичко насиље	415	422	93	222	284	1580	175	280	3471
Сексуално насиље	18	69	0	10	0	18	0	4	119
Психолошко насиље	479	562	90	202	112	975	55	208	2683
Занемаривање	675	743	58	76	15	128	105	122	1922
Друго	45	45	16	62	15	88	11	49	331
УКУПНО	1632	1841	257	572	426	2789	346	663	8526

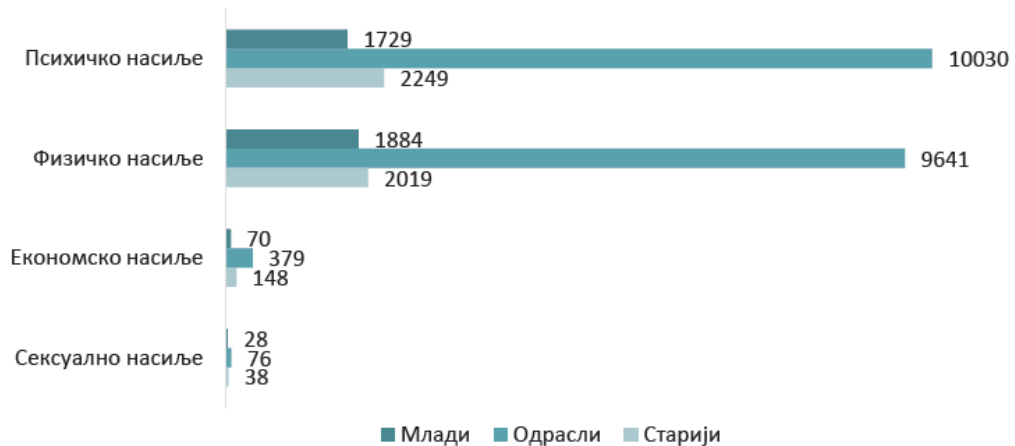
У Извештају о раду центара за социјални рад за 2020. годину видимо да је економско насиље у популацији одраслих жртава насиља пријављивано и то у скоро пет пута већем броју у односу на сексуално насиље. Поређење са извештајем из 2011. године говори у прилог чињеници да законске одреднице покрећу едукације службеника и шире јавности и препознавање економског насиља као облика и механизма породичног

³⁷⁰ Закон о спречавању насиља у породици, „Сл. гласник РС“, бр. 94/2016.

³⁷¹ Преузето од Извештај о раду центара за социјални рада у Србији за 2011. годину, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2012, стр. 57, <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1273/izvestaj-o-radu-csr-2011.pdf>, приступљено 21.12.2021.

насиља, те, нарочито имајући у виду постигнут консензус на међународном плану, експлицитну одредбу о економском насиља као облику породичног насиља сматрамо корисном.

Графикон 21. Пријаве насиља над пунолетним корисницима према врсти насиља, 2020.³⁷²

На овом месту примећујемо, а касније ћемо се детаљније бавити тим питањем кроз анализу судске праксе, да је и у извештајима центара за социјални рад евидентан значајан пораст броја свих облика насиља у породици што не указује на пораст породичног насиља (осим у периоду пандемије ковида 19), већ смањење тамне бројке, односно већег броја пријављених случајева на шта је утицала променом свести опште јавности и креирањем одговарајућег правног оквира.

Породичним законом (члан 198) предвиђено је да суд против члана породице који врши насиље може одредити једну или више мера заштите од насиља у породици, којом се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице:

1. издавање налога за иселење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности;

³⁷² Извештај о раду центара за социјални рада у Србији за 2020. годину, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2021, стр. 25, <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2159/izvestaj-o-radu-csr-2020.pdf>, приступљено 21.12.2021.

2. издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности;
3. забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености;
4. забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице;
5. забрана даљег узнемиравања члана породице.

Мера заштите од насиља у породици може трајати највише годину дана, а може се продужавати док не престану разлози због којих је била одређена или пак престати пре истека времена трајања ако престану разлози због којих је мера била одређена.

5.2. Закон о спречавању насиља у породици

Народна скупштина Републике Србије усвојила је 24. новембра 2016. године Закон о спречавању насиља у породици³⁷³. Закон је ступио на снагу 2. децембра 2016. године, а примењује се од 1. јуна 2017. године. Законом се предвиђа скуп мера у циљу спречавања насиља у породици: препознавања непосредне опасности од насиља у породици, предузимање хитних мера, краћих рокова деловања надлежних органа, специјализованих обука за службена лица, израду индивидуалних планова заштите, бесплатне правне помоћи за жртве, установљавање група за координацију и сарадњу, Савета за сузбијање насиља у породици, евиденција података о случајевима насиља у породици, обавезе пријављивања насиља, као и одговарајуће казне због непридржавања изречених мера, односно законом установљених обавеза.

Надлежни полицијски службеник је дужан да у што краћем року на основу понашања лица и других околности изврши процену ризика да ли прети непосредна опасност да се у времену које предстоји по први пут изврши насиље или је ранији починилац спреман да га понови. „При процени ризика нарочито се води рачуна о томе да ли је могући учинилац раније или непосредно пре процене ризика учинио насиље у породици и да ли је спреман да га понови, да ли је претио убиством или самоубиством, поседује ли оружје, да ли је ментално болестан или злоупотребљава психоактивне супстанце, да ли постоји сукоб око старатељства над дететом или око начина одржавања

³⁷³ Закон о спречавању насиља у породици, „Сл. гласник РС“, бр. 94/2016.

личних односа детета и родитеља који је могући учинилац, да ли је могућем учиниоцу изречена хитна мера или одређена мера заштите од насиља у породици, да ли жртва доживљава страх и како она процењује ризик од насиља.³⁷⁴

У случају процене да непосредна опасност од насиља у породици постоји, надлежни полицијски службеник може изрећи следеће хитне мере:

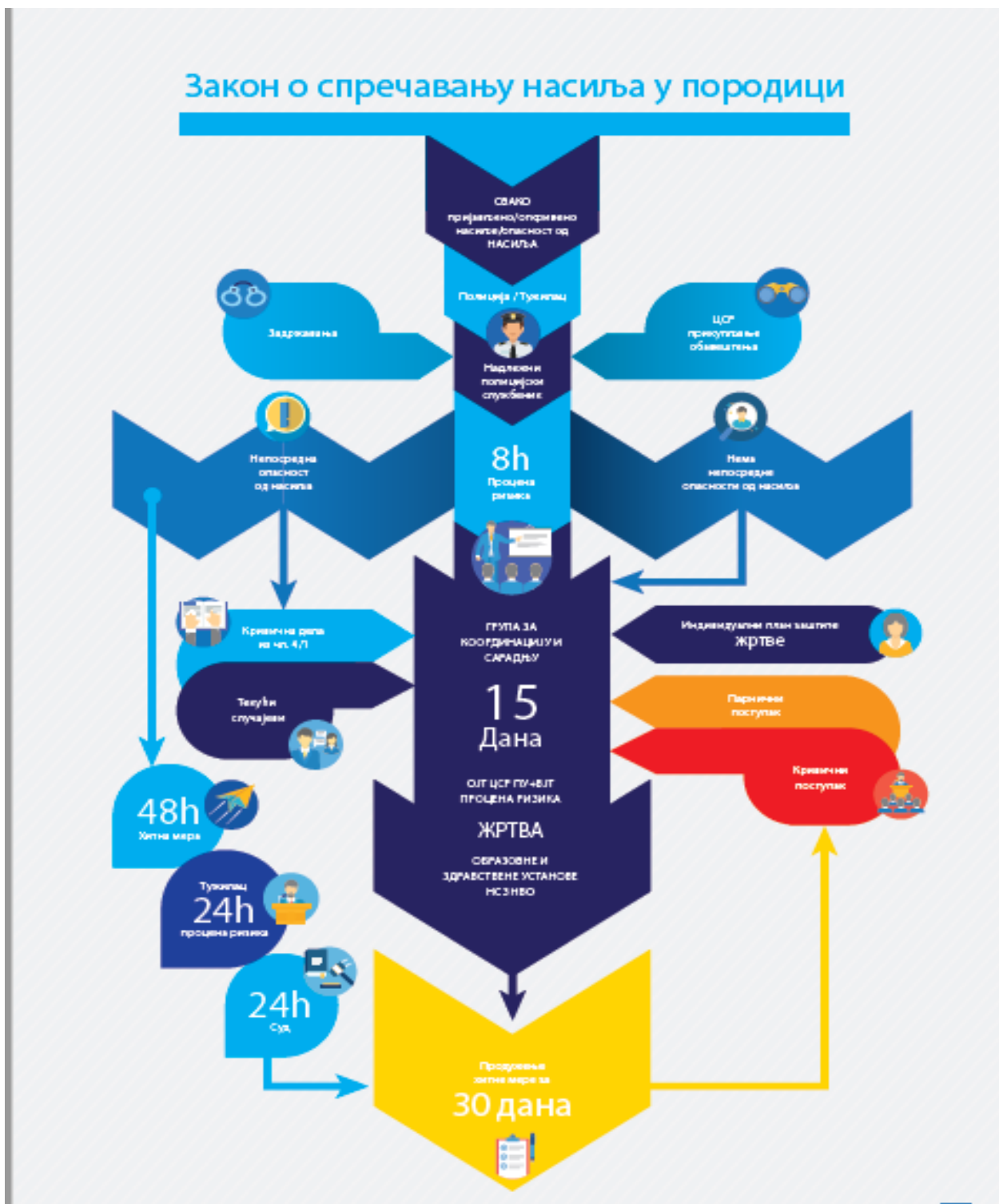
1. меру привременог удаљења учиниоца из стана и
2. меру привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој.

У року од 24h од уручења наређења о хитним мерама, основни јавни тужилац подноси суду на чијем подручју се налази пребивалиште, односно боравиште жртве предлог да се хитна мера продужи уколико то сматра сврсисходним. Решење о предлогу доноси судија појединац без одржавања рочишта у року од 24h од пријема предлога да се хитна мера продужи. Жалбу на решење могуће је уложити у року од три дана од дана пријема решења, а о истој одлучује веће вишег суда од троје судија такође у року од три дана од дана када је примило жалбу од основног суда, при чему жалба не одлаже извршење решења. Видимо, дакле, да је законодавац препознао важност хитног деловања и прописивањем кратких рокова настојао да жртвама обезбеди ефикасну заштиту. Члан 23 предвиђа да је суд дужан и у кривичном поступку у року од 24h да одлучи о предлогу јавног тужиоца за одређивање мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места, мере забране напуштања боравишта и мере забране напуштања стана.

Хитна мера привременог удаљења учиниоца из стана и/или мера привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој коју изриче надлежни полицијски службеник траје 48 часова од уручења наређења, а суд је може продужити за још 30 дана. За кршење хитних мера изриче се казна затвора до 60 дана.

³⁷⁴ Драгојловић, Ј., Матијашевић, Ј. (2019), Кривичноправни аспекти насиља у породици, Социјална мисао 1/2019, стр. 61-62

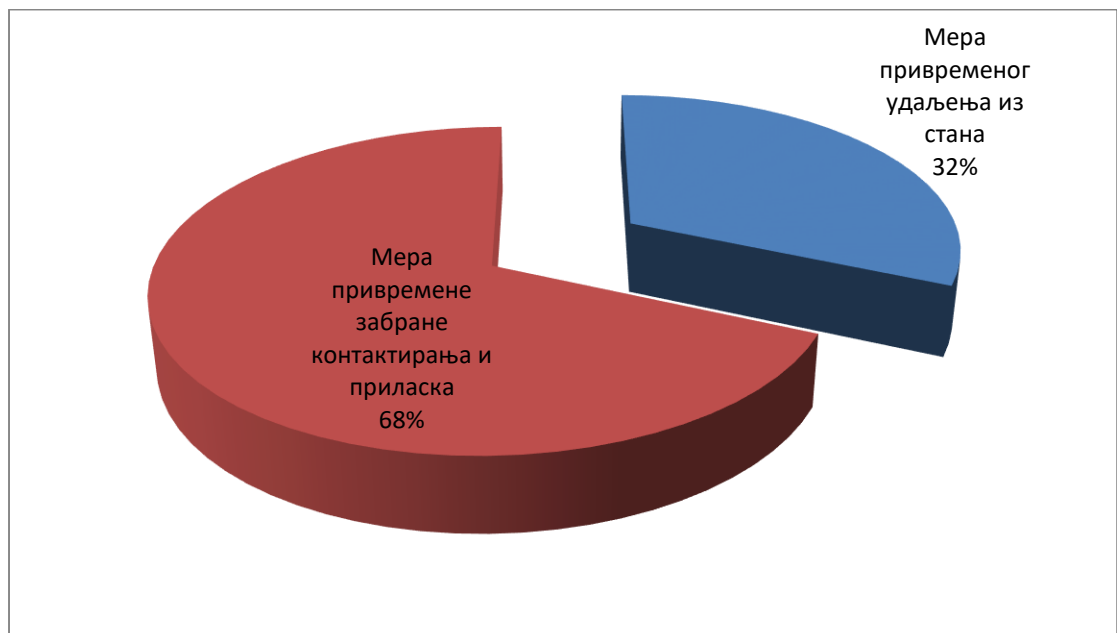
Графикон 22. Ток примене Закона о спречавању насиља у породици³⁷⁵

³⁷⁵ Преузето од Примена Закона о спречавању насиља у породици, https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/primena-zakona-o-spreavanju-nasilja-u-porodici-.html, приступљено 16.12.2021.

У првој години примене Закона о спречавању насиља у породици (од 1. јуна 2017. године до 1. јуна 2018. године) изречено је укупно 24.996 хитних мера, од чега 7.877 мера привременог удаљења учиниоца из стана и 17.119 мера привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази. Полиција је у просеку изрицала нешто више од 68 хитних мера дневно, односно у просеку је свака 42 минута неком лицу у Републици Србији изрицана хитна мера у првој години примене Закона и то у око 2/3 случајева постојања непосредне опасности од насиља у породици изричена је хитна мера привремене забране учиниоцу да контактира са жртвом насиља и да јој прилази, а у 1/3 случајева хитна мера привременог удаљења учиниоца из стана³⁷⁶.

Графикон 23. Однос изречених хитне мере на територији Републике Србије у првој години примене Закона о спречавању насиља у породици

Уочавамо да су duplo више заступљене мере привремене забране контактирања и приласка жртви у првој години примене Закона. Како се оне најчешће изричу кумулативно са мером привременог удаљења из стана, у преосталих 36% или приближно

³⁷⁶ Подаци Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије Министарства унутрашњих послова Републике Србије, према Бошковић, А., Пухача, Ј. (2019), Анализа практичне примене Закона о спречавању насиља у породици, с посебним освртом на примени хитних мера, *NBP, Journal of Criminalistics and Law*, Vol. 24, No. 1, стр. 30-48.

9.000 случајева да би се спречило насиље оцењено је довољним забрањивање контактирања и приласка жртви. Према статистичким подацима за 3.960 жртава заштита у трајању од 48h сматрана је довољном мером. Систематско праћење ефеката предузетих мера, које би укључивало и квалитативну анализу, дало би корисне смернице за даље поступање, а ми ћемо даље у раду кроз додатне анализе покушати да утврдимо да ли су наши државни органи задржали правац благе казнене политике опредељен почетним законским решењима.

Табела 29. Анализа територијане дистрибуције хитних мера³⁷⁷

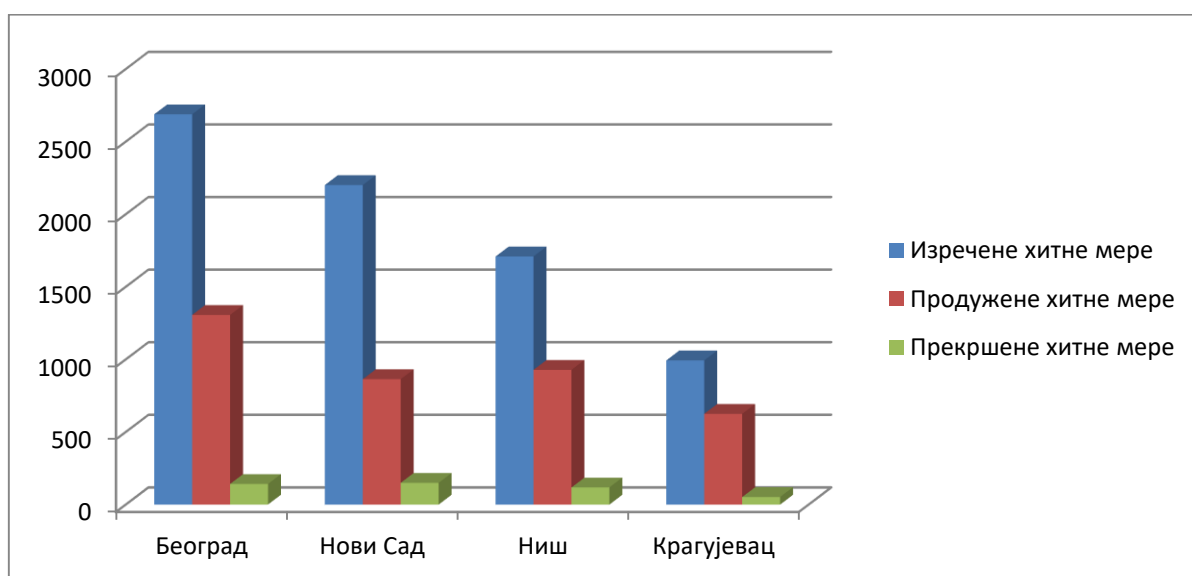
	Хитне мере изречене 01.06.2017.-01.06.2018.			Број продужених хитних мера	Број прекршених хитних мера
	привремено удаљења учиниоца из стана	привремена забрана контактирања и приласка жртви	Укупно		
Полицијска управа				01.06.2017.-01.06.2018.	
ПУ за град Београд	866	1822	2688	1306	142
ПУ Нови Сад	802	1399	2201	864	150
ПУ Ниш	558	1151	1709	928	118
ПУ Крагујевац	251	742	993	625	52
Укупно	2477	5114	7591	3723	462

Из расположивих података можемо уочити неуједначено поступање надлежних полицијских службеника за насиље у породици у различитим Полицијским управама будући да број изречених хитних мера није директно пропорционалан броју становника,

³⁷⁷ Према подацима Министарства унутрашњих послова Републике Србије, према Бошковић, А., Пухача, Ј., Анализа практичне примене Закона о спречавању насиља у породици, с посебним освртом на примени хитних мера, *op.cit.*

односно да је на подручјима појединих полицијских управа знатно већи проценат изречених хитних мера, па је тако у Новом Саду који је, по броју становника, четири пута мањи град³⁷⁸ изречено само за 1/5 мање хитних мера у поређењу са главним градом, односно да су полицијски службеници ПУ Нови Сад поступали на територији града Београда могуће да би изrekli преко 6.000 додатних хитних мера. Закључци шта утиче на ту појаву захтевају додатне анализе других важних параметара.

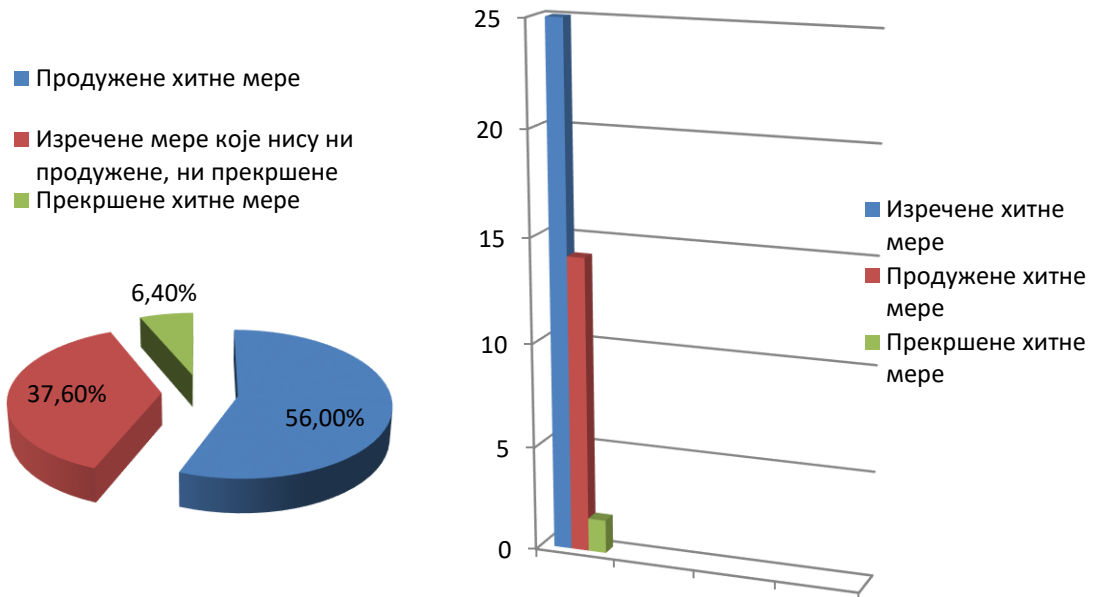
Графикон 24. Територијална дистрибуција продужених и прекршених хитних мера

Видимо да је значајан број хитних мера продужен од стране суда. Како је у просеку свака друга изречена хитна мера продужена од стране суда закључујемо да се хитне мере не продужавају по аутоматизму, те да судије у сваком појединачном случају процењује непосредну опасност од насиља у породици. Како се изречене хитне мере крше у малом проценту, закључујемо да запрећена казна до 60 дана затвора у пракси даје резултате и одвраћа учиниоца од непоштовања забрана.

³⁷⁸ Београд, број становника <https://en.wikipedia.org/wiki/Belgrade>, Нови Сад, број становника, https://en.wikipedia.org/wiki/Novi_Sad, приступљено 4.1.2022.

Графикон 25. Број продужених и прекршених хитних мера на територији Републике Србије у првој години примене Закона о спречавању насиља у породици изражене у процентима и бројкама

Закон о спречавању насиља у породици предвиђа специјализоване обуке за надлежне полицијске службенике, јавне тужиоце, заменике јавних тужилаца и судије, те одређивање лица за везу у циљу свакодневне размене обавештења и података битних за спречавање насиља у породици, откривање, гоњење и суђење за кривична дела: прогањања, силовања, обљубе над немоћним лицем, обљубе над дететом, обљубе злоупотребом положаја, недозвољене полне радње, полно узнемиравање, подвођење и омогућавање вршења полног односа, посредовање у вршењу проституције, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију, навођење детета на присуствовање полним радњама, запуштање и злостављање малолетног лица, насиље у породици, недавање издржавања, кршење породичних обавеза, родоскврнуће, трговина људима и других кривичних дела, ако је кривично дело последица насиља у породици. У том смислу установљавају се евиденције података о случајевима насиља у породици које воде полицијске управе, основни судови, основна јавна тужилаштва и центри за социјални рад у електронском

облику које чине Централну евиденцију о случајевима насиља у породици коју води Републичко јавно тужилаштво. Подаци у евиденцијама се чувају десет година након чега се бришу.

Закон предвиђа обезбеђивање бесплатне правне помоћи за жртве, а значајна је и обавезе сваког лица да полицији или јавном тужиоцу пријави без одлагања насиље у породици или непосредну опасност од њега. За кршење наведене обавезе новчаном казном од 50.000 до 150.000 динара кажњавају се одговорна лица у државном и другом органу, организацији и установи које полицији или јавном тужиоцу неодложно не пријаве или не реагују на пријаву или опструирају пријављивање или реаговање на сазнање о насиљу у породици или непосредној опасности од њега.

Законом о спречавању насиља у породици предвиђен је рад група за координацију и сарадњу на подручју сваког основног јавног тужилаштва у циљу разматра случајева насиља у породици који нису окончани правоснажном судском одлуком у грађанском или кривичном поступку, затим случајева када треба пружити заштиту и подршку жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела у вези са породичним насиљем и израде индивидуалних планова заштите и подршке жртвама и предлагања надлежном јавном тужилаштву мера за окончање судских поступака. Индивидуални план заштите и подршке жртви садржи мере заштите и подршке жртви, али и другим члановима породице којима је подршка потребна. Мере заштите треба да пруже безбедност жртви и зауставе насиље, односно спрече да се оно понови, док се мерама подршке жртви пружа психосоцијална и друга подршка ради њеног опоравка, оснаживања и осамостаљивања. Индивидуалним планом заштите и подршке жртви одређују се конкретне мере и рокови за њихово предузимање, као и план праћења и процене делотворности истих.

За праћење примене Закона о спречавању насиља у породици Влада образује Савет за сузбијање насиља у породици. На другој седници Савета, одржаној у јулу 2018. године, представница невладине организације Аутономни женски центар, Тања Игњатовић која је учествовала у својству посматрача изнела је податак да се индивидуални планови не израђују за сваки случај насиља, као и да нема информација о садржају и делотворности планираних и предузетих мера. Посебно је истакла да жртве нису позиване на састанке на којима се планира њихова заштита и подршка (само у 1-1,5% случајева), као и да су одбијани њихови предлози за учешће, што је супротно члану 31. став 2. Закона. Специјализоване женске организације, такође, нису позиване на

састанке, а некада су њихови предлози за учешће одбијани, иако то није у интересу жртве.³⁷⁹

Примери добрих пракси о којима смо говорили безбедност жртве и планирање те безбедности постављају као приоритет. Како Едвард Гондолф истиче најважнији инструмент у процени опасности је пажљиво слушање и веровање жртви.³⁸⁰ У том контексту, сматрамо неприхватљиво малим наведени проценат учествовања жртви у изради индивидуалних планова заштите и подршке.

Систематског прикупљања података, израда годишњих статистика и периодичних извештаја неопходни су методи праћења, контроле и оцењивања да ли су интервенције биле жртвама од користи.

„Једна од највећих грешака које се чине у интервенцијама у области насиља над женама је потцењивање опасности. У Европи и широм света, још увек се дешава да жене повређују или убијају њихови (бивши) мужеви и партнери. У многим случајевима ти злочини нису почињени “изненада” већ су последица дуготрајне историје насиља. Жене које су у процесу одвајања од насилног партнера су у нарочитој опасности, пошто се већина убистава и покушаја убиства почини баш у тој фази. Стога, важан показатељ добре праксе је приоритет који институције постављају као безбедност жртве и планирање те безбедности.“³⁸¹

5.3. Како су законодавне промене утицале на број фемицида у Републици Србији

Како је централно питање да ли смо законодавним променама успели да жртвама обезбедимо ефикасну заштиту и спречимо најгори сценарио направићемо осврт на расположиве податке који се односе на број жена које су убили њихови партнери.

³⁷⁹ Друга седница Савета за сузбијање насиља у породици – АЖЦ присутан као посматрач, <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1221-druga-sednica-saveta-za-suzbijanje-nasilja-u-porodici-azc-prisutan-ka-posmatrac>, приступљено 3.1.2022.

³⁸⁰В. Gondolf, Е. (2012), *The Future of Batterer Programs: Reassessing Evidence – Based Practice*, Northeastern University Press, Boston.

³⁸¹Логан, Р. (2005), *op.cit.*

Табела 30. Жене убијене од стране супруга/партнера у периоду 2010-2015 године³⁸²

Година	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Број убијених жена у породично/партнерском контексту	26	29	32	43	27	35
Насиље пријављивано пре него што је убиство почињено	23,08%	27,59%	28,12%	27,91%	26%	49%
Убиство почињено у зајеничкој кући/стану	42,31%	68,96%	50%	51,16%	51,80%	54%
Починилац супруг	34,61%	55,17%	31,25%	23,25%	40,70%	37%
Починилац бивши супруг		24,14%	9,37%	4,65%	18,50%	6%
Починилац партнер	50%		21,87%	27,9%	22,30%	17%
Починилац бивши партнер				6,98%	3,70%	8%
Број деце која су изгубила мајку	34	50	38	60	50	59
Малолетна деце која су изгубила мајку	20,59%	42%	68,75%	26,67%	52%	40%

³⁸² Коришћени подаци из: Квантитативно-наративни извештај (за 2010. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2010.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2011. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2011.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2012. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2012.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2013. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2013.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2014. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2014.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2015. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2015.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.;

Табела 31. Жене убијене од стране супруга/партнера у периоду 2016-2021 године³⁸³

Година	2016	2017	2018	2019	2020	1.01.- 30.06.2021.
Број убијених жена у породично/партнерском контексту	33	26	30	26	26	12
Насиље пријављивано пре него што је убиство почињено	33,33%	42,31%	16,7%	33,33%	15,4%	33,33%
Убиство почињено у зајеничкој кући/стану	60,61%	34,62%	60%	55,6%	57,8%	58,3%
Починилац супруг	33,33%	42,31%	33,3%	33,3%	30,8%	25%
Починилац бивши супруг	6,06%	23,08%		14,8%	3,8%	8,3%
Починилац партнер	24,24%	7,69%	30%	11,1%	30,8_%	16,7%
Починилац бивши партнер	9,09%	15,38%	3,3%	14,8%	7,7%	8,3%
Број деце која су изгубила мајку	39	38	43	40	36	16
Малолетна деце која су изгубила мајку	51%	39,47%	14%	25%	30,6%	31,2%

Из наведених података можемо да видимо да је за 11.5 година у Србији убијено 345 жена у породично/партнерском контексту, с тим да се претпоставља да је овај број и већи имајући у виду да су једини јавно доступан извор података о распрострањености и карактеристикама фемицида извештаји и саопштења Мреже Жене против насиља који

³⁸³ Коришћени подаци из: Квантитативно-наративни извештај (за 2016. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2016_godinu.pdf, приступљено 5.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2017. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2017_godinu.pdf, приступљено 5.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2018. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2018_godinu.pdf, приступљено 5.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2019. годину), https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_2019.godina.pdf, приступљено 5.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2020. годину), https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_2020.godina.pdf, приступљено 5.1.2022.; Квантитативно-наративни извештај (за 2021. годину), https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_polugodi%20i%20inji_izve%20i%20itaj_2021.godina.pdf, приступљено 5.1.2022.

се прикупљају на основу медијских извештаја. Такође, не постоје ни информација о броју жена које умиру од последица дугогодишњег трпљења насиља.

У просеку 30 жена годишње је убијено од стране супруга/бившег супруга или партнера/бившег партнера. У 55% случајева убиство се дешава у заједничкој кући/стану. По стопи убистава од 1,080³⁸⁴ на 100.000 жена налазимо се изнад просека за Европски³⁸⁵ и Азијски континет, али испод глобалног просека.

Слика 4. Број жена убијених од стране партнера на различитим континентима³⁸⁶

³⁸⁴ Стопа израчуната на основу података о броју жена Републичког завода за статистику, Жене и мушкарци у Републици Србији, Београд, 2020, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20216001.pdf>, приступљено 5.1.2022.

³⁸⁵ В. Табелу: Учесталост убистава у везама

³⁸⁶ Global Study on Homicide, Gender-related killing of women and girls, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2019, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet_5.pdf, приступљено 10.12.2021.

Уколико сте жена најмања је вероватноћа да ћете бити убијени од стране интимног партнера у Европи, док су у најнеповољнијем положају жене у Африци. Дакле, бројке из Србије не изненађују ако посматрамо феномен на глобалном плану. Ипак, изненађује чињеница да примена Закона о спречавању насиља у породици није битније утицала на ову црну статистику. Важан је шири контекст, амбијент у коме се доносе прописи. Да ли су они резултат тежње да се испуни форма или смо као друштво сазрели да препознамо штетност породичног насиља и одлучни да му станемо на пут. Сами закони не могу ствари учинити бољим. Видели смо у предметима који су епилог нашли пред међународним институцијама да су законске регулативе постојале, али да држава у њиховој примени није поступала са дужном пријежношћу, те закључили да се у друштвима која толеришу насиље оно мултипликује и запитали се како би се дужна пријежност у поступању државних органа Србије у појединим случајевима са смртним исходом ценила пред Европским судом за људска права.

Сматрамо да је након спроведених хитних мера потребно систематичније приступити праћењу починиоца и процени ризика од поновног извршења аката насиља. Државе које су прихватиле приступ координираног одговора друштвене заједнице на породично насиље спроводе програме за починиоце насиља. Чак и тамо где се укључивање у програм заснива на добровољности (Канада), одлука починиоца да ли ће се у рад истих укључити или не утиче на укупну процену надлежног органа о опасности од понављања насиља и предузимање даљих мера.

Спровођење психосоцијалних програма за починиоце насиља, како истраживања показују³⁸⁷, није препознато на системском нивоу иако је Република Србија 2013. године преузела обавезу развијања психосоцијалних програма ратификовањем Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Спровођење Психосоцијалног програма у сарадњи са центрима за социјални рад и основним јавним тужилаштвом је углавном формалне природе при чему изостаје сарадња са кључним институцијама које могу да утичу на спречавање понављања насиља - кривично-правосудним системом, службама за надгледање условног ослобођења, полиције и служби за подршку жртвама.

³⁸⁷ В. Психосоцијални третман починилаца породичног насиља као улазница за трајну промену, Kingdom of the Netherlands, Београд, 2017, https://www.ian.org.rs/arhiva/nasiljeuporodici/projekat/IAN_Informator.pdf, приступљено 7.1.2022.

У Србији је институционални рад са починиоцима насиља у породици започет 2011. године у оквиру пројекта „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“ (*The fight against sexual and gender-based violence*) који је финансиран од стране Владе Краљевине Норвешке у сарадњи са Програмом уједињених нација за развој (UNDP) по моделу норвешке организације Алтернатива насиљу (*Alternativ til Vold, ATV*) у саветовалиштима за брак и продицу у Београду, Крагујевцу и Нишу, а 2013. године у још 6 градова у Србији: Новом Саду, Суботици, Чачку, Краљеву, Крушевцу и Лесковцу. Починиоци се укључују у програм добровољно или по наредби Основног јавног тужилаштва или по предлогу или упуту центра за социјални рад, али до сада није рађено научно истраживање о раду са починиоцима насиља у породици.³⁸⁸

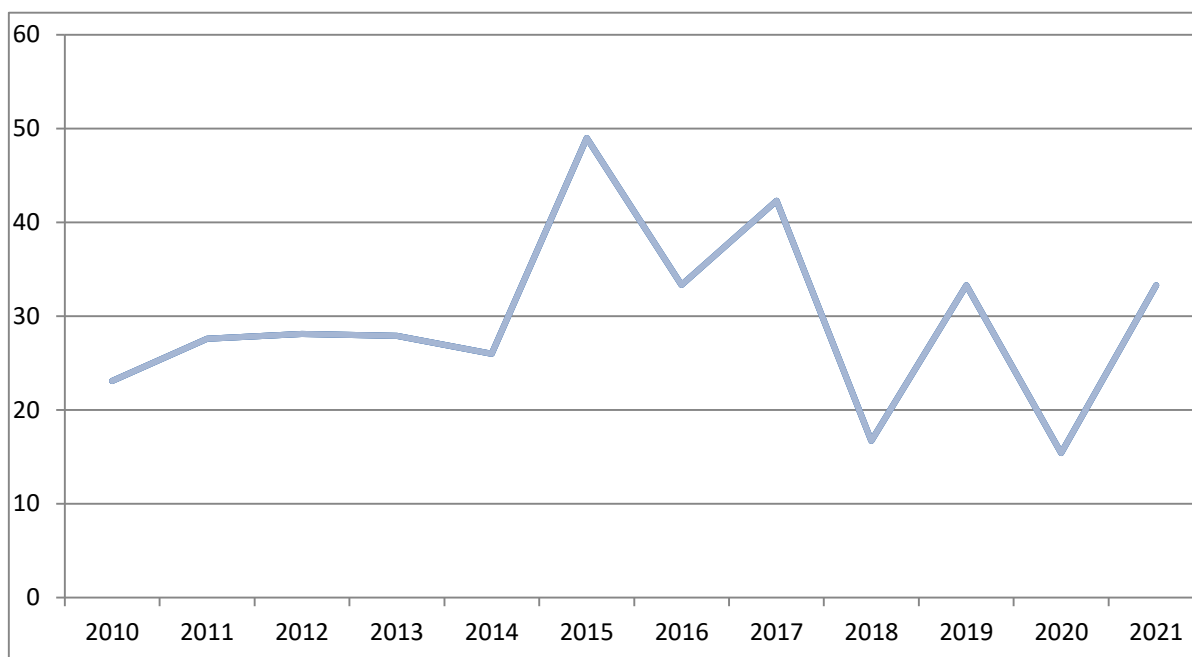
Важан аспект ефикасног деловања на сузбијање насиља у породици представља поверење грађана у институције. Видели смо да у Аустрији, где је стопа фемцида на годишњем нивоу 0,14³⁸⁹ постоји висок проценат поверења грађана у институције. На следећем графикону приказан је број жена изражен у процентима које су се обраћале институцијама као жртве насиља, а које су упркос томе страдале. Тако током 2015. године институције нису успеле да заштите половину жена које су им се обратиле за помоћ.

---

³⁸⁸ В. Деспотов, В. (2017), *Анализа ефикасности психосоцијалног програма за починиоце насиља у партнерским односима*, Београд, https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/11/Vera_Despotovic_Disertacija_FPN.pdf, приступљено 28.10.2021.

³⁸⁹ Број убијених жена на 100.000 жена у укупној популацији, види табелу Учесталост убистава у везама

Графикон 26. Број жена које су пријављивале насиље институцијама пре него што су убијене од стране партнера од 2010-2021. године изражено у процентима

Уочавамо да након 2015-2018. године долази до пада броја жена које систем није успео да заштити. Међутим, како друштвене појаве представљају сложен систем у коме није могуће изоловано посматрати деловање једне варијабле, поменути пад не бисмо могли безрезервно сматрати резултатом ефикаснијег деловања институција након доношења и почетка примене Закона о спречавању насиља у породици (будући да се број убијених жена битно не разликује) већ можда управо падом поверења жена у државне органе који многе пре њих нису успели да заштите. Треба имати у виду да је многим женама од почетка пандемије ковида 19 приступ било којим видовима заштите био отежан, док с друге стране, службе нису прилагодиле начине обраћања новонасталим условима. Нека од иновативних решења у Европи су, на пример, изговарање шифре „маска 19“ фармацеуту приликом набавке лекова како би он доставио податке злостављане жене полицији, док у Великој Британији жртве могу да позову 999, а затим притисну 55, а да ништа не кажу како би упозориле полицију.

Необраћање жена институцијама значи да су оне препознале толерантан став друштва према насиљу које се дешава над женама, чему у прилог иде и чињеница да је на twitter-у само у току 48 сати 16.000 жена навело своје разлоге непријављивања насиља под

хештегом #nisamprijavila подстакнуте писањем једне жене о насиљу партнера над њеном сестром и реаговању полицијских службеника на пријављивање истог.³⁹⁰

5.4. Пандемија и породично насиље

Сматра се да је родно засновано насиље „пандемија из сенке“³⁹¹ прикривена пандемијом COVID-19. Светска здравствена организација је 7. априла 2020. објавила савете како се носити са стресом и насиљем у породици, док се генерални секретар Уједињених нација Антонио Гутереш 6. априла 2020. године осврнуо на пораст насиља у породици усмереног на жене и девојчице широм света и затражио од влада држава да предузму мере у циљу спречавања насиља над женама. У извештају Уједињених нација „Заједничка одговорност, глобална солидарност“ наводи се да је криза изазвана ковидом праћена извештајима о наглом порасту породичног насиља³⁹².

У провинцији Хубеј, Кина из које се вирус проширио и која је на почетку пандемије имала дуготрајне, изузетно рестриктивне мере, број случајева породичног насиља се утростручио. Мере које је требало да зауставе пандемију корона вируса широм су отвориле врата за пораст насиља над женама. Француски министар унутрашњих послова, Кристоф Кастанер изјавио је да је насиље у породици порасло за 30% од затварања, а слична ситуација је забележена и у другим земљама.³⁹³

У Аргентини, Сједињеним Америчким Државама, Канади, Немачкој, Аустрији, Белгији, Ирској, Уједињеном Краљевству и Шпанији у извештајима влада, активиста за женска права и партнера из цивилног друштва наводи се пораст насиља у породици

³⁹⁰ В. Ђорђевић, К., Жене проговориле о насиљу, <https://www.politika.rs/scc/clanak/495789/Zene-progovore-o-nasilju>, приступљено 30.12.2021., Живковић, О., Сто разлога зашто #nisamprijavila, <https://rs.n1info.com/vesti/sto-razloga-zasto-nisamprijavila/>, приступљено 30.12.2021., Стевановић, К., Душеј Ристев, Т., Жене, сексуално злостављање и кампања #nisamprijavila, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-59803726>, приступљено 30.12.2021., Милосављевић, М., Како је један твит #nisamprijavila, покренуо лавину, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4644728/nisam-prijavila-tviter.html>, приступљено 30.12.2021., Ђуровић, Ј., #nisamprijavila је женска побуна, јер ћутање одржава насиље, <https://www.glasamerike.net/a/nisamprijavila-je-otpor-i-protest-%C5%BEena-%C5%BErtava-nasilja-6371137.html>, приступљено 30.12.2021.

³⁹¹ Назив који користи UN Women

³⁹² В. Weil, S., Pandemic (Im) Possibilities, European Sociological Association, <https://www.europeansociology.org/issue-45-pandemic-impossibilities-vol-1/gendering-coronavirus-covid-19-and-femicide>, приступљено 08.01.2022.

³⁹³ В. Broom, D., As the UK publishes its first census of women killed by men, here's a global look at the problem, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/agenda/2020/11/violence-against-women-femicide-census/>, приступљено 8.1.2022.

током пандемије и повећана потражња за склоништима³⁹⁴. Линије за помоћ у Сингапуру, Кипру и Аустралији региструју пораст позива за 30-40 процената³⁹⁵. Родно засновано насиље у Либерiji порасло је за 50 процената између јануара и јуна 2020. године са преко 600 пријављених случајева силовања. У Турској је само у јулу 2020. године 36 жена убијено, а 11 смртних случајева сматра се сумњивим. У Великој Британији једну жену убије мушкарац свака три дана – стопа фемцида која је остала непромењена више од једне деценије³⁹⁶. Холандија и Швајцарска нису показале пораст интимног партнерског насиља у време пандемије.³⁹⁷

Увођењем мера закључавања, жене остају заробљене са својим насилним партнерима. Економска нестабилност и све већа стопа незапослености широм света, као и пораст стреса и алкохолизма, изложили су жене повећаном насиљу. Како су многи злостављачи остали без посла губитак финансијске моћи је довео до ескалације насиља као алтернативног начина за вршење контроле и доминације. Постоји јасна корелација између високих стопа фемцида и родно заснованог насиља који су у порасту од почетка пандемије COVID-19³⁹⁸. Пандемија COVID-19 не сме да настави да прикрива пандемију родно заснованог насиља из сенке.

Чак и пре пандемије COVID-19, интимно партнерско насиље са преко 640 милиона жена старијих од 15 година, односно више од четвртине жена које су га доживеле угрожава јавно здравља женске популације широм света. Насиље од стране партнера је четврти водећи узрок смрти међу људима старости од 15 до 29 година у Европи³⁹⁹.

³⁹⁴ B. Wijk, D., Beltrán, L., Nouri, E., Mason-Jones, A., The impact of COVID-19 on intimate partner violence in Europe, Karolinska institut, University of York, Haw Hamburg, https://www.aspher.org/download/981/impact_of_covid-19_on_ipv_in_europe.pdf, приступљено 15.1.2022.; Brink, J., Cullen, P., Beek, K., Peters, S.(2021), Intimate partner violence during the COVID-19 pandemic in Western and Southern European countries, European Journal of Public Health, Vol. 31, No. 5, p. 1067–1072.

³⁹⁵ B. Mlambo-Ngcuka, P., Violence against women and girls: the shadow pandemic, <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic>, приступљено 19.1.2022.

³⁹⁶ B. Sheppard, E., The Impact Of Covid-19 On The “Shadow Pandemic” Of Femicide And Gender-Based Violence, <https://www.humanrightspulse.com/mastercontentblog/the-impact-of-covid-19-on-the-shadow-pandemic-of-femicide-and-gender-based-violence>, приступљено 18.1.2022.

³⁹⁷ Према Brink, J., Cullen, P., Beek, K., Peters, S. (2021), *op.cit.*

³⁹⁸ B. Peterman, A., Potts, A., O'Donnell, M., Thompson, K., Shah, N., Oertelt-Prigione, S. and Van Gelder, N.(2020), Pandemics and Violence Against Women and Children, The Center for Global Development, <https://www.cgdev.org/sites/default/files/pandemics-and-vawg-april2.pdf>, приступљено 15.1.2022.

³⁹⁹ B. Wijk, D., Beltrán, L., Nouri, E., Mason-Jones, A., *op.cit.*

Одбор за женска права Европског парламента наводи да је породично насиље у земљама чланицама ЕУ порасло за трећину од како су у државама уведене мере за сузбијање пандемије коронавируса. Одбор је упутио позив државама чланицама ЕУ и институцијама Уније у Бриселу, да повећају подршку жртвама породичног насиља током кризе⁴⁰⁰.

Уобичајене мере које су државе западне и јужне Европе предузеле током пандемије у циљу смањења породичног насиља односе се на покретање кампања (девет земаља), креирање online подршке (седам), издавање више средстава за алтернативни смештај (седам), подршку (осам) и употребу кодне речи (четири)⁴⁰¹.

У неким земљама постоје извештаји да је број пријава случајева насиља током пандемије COVID-19 опао (Еквадор, Костарика, Перу, Колумбија, Уругвај). Како смо, међутим, видели да је стопа убистава жена од стране партнера на америчком континенту више него дупло већа него стопа фемицида у Европи⁴⁰² сматрамо да овакви подаци пре указују на неприлагођавање система за пријаву породичног насиља новонасталој ситуацији и неповерење жена у институције.

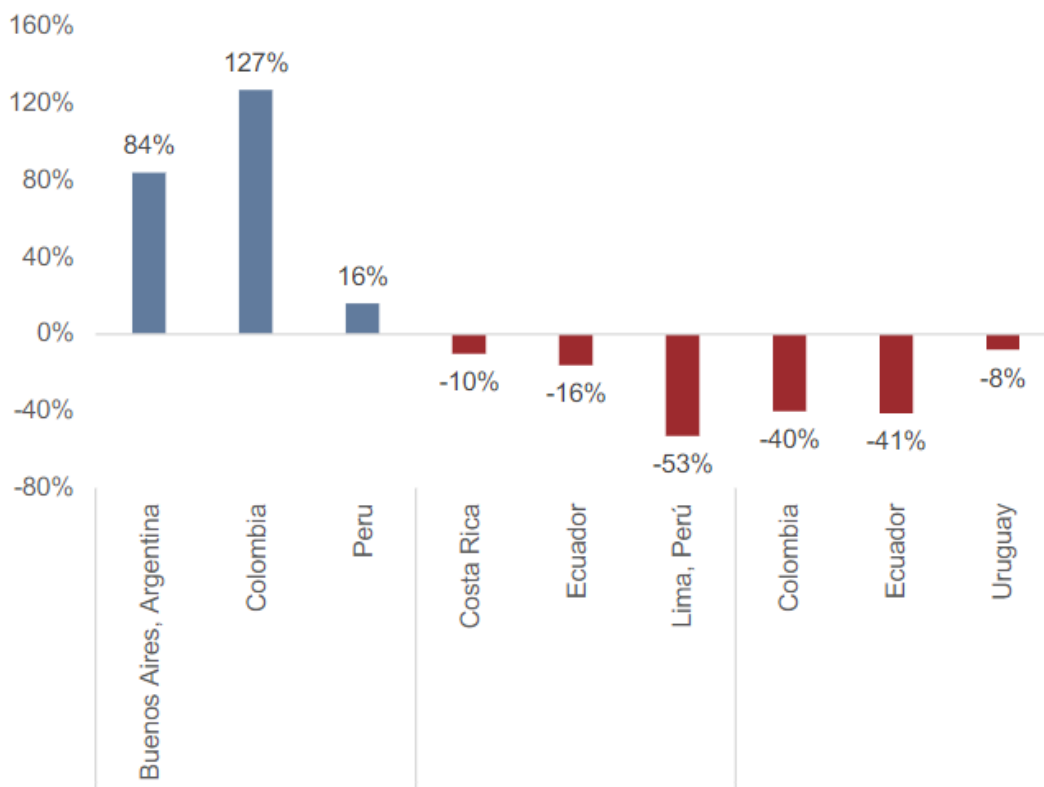
---

⁴⁰⁰ Радишић, Н., Насиље у чланицама ЕУ порасло за трећину од увођења забране кретања, <https://rs.n1info.com/svet/a586592-nasilje-u-clanicama-eu-poraslo-je-za-trecinu-od-uvodjenja-zabrane-kretanja/>, приступљено 12.1.2022.

⁴⁰¹ В. Brink, J., Cullen, P., Beek, K., Peters, S., *op.cit.*

⁴⁰² В. слику Број жена убијених од стране партнера на различитим континентима

Графикон 27. Утицај пандемије на пријављивање породичног насиља у земљама Латинске Америке, март-јун 2020. године⁴⁰³

пријава породичног насиља

вруће линије

линије за хитне случајеве

полицијски извештаји

У светлу шире слике, сагледаћемо расположиве податке за нашу земљу. На трибини „Утицај пандемије на насиље над женама у Србији“ коју је организовао Секретаријат за социјалну заштиту у сарадњи са Удружењем „Амикус“ и Адриа-медија групом секретарка за социјалну заштиту града Београда навела је да бројке за 2021. и 2020. годину говоре да у току пандемије није било повећаног насиља у породици „или бар није било више пријављених случајева. Укупан број на евиденцији жртава насиља у породици у Центру за социјални рад је 12.232, од чега су 5.673 одрасле особе, 4.301 дете,

⁴⁰³ Преузето од Perez-Vincent, S., Carreras, E. (2021), Domestic Violence Reporting during the COVID-19 Pandemic, Evidence from Latin America, Inter-American Development Bank, Institutions for Development Sector, <https://publications.iadb.org/publications/english/document/Domestic-Violence-Reporting-during-the-COVID-19-Pandemic-Evidence-from-Latin-America.pdf>, приступљено 10.1.2022.

1.126 старих особа и 1.132 младе особе. Ако говоримо о жртвама родно заснованог насиља, то је 60% од овог броја.⁴⁰⁴

Подаци невладиних организација, међутим, говоре у прилог тврдњама да се са појавом корона вируса појавила још једна пандемија, односно да се насиље над женама ширило подједнако као и корона вирус. Број позива СОС линији Аутономног женског центра за подршку жртвама насиља у првих месец дана ванредног стања био је три пута већи (430) у односу на исти период пре пандемије⁴⁰⁵, при чему је СОС телефон, услед уведеног полицијског часа, био доступан само у првој смени. Претпоставља се да би број позива за пуно радно време био знатно већи. Број позива СОС телефону Одбора за људска права је за 25% већи у односу на период пре пандемије, а повећан је и број пријава насиља упућен сигурним кућама у оквиру којих делују СОС линије⁴⁰⁶.

Ванредне околности су показале да организације цивилног друштва имају већи степен прилагодљивости будући да су за потребе својих корисница успостављале нове канале комуникације, што је имало за резултат да се већина жена жртва породичног насиља за помоћ током пандемије COVID-19 обраћала организацијама цивилног друштва.⁴⁰⁷

Према подацима UN Women, у Србији је током ванредног стања изречено 13,9% више мера удаљења из дома насилника у односу на исти период 2019. године. Истовремено, за 12,4% мањи је број изречених забрана приласка жртви него у 2019. години.⁴⁰⁸

Искуство је показало да је физичко и ментално здравље жена, укључујући ризик од првог насиља или ескалације насиља које се одвија у оквиру породичног дома, повезано са последицама природних катастрофа и епидемија. Мере социјалног дистанцирања које захтева епидемиолошки одговор, те глобални економски утицај

⁴⁰⁴ Трибина „Утицај пандемије на насиље над женама у Србији”, <http://www.begrad.rs/lat/beoinfo/1789676-tribina-uticaj-pandemije-na-nasilje-nad-zenama-u-srbiji/>, приступљено 11.1.2022.

⁴⁰⁵ Раденковић, М., Насиље над женама: Пандемија из сенке, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/nasilje-nad-zenama-pandemija-iz-senke/>, приступљено 10.1.2022.

⁴⁰⁶ Пајванчић, М., Петрушић, Н., Николин, С., Владисављевић, А., Баћановић, В. (2020), *op.cit.*

⁴⁰⁷ В. Оцена утицаја COVID-19 на институционални одговор на родно засновано насиље у Србији, <https://www.pwc.rs/sr/services/esg/institucionalni-odgovor-na-rodno-zasnovano-nasilje-u-Srbiji.html>, приступљено 10.1.2022.

Процена утицаја пандемије COVID-19 на имплементацију Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), на локалном нивоу, 2021, <https://www.osce.org/files/f/documents/7/6/491560.pdf>, приступљено 10.1.2022.

Пајванчић, М., Петрушић, Н., Николин, С., Владисављевић, А., Баћановић, В. (2020), *op.cit.*

⁴⁰⁸ Раденковић, М., *op.cit.*

COVID-19 који је довео до пораста незапослености и финансијске нестабилности, брига о деци и школовање од куће, болест или смрт узрокована или погоршана вирусом у комбинацији са погоршањем менталног здравља, поткопали су деценије напретка у смањењу обима и учесталости насиља у породици.

Процењује се да је четири пута више жена у односу на мушкарце током пандемије COVID-19 остало без посла⁴⁰⁹. Ако томе додамо већу одговорност за децу и школовање од куће, финансијске последице пандемије несразмерно више погађају жене стварајући већу економску зависности од мушкараца што ће погоршати њихов положај унутар породице и изложити их већем ризику од насиља и по завршетку пандемије. Такође, веома је значајно, имајући у виду међугенерациски пренос насиља, усмерити пажњу на децу која одрастају у насилним домовима или су директно изложена насиљу и злостављању у породици, а за коју су школе једина подршка у очувању менталног здравља, а негде и адекватне исхране.

Гувернер Порторика прогласио је ванредно стање у вези са родно заснованим насиљем као озбиљним друштвеним и јавно-здравственим проблемом који се погоршао услед економских превирања, урагана Марија и пандемије COVID-19.⁴¹⁰ Ванредно стање је проглашено у јануару 2021. године, а претходило му је 60 почињених фемисида током 2020. године. Што би, имајући у виду број становника Порторика⁴¹¹, чинило стопу од 3,65 убијених на 100.000 жена што је већа стопа убистава жена у односу на Афрички континент (3,1) и далеко изнад светског просека од 1,3. Дакле, кризне ситуације делују у правцу повећања родно заснованог насиља, а пасивно држање влада или непоступање са дужном пријежношћу у сузбијању пандемије из сенке доводи до ескалације насиља које се јачањем феминистичких покрета и могућностима које носе нове технологије више не може крити иза затворених врата породичних домова, јер су женски покрети широм света откључали Пандорину кутију мушке доминације.

⁴⁰⁹ Piquero, A., Jennings, W., Jemison, E., Kaukinen, C., Knaul, M.(2001), *op.cit.*

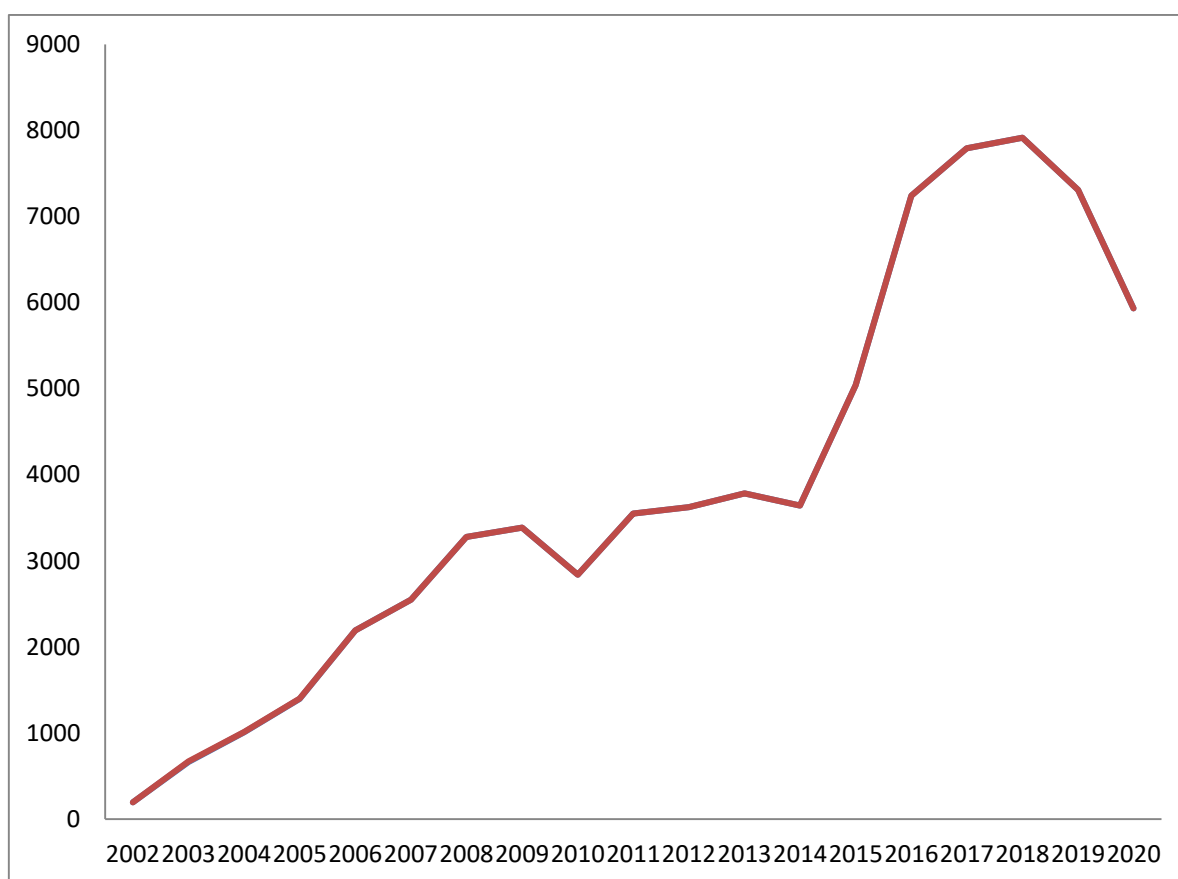
⁴¹⁰ Ванредно стање је проглашено у јануару 2021. године и биће на снази до јула 2022. године, Kaur, H., Dominguez, C., Puerto Rico declares a state of emergency due to gender-based violence, <https://edition.cnn.com/2021/01/25/us/puerto-rico-emergency-gender-violence-trnd/index.html>, приступљено 19.1.2022.

⁴¹¹ Порторико, број становника, https://en.wikipedia.org/wiki/Puerto_Rico, приступљено 20.1.2022.

5.5. Казнена политика за кривично дело насиља у породици

Видели смо, на основу података из спроведених истраживања, да жене у Србији немају висок степен поверења у институције, да су неке убијене и поред обраћања истим, док им се многе нису ни обратиле. У сврху испитивања хипотезе да се толерантан став друштва према родно заснованом насиљу огледа и у благој казненој политици према починиоцима истог сагледаћемо исходе судских поступака за најтеже повреде женских људских права које се санкционишу у оквиру кривичног законодавства.

Графикон 28. Пријаве кривичног дела насиља у породици у периоду од 2002-2020. године⁴¹²

⁴¹² Графикон израђен према подацима из извештаја Републичког завода за статистику од 2002. до 2020. године доступним на <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.

Уочавамо да од увођења кривичног дела насиља у породици 2002. године имамо тренд повећања броја пријава. Тако од 192 пријаве током 2002. године шеснаест година касније, 2018. године на територији Републике Србије имамо четрдесет и један пут више, односно 7916 поднетих пријава за кривично дело насиља у породици. Ови подаци не указују на пораст родно заснованог насиља већ промену свести и културолошких образаца да насиље над женом које се одвија у породичном дому није приватна ствар већ друштвено неприхватљиво и законом кажњиво понашање. Можемо приметити да нагли скок почиње од 2015. године, што одговара периоду медијских кампањи које су претходиле доношењу Закона о спречавању насиља у породици и тренд се наставља са доношењем и почетком примене Закона. Подаци за 2020. годину, као годину почетка пандемије показују међутим пад који сматрамо, у складу са подацима у свету и Еуроопи, али и домаћих невладиних организација, не одражава праву слику већ пре изостанак реакције институција на новонастале околности у смислу прилагођавања и олакшавања приступа системима заштите жртвама породичног насиља. Благи пад је свакако забележен током 2019. године, скоро 8% мањи број пријављених кривичних дела насиља у породици. Како се ни у једном извештају или истраживању не говори о смањењу броја случајева насиља у породици, сматрамо да се тамна бројка жртава повећава, односно да се смањује број жена које се за заштиту обраћају институцијама. Одустајање жртава да заштиту својих права остварује путем суда лоша је порука друштву које тежи да грађанима обезбеди поштовање основних људских права и слобода грантованих међународним и националним документима, те указује да држава не поступа са дужном пријежношћу када су у питању женска људска права.

Видели смо да након предузимања хитних мера по Закону о спречавању насиља у породици изостаје адекватано праћење насилника и константна процена опасности од понављања насиља, као и укључивање што већег броја мушкараца у програме за починиоце насиља чиме изостаје дугорочно деловање на сузбијању породичног насиља.

Направићемо осврт на исходе кривичних поступака и покушати да се ставимо у ципеле жена које трпе насиље и на тренутак се замислимо и запитамо коју поруку шаље предстојећа статистика.

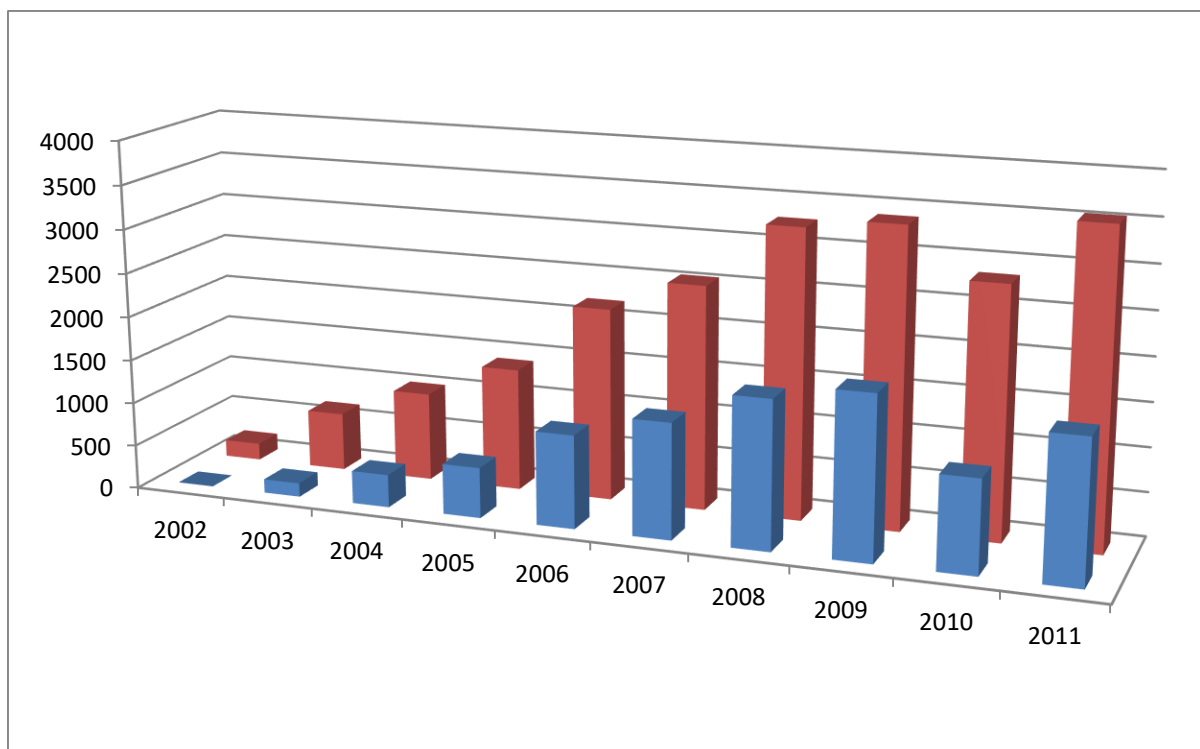
Табела 32. Пунолетна лица осуђена за кривично дело насиља у породици и изречене санкције у периоду од 2003. до 2020. године

Год.	Укупно осуђених	Казна затвора *кућни затвор	Новчана казна	Условна осуда	Рад у јавном интересу	Судска опомена	Васпитне мере	Прогл. кривим, ослобођен казне
2003	157	37	25	95				
2004	374		57	211				
2005	574			339				
2006	1059	303	102	627				
2007	1312	239	148	887	1	19	4	14
2008	1681	310	186	1162	-	14	4	5
2009	1850	372	171	1265	3	26	4	9
2010	1059	236	55	745	4	8	2	9
2011	1616	360	75	1135	23	10	3	10
2012	1472	436	33	970	15	9	6	3
2013	1532	533	8	977	7	1	3	3
2014	1712	634	13	1041	14	4	4	2
2015	1778	483	8	1193	27	2	2	4
		*59						
2016	2065	620	17	1301	15	2	-	8
		*102						
2017	2713	808	6	1736	12	2	-	4
		*145						
2018	2974	768	8	1998	19	4	4	7
		*166						
2019	2627	628	12	1827	12	-	-	2
		*146						
2020	2337	669	6	1508	12	1	3	-
		*138 ⁴¹³						

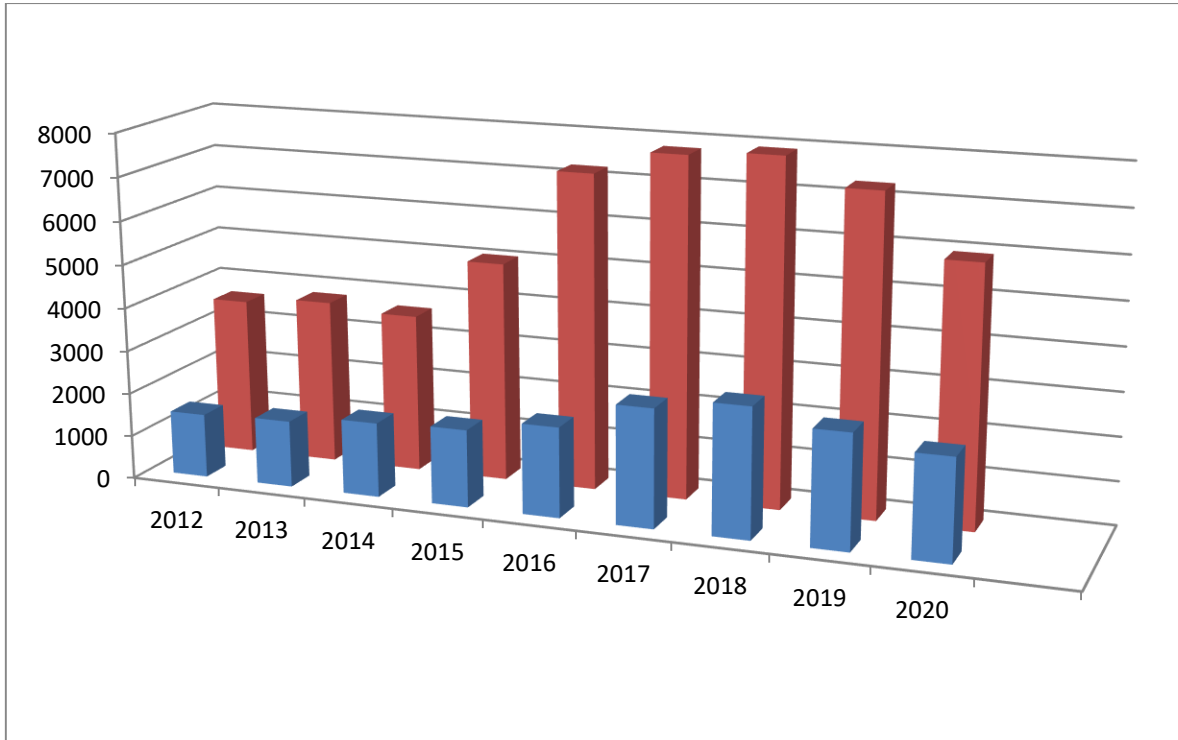
⁴¹³Табела израђена према подацима из извештаја Републичког завода за статистику:

- 1) Пунолетни учиниоци кривичних дела 1999-2003,
- 2) Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2003,
- 3) Пунолетни учиниоци кривичних дела 2003-2007,
- 4) Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2004,

Графикон 29. Однос броја поднетих пријава за кривично дело насиља у породици и осуђених пунолетних лица у периоду од 2002. до 2020. године

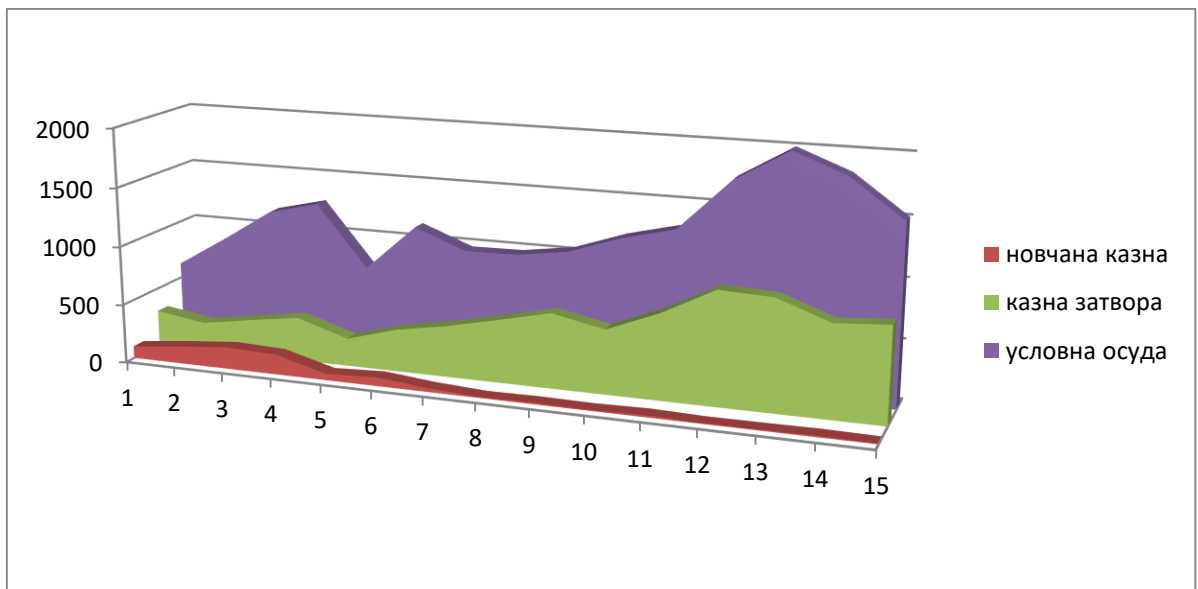
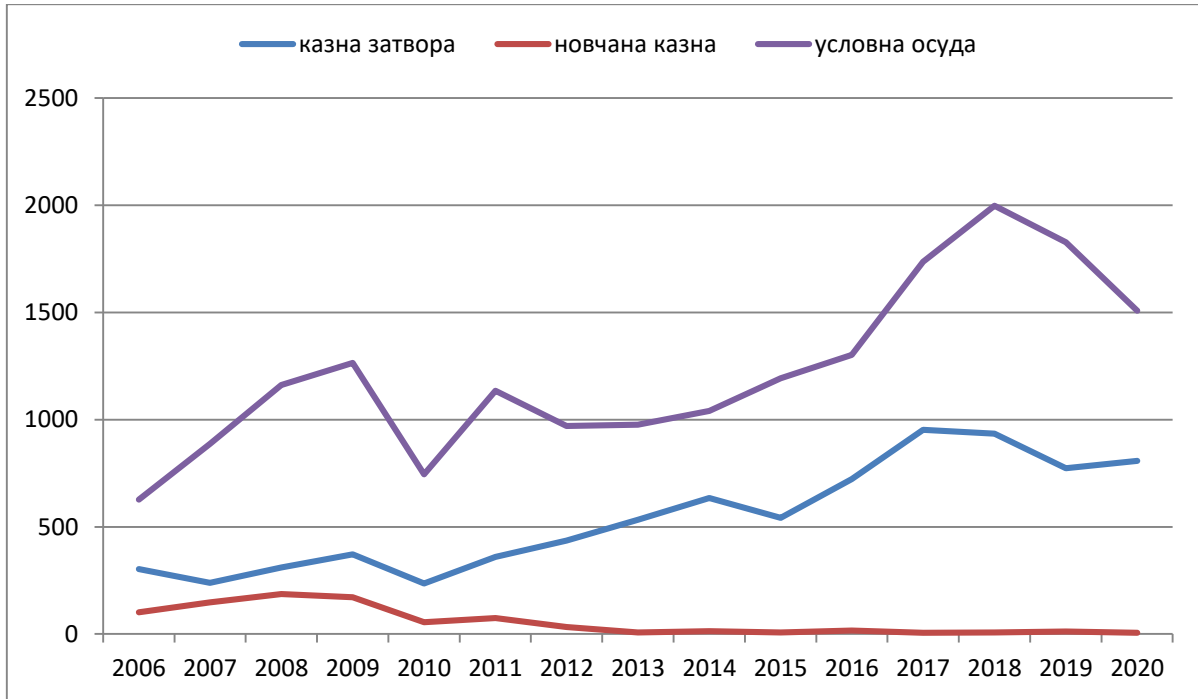

- 5) Пунолетни учиниоци кривичних дела 2005-2009,
  - 6) Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2006,
  - 7) Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2007,
  - 8) Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2008,
  - 9) Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2009,
  - 10) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2010,
  - 11) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2011,
  - 12) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2012,
  - 13) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2013,
  - 14) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2014,
  - 15) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2015,
  - 16) Пунолетни учиниоци кривичних дела 2016,
  - 17) Пунолетни учиниоци кривичних дела 2017,
  - 18) Пунолетни учиниоци кривичних дела 2018,
  - 19) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2019,
  - 20) Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2020,
- <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivичnih-dela/>, 18.12.2021. У периоду од 2003-2006. године нису обрађивани подаци по истом систему као од 2007. године

У периоду од 18 година након увођења кривичног дела насиља у породици у правни систем Републике Србије у просеку више од половине поднетих пријава завршава се обуставом поступка, ослобођењем од оптужбе или одбијањем оптужбе, тамо где су пунолетна лица оглашена кривим однос изречених санкција приказана је на следећим графиконима.

Графикон 30. Однос изречених санкција: казна затвора, новчане казне и условне осуде у периоду од 2006. до 2020. године

У посматраном периоду од петнаест година судови у највећем броју случајева за кривично дело насиља у породици изричу условну осуду. Наведена структура изречених кривичних санкција поклапа се са структуром санкција у пресудама добијеним системом случајног узорка из 2015., 2018. и 2020. године од основних судова из Пирота, Пожеге, Зрењанина, Бруса, Прибоја, Краљева, Мионице, Пријеполја, Велике Плана, Горњег Милановца, Сенте, Чачка, Руме, Ужица, Прокупља,

Димитровграда, Ниша, Уба, Враћа, Сомбора, Деспотовца, Параћина, Алексинца, Кикинде, Шида, Пожаревца, Књажевца, Новог Сада, Ваљева, Београда, Крагујевца, Параћина, Аранђеловца, Бачке Паланке, Београда, Лебана, Ивањице и Рашке.

Можемо се запитати да ли је велики број изречених условних осуда у најбољем интересу жртве, ако се уочава да се кривично дело насиља у породици неретко понавља, те да се условне осуде у знатном броју крше. Има мишљења да се казне затвора изричу у мањем броју услед непостојања довољних затворских капацитета у складу са међународним стандардима.⁴¹⁴ Уз условну осуду се ретко изриче мера безбедности забране приближавања и комуникације са оштећеним. Извршиоци породичног насиља су у доминантном броју мушкарци, често у алкохолисаном стању. Број изречених мера безбедности обавезног лечења алкохоличара, међутим, несразмеран је броју извршилаца кривичног дела насиља у породици у алкохолисаном стању. У неким случајевима чињеница што је дело учињено у стању битно смањене урачунљивости узима се као основ за ублажавање казне иако је починилац сам себе употребом алкохола довео у стање услед кога му је „способност да схвати значај свога дела и да управља својим поступцима била смањена у битном степену, свестан свога дела и да је исто забрањено и хтео његово извршење, применом насиља, дрским и безобзирним понашањем угрозио спокојство, телесни интегритет и душевно стање чланова своје породице.“ Иако је конкретном случају дело квалификовано као кривично дело из члана 194 став 3. Кривичног законика за које је прописана казна затвора од 2 до 10 година, узимајући у обзир олакшавајуће околности, међу којима су стање битно смањене урачунљивости (у које је сам себе довео), затим „коректно понашање током вођења кривичног поступка, обзиром да ничим није допринео одуговлачењу истог“, „критички однос према извршеном кривичном делу“, „изражено кајање“, као и чињеницу „да би према мишљењу Центра за социјални рад повратак окривљеног у породицу могао да доведе до

⁴¹⁴ В. Правни скенер, Насиље у породици – казнена политика судова, <https://www.pravni-skener.org/vesti/nasilje-u-porodici-kaznena-politika-sudova/>, приступљено 5.1.2022.

позитивних промена код свих чланова породице“ суд изриче казну затвора у трајању од десет месеци. Случајеви ублажавања казни узимањем у обзир различитих олакшавајућих околности су чести, те се и чињеница „породичан човек“ или „отац двоје деце“ у пракси цене као олакшавајуће упркос насиљу оца према мајци коме су деца присуствовала. Сматрам да управо чињеница да починилац живи у домаћинству са децом (нарочито малолетном) треба да буде узета као отежавајућа услед секундарне виктимизације деце и опасности да и сама постану жртве, те трајних траума и могућности генерацијске трансмисије насиља о чему се, утисак је, мало води рачуна приликом изрицања санкција.

Највећу пажњу ипак изазива одустајање јавног тужиоца од гоњења када оштећени не жели да сведочи или се пак сведоци користе правом ослобађања од дужности сведочења гарантованим чланом 94 Кривичног законика⁴¹⁵ што је, по нашем мишљењу, апсолутни пропуст правног система Републике Србије и није у складу да мишљењима и препорукама међународних институција које дају приоритет безбедности жртве и узимају у обзир специфичне околности у којима се жртве налазе, те стања страха покушавајући на све начине да олакшају њихов положај у поступку, те се сматра неприхватљивим одустанак јавног тужиоца од гоњења у случајевима несведочења жртве будући да насиље у породици није приватна ствар већ понашање које је штетно по ширу заједницу. Порука коју ми као друштво шаљемо жртвама на овај начин је да су саме у својој борби против насилника. У борби коју ће тешко добити саме јер често након вишегодишње изложености насиљу оне нису психички ни економски способне да из точка моћи и контроле изађу саме. Можемо рећи да одустајањем тужилаштва од даљег гоњења окривљеног у наведеним ситуацијама проблем породичног насиља, супротно светским тенденцијама, остаје у домену приватне сфере, што сведочи о прећутно толерантном ставу друштва према насиљу које се одвија иза затворених врата породичних домова што дугорочно води до пораста насиља у друштву. Насиље у друштву и насиље у породици су директно пропорционални. У друштвима којима се насиље толерише неблаговременим или неадекватним деловањем, благом или неодговарајућом казненом политиком, одустајањем од гоњења, немогућношћу пружања делотворне заштите расте неповерење грађана у институције и смањује се број обраћања званичним органима што не значи да се размере проблема смањују већ да тамна бројка расте, о чему сведоче женске невладине организације. Тако имамо ситуације да се лица

⁴¹⁵ Законик о кривичном поступку, "Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС

која су већ осуђивана, корисници алкохола, која поседују оружја за лов, живе у заједничком домаћинству са малолетном децом након одустанка јавног тужиоца од гоњења враћају својим кућама. У извештајима женских организација моменат након пријаве насиља је управо тај када долази до ескалације насиља. Да ли смо их заштитили и обезбедили примену члана 18. Истанбулске конвенције који каже да државе треба да обезбеде да пружање услуга жртвама не зависи од спремности жртве да поднесе пријаву или сведочи против починиоца?

За једанаест и по година, од јануара 2010. године до јуна 2021. године, у Србији је 503 деце као последица породичног насиља остало без мајки, од чега приближно 200 деце није још навршило осамнаест година. Деца која присуствују насиљу нису препозната као жртве, иако одрастање у породици у којој отац злоставља мајку⁴¹⁶ у 30% случајева доводи до трансгенерацијског преноса насилних образаца. Деца усвајају насиље као модел решавања конфликта што се рефлектује на њихове будуће односе према партнерима, родитељима и деци. При чему трансгенерацијски пренос насилних образаца задржава родну димензију, те је већа вероватноћа да ће девојчице које сведоче насиљу према њиховим мајкама у будућности бити жртве насиља, а дечаци учиниоци насиља. Истраживање о распрострањености насиља према женама у Србији показало је да су испитиване жене жртве породичног насиља у својим примарним породицама виделе насиље оца према мајци (21,6% случајева) и као деца су доживеле насиље у породици (25,9%), а насиље је постојало и у примарним породицама њихових партнера (отац је био насилан према мајци у 28,8%, а они су били жртве у 28,45% случајева).⁴¹⁷ Изложеност насиљу у породици током раног детињства, такође, повећава вероватноћу насилног криминалног понашања у каснијем животу⁴¹⁸. Дакле, када правни систем омогућава јавном тужиоцу да одустане од гоњења када лице са којим окривљени живи у браку или ванбрачној заједници живота, сродник окривљеног по крви у правој линији, у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродник по тазбини до другог степена закључно, усвојеник и усвојитељ окривљеног, те малолетно лице користе право на ослобођење дужности сведочења, односно из страха одбију да сведоче или се благом казненом политиком предност даје интересима починиоца, а не безбедности жртве, занемарујући децу као директне и индиректне жртве друштво ствара нове генерације

⁴¹⁶ У највећем броју случајева жртве су жене, види извештаје Републичког завода за статистику, *op.cit.*

⁴¹⁷ В. Николић-Ристановић, В.(2002), *op.cit.*

⁴¹⁸ В. Стевковић, Љ. (2013), Када жртва постане насилник – насилна виктимизација у детињству, насилно криминално понашање у одраслом добу, ТЕМИДА, 16 (3-4), стр. 5-25.

насилних партнера и родитеља, те људи склоних криминалном понашању. Породично насиље представља комплексан проблем који захтева мултисекторски приступ и координирани рад различитих институција. Од увођења кривичног дела у наше законодавство порасла је свест о породичном насиљу као проблему који превазилази породичне оквире, али и број пријава истог. Треба, међутим, даље радити на развоју система подршке жртвама како би се оне оснажиле у одлуци да напусте насилника. Као битан, показао се фактор економске независности што је и један од механизма контроле жртва. Системски приступ захтевао би рад на економском оснаживању жена и подстицању њиховог образовања како би се боље позиционирале на тржишту рада и њиховог радног ангажмана и након заснивања породице што предпоставља већу заштиту радних права жена током трудноће и након порођаја, односно строго санкционисање дискриминације по основу мајчинства као и обезбеђивање довољног броја установа за чување деце и прилагођавање њиховог радног времена радном времену послодавца. Једнаке могућности за запошљавање жена и мушкараца на свим радним местима, као и једнаке зараде за рад исте врсте. Одбацивање патријархалног наслеђа по коме је жени место у кући, те је она та која обавља кућне послове и брине о деци и старима, док мушкарац зарађује и „прехрањује“ породицу, односно суптилних механизма остваривања моћи и контроле од стране мушкараца на макро и микро нивоу кроз векове. Дакле, један општи амбијент у друштву у коме се поштују основна људска права, одсуство дискриминације по свим основама и нулта толеранција према насиљу ствара климу за ефикасну борбу на сузбијању породичног насиља, али и очувању здраве породице као предуслова здравог појединца који једино може довести до просперитета заједнице чији је саставни део.

Мишљења сам, да би неки од поступак о насиљу у породици када би епилог добили пред Европским судом за људска права имали другачији исход. Сматрам да, у појединим случајевима, нарочито одустанка јавног тужиоца од гоњења и ослобађања починиоца услед недостатка доказа, а да при томе нису саслушани припадници полиције и представници центра за социјални рад, Суд не би нашао да је држава у пружању заштите испунила стандард дужне пријежности, нарочито ако би се узели у обзир извештаји организација које се баве заштитом људских права (а што, видели смо у примеру Турске, такође Европски суд има у виду приликом доношења одлука). Осим тога, придавање значаја одустанка оштећеног у смислу судбине самог поступка стварају се додатни притисци на жртву, којих би била лишена да јавна тужилаштва гоњења настављају по службеној дужности.

5.6. Колико кошта насиље над женама

Осамдесетих година XX века проблем насиља у породици добија један нов, моћан угао посматрања – економски. Поред физичког и душевног бола које насиље изазива и изгубљене добити, почела су се вршити истраживања колико почињено насиље кошта државе.

Прва студија процене трошкова насиља према женама у Србији спроведена је у оквиру пројекта Аутономног женског центра „За смањење сиромаштва: цивилно друштво и одговорна Влада“ и покрива само трошкове које сноси држава преко својих буџетских корисника, који поступају у складу са својим надлежностима у борби против насиља у породици. Анализа је показала да су минимални буџетски трошкови насиља према женама, који укључују трошкове запослених у полицији, правосудном систему, систему социјалне и здравствене заштите у 2009. години, износили између 204,8 и 535,9 милиона динара, односно 2,2 – 5,7 милиона еура, рачунато према просечном средњем курсу динара према еуру у 2009. години. Највеће учешће у трошковима имали су центри за социјални рад, следи полиција, судство, тужилаштво и трошкови здравства.⁴¹⁹ Како ауторке истичу (Кузманов, Лидија, Младеновић Биљана) наведени трошкови представљају само врх леденог брега и не укључује трошкове Министарства рада и социјалне политике за припрему, спровођење и надгледање политика за борбу против насиља према женама, трошкове које није било могуће измерити или није било расположивих података за њихово процењивање, трошкове сигурних кућа, трошкова које сноси сама жртва, невладине организације које се баве пружањем помоћи жртвама, послодавац, као и породица жртве. Према налазу британске студије директан трошак реаговања система државе је тек нешто више од једне десетине укупних трошкова

⁴¹⁹ В. Кузманов, Л., Младеновић, Б. (2011), Колико нас кошта насиље према женама у породици? : економски аспекти насиља према женама у породици у Србији, Аутономни женски центар, Београд, стр. 7-8

повезаних са постојањем насиља према женама, те би укупни трошкови српског друштва за породично насиље, заједно са немерљивим и скривеним трошковима, у 2009. години износили између 1,6 и 4,1 милијарди динара, односно 16,8 - 43,9 милиона еура.⁴²⁰

Табела 33. Трошкови државни институција у 2009. години везаних за насиље над женама⁴²¹

	Iznos u din.	Iznos u EUR
Troškovi policije	71.458.834 – 265.236.353	760.605 – 2.823.165
Troškovi tužilaštva	5.519.304 – 17.385.257	58.747 – 185.048
Troškovi sudstva	24.833.900 – 76.802.899	264.331 – 817.487
Troškovi centara za socijalni rad	94.862.046 – 168.375.570	1.009.708 – 1.792.183
Troškovi zdravstvene zaštite	8.112.914	86.354
Ukupni troškovi	204.786.997 – 535.912.994	2.179.745 – 5.704.236

⁴²⁰ *Ibid.*, стр. 8.

⁴²¹ Преузето од Кузманов, Л., Младеновић, Б. (2011), *op.cit.*, стр. 61.

Табела 34. Трошкови породичног насиља по земљама⁴²²

Земље	Годишњи трошкови пород. насиља	Категорије трошкова
Холандија	€151 милион €9.2 per capita	- социјално осигурање: 62 милиона евра, - трошкови психосоцијалне неге: 35,6 милиона евра, - трошкови за сектор кривичног правосуђа процењени су на 31 милион евра; 13 милиона евра због боловања по основу плаћеног и неплаћеног рада, 7 милиона евра сектору медицинске неге, 2 милиона евра за полицијске активности
Швајцарска	€260 милиона €35 per capita	- Највећи трошкови: сектор кривичног правосуђа (укључујући полицију, затворе и судове) са скоро 122 милиона евра и здравствени сектор (укључујући болничку негу, лекарску негу и лекове) са 52 милиона евра. - Социјални сектор који обухвата телефонске линије за помоћ, саветовалишта и прихватилишта и кошта 5,8 милиона евра. - Најнижи трошкови били су помоћ жртвама, склоништа, кризна подршка и истраживања. Дакле, директна подршка жртвама је најекономичнија врста интервенције, и ако је ефикасна, носи велики потенцијал за смањење социјалних трошкова.
Финска	€101 милион €19.3 per capita	- Директни трошкови: 50 милиона евра: Здравствени сектор: 7 милиона евра. Социјални сектор: 15 милиона евра. Сектор правде: 27 милиона евра. Индијектни трошкови: 56 милиона евра.
Шведска	€256.402-313.962 €0.028 per capita	Подаци се односе на социо-економске трошкове.
ЕУ25	€16 милијарди €33 per capita	Насиље у породици кошта у ЕУ25 – укупно 16 милијарди евра или 33 еура по глави становника и 1 милион евра на сваких 1/2 сата. - Студија показује да повећањем буџета политике превенције интимног партнерског насиља за милион еура може да се уштедети 87 милиона еура на укупним трошковима, од

⁴²² Табела израђена према подацима из Overview of studies on the costs of violence against women and domestic violence, Council of Europe, 2014, <https://rm.coe.int/168059aa22>, приступљено 15.12.2021.

		чега 30 милиона еура на директним трошковима.
Македонија	€ 425.183 - 553.711 €0.23 per capita	НВО сектор: €179.158 Друштвени систем: €132.176- 190.487 Полиција:€79.127 – 125.552 Судови:€35.585– 58.309 Тужилаштво: €4.137- 7.866
Велика Британија	€19 милиона €0.28 per capita	Услуге, економски резултати, људски и емоционални трошкови.
Шпанија (Андалузија)	€2.356,8 милиона €0.28 per capita	Годишњи трошкови тржишта рада: 30% укупних трошкова (707 милиона евра). Трошкови повезани са физичким и менталним здрављем жена: 371 милион евра годишње (16% од укупног износа). Судски трошкови: 60,7 милиона евра (3% од укупних трошкова). Дистрибуција трошкова по врстама актера показује да жртве сnose највећи део трошкова (1.000 милиона евра, 43% трошкова). Породица и пријатељи сnose процењене трошкове од 18,4 милиона евра (1% укупних трошкова). Трошкови које сnose фирме и послодавци се процењују на 385,3 евра годишње (16% укупних трошкова). Процењени трошкови за јавни сектор су око 947 милиона евра годишње (40% укупних трошкова). Трошкови које сноси трећи сектор (НВО) процењују се на 0,6 милиона евра (0,02% укупних трошкова). Директни годишњи трошкови по жртви (жене и њихова деца) процењени су на 835 евра. Директни трошак по домаћинству је 2.764 евра годишње.
Данска	€70 милиона €12 per capita	Ово одговара годишњем трошку друштва од приближно €8.732 по жени погођеној насиљем, која је или пријавила насиље полицији или је контактирала хитну помоћ због насиља. Годишњи трошкови су скоро 40 евра по жени у старосној групи 16-64 године у данској популацији. Национални издаци од приближно €2.821.361 годишње који покривају јавну компензацију жртвама насиља нису укључени. Овај трошак је трансфер новца жртвама насиља који нема никакве трошкове за друштво.

Француска	€2.5 милијарди €37.09 per capita	Трошкови здравствене заштите: 483 милиона евра, социјалне и правосудне услуге: 355 милиона евра, губитке у производњи као резултат смрти, издржавања казне и одсуства: милијарду евра и трошкови претрпљеног бола: 535 милиона евра.
Норвешка	€237-284 милиона €42 per capita	Највећи износ чине трошкови Службе за заштиту деце 107 милиона евра годишње. Услуге подршке жртвама и породицама процењене су на 53 милиона евра. Полиција и правосуђе: 36 милиона евра. Социоекономски трошкови друштва процењују се на 534 – 712 милиона евра. Највећи део трошкова носе жртве у виду губитка радне способности. Губитак радне способности жена процењује се на 130 – 166 милиона евра. Изгубљена радна способност због насиља над децом процењује се на 83 – 225 милиона евра. Трошкови изгубљених живота процењују се на 59 милиона евра.
САД	€5.2 милијарди €16 per capita	-Трошкови силовања интимног партнера, физичког напада и ухођења, премашују €5.2 милијарди сваке године, од чега је скоро €3.7 милијарди за директне здравствене услуге и услуге менталног здравља.
Аустралија	€8.5 милијарди €330 per capita	Без одговарајуће акције за решавање насиља над женама и њиховом децом, процењује се да ће три четвртине милиона аустралијских жена доживети и пријавити насиље, што ће аустралску економију коштати процењених 9.8 милијарди еура.
Канада	€4.8 милијарди €126 per capita	Укупни годишњи процењени трошкови одабраних расхода јавног и приватног сектора који се могу приписати насиљу износе 9.252 еура по жени. 2.2 милијарде еура за жене које су доживеле насиље у последње три године. Резултати показују да се трошкови настављају дуго након напуштања насилника и позивају на препознавање у политикама да се одлазак не поклапа са окончањем насиља. „Одлазак“ може смањити, али не и окончати трошкове насиља за систем. Резултати показују да се трошкови настављају дуго након одласка.

Резултати су тешко упоредиви због различитих методолошких приступа, а пре свега различитог одређивања категорија трошкова⁴²³. У сваком случају, за последице родно заснованог насиља издваја се 1-2% годишњег друштвеног производа. На основу расположивих података, у Србији се издваја 0.31 до 0.83 еура по глави становника за трошкове рада полиције, тужилаштва, судова, центара за социјални рад и здравствену заштиту услед породичног насиља, док су реални трошкови знатно већи.

Процене укупних трошкова родно заснованог насиља у државама Европске Уније пројектоване према британском моделу приказане су у Прилогу 6⁴²⁴. Пројекција је да родно засновано насиље у земљама Европске Уније проузрокује трошкове од 366 милијарди еура, од чега се 56% односи на физички и емоционални утицај, 21% на кривично правосуђе, 14% на изгубљену економску добит и 9% на здравствене услуге, социјално старање, личне трошкове, грађанскоправну заштиту и сервисе за подршку жртвама.⁴²⁵

Намера економских анализа је да покажу да би повећање средстава за превенцију насиља резултирало смањењем броја случајева насиља у породици према женама и смањило трошкове институција система насталих као последица насиља. Породично насиље, као патолошку друштвену појаву, као и сваку болест боље је спречити него лечити њене последице. Нарочито имајући у виду трансгенерацијски пренос насилних модела понашања и већу каснију склоност криминалном понашању деце која су изложена или одрастају у амбијенту породичног насиља, а што није обухваћено наведеним анализама. Као што смо раније закључили у друштвима која толеришу насиље, оно се мултипликује, а дугорочно посматрано умножавају се и трошкови „лечења“ друштвених аномалија.

⁴²³ Види детаљније Overview of studies on the costs of violence against women and domestic violence, *op.cit.*

⁴²⁴ European Institute for Gender Equality, Costs of gender-based violence in the European Union, <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/costs-of-gender-based-violence-in-eu>, приступљено 30.1.2022.

⁴²⁵ B. European Institute for Gender Equality, Estimating the costs of gender-based violence in the European Union, Luxembourg, 2014

VI. ЗАКЉУЧАК

„Знамо која су решења, потребна нам је политичка воља.“⁴²⁶

У Старом веку није постојала могућност квалитетног институционалног образовања жена и упркос томе што је културни центар античког света добио име по Атени, женској богињи мудрости и уметности, заштитници права и праведности, мноштву споменика Амазонки, те да је правда и праведности персонификована кроз женско божанство – Јустицију, у свакодневном животу женама су чињене многе неправде.

Средњи век, по многим мрачни период раздобља људског друштва, обележио је снажан утицај цркве. Како образовање није било доступно најширим слојевима, неуко становништво је са лакоћом прихватало догме свештенства, које не само да је представљало готово једине учитеље тога доба већ је заузимало и највише положаје у друштву. Тако уз црквени и папински благослов током XIV и XV века почиње прогон вештица широм Европе који досеже врхунац у XVI и XVII веку, по многим, највећег злочина против жена.

Деценијама траје борба жена за стицање права на образовање и бољег положаја у друштву. У неким деловима света пером се иде и против оружја. Хиљаде година мушке доминације није лако променити. Светска банка процењује да насиље изазива много више болести код жена него маларија и саобраћајне несреће заједно и да је попут канцера подједнако озбиљно као узрочник смрти и неспособности жена у репродуктивном периоду. И данас, у XXI веку вероватноћа да девојчице у Јужном Судану умру на

---

⁴²⁶ Joint Statement by Thoraya Ahmed Obaid and Louis Michel on World Population Day 2005, *op.cit.*

порођају је три пута већа у односу на вероватноћу да заврше школу. Превремена смрт жена и девојчица због родне дискриминације, неједнаког приступа ресурсима, насиља и занемаривања позната је као „missing women phenomenon”. Индијски добитник Нобелове награде, економиста Amartya Sen први је уочио наведени феномен и проценио да је више од сто милиона жена „нестало“. Родна селекција и фаворизовање дечака у будућности ће довести до озбиљних друштвених и економских последица. Растући број недостајућих жена указује на културе у којима је неједнакост жена дубоко укоревана. Патријархалне средине фаворизовањем мушке деце доприносе дискриминацији жена и девојчица у друштву стварајући климу која погодује насиљу.

Број жена се због родне дискриминације смањује у Азији (највише Индији и Кини), Средњем Истоку и северној Африци, али се сусреће и у имигранским заједницама у САД и бившим земљама СССР-а, нарочито у региону Кавказа.

Дисбаланс полова изазван селективном пренаталном селекцијом утицаће на пораст броја киднапованих жена, присилних бракова, трговине женама, сексуалне експлоатације и злостављаних жена с једне стране, док ће са друге стране расти притисак на жене да ступе у брак и испуне традиционалну репродуктивну дужност. Дакле, једну трећину жена света услед пренаталне селекције полова која се данас одвија у појединим земљама у наредним декадама очекује родна дискриминација, која ће у крајњем довести до пораста насиља над женама услед одузимања њиховог најачег оружја у борби проти мушкараца – образовања.

Посматрано на светском историјском платну жене су хиљадама година у подређеном положају у односу на мушкарце. Иако последњих деценија траје активна борба за бољи положај и једнакост жена и даље у већини земаља света положај жене је дискриминишући. Тамо где није, једнакост је привидна, жене неједнако зарађују, немају једнак политички утицај и даље обављају већину кућних полова. У земљама где је једнакост постигнута и на том нивоу хиљаду година мушке доминације води ка „нордијском парадоксу“.

Према подацима *World Economic Forum's 2015 Gender Gap Index* Исланд, Норвешка, Финска и Шведска су земље са најмањим разликама међу половима у погледу образовања, бриге о здрављу, економским могућностима и политичке заступљености. Истраживања су, ипак показала, да упркос највећег степена родне равноправности

остварене у нордијским земљама жене трпе партнерско насиље, чак и у већој мери него што је европски просек.

Заједница живота мушкарца и жене опстаје хиљадама година упркос бројним променама које се дешавају у друштву и науци. Исто толико траје насиље које се дешава иза затворених врата. Временски и просторно мало је жена које су привилеговане живљењем у државама једнаких могућности. Дискриминација која се дешава у садашњости кроз пренаталну селекцију полова и парадокса попут оног у Нордијским земљама наговештавају да нисмо близу решења и да ће „бити борба непрестана“. Велика путовања почињу малим корацима, а доласком у жижу јавности, доношењем првих међународних докумената и рушењем зидова ћутања породичног дома коцка је бачена.

Ипак, и даље не царује ум него снага. Око 30% жена широм света искусило је физичко и/или сексуално насиље од стране интимног партнера у неком моменту живота. Највећи проценат жртава је у региону Африке, Источног Медитерана и југо-источне Азије око 37% жена, затим следи регион Америке са око 30% жена изложених насиљу. Старосна категорија са највећим процентом изложености партнерском насиљу је од 35-44. године, животном добу када су жене најчешће остварене у улози мајке и супруге те се насиље најчешће дешава под кровом породичног дома од стране сталног партнера.

Свака друга жена доживљава неки облик психичког насиља у породици, свака трећа је доживела физички напад од неког члана породице, свака четврта жена је изложена претњама насиљем. У преко 92% случајева извршиоци кривичног дела насиља у породици су мушкарци. Најраспрострањенији облик насиља је брачно насиље. Најчешће жртве су супруге или бивше супруге насилника.

Свака три минута једна жена је физички злостављана. Сваких пет минута једна жена је силована. Сваких десет минута једна девојчица је злостављана. Једна од две жене претрпела је бар један инцидент насиља до своје 16. године. Преко 80% насиља над женама врше њихови партнери (супруг, ванбрачни партнер, ранији брачни или ванбрачни партнер). 75% жена је насиљу изложено дуго година, а 52% жена насиље трпи свакодневно.

Насиље које жене трпе од стране партнера најинтензивније опстаје у поређењу са другим видовима насиља на чијем сузбијању се ради и тесно је повезано са сексуалним насиљем. Појављује се, као што смо видели, како у земљама са развијеним економијама (58%), земљама са оствареним средњим националним приходима (62%) и сиромашним

земљама (38%). Дакле, ресурси које ћемо усмерити у решавање појаве карактеристичне за сва друштва и свим временима - насиља над женама нису одлучујући, проблем је много комплекснији. Стога закључујемо да фокус треба да буде на факторима који оснажују жену и отварају јој врата ка излазу из зачараног круга насиља – образовању и економској моћи стеченој радом.

Имајући у виду распрострањеност и последице проблема насиља у породици, међународноправна заједница је увидела неопходност рада на решавању или макар ублажавању проблема и променила става о неуплитању међународног, јавног права у породичне односе. Поједине међународне организације почињу посредно да се баве питањем насиља над женама кроз инструменте заштите људских права, али први правно обавезујући документ који се бави превенцијом и заштитом жена од насиља у породици у Европи донет је 2011. године (ткз. Истанбулска конвенција). У документима Савета Европе, Уједињених нација и Европске уније прихваћени су принципи који стварају амбијент третирања насиља над женама као кршења основних људских права

Општи закључак је да је бити жена у свету којим владају мушка правила опасно по живот. Жене не желе да буду видљиве само као жртве, већ и као фактори доношења одлука и креирања политика у областима људских права, али и развоја, демократије, расизма и ксенофобије. Међународна заједница је прихватила став „да насиље према женама представља манифестацију историјски неједнаких односа моћи између мушкараца и жена, што је водило у доминацију и дискриминацију према женама од стране мушкараца и спречавању њиховог пуног развитака, и да је насиље према женама један од суштинских друштвених механизма које жене принудно ставља у подређен положај у поређењу са мушкарцима“ (Преамбула Декларације о елиминацији насиља над женама), као и да се кршење женски права и занемаривање принципа родне равноправности и искључивање жена из политичког и јавног живота не може правдати недостатком средстава и економском неразвијеношћу.

Родна равноправност дефинисана је као услов за остваривање социјалне правде и постизање развоја и мира у свету. Пекиншка декларација дефинише дванаест критичних области у којима се предлажу стратешки циљеви. Међу областима које изазивају забринутост на првом месту су стални и све већи терет сиромаштва на женама и неједнакост у економским структурама и политикама. На глобалном новоу незапосленост жена је већа, жене чине већину сиромашних радника, стопа неписмености и прекида школовања још увек је виша код жена и девојчица, родни стереотипи су и

даље присутни у уџбеницима и наставним програмима, право на земљу и наслеђивање земље још увек нису гарантована у свим земљама света, квалитетне здравствене услуге још увек су многим женама недоступне, неплаћени рад у кући, домаћинству и породици обављају углавном жене, принцип једнаке плате за жене и мушкарце још увек није остварен, неједнак приступ кредитима и услугама, репродуктивна улога жена, усклађивање професионалних и породичних обавеза, несразмерни терет и подела задатака у кући, неповољнији положај на тржишту рада и теже напредовања на послу и даље су присутни. Глобални Извештај о родном јазу показао је да је родна неравноправност присутна у свим земљама света, а да разлика постоји само у дубини јаза.

С друге стране, ни економски и друштвени развој не поклапа се нужно са родном равноправношћу и социјалном и родном правдом. Тако и у економијама са наглим растом, попут Кине и Кореје са порастом женске запослености није дошло до смањивања родне неједнакости. Жене су недовољно заступљене на позицијама одлучивања, политичком вођству и националним парламентима.

Парадоксално глобализација, повезивање тржишта и растуће богатство истовремено доводи до раста неједнакости и сиромаштва. Трошкови неједнакости су високи, јер традиционалне праксе угрожавају животе жена и девојака и укључују изгубљену продуктивност, високе трошкове здравствене заштите и генерације предодређене за бескрајни циклус сиромаштва и оскудице. Ефикасна решења су позната - укључују универзално образовање за све девојчице и дечаке, загарантован приступ услугама репродуктивног здравља, равноправно учешће жена у радној снази, економском и политичком животу и антидискриминаторне законе и политике који промовишу и штите међународно договорена људска права. Једнакост је циљ и камен темељац развоја, штеди новац и побољшава и спасава животе.

Жене су често жртве традиционалних или обичајних навика. Насиље у породици је раширено у свим нивоима друштва, без обзира на форму породице и представља огромну препреку грађанској сигурности и демократији, једнакости и миру.

Истанбулском конвенцијом се чини искорак (имајући у виду да су државе давале резерве на поједине чланове Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена позивајући се на чињеницу да национални закони, традиција или култура нису у духу Конвенције) и изричито предвиђа као неприхватљива оправдања за кривична дела,

укључујући дела почињена у име такозване „части“ културу, обичаје, религију, традицију или такозвану „част“, а нарочито тврдње да је жртва прекршила културне, верске, друштвене или традиционалне норме или обичаје прикладног понашања (члан 42. Истанбулске конвенције).

Стране потписнице Истанбулске конвенције дужне су да обезбеде да истраге, односно судски поступци за кривична дела физичког насиља, сексуалног насиља, укључујући силовање, принудни брак, генитално сакаћење жена, принудни абортус и стерилизацију не зависе у потпуности од пријаве или жалбе, коју подноси жртва за кривично дело и да се поступак може наставити и ако жртва повуче своју изјаву, односно пријаву.

Правни систем који жртвама насиља не обезбеђује адекватну заштиту и негује амбијент у коме се насиље толерише доводи до ћутања о истом.

Доношење прописа у одређеној области само по себи не ослобађа државу одговорности уколико постоји општи образац немара и изостанак ефикасне акције државе у процесуирању и осуђивању насилника и толеранције од стране државних органа који погодују настављању психолошких, социјалних и историјских фактора који подстичу и охрабрују насиље над женама. „Након што добију информације о ситуацији, државне власти се не могу ослањати на став жртве и њиме правдати властито непредузимање одговарајућих мера које су вероватно могле спречити нападача да оствари своје претње по физички интегритет жртве.“⁴²⁷

Европски суд за људска права заузео је став да тиме што не пружа заштиту женама од породичног насиља, држава крши њихово право на једнакост пред законом. Када установи да општа и дискриминаторна правосудна пасивност стварају амбијент који делује подстицајно за насиље у породици, Суд своје закључке заснива на извештајима организације *Amnesty International* као и локалних невладиних организација, односно користи статистичке податке како би установио да ли постоји разлика у поступању.

Ефикасно сузбијање појаве насиља у породици захтева дијапазон мера које стоје на располагању државним органима и постојање централних евиденција о случајевима породичног насиља. С друге стране, саме мере нису довољне ако службеници нису

⁴²⁷ CASE OF OPUZ v. TURKEY (Application no. 33401/02), *op.cit.*, параграф 153

обучени за њихову адекватну примену. Стога је непрестана едукација служби задужених за спровођење превентивних мера па до субјеката задужених за споровђење санкција, неизоставни део борбе против насиља у породици. Пракса показује да охрабривање жена да пријаве насиље, без примене ефикасних мера доводи до даље ескалације насиља, чак и са смртним исходом. Неповољан развој догађаја даље доводи до одвраћања жена које трпе насиље да пријаве исто, односно неадекватна реакција државе на пријављене случајеве насиља доводи до порста тамне бројке овог феномена, упркос свим апелима да се жртве охрабре и обрате надлежним институцијама. Дакле, почетна хитна и делотворна реакција органа којима се жртва обраћа за помоћ су камен који покреће повољан или неповољан талас догађаја који ће уследити. Давање ветра у леђа жртвама да изађу из оквира тамних бројки и постану видљиве, без даље системске подршке за њих значи остављање самих и незаштићених на бури беса насилника.

Како точак насиља пружа минималне могућности жртви да га напусти пре него је самеле или лупи о хрид, Европски суд за људска права заузео је став да државе имају обавезу активног деловања у обезбеђивању права гарантованих Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода.

Европски суд за људска права је заузео став да што су тежа дела или што је већи ризик од понављања насиља потребније је наставити кривично гоњење у име јавног интереса, чак и када жртве повуку пријаву. Државни органи гоњења, дакле, не треба да се ослањају на став жртве ако процене да би непредузимањем адекватних мера могло довести до остваривања претњи по физички интегритет жртве, нарочито имајући у виду да жртве у највећем броју случајева насиља у породици остају у контакту са нападачима након што поднесу пријаву што је праћено притисцима да се иста повуче.

Комитет CEDAW (*The Committee on the Elimination of Discrimination against Women*) у образложењу одлуке у случају А.Т. против Мађарске заузео је став да „женско људско право на живот и физички и ментални интегритет не може да буде потиснуто другим правима, укључујући и право на имовину и право на приватност.“⁴²⁸ Одлуке Комитета CEDAW представљају тумачење обавеза државе које произилазе из међународних докумената у погледу третирања проблема насиља у породици и чине смернице за поступање држава, нарочито ако имамо у виду да се и Европски суд за

⁴²⁸ А.Т. v Hungary (Communication No. 2/2003), *op.cit.*, параграф 9.3

људска права у својим одлукама позивао и на правно необавезујуће акте из области насиља над женама.

Примери добрих пракса показују да поред повезивања правосудног система, полиције, склоништа за жртве насиља, служби социјалне заштите и здравствених установа, систематски приступ решавању проблема породичног насиља захтева интеграцију служби које надгледају условно ослобођење и сервиса за пружање психосоцијалних програма за починиоце, који се развијају више од тридесет година широм света. Успех је показало и успостављање специјализованих судова за насиље у породици. Уместо да се жртве обраћају различитим службеницима и судовима, тенденција је на концентрацији надлежности у једном суду чиме би се, поред олакшавања положаја жртве, избегле и ситуације налога издатих у грађанским поступцима који би били у супротности са налозима добијеним у кривичном поступку.

Фундаменталне разлике између починилаца насиља у породици и починилаца других кривичних дела (коришћење механизма моћи и контроле, манипулисање жртвама и главним сведоцима, минимизирање одговорности итд.), као и разлике између жртава насиља у породици и жртава злочина уопште (неретко осећај одговорности, ниско самопоштовање, депресија, недостатак мреже подршке, честа одустајања од поступака и сл.) утицале су, поред формирања специјализованих судова, и на развој терапијске јуриспруденције, односно укључивање стручњака за ментално здравље у судске поступке будући да се код једног дела судија и стручне јавности почело развијати мишљење да је за ефикасније резултате потребно дубље залажење у проблематику.

Изостанак образовног аспекта приступа проблему - не само у виду континуираних едукација субјеката који делују на превенцији или у ситуацијама када се насиље десило, већ и промена родних матрица којима се уче деца од најранијих узраста почев од предшколских установа па даље кроз школски систем – неће дати очекиване резултате на дуге стазе. Промена свести о породичном насиљу као неприхватљивом понашању не усваја се кроз једну генерацију. Модели понашања који деца усвајају директно или индиректно кроз дела родитеља, васпитача, учитеља, наставника, професора, околине и медија такође представља фактор мултипликовања породичног насиља у друштвима у којима се оно прећутно толерише.

Истраживања спроведена у Србији показала су да је висока стопа жена које одбијају да причају о породичном насиљу, те да осећају срамоту и стид због насиља које

им се дешава, као и страх од насилника. У патријархалном друштву, као што је наше породичне обавезе претежно падају на терет жене, и жена су те које, у односу на занемарљив број мушкараца, не покушава да се радно ангажује због бриге о деци или о одраслим неспособним лицима. Женама је потребно да уложи много више напора да би остале конкурентне на тржишту рада и при том мање плаћене од мушкараца. Разлика у висини примања ткз. родни јаз у платама показује тенденцију раста нарочито међу високообразованим запосленим. Жене су, такође, изложене већем ризику од сиромаштва. Иако број жена у народном представништву показује раст, чини се да су за сада само квота без стварног утицаја. Како је проблем насиља у породици у крајњој линији резултат субординираног положаја жене у једном друштву значајне помаке могуће је учинити тек уколико се обезбеди суштинско учествовање жена у формулисању важних политичких одлука.

Имајући у виду број жена у укупној популацији становништва, њихова заступљеност у парламенту и другим органима власти је несразмерна што нам указује где је епицентар моћи – на мушкарцима. Борба за веће учешће жена у центрима одлучивања води нас креирању родно сензитивних политика и аката за њихово спровођење, у којима ће женски интереси бити више заступљени и сагледани и са других аспеката, а не само кроз питање беле куге и повећања наталитета. Односно елиминисања родне неједнакости на свим нивоима што води оснаживању положаја жене у друштву, а тиме и породици. Економски, политички и друштвено јака жена, која има подршку институција не трпи насиље.

Едукација жена, посебно из руралних средина предствала важан вид превенције насиља. Комплексна појава као што је насиље у породици захтева системско деловање на више поља у сузбијању, али за дугорочне резултате много је важније деловање на превенцији и разумевању проблема који превазилази оквире породице и указује на шире проблеме друштва који имају своју рефлексију у породичним односима.

Интересантно је да су два најважнија разлога за сукобљавање унутар породице заправо исти и код жена изложених насиљу и оних које то нису што води закључку да начин решавања конфликта унутар домаћинства ствара значајне предиспозиције за развој насиља. Овде се потврђује наша хипотеза да пораст и толеранција насиља у друштву води порасту насиља унутар породице и обрнуто. Уопште ради се о неговању културе мирног решавања конфликта кроз дијалог и ширем деловању кроз спровођење оштре политике према насилницима, борбе против илегалног тржишта оружјем,

пооштравања услова за добијање дозвола за ношење оружја и сл. Постоји висок степен корелације између претњи физичким насиљем и самог физичког насиља, што значи да се ове претње у већини случајева и остварују.

У Србији 90% жена покушава самостално да реши проблем породичног насиља без подршке институција, те број пријављених случајева представља само врх леденог брега. Ниско поверење у државне институције одраз је како досадашњег поступања у процесуирању случајева породичног насиља, тако и општег стања у друштву у погледу остваривања принципа једнакости грађана пред законом, владавине права и независног поступања државних органа.

У грађанскоправним и кривичноправним поступцима деца су препозната као жртве у само 5% случајева, док су подаци центара за социјални рад да 80% жртава породичног насиља има децу, а скоро половина њих има двоје и више деце из чега закључујемо да поменуте институције не евидентирају децу као секундарне жртве насиља и указује да је стваран број деце жртава насиља којима није пружена адекватна заштита далеко већи што ће у будућности деловањем психолошких механизма трангенерацијског трансвера насилних образаца понашања, уз садејство осталих фактора, довести до пораста породичног насиља. Неблаговременим превентивним деловањем проблем се продубљује.

У Србији 52% жена изложено је насиљу у оквиру породичног дома, где би требало да се осећа најбезбедније: свака 3 минута једна жена је физички злостављана, сваких 5 минута једна жена је силована, а сваких 10 минута једна девојчица је злостављана. 60% жртава су незапослене, док је 70% без школе, са основним или средњим образовањем.

Правни систем Републике Србије насиље у породици први пут препознаје као кривично дело 2002. године у члану 118а. Кривичног закона. Како је право динамична категорија која прати развој једног друштва и представља својеврсно огледало друштвених дешавања, чињеница да је у релативно кратком временском распону мењана висина казни за кривично дело насиља у породици указује да је његово регулисање изазвало реакције јавности. Под утицајем, пре свега невладиних организација, изменама Кривичног законика 2009. године долази до пооштравања казнене политике. Занимљиво је, међутим, да и даље у 2009. години распон казне затвора за кривично дело убиства иде од 5 до 15 година, док ако услед породичног насиља наступи смрт члана породице

починилац се може казнити казном затвора од 3 до 15 година. Такође, у оквиру кривичног дела насиља у породици није направљена никаква дистинкција у погледу жртве, да ли је у питању дете као што је учињено код кривичног дела убиства где се предвиђа да се лишење живота детета кажњава са најмање десет година затвора. Које су то околности које је законодавац имао у виду да чине лишавање живота у оквиру породичног дома лакшим злочином? Или смо ипак друштво које прећутно толерише насиље у породици као „приватну ствар“? Видели смо да међународне институције препознају fine механизме ћутања као неприхватљиву толеранцију породичног насиља. Законодавац је након десет година препознао недоследност, али кроз анализу праксе судови уочљиво је задржавање правца благе казнене политике према починиоцима кривичног дела насиља у породици.

Случајеви ублажавања казни узимањем у обзир различитих олакшавајућих околности су чести, те се и чињеница „породичан човек“ или „отац двоје деце“ у пракси цене као олакшавајуће упркос насиљу оца према мајци коме су деца присуствовала. Сматрам да управо чињеница да починилац живи у домаћинству са децом (нарочито малолетном) треба да буде узета као отежавајућа услед секундарне виктимизације деце и опасности да и сама постану жртве, те трајних траума и могућности генерацијске трансмисије насиља о чему се, утисак је, мало води рачуна приликом изрицања санкција.

Недоследност постоји и ако упоредимо кривично дело регулисано чланом 180. Кривичног законика – обљуба са дететом и кривичног дела родоскврнуће из члана 197. Кривичног законика. Примећујемо да за исту радњу извршења следи драстично различита санкција уколико је жртва са сродником по крви у правој линији или брат, односно сестра. Да ли је обљуба малолетног сродника по крви у правој линији мање друштвено неприхватљиво понашање? Да ли је законско решење исправно, нарочито ако имамо у виду да је однос поверења злоупотребљен и да је жртва одрасла са починиоцем који је обликовао њену свест, те не можемо говорити о њеном слободном и правилном расуђивању. Да ли је бити нечије дете олакшавајућа околност или закон једнако штити сву децу? Непрописивање тежих казни за дела из члана 197. почињена са дететом, која су за резултат имала трудноћу или смртни исход, такође, сматрамо недостатком.

Можемо уочити да законодавац тремо реагује на дешавања у друштву. Након једанаест година економско насиље налази место у нормативном систему Републике Србије (доношењем Закона о спречавању насиља у породици 2016. године), иако је

препознато у прихваћеним међународним документима. Како представља механизам контроле жртве од стране насилника, а нарочито имајући у виду патријархални контекст друштва у коме је мушка улога „доношења новца у кућу“, а да су жене превасходно те које обављају кућне послове, те чувају децу и старије особе у домаћинству (неплаћени рад) сматрамо да би корисним инкриминисање овог вида насиља, пре свега ради скретања пажње јавности будући да се економско насиље неретко не препознаје као породично насиље.

Законодавац је препознао важност хитног деловања, те Законом о спречавању насиља у породици предвиђа кратке рокове у циљу обезбеђивања ефикасне заштите жртвама. Из расположивих података, пак уочавамо неуједначено поступање надлежних полицијских службеника за насиље у породици у различитим Полицијским управама будући да број изречених хитних мера није директно пропорционалан броју становника, односно да је на подручјима појединих полицијских управа знатно већи проценат изречених хитних мера.

„Једна од највећих грешака које се чине у интервенцијама у области насиља над женама је потцењивање опасности. У Европи и широм света, још увек се дешава да жене повређују или убијају њихови (бивши) мужеви и партнери. У многим случајевима ти злочини нису почињени “изненада” већ су последица дуготрајне историје насиља. Жене које су у процесу одвајања од насилног партнера су у нарочитој опасности, пошто се већина убистава и покушаја убиства почини баш у тој фази. Стога, важан показатељ добре праксе је приоритет који институције постављају као безбедност жртве и планирање те безбедности.“⁴²⁹

Како Едвард Гондолф истиче најважнији инструмент у процени опасности је пажљиво слушање и веровање жртви.⁴³⁰ У том контексту, сматрамо неприхватљиво малим проценат учествовања жртви у изради индивидуалних планова заштите и подршке.

Уколико сте жена најмања је вероватноћа да ћете бити убијени од стране интимног партнера у Европи, док су у најнеповољнијем положају жене у Африци. У Србији у просеку 30 жена годишње је убијено од стране супруга/бившег супруга или партнера/бившег партнера. У 55% случајева убисто се дешава у заједничкој кући/стану.

⁴²⁹ Логар, Р. (2005), *op.cit.*, стр. 29.

⁴³⁰В. Gondolf, Е. (2012), *The Future of Batterer Programs: Reassessing Evidence – Based Practice*, *op.cit.*

По стопи убистава од 1,080⁴³¹ на 100.000 жена налазимо се изнад просека за Европски⁴³² и Азијски континет, али испод глобалног просека. Дакле, бројке из Србије не изненађују ако посматрамо феномен на глобалном плану. Ипак, изненађује чињеница да примена Закона о спречавању насиља у породици није битније утицала на ову црну статистику. Важан је шири контекст, амбијент у коме се доносе прописи. Да ли су они резултат тежње да се испуни форма или смо као друштво сазрели да препознамо штетност породичног насиља и одлучни да му станемо на пут. Сами закони не могу ствари учинити бољим. Видели смо у предметима који су епилог нашли пред међународним институцијама да су законске регулативе постојале, али да држава у њиховој примени није поступала са дужном пријежношћу, те закључили да се у друштвима која толеришу насиље оно мултипликује и запитали се како би се дужна пријежност у поступању државних органа Србије у појединим случајевима са смртним исходом ценила пред Европским судом за људска права.

Сматрамо да је након спроведених хитних мера потребно систематичније приступити праћењу починиоца и процени ризика од поновног извршења аката насиља. Државе које су прихватиле приступ координираног одговора друштвене заједнице на породично насиље спроводе програме за починиоце насиља. Чак и тамо где се укључивање у програм заснива на добровољности (Канада) одлука починиоца да ли ће се у рад истих укључити или не утиче на укупну процену надлежног органа о опасности од понављања насиља и предузимање даљих мера.

Важан аспект ефикасног деловања на сузбијање насиља у породици представља поверење грађана у институције. Видели смо да у Аустрији, где је стопа фемцида на годишњем нивоу 0,14⁴³³ постоји висок проценат поверења грађана у институције. У Србији током 2015. године институције нису успеле да заштите половину жена које су им се обратиле за помоћ, односно половина жена која је убијена у 2015. години од стране садашњег/бившег партнера затражило је помоћ од институција. Уочавамо да након 2015. године долази до пада броја жена које систем није успео да заштити, односно необраћање жена институцијама значи да су оне препознале толерантан став друштва према насиљу које се дешава над женама, чему у прилог иде и чињеница да је на twitter-у само у току 48 сати 16.000 жена навело своје разлоге непријављивања насиља под

⁴³¹ Стопа израчуната на основу података о броју жена Републичког завода за статистику, Жене и мушкарци у Републици Србији, *op.cit.*

⁴³² В. Табелу: Учесталост убистава у везама

⁴³³ Број убијених жена на 100.000 жена у укупној популацији, види табелу Учесталост убистава у везама.

хештегом #nisamprijavila подстакнуте писањем једне жене о насиљу партнера над њеном сестром и реаговању полицијских службеника на пријављивање истог.

Мере које су требале да зауставе пандемију корона вируса широм су отвориле врата пандемији насиља над женама. Многим женама током пандемије приступ било којим видовима заштите од породичног насиља био је отежан, док с друге стране, службе нису прилагодиле начине обраћања новонасталим условима. Нека од иновативних решења у Европи су, на пример, изговарање шифре „маска 19“ фармацеуту приликом набавке лекова како би он доставио податке злостављане жене полицији или, у Великој Британији, жртве могу да позову 999, а затим притисну 55, а да ништа не кажу како би упозориле полицију. У Србији нису уведени иновативни начини пријаве насиља, што ствара слику да пораста насиља током пандемије није било. Како Србија није усамљено острво, већ део шире слике европског континента и људске природе, показали смо да је овакав став неодржив.

Кризне ситуације делују у правцу повећања родно заснованог насиља, а пасивно држање влада или непоступање са дужном пријежношћу у сузбијању пандемије из сенке доводи до ескалације насиља које се јачањем феминистичких покрета и могућностима које носе нове технологије више не може крити иза затворених врата породичних домова, јер су женски покрети широм света откључали Пандорину кутију мушке доминације.

Од увођења кривичног дела у наше законодавство порасла је свест о породичном насиљу као проблему који превазилази породичне оквире. Уочавамо да од увођења кривичног дела насиља у породици 2002. године имамо тренд повећања броја пријава. Тако од 192 пријаве током 2002. године шеснаест година касније, 2018. године на територији Републике Србије имамо четрдесет и један пут више, односно 7916 поднетих пријава за кривично дело насиља у породици. Подаци не указују на пораст родно заснованог насиља већ промену свести и културолошких образаца да насиље над женом које се одвија у породичном дому није приватна ствар већ друштвено неприхватљиво и законом кажњиво понашање. Ипак, анализа 18 година након увођења кривичног дела насиља у породици у правни систем Републике Србије, показала је да се у просеку више од половине поднетих пријава завршава обуставом поступка, ослобођењем од оптужбе или одбијањем оптужбе, а тамо где су пунолетна лица оглашена кривим у највећем броју изриче се условна осуда. Можемо се запитати да ли је велики број изречених условних осуда у најбољем интересу жртве, ако се уочава да се кривично дело насиља у породици

неретко понавља, те да се условне осуде у знатном броју крше. Уз условну осуду се ретко изриче мера безбедности забране приближавања и комуникације са оштећеним. Број изречених мера безбедности обавезног лечења алкохоличара несразмеран је броју извршилаца кривичног дела насиља у породици у алкохолисаном стању. Док су околности које се узимају као олашавајуће спорне. Највећу пажњу ипак изазива одустајање јавног тужиоца од гоњења када оштећени не жели да сведочи или се пак сведоци користе правом ослобађања од дужности сведочења гарантованим чланом 94 Кривичног законика што је, по нашем мишљењу, апсолутни пропуст правног система Републике Србије и није у складу да мишљењима и препорукама међународних институција које дају приоритет безбедности жртве и узимају у обзир специфичне околности у којима се оне налазе, те стању страха и тенденцији да се жртвама олакша положај у поступку, те се сматра неприхватљивим одустанак јавног тужиоца од гоњења у случајевима несведочења жртве будући да насиље у породици није приватна ствар већ понашање које је штетно по ширу заједницу. Порука коју ми као друштво шаљемо жртвама на овај начин је да су саме у својој борби против насилника. У борби коју ће тешко добити саме јер често након вишегодишње изложености насиљу оне нису психички ни економски способне да из точка моћи и контроле изађу саме. Можемо рећи да одустајање тужилаштва од даљег гоњења окривљеног у наведеним ситуацијама проблем породичног насиља, супротно светским тенденцијама, остаје у домену приватне сфере, што сведочи о прећутно толерантном ставу друштва према насиљу које се одвија иза затворених врата породичних домова што дугорочно води до пораста насиља у друштву. Насиље у друштву и насиље у породици су директно пропорционални. У друштвима којима се насиље толерише неблаговременим или неадекватним деловањем, благом или неодговарајућом казненом политиком, одустајањем од гоњења, немогућношћу пружања делотворне заштите расте неповерење грађана у институције и смањује се број обраћања званичним органима што не значи да се размере проблема смањују већ да тамна бројка расте, о чему сведоче женске невладине организације. Тако имамо ситуације да се лица која су већ осуђивана, корисници алкохола, која поседују оружја за лов, живе у заједничком домаћинству са малолетном децом након одустанка јавног тужиоца од гоњења враћају својим кућама. У извештајима женских организација моменат након пријаве насиља је управо тај када долази до ескалације насиља. Да ли смо их заштитили и обезбедили примену члана 18. Истанбулске конвенције који каже да државе треба да обезбеде да пружање услуга жртвама не зависи од спремности жртве да поднесе пријаву или сведочи против починиоца?

Сматрам, да неки од поступак насиља у породици када би епилог добили пред Европским судом за људска права би имали другачији исход, нарочито одустанка јавног тужиоца од гоњења и ослобађања починиоца услед недостатка доказа, а да при томе нису саслушани припадници полиције и представници центра за социјални рад. У наведеним случајевима, као и случајевима жена које су у више наврата пријављивале насиље и тражиле заштиту, и на крају ипак биле убије упитно је да ли је држава у пружању заштите испунила стандард дужне пријежности, нарочито ако би се узели у обзир извештаји организација које се баве заштитом људских права (а што, видели смо, такође Европски суд има у виду приликом доношења одлуке). Осим тога, придавање значаја одустанка оштећеног у смислу судбине самог поступка стварају се додатни притисци на жртву, којих би била лишена да јавна тужилаштва гоњења настављају по службеној дужности.

Паралелно треба побољшати систем подршке жртвама како би се оне оснажиле у одлуци да напусте насилника. Као битан, показао се фактор економске независности што је и један од механизма контроле жртава. Системски приступ захтевао би рад на економском оснаживању жена и подстицању њиховог образовања како би се боље позиционирале на тржишту рада и наставка радног ангажмана и након заснивања породице што предпоставља већу заштиту радних права жена током трудноће и након порођаја, односно строго санкционисање дискриминације по основу мајчинства као и обезбеђивање довољног броја установа за чување деце и прилагођавање њиховог радног времена радном времену послодавца. Једнаке могућности за запошљавање жена и мушкараца на свим радним местима, као и једнаке зараде за рад исте врсте. Одбацивање патријархалног наслеђа по коме је жени место у кући, те је она та која обавља кућне послове и брине о деци и старима, док мушкарац зарађује и „прехрањује“ породицу, односно суптилних механизма остваривања моћи и контроле од стране мушкараца на макро и микро нивоу кроз векове. Дакле, један општи амбијент у друштву у коме се поштују основна људска права, одсуство дискриминације по свим основама и нулта толеранција према насиљу ствара климу за ефикасну борбу на сузбијању породичног насиља, али и очувању здраве породице као предуслова здравог појединца који једино може довести до просперитета заједнице чији је саставни део.

Пројекција је да родно засновано насиље у земљама Европске Уније проузрокује трошкове од 366 милијарди еура, односно 1-2% годишњег друштвеног производа. На основу расположивих података, у Србији се издваја 0.31 до 0.83 еура по глави

становника за трошкове рада полиције, тужилаштва, судова, центара за социјални рад и здравствену заштиту услед породичног насиља, док су реални трошкови знатно већи.

Економске анализе показују да би повећање улагања у механизме превенције насиља резултирало смањењем броја случајева насиља у породици према женама и смањило трошкове институција система насталих као последица насиља. Породично насиље, као патолошку друштвену појаву, као и сваку болест боље је спречити. У друштвима која толеришу насиље, оно се мултипликује, а дугорочно посматрано умножавају се и трошкови „лечења“ друштвених аномалија.

VII. СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ

1. Abrevaya, J. (2009), Are There Missing Girls in the United States? Evidence from Birth Data, American Economic Journal: Applied economics, Vol. 1, No. 2, p. 1-34., <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/app.1.2.1>, приступљено 23.12.2018.
2. African Commission on Human and Peoples' Rights, <https://www.achpr.org/history>, приступљено 24.08.2021.
3. Association of Southeast Asian Nations, <https://asean.org/>, приступљено 14.9.2021.
4. Barber, J. (1980), Women's Movement South Australia, Experimental Art Foundation, St Peters South Australia
5. Barrett, A. (1996), Agrippina, Sex, Power and Politics in Early Empire, London
6. Birdson, L., The Indrawani Pamela Ramjattan Case, <http://birdsongslaw.com/2008/07/12/the-indravani-pamela-ramjattan-case/>, приступљено 12.9.2021.
7. Brink, J., Cullen, P., Beek, K., Peters, S. (2021), Intimate partner violence during the COVID-19 pandemic in Western and Southern European countries, European Journal of Public Health, Vol. 31, No. 5, p. 1067–1072.
8. [Broom](#), D., As the UK publishes its first census of women killed by men, here's a global look at the problem, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/agenda/2020/11/violence-against-women-femicide-census/>, приступљено 8.1.2022.
9. Bundesamt für Statistik <https://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/19/03/02/dos/02/04.html%20>, приступљено 20.11.2020.
10. Carson, D., Bull, R. (2003), Psychology in Legal Contexts, John Wiley&Sons
11. Casa delle donne, https://www.casadonne.it/cms/images/pdf/rassegna_stamp_a/2011/08_03_2011_helpc

- [onsumatori_casa%20delle%20donne_femicidio%20in%20costante%20aumento.pdf](#) ,
приступљено 20.11.2020.
12. Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, приступљено 11.03.2017.
  13. Centro Reina Sofia, <https://www.centroreinasofia.es/paneldecontrol/est/pdf/EST014-3293.pdf>, приступљено 20.11.2020.
  14. Chinkin, C. (2009), Case Law of The European Court of Human Rights on Violence Against Women, Kontrova v. Slovakia (2007), Strasbourg, http://www.peacewomen.org/sites/default/files/vaw_caselawofechronviolenceagainst_women_may2009_0.pdf , приступљено 7.10.2021.
  15. Coomaraswamy, R., <https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&m1=e&p1=Coomaraswamy%2C%20Radhika&ln=en>, приступљено 7.9.2021.
  16. Cooper, C., Selwood, A., Livingston, G. (2008), The prevalence of elder abuse and neglect: a systematic review, Age and Ageing, Vol. 37, No. 2, p. 151-160.
  17. Dixon, S. (2007) Cornelia, Mother of Graccii, New York
  18. Edward Everett, https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Everett, 20.7.2020.
  19. Eleanor Roosevelt, https://en.wikipedia.org/wiki/Eleanor_Roosevelt, приступљено 20.3.2019.
  20. European Institute for Gender Equality, Combatinh violence against woman, Austria, https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/2016.5488_mh0416662enn_pdfweb_20170215100609.pdf , приступљено 7.12.2021.
  21. European Institute for Gender Equality, Costs of gender-based violence in the European Union, <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/costs-of-gender-based-violence-in-eu>, приступљено 30.1.2022.
  22. European Institute for Gender Equality, Estimating the costs of gender-based violence in the European Union, Luxembourg, 2014
  23. Fineman, M., The Case of Death Row Widow, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1999-jan-27-mn-2183-story.html>, приступљено 12.9.2021.
  24. Fisk, R., The crimewave that shames the world, <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-the-crimewave-that-shames-the-world-2072201.html>, приступљено 13.11.2016.
  25. FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), Violence against women: an EU-wide survey, Results at a glance, Luxembourg: Publications Office of the

- European Union, 2014, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-results-glance>, приступљено 12.5.2020.
26. Gay, L., The Relationship Between Gender Equality and Domestic Violence, <http://www.cancerincytes.org/single-post/2016/07/14/The-Relationship-Between-Gender-Equality-and-Domestic-Violence>, приступљено 13.03.2017.
27. Global Study on Homicide, Gender-related killing of women and girls, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2019, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet_5.pdf, приступљено 10.12.2021.
28. Gondolf, E. (2012), The Future of Batterer Programs: Reassessing Evidence – Based Practice, Northeastern University Press, Boston
29. Gover, A., Brank, E., MacDonald, J. (2007), A Specialized Domestic Violence Court in South Carolina: An Example of Procedural Justice for Victims and Defendants, violence Against Women, University of Nebraska – Lincoln, Vol. 13, No. 6, p. 603-326.
30. Gover, A., MacDonald, J., Alpert, G., Geary, I. (2003), Domestic Violence Court: A Partnership and Evaluation, University of South Carolina, Columbia
31. GREVIO, <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio> , приступљено 26.11.2021.
32. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), Report submitted by Austria pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report), September 2016, <https://rm.coe.int/16806ee8b2> , приступљено 10.12.2021.
33. Guilmoto, C. (2011), Sex imbalances at birth Trend, consequences and policy implicatins, United Nations Population Fund, Hanoi, https://en.wikipedia.org/wiki/Missing_women#cite_note-czg-25, приступљено 11.11.2019.
34. Hachey, L., Марија Магдалена или „Apostola Apostolorum“, <https://old.vopus.org/sr/gnoza/mistika-religija/apostol-apostola.html>, приступљено 23.7.2018.
35. Haller, B. (2012), High-Risk Victims, Tötungsdelikte in Beziehungen Verurteilungen 2008-2010, Institut für Konfliktforschung, Wien, http://www.ikf.ac.at/pdf/High-Risk_Victims_Endbericht_20120206.pdf , приступљено 20.11.2020.

36. Helie-Lucas, M. (2008), *Фундаментализам данас – феминистички и демократски одговори*, Жене у црном, Београд
37. Higgins, P., Mackinem, M. (2009), *Problem – solving Courts, Justice for the Twenty-First Century?*, ABC-CLIO
38. Hines, D., Saudino, K. (2002), *Intergenerational Transmission of Intimate Partner Violence: A Behavioral Genetic Perspective*, *Trauma, Violence, & Abuse*, Vol. 3. No. 3, p. 210-225.
39. *History of International Women’s Day*, <https://www.internationalwomensday.com/Activity/15586/The-history-of-IWD>, приступљено 1.9.2021.
40. Home Office: *Domestic Homicide Review Equality Impact Assessment* <https://www.gov.uk/government/publications/domestic-homicide-review-equality-impact-assessment>, приступљено 20.11.2020.
41. Horton, R., Simmons, S. (2007), *Women Who Changed the World*, Quercus
42. HRW: *Невиђене реакције на Истанбулску конвенцију*, <https://www.slobodnaevropa.org/a/istanbulska-konvencija-nasilje-nad-zenama/31247906.html>, приступљено 26.9.2021.
43. http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/vaw_prevalence_matrix_15april_2011.pdf, 12.10.2016.
44. Hudson, V., Den Boer, A., *Missing Women and Bare Branches: Gender Balance and Conflict*, ECSP Report, Issue 11, <https://kar.kent.ac.uk/11409/1/WW-missingwomen-05.pdf>, приступљено 10.03.2018.
45. *India's missing girls: fears grow over rising levels of foeticide*, <https://www.theguardian.com/global-development/2014/apr/09/india-missing-girls-rising-levels-foeticide>, приступљено 10.11.2018
46. *International Amnesty, Death Penalty News*, Decembar 1998, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/act530011999en.pdf>, приступљено 12.9.2021.
47. Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S. (2008), *Violence against women: An international perspective*, New York: Springer
48. Johnson, H., Ollus, N., Nevala, S. (2008), *Violence against women: An international perspective*, New York, Springer

49. Joint Statement by Thoraya Ahmed Obaid and Louis Michel on World Population Day 2005, <https://www.unfpa.org/press/joint-statement-thoraya-ahmed-obaid-and-louis-michel-world-population-day-2005?page=4>, приступљено 12.9.2021.
50. Kaur, H., Dominguez, C., Puerto Rico declares a state of emergency due to gender-based violence, <https://edition.cnn.com/2021/01/25/us/puerto-rico-emergency-gender-violence-trnd/index.html>, приступљено 19.1.2022.
51. Khatum, S., Islam, A., "Death Before Birth" – A Study on Female Foeticide in India, https://www.researchgate.net/publication/215590009_'Death_Before_Birth'_-_A_Study_on_Female_Foeticide_in_India, приступљено 10.11.2018.
52. Klasen, S., Wink, C. (2003), Missing women: Revisiting the Debate, Feminist Economics, Vol. 9, No. 2-3, p. 263-299.
53. Kleinhesselink, R., Mosher, C. (2003), A Process evaluation of the Clark County Domestic Violence Court, Washington state University, Vancouver
54. Küng, H. (2005), Women in Christianity, Continuum Press, London
55. Labriola, M., Bradley, S., O'Sullivan, C., Rempel, M., Moore, S. (2009), A National Portrait of Domestic Violence Courts, Center for Court Innovation
56. Lambert, S., Tennoe, M., Henssonow, S. (2010), United Nations Development Fund for Women, Betascript Publishing
57. Lewinsohn, R. (1959), Historija seksualnosti, Зора/Напријед, Загреб
58. Matthes M. (2000), Repe of Lucretia and the Founding of Republics: Reading in Livy, Machiavelli and Rousseau, Pennsylvania
59. Mlambo-Ngcuka, P., Violence against women and girls: the shadow pandemic, <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic>, приступљено 19.1.2022.
60. Mole, N., Реукова, R. (2019), Насиље у породици, Преглед међународних стандарда и јуриспруденције Европског суда за људска права, AIRE centar
61. Mole, N., Реукова, R. (2019), Насиље у породици, Преглед међународних стандарда и јуриспруденције Европског суда за људска права, Подгорица
62. Neilson, L. (2015), Enhancing Civil Protection in Domestic Violence Cases, Cross Canada Checkup, University of New Brunswick
63. OECD development centre, Social Institutions&Gender Index, Austria, <https://www.genderindex.org/wp-content/uploads/files/datasheets/2019/AT.pdf>, приступљено 6.12.2021.

64. Organization of American States, http://www.oas.org/en/about/our_history.asp, <https://www.oas.org/en/mesecvi/docs/Signatories-Table-EN.pdf>, приступљено 24.8.2021.
65. Overview of studies on the costs of violence against women and domestic violence, Council of Europe, 2014, <https://rm.coe.int/168059aa22>, приступљено 15.12.2021.
66. Perez-Vincent, S., Carreras, E. (2021), Domestic Violence Reporting during the COVID-19 Pandemic, Evidence from Latin America, Inter-American Development Bank, Institutions for Development Sector, <https://publications.iadb.org/publications/english/document/Domestic-Violence-Reporting-during-the-COVID-19-Pandemic-Evidence-from-Latin-America.pdf>, приступљено 10.1.2022.
67. Peterman, A., Potts, A., O'Donnell, M., Thompson, K., Shah, N., Oertelt-Prigione, S. and Van Gelder, N. (2020), Pandemics and Violence Against Women and Children, The Center for Global Development, <https://www.cgdev.org/sites/default/files/pandemics-and-vawg-april2.pdf>, приступљено 15.1.2022.
68. Pietila, H.(2002), Engendering the Global Agenda: The Story of Women and the United Nations, Development Dossier, Geneva: UN Non-Governmental Liaison Service
69. Piquero, A., Jennings, W., Jemison, E., Kaukinen, C., Knaul, F. M. (2001), Domestic violence during the COVID-19 pandemic - Evidence from a systematic review and meta-analysis, Journal of Criminal Justice, Vol. 74, 101806, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004723522100026X#f0010>, приступљено 19.1.2022.
70. Sen, A. (1992), Missing women, BMJ: British Medical Journal, Vol. 304, p. 587-588. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1881324/pdf/bmj00063-0009.pdf>, приступљено 21.12.2018.
71. Sen, A. (2002), Gender and Justice, Routledge
72. Shepard, M. (2005), Twenty Years of Progress in Addressing Domestic Violence, Journal of Interpersonal Violence, Vol. 20 No. 4, p. 436-441, https://www.researchgate.net/profile/Melanie-Shepard/publication/8010126_Twenty_Years_of_Progress_in_Addressing_Domestic_Violence_An_Agenda_for_the_Next_10/links/54f724f40cf2ccffe9daa660/Twenty-

- [Years-of-Progress-in-Addressing-Domestic-Violence-An-Agenda-for-the-Next-10.pdf](#), приступљено 18.11.2021.
73. Sheppard, E., [The Impact Of Covid-19 On The “Shadow Pandemic” Of Femicide And Gender-Based Violence](#), <https://www.humanrightspulse.com/mastercontentblog/the-impact-of-covid-19-on-the-shadow-pandemic-of-femicide-and-gender-based-violence>, приступљено 18.1.2022.
74. Short History of the Commission on the Status of Women, <https://www.un.org/womenwatch/daw/CSW60YRS/CSWbriefhistory.pdf>, приступљено 3.9.2021.
75. Skinnider, E., Qosaj-Mustafa, A. (2020), Алат са ресурсима за тужиоце и судије у борби против насиља над женама и насиља у породици, Савет Европе
76. Snead, A., Bennett, V. and Babcock, J., Treatments that Work for Intimate Partner Violence: Beyond the Duluth Model https://www.researchgate.net/profile/Julia-Babcock/publication/329010138_Treatments_that_Work_for_Intimate_Partner_Violence_Beyond_the_Duluth_Model_The_Translation_of_EvidenceBased_Practices_to_Correctional_Settings/links/5ed6694492851c9c5e7319c2/Treatments-that-Work-for-Intimate-Partner-Violence-Beyond-the-Duluth-Model-The-Translation-of-Evidence-Based-Practices-to-Correctional-Settings.pdf, приступљено 18.11.2021.
77. Socio-economics statistical information about India, <http://www.indiastat.com/default.aspx>, приступљено 11.03.2017.
78. Taylor, A., The best countries for gender equality may also have a domestic violence problem, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/10/the-best-countries-for-gender-equality-may-also-have-a-domestic-violence-problem/?utm_term=.ee43085cd42c , приступљено 14.03.2017.
79. The Global Gender Gap Report 2006, <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2006>, приступљено 6.9.2021.
80. The Global Gender Gap Report 2015, World Economic Forum, 2015, <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf> , приступљено 18.07.2019.
81. The United Nations Commission On The Status Of Women, <https://www.un.org/womenwatch/daw/CSW60YRS/index.htm>, приступљено 3.9.2021.

82. The World's Women 2010, Prevalence of violence against women, Table 6.A, <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/worldswomen/Annex%20tables%20by%20chapter%20-%20pdf/Table6Ato6E.pdf>
83. UN Women, Violence against Women Prevalence Data: Surveys by Country,
84. UNFPA Asia and the Pacific Regional Office, Sex Imbalances at Birth: Current trends, consequences and policy implications, United Nations Building, Bangkok, 2012, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Sex%20Imbalances%20at%20Birth.%20PDF%20UNFPA%20APRO%20publication%202012.pdf> , приступљено 20.12.2018.
85. UNFPA Asia and the Pacific Regional Office, Sex Imbalances at Birth: Current trends, consequences and policy implications, United Nations Building, Bangkok, 2012, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Sex%20Imbalances%20at%20Birth.%20PDF%20UNFPA%20APRO%20publication%202012.pdf>, приступљено 15.11.2019.
86. USA, National Institute of Justice, Problem – Solving Courts, <https://nij.ojp.gov/topics/articles/problem-solving-courts>, приступљено 2.12.2021.
87. Violence against Women Prevalence Data: Surveys by Country, Compiled by UN Women (as of December 2012), http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/vawprevalence_matrix_june2013.pdf приступљено 28.01.2022.
88. Weil, S., Pandemic (Im) Possibilities, European Sociological Association, <https://www.europeansociology.org/issue-45-pandemic-impossibilities-vol-1/gendering-coronavirus-covid-19-and-femicide> , приступљено 8.1.2022.
89. WHO Multi-Country Study on Women's Health and domestic Violence Against Women, Аутономни женски центар Београд и World health Organization, 2005.
90. Wijk, D., Beltrán, L., Nouri, E., Mason-Jones, A., The impact of COVID-19 on intimate partner violence in Europe, Karolinska institut, University of York, Haw Hamburg, https://www.aspher.org/download/981/impact_of_covid-19_on_ipv_in_europe.pdf, приступљено 15.1.2022.
91. Women 2000, An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South Eastern Europe and the NIS, International Helsinki Federation for Human Rights and IHF Research Foundation (2000)

92. Women and Poverty: New Challenges. Beijing at 10: Putting Policy into Practice, www.uninstraw.org/en/index.php?option=content&task=blogcategory&id=143&Itemid=171, приступљено 5.10.2019.
93. World Economic Forum, The Global Gender Gap Report 2015, <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>, приступљено 18.7.2019.
94. World Health Organization, Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence, World Health Organization, Geneva, 2013, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf, 12.11.2016.
95. World Health Organization, Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence, World Health Organization, Geneva, 2013, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85239/1/9789241564625_eng.pdf, приступљено 12.11.2018.
96. World Health Organization, Global status report on violence prevention 2014, World Health Organization, Luxembourg, 2014, <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>, приступљено 9.3.2020.
97. World Health Organization, Global status report on violence prevention 2014, Luxembourg, 2014, <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>, приступљено 12.11.2018.
98. Алиџановић, В. et alien (2017), Приручник за тужиоце за процесуирање предмета насиља у породици, Атланска иницијатива, Сарајево <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF-AI-Prirucnik-za-tuzioce-za-procesuiranje-predmeta-nasilja-u-porodici.pdf>, приступљено 19.11.2021.
99. Анкета о образовању одраслих, Републички завод за статистику, Београд, 2013.
100. Анкета о радној снази у Републици Србији, Републички завод за статистику, Билтен 608, Београд, 2016.
101. Атанасијевић, К. (2008), Етика феминизма, Египатска царица Клеопатра, Огледи, бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд

102. Атанасијевић, К. (2019), Жене у Еурипидовим трагедијама, Жене у Есхиловим и Софокловим трагедијама, Етика Феминизма, Огледи бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд
103. Бабовић, М. (2010), Родне економске неједнакости у компаративној перспективи: ЕУ и Србија, Институт за социолошка истраживања, SeCons, Београд
104. Бабовић, М., Гинић, К. и Вуковић, О., Мапирање породичног насиља према женама у Централној Србији, SeConS, Београд, 2010.
105. Баћановић, В. (2014), Водич за учешће жена у јавном и политичком животу, Културни центар ДамаД, Нови Пазар
106. Баћевић, Ј. и други (2010), Анализа родне димензије у високошколском образовном материјалу, Програм Уједињених нација за развој, Београд
107. Београд, број становника <https://en.wikipedia.org/wiki/Belgrade>, приступљено 4.1.2022.
108. Бета: Више од 1.000 жена у Истанбулу демонстрирало против повлачења Турске из Истанбулске конвенције, <https://www.danas.rs/svet/vise-od-1-000-zena-demonstriralo-u-istanbulu-protiv-povlacenja-turske-iz-istanbulske-konvencije/>, приступљено 4.10.2021
109. Бехаренић, Х., Луковић, А., Шеријатски хиџаб, Kelimetul Naqq, Сафер 1428. х.г.
110. Благојевић Хјусон, М (2012), Жене и мушкарци у Србији: Шта нам говоре бројеви?, UN WOMEN Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена, Београд
111. Благојевић, М. (2002), Жене и мушкарци у Србији 1990-2000: уродњавање цене хаоса, Институт за социолошка истраживања, Филозофски факултет Београд, стр. 283-314
112. Богуновић, М. (2012), Жена у римском праву – субјект или објект права?, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, вол. 46, бр. 2, стр. 539-550.
113. Болчић, С., Милић, А. (ур.), Србија крајем миленијума: разарање друштва, промене и свакодневни живот, ISIFF, Београд, 2002
114. Бошковић, А., Пухача, Ј.(2019), Анализа практичне примене Закона о спречавању насиља у породици, с посебним освртом на примени хитних мера, NBP, Journal of Criminalistics and Law, Vol. 24, No. 1, стр. 30-48.
115. Бујкулић, Ж. (2009), Форум романум, римска држава, право, религија и митови, Београд

116. Везел, У. (1983), Мит о матријархату, Просвета, Београд
117. Величковић, В., Лотосов цвет, <http://www.zaprokul.org.rs/Media/Document/CasopisKultura/1765.pdf>, 15.09.2018.
118. Виан Пројић, Е., Учимо девојчице да уместо куће спремају револуције, <https://www.roditelji.hr/kolumne/ucimo-djevojci-ce-da-umjesto-kuce-spremaju-revolucije/>, посећено 7.12.2021.
119. Влада Републике Србије (2018), Извештај у складу са чланом 68. став 1. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици
120. Влада Републике Србије, Напредак у остваривању миленијумских циљева развоја у Србији: извештај за 2009. годину, Београд, 2010
121. Гедошевић, Л., „Ако сутра будем заклана.“ Потресни вапаји за помоћ жртава насилника, <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/da-je-drzava-radila-svoj-posao-one-bi-danas-mozda-bile-zive/8x7480v>, приступљено 24.01.2018.
122. Гедошевић, Л., „Знали за насиље, а нису реаговали“ Јанковић: Пропусти надлежних у случају петоструког убиства у Житишту, <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/znali-za-nasilje-a-nisu-reagovali-jankovic-propusti-nadleznih-u-slucaju-petostrukog/fvbfse3>, приступљено 31.01.2018.
123. Гицић, С., Препоруке за поступање Центара за социјални рад и ситуацијама насиља над женама током кризних ситуација (укључујући и током пандемије COVID-19), <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Preporuke-za-postupanje-CSR-u-situacijama-nasilja-prema-%C5%BEenama-tokom-COVID-19.pdf>, приступљено 19.11.2021.
124. Глигоријевић, Ј., Сезона лова на жене, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1410162>, приступљено 23.01.2018.
125. Деспотов, В. (2017), Анализа ефикасности психосоцијалног програма за починиоце насиља у партнерским односима, Београд, https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/11/Vera_Despotic_Disertacija_FPN.pdf, приступљено 28.10.2021.
126. Дојчиновић, С., *Смрт као природан и културни феномен*, <http://svetlanadojcinovic.com/2014/04/06/smrt-kao-prirodni-i-kulturni-fenomen/>, приступљено 15.08.2018.

127. Драгојловић, Ј., Матијашевић, Ј. (2019), Кривичноправни аспекти насиља у породици, Социјална мисао 1/2019, стр. 55-67.
128. Дрнделић, А., Жене без гениталија – традиција или терор?, <http://dalje.com/hr-zivot/zene-bez-genitalija---tradicija-ili-teror/283936>, <http://dalje.com/hr-svijet/nakon-30-godina-krsenja-zakona-pale-prve-optuzbe-za-zensko-sakacenje/503498>, приступљено 04.09.2018.
129. Дробњак, Т., Кочић-Митачек, В., Гајин, С., Ресановић, А. (2008), Забрана дискриминације и узнемиравања жена – модел измена и допуна Устава Републике Србије и појединих системских закона, Центар за унапређење правних студија и Центар за мир и развој демократије, Београд
130. Друга седница Савета за сузбијање насиља у породици – АЖЦ присутан као посматрач, <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1221-druga-sednica-saveta-za-suzbijanje-nasilja-u-porodici-azc-prisutan-kao-posmatrac>, приступљено 3.1.2022.
131. Дунђерски, С. (2003), Светло у тами педагошког маскулинума (схватања о васпитању жена у педагошким учењима у прошлости), Тампограф, Нови Сад
132. Ђорђевић, К., Жене проговориле о насиљу, <https://www.politika.rs/scc/clanak/495789/Zene-progovorile-o-nasilju>, приступљено 30.12.2021.
133. Ђорић, Г., Жунић, Н. и Обрадовић-Тошић, Т. (2010), Образовање за родну равноправност: анализа наставног материјала за Грађанско васпитање, Програм Уједињених нација за развој, Београд
134. Ђуровић, Ј., #nisamprijavila је женска побуна, јер ћутање одржава насиље, <https://www.glasamerike.net/a/nisamprijavila-je-otpor-i-protest-%C5%BEena-%C5%BErtava-nasilja-/6371137.html>, приступљено 30.12.2021.
135. Жене и мушкарци у Републици Србији, Републичког завода за статистику, Београд, 2020, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20216001.pdf>, приступљено 5.1.2022.
136. Жене у парламенту – само квота или стварни утицај?, Родна равноправност у Народној скупштини Републике Србије, Отворени парламент, 2014.
137. Живановић Поповић, Н., Да је држава радила свој посао, ОНЕ БИ ДАНАС МОЖДА БИЛЕ ЖИВЕ, <http://www.blic.rs/forum/da-je-drava-radila-svoj-posao-one-bi-danas-moda-bi,0,2841958,220419831,czytaj.html>, приступљено 30.1.2017.
138. Живковић, О., Сто разлога зашто #nisamprijavila, <https://rs.n1info.com/vesti/sto-razloga-zasto-nisamprijavila/>, приступљено 30.12.2021.

139. Житиште: пуцао по кафићу, пет мртвих, више од двадесет рањених, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=07&dd=02&nav_category=16&nav_id=1150354, приступљено 25.01.2018.
140. Зараде у Републици Србији 1965-2005., Републички завод за статистику, Београд, 2006.
141. Заступљеност жена у политици, Истраживање Хрватска, Србија, Црна Гора, Македонија и БиХ, Удружење INFOHOUSE, Сарајево, 2015.
142. Игњатовић, Т. (2005), Насиље над женама – препрека развоју, Међународни документи, Аутономни женски центар, Београд
143. Игњатовић, Т., Мацановић, В. (2018), Унапређено законодавство – неуспешна заштита, независан извештај о примени Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Аутономни женски центар, Београд
144. Извештај о раду центара за социјални рада у Србији за 2011. годину, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2012, <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1273/izvestaj-o-radu-csr-2011.pdf>, приступљено 21.12.2021.
145. Извештај о раду центара за социјални рада у Србији за 2020. годину, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2021, <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2159/izvestaj-o-radu-csr-2020.pdf>, приступљено 21.12.2021.
146. Извештај Саше Јанковића: Пропусти државе претходили убиствима као што је „случај Житиште“, <http://www.naslovi.net/2016-07-28/nedeljnik/izvestaj-sase-jankovica-propusti-drzave-prethodile-ubistvima-kaosto-je-slucaj-zitiste/18755469>, приступљено 24.01.2018.
147. Искуства жена, Аутономни женски центар, <https://www.womenngo.org.rs/konsultacije-za-zene/iskustva-zena>, приступљено 14.12.2021.
148. Истраживање Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана, поступање институција у случајевима насиља у породици, Покрајински заштитник грађана - омбудсман, 2016.
149. Јовановић, Н. (2005), Насиље над женама – препрека развоју, Међународни документи, Аутономни женски центар, Београд
150. Јусафзаи, М. (2014), Ја сам Малала, Euro Book, Београд

151. Кант, И. (1979), Критика практичног ума, Београдски издавачко-графички завод, Београд
152. Карчић, Ф. (2004), Правни текстови – одабрани извори за Опћу историју државе и права, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево
153. Квантитативно - наративни извештај (за 2010. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2010.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.
154. Квантитативно - наративни извештај (за 2011. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2011.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.
155. Квантитативно - наративни извештај (за 2012. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/stories/pdf/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2012.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.
156. Квантитативно - наративни извештај (за 2013. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_izvestaj_za_2013.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.
157. Квантитативно - наративни извештај (за 2014. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2014.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.
158. Квантитативно - наративни извештај (за 2015. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2015.godinu.pdf, приступљено 4.1.2022.
159. Квантитативно - наративни извештај (за 2016. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2016.godinu.pdf, приступљено 5.1.2022.
160. Квантитативно - наративни извештај (за 2017. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2017.godinu.pdf, приступљено 5.1.2022.
161. Квантитативно - наративни извештај (за 2018. годину), https://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2018.godinu.pdf, приступљено 5.1.2022.
162. Квантитативно - наративни извештај (за 2019. годину), https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_2019.godina.pdf, приступљено 5.1.2022.

163. Квантитативно - наративни извештај (за 2020. годину), https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_2020_godina.pdf, приступљено 5.1.2022.
164. Квантитативно - наративни извештај (за 2021. годину), https://www.womenngo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno_-_narativni_polugodi%20i%20n%20izve%20staj_2021_godina.pdf, приступљено 5.1.2022.
165. Кито, Х. Д. Ф. (1963), Грци, Матица српска, Нови Сад
166. Ковачек Станић, Г., Самарцић, С. (2014), Новине које доноси конвенција савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду бр. 2, стр. 93-115.
167. Крозни, Х. (2006), Изгубљено јеванђеље, Клетт
168. Кузманов, Л., Младеновић, Б. (2011), Колико нас кошта насиље према женама у породици? : економски аспекти насиља према женама у породици у Србији, Аутономни женски центар, Београд
169. Лао, Це, https://bs.wikiquote.org/wiki/Lao_Tse, приступљено 25.01.2018.
170. Логар, Р. (2005), Аустријски модел интервенције у случајевима насиља у породици, Аутономни женски центар, Београд, <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/Austrijski%20model.pdf>, приступљено 8.12.2021.
171. Лотос стопала – идеал непролазне лепоте одржаван хиљаду година у царској Кини, <http://biserdobisera.net/index.php?option=content&task=view&id=180&Itemid>, приступљено 15.09.2018.
172. Максимовић, С., Лотос стопала, <http://baixue2013.blogspot.com/2013/03/lotos-stopala.html>, 15.09.2018.
173. Мартиновић, Р., UN након 60 година реагира на велики проблем – Забрањује се обрезивање девојчица?, <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/69856-un-nakon-60-godina-reagira-na-veliki-problem-zabranjuje-se-obrezivanje-djevojica.html?print=1>, приступљено 04.09.2018.
174. Масакр у Житишту, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:613031-MASAKR-U-ZITISTU-Nemanja-trazi-majku-Dijanu-ne-zele-da-sahrane-pod-prezimenom-ubice> приступљено 25.01.2018.

175. Матијашевић, Ј., Драгојловић, Ј. (2022), Преваленција насиља у породици, Култура полиса
176. Матић, М. (2011), Положај жене у старом Египту, Институт за упоредно право, Страни правни живот 55 (3), str. 311-319
177. Матотек, В., Права жена кроз повијест, <http://povijest.net/2018/?p=1456> , приступљено 25.05.2018.
178. Међународни документи у области заштите жена од свих облика родно засованог насиља, Аутономни женски центар, Norwegion Embassy, 2005
179. Милић, А. (1994), Жене, политика, породица, Институт за политичке студије, Београд
180. Милосављевић, М., Како је један твит #nisamprijavila, покренуо лавину, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4644728/nisam-prijavila-tviter.html>, приступљено 30.12.2021.
181. Милутиновић, Љ., Крстић, И., Чучковић, Б. (2016), Квалитативна процена утицаја пресуда Европског суда за људска права на јуриспруденцију судова у Републици Србији, Савет Европе, Београд
182. Мршевић, З. (2011), Ка демократском друштву – родна равноправност, Институт друштвених наука, Београд
183. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење равноправности полова (2009-2015), Сл. гласник Р Србије, бр. 55/05 и 71/05
184. Николић, Д. (2000), Древноруско словенско право – друго издање, Београд
185. Николић-Ристановић, В. (2002), Породично насиље у Србији, Виктимолошко друштво Србије и Прометеј, Београд
186. Николић-Ристановић, В. (2010), Насиље у породици у Војводини, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад
187. Николић-Ристановић, В., Докмановић, М. (2006), Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на Западном Балкану, Прометај, Београд
188. Нови Сад, број становника, https://en.wikipedia.org/wiki/Novi_Sad, приступљено 4.1.2022.
189. Обренић, Д. (2014), Право гласа жена, Неко је рекао феминизам?, Како је феминизам утицао на жене XXI века, Heinrich Böll Stiftung, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу, Нови Сад
190. Опасне последице раних присилних бракова, <http://breakfast.rs/опасне-posledice-ranih-prisilnih-brakova/>, приступљено 13.11.2016.

191. Оцена утицаја COVID-19 на институционални одговор на родно засновано насиље у Србији, <https://www.pwc.rs/sr/services/esg/institucionalni-odgovor-na-rodno-zasnovano-nasilje-u-Srbiji.html>, приступљено 10.1.2022.
192. Пајванчић, М., Петрушић, Н., Николин, С., Владисављевић, А., Баћановић, В. (2020), Родна анализа одговора на COVID-19 у Републици Србији, Мисија OEBS и Женска платформа за развој Србије 2014-2020
193. Пекинг је издат: Извештај жена широм света о томе како су владе подбациле у претварању Платформе у акцију, Beijing Betrayed: Women worldwide Report that Government Have Failed to Turn the Platform into Action, WEDO 2005, <https://wedo.org/wp-content/uploads/2005/03/gmr2005.pdf>, приступљено 10.9.2021.
194. Петрушић, Н. (2006), Породичноправна заштита од насиља у породици, Правосудни центар, Београд
195. Петрушић, Н., Породичноправна заштита од насиља у породици, www.pars.rs/files/Zastita_od_nasilja_u_porodici.ppt, приступљено 26.01.2017.
196. Порторико, број становника, https://en.wikipedia.org/wiki/Puerto_Rico, приступљено 20.1.2022.
197. Почуча, М. (2010), Насиље у породици, Право – теорија и пракса, 27 (9-10), стр. 49-61.
198. Правни скенер, Насиље у породици – казнена политика судова, <https://www.pravni-skener.org/vesti/nasilje-u-porodici-kaznena-politika-sudova/>, приступљено 5.1.2022.
199. Прелевић Плавшић, С. (2019), (Р)еволуција женских права – од лица *alieni iuris* до нордијског парадокса, Европско законодавство, бр. 67, Београд, стр. 278-299.
200. Примена Закона о спречавању насиља у породици, https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/primena-zakona-o-spreavanju-nasilja-u-porodici-.html, приступљено 16.12.2021.
201. Промена става о браковима које заснивају деца у Индији, <https://sr.globalvoices.org/2013/03/promena-stava-o-brakovima-koje-zasnivaju-deca-u-indiji/>, приступљено 11.11.2016.
202. Процена утицаја пандемије COVID-19 на имплементацију Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), на локалном нивоу, 2021, <https://www.osce.org/files/f/documents/7/6/491560.pdf>, приступљено 10.1.2022.

203. Психосоцијални третман починилаца породичног насиља као улазница за трајну промену, Kingdom od the Netherlands, Београд, 2017, https://www.ian.org.rs/arhiva/nasiljeuporodici/projekat/IAN_Informator.pdf, приступљено 7.1.2022.
204. Пунолетни учиниоци кривичних дела 1999-2003, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
205. Пунолетни учиниоци кривичних дела 2003-2007, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
206. Пунолетни учиниоци кривичних дела 2005-2009, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
207. Пунолетни учиниоци кривичних дела 2016, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
208. Пунолетни учиниоци кривичних дела 2017, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
209. Пунолетни учиниоци кривичних дела 2018, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
210. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2010, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
211. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2011, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
212. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2012, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
213. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2013, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.

214. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2014, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
215. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2015, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
216. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2019, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
217. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2020, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
218. Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2003, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
219. Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2004, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
220. Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2006, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
221. Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2007, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
222. Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2008, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
223. Пунолетни учиниоци кривичних дела, пријаве, оптужења и осуде 2009, Извештај Републичког завода за статистику, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/oblasti/pravosudje/punoletni-ucinioci-krivicnih-dela/>, приступљено 18.12.2021.
224. Раденковић, М., Насиље над женама: Пандемија из сенке, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/nasilje-nad-zenama-pandemija-iz-senke/>, приступљено 10.1.2022.

225. Радишић, Н., Насиље у чланицама ЕУ порасло за трећину од увођења забране кретања, <https://rs.n1info.com/svet/a586592-nasilje-u-clanicama-eu-poraslo-je-za-trecinu-od-uvodjenja-zabrane-kretanja/>, приступљено 12.1.2022.
226. Радовић, В. (2006), Педагошка и филозофска мисао о жени и васпитању женске деце од античке Грчке до почетка 20. века, Педагошка стварност, вол. 52, бр. 7-8, стр.576-585.
227. Радуловић, Л. (2006), Религија и род: критички осврт на приступе истраживању, Антропологија 1
228. Родни јаз у платама у земљама Западног Балкана: налази из Србије, Црне Горе и Македоније, Фондација за развој економске науке, http://www.fren.org.rs/sites/default/files/projects/attachments/Policy%20briefs_GPG_ser.pdf, приступљено 13. јануар 2019.
229. Ролс, Ц. (1998), Теорија правде, ЦИД
230. Ромац, А. (1973), Извори римског права, Загреб
231. Саша Јанковић о поступку контроле у „случају Житиште“, <http://rs.n1info.com/a180500/Vesti/Vesti/Jankovic-o-postupku-kontrole-u-slucaju-Zitiste.html>, приступљено 24.01.2018.
232. Северна Африка, Удај се за оног који те је силовао, <https://www.dw.com/sr/udaj-se-za-onog-koji-te-je-silovao/a-36246034>, приступљено 8.10.2021.
233. Стевановић, К., Душеј Ристев, Т., Жене, сексуално злостављање и кампања #nisamprijavila, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-59803726>, приступљено 30.12.2021.
234. Стевковић, Љ. (2013), Када жртва постане насилник – насилна виктимизација у детињству, насилно криминално понашање у одраслом добу, ТЕМИДА, 16 (3-4), стр. 5-25.
235. Стјепановић-Захаријевски, Д. и други (2010), Образовање за родну равноправност: анализа наставног материјала за основну и средњу школу, Програм Уједињених нација за развој, Београд
236. The Legacy of Instraw in Promoting the Rights of Women, https://trainingcentre.unwomen.org/RESOURCES_LIBRARY/Resources_Centre/Instraw%20Legacy%20English%20pdf.pdf, приступљено 1.9.2021.
237. Тејић, М. (2007), Правна регулатива о насиљу у породици у Србији и међународни стандарди, Футура, Нови Сад

238. Трибина „Утицај пандемије на насиље над женама у Србији”, <http://www.beograd.rs/lat/beoinfo/1789676-tribina-uticaj-pandemije-na-nasilje-nad-zenama-u-srbiji/>, приступљено 11.1.2022.
239. Фестић, Р. (1998), Стари кодекси, Editio Iuristica, Вијеће постдипломског Студија Правног факултета, Сарајево
240. Хусеинспахић, А. (2011), Tutela mulierum и правни положај жене у старом вијеку, Анали Правног факултета Универзитета у Зеници, вол. 4, бр. 8, стр. 201-234.
241. Четрдесет пет системских препорука Заштитника грађана за поступање надлежних у случајевима насиља над женама, <http://www.ombudsman.rs/index.php/2012-02-07-14-03-33/4833-2016-07-28-08-59-32>, приступљено 31.1.2017.
242. Чилић, У., Истанбулска конвенција десет година касније: Заштита жена на стакленим ногама, <https://www.slobodnaevropa.org/a/istanbulska-konvencija-nasilje-nad-zenama/31248734.html>, приступљено 4.10.2021.
243. Шета, Ђ., Анализа утјецаја новије забране женских муслиманских одјевних пракси у Европи, Пажња! Одјећа, умјетност, идентитет, Међународни научни скуп Техничког факултета Универзитета у Бихаћу, стр. 55-63, https://www.academia.edu/9646675/Novije_zabrane_%C5%BEenskih_muslimanski_h_odjevnih_praksi_u_Evropi, приступљено 2.10.2018.
244. Тага пере судове, Школа музике Мелодис, <https://www.youtube.com/watch?v=xLgeRmqM-3s>, приступљено 17.1.2022.
245. Шојић, С., Институције као саучесници у породичном насиљу, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1417288>, приступљено 24.01.2018.

НОРМАТИВНИ ИЗВОРИ

1. Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women (Convention of Belém do Pará), <https://www.oas.org/en/mesecvi/docs/BelemDoPara-ENGLISH.pdf>, приступљено 24.08.2021.
2. Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (2000), <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCEDAW.aspx>, приступљено 20.10.2021.
3. Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WG/ProtocolontheRightsofWomen.pdf>, приступљено 6.9.2021.
4. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>, приступљено 28.8.2021.
5. The Inter-American Convention on the Prevention, Punishment, and Eradication of Violence against Women, <http://www.oas.org/en/mesecvi/convention.asp>, приступљено 9.9.2021.
6. The Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WG/ProtocolontheRightsofWomen.pdf>, приступљено 25.8.2021.
7. The Universal Declaration of Human Rights, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, приступљено 1.9.2021.
8. Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 13/2002
9. Закон о спречавању насиља у породици, „Сл. гласник РС“, бр. 94/2016
10. Законик о кривичном поступку, "Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС

11. Конвенција Вијећа Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у обитељи, Уред за равноправност сполова Владе Републике Хрватске, Библиотека Она, Загреб, 2014
12. Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, "Службени лист СФРЈ" - Међународни уговори, број 11/81
13. Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације над женама (са коментарима), Агенција за равноправност сполова Босне и Херцеговине, Сарајево, 2006. https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Documents/CEDAW_308094062.pdf, приступљено 18.10.2021.
14. Конвенција о заштити људских права и основних слобода, члан 14, European Court of Human Rights Council of Europe, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf, приступљено 18.09.2021.
15. Конвенција о заштити људских права и основних слобода, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf, приступљено 12.10.2021.
16. Кривични закон Републике Србије, „Сл. гласник СРС“, бр.26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и „Сл. гласник РС“, бр. 16/90, 26/91 - одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 - испр., 80/2002 - др. закон, 39/2003 и 67/2003
17. Кривични законик, „Сл. Гласник РС“, бр. 35/2019
18. Кривични законик, „Сл. Гласник РС“, бр. 72/2009
19. Кривични законик, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр.
20. Кривични законик, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019
21. Међународни пакт о грађанским и политичким правима, "Службени лист СФРЈ-Међународни уговори", бр. 7/71, <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/142>, приступљено 1.9.2021.
22. Општа препорука бр. 35 о родно заснованом насиљу над женама, https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/preporuka_35_sedow_srb.pdf приступљено 9.9.2021.
23. Повеља Уједињених нација, http://www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/krsiva/povelja_un.pdf, приступљено 5.9.2021.

24. Први и Други Опциони протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима, “Службени лист СРЈ”- Међународни уговори , бр. 4/2001, <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/141>, приступљено 1.9.2021.
25. Препорука Рец(2002)5 Комитета Министара земљама чланицама за заштиту жена од насиља и Меморандум са објашњењима, Аутономни женски центар, Програм развоја добрих пракси против насиља у породици, <http://www.womenngo.org.rs/panevropska/prevod2002-web.pdf>, приступљено 18.9.2021.
26. Савет Европе: Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Council of Europe Treaty Series — № 210, <https://rm.coe.int/1680462540>, приступљено 19.09.2021.
27. Хамурабијев законик,
<http://ucionicaistorije.files.wordpress.com/2011/11/d185d0b0d0bcd183d180d0b0d0b1d0b8d198d0b5d0b2-d0b7d0b0d0bad0bed0bdd0b8d0ba.pdf> , приступљено 4.3.2016.
28. Хетитски законик, The Code of the Nesilim, <http://legacy.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>, приступљено 15.3.2016.

СУДСКА ПРАКСА

1. А.Т. v Hungary (Communication No. 2/2003), <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/CEDAW%20Decision%20on%20AT%20vs%20Hungary%20English.pdf>, <https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/1196/summary-of-the-decision.pdf>, приступљено 10.10.2021.
2. А.Т. против Мађарске, А.Т. v Hungary, Communication No. 2/2003, <https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/1196/summary-of-the-decision.pdf>, приступљено 10.10.2021.
3. CASE OF BEVACQUA AND S. v. BULGARIA (Application no. 71127/01), <http://hrlibrary.umn.edu/research/bulgaria/BEVACQUA.pdf>, приступљено 18.10.2021.
4. CASE OF KONTROVÁ v. SLOVAKIA (Application no. 7510/04), <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2019/09/CASE-OF-KONTROVA-v.-SLOVAKIA.pdf?x96812>, приступљено 16.10.2021

5. CASE OF OPUZ v. TURKEY (Application no. 33401/02), <https://www.legislationline.org/download/id/2946/file/OPUZ%20v%20Turkey%20June%202009.pdf>, приступљено 11.10.2021.
6. Inter-American Commission on Human Rights, REPORT No. 31/14 CASE 11.837 REPORT ON ARCHIVE, INDRAVANI PAMELA RAMJATTAN TRINIDAD AND TOBAGO <https://www.oas.org/en/iachr/decisions/2014/TTAR11837EN.pdf>, приступљено 14.09.2021.
7. Inter-American Court of Human Rights, Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras, Judgment of July 29, 1988 (Merits), https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_04_ing.pdf, приступљено 5.10.2021.
8. Maria da Penha v. Brazil, Case 12.051, Report No. 54/01, OEA/Ser.L/V/II.111 Doc. 20 rev. at 704 (2000), <http://hrlibrary.umn.edu/cases/54-01.html> приступљено 9.10.2021
9. Ramjattan Pamela v. Trinidad and Tobago, Report, http://www.worldcourts.com/iacmhr/eng/decisions/1998.11.03_Ramjattan_Pamela_v_Trinidad_and_Tobago.htm, приступљено 12.9.2021.
10. Шахиде Гоекце (покојна) против Аустрије, Şahide Goekce (deceased) v. Austria, Communication No. 5/2005, https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/SahideGoekceVsAustria_en.pdf, приступљено 12.10.2021.
11. Trinidad and Tobago v. Indravano Pamela Ramjattan, Case 11.837, Report N° 92/98, Inter-Am. C.H.R., OEA/Ser.L/V/II.95 Doc. 7 rev. at 259 (1998), <http://hrlibrary.umn.edu/cases/1998/trinidad92-98.html>, приступљено 12.9.2021.
12. X и Y против Холандије, пресуда од 26. марта 1985, представка бр. 8978/80. X and Y v. The Netherlands, judgment of 26 March 1985, application no. 8978/80, https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/x%20and%20y%20v%20the%20netherlands_EN.asp, приступљено 15.11.2021.
13. А. против Хрватске, пресуда од 14. октобра 2010, представка бр. 55164/08, A v. Croatia, judgment of 14 October 2010, Application no. 55164/08, <https://rm.coe.int/16805a320f>, приступљено 12.11.2021.
14. Аиреу против Ирске, пресуда од 9. октобра 1979, представка бр. 6289/73, Airey v. Ireland, judgment of 9 October 1979, application no. 6289/73, <https://www.law.cornell.edu/sites/www.law.cornell.edu/files/andjusticeforall/Airey.PDF>, приступљено 13.11.2021.

15. Бăлџан против Румуније, пресуда од 23. маја 2017, представка бр. 49645/09, BălŃan v. Romania, judgment of 23 May 2017, application no. 49645/09, <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2017/05/CASE-OF-BAL-AN-v.-ROMANIA.pdf>, приступљено 10.11.2021.
16. Бранко Томашевић и остали против Хрватске, пресуда од 15. јануара 2009, представка бр. 46598/06, Branko Tomasevic and Others v. Croatia, Judgment of 15 January 2009, Application no. 46598/06 [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-1695%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-1695%22]}), приступљено 9.9.2021.
17. В.К. против Бугарске, V.K. v. Bulgaria, Communication No. 20/2008, <https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-49-D-20-2008.pdf>, приступљено 10.10.2021.
18. В.П.П. против Бугарске, V.P.P. against Bulgaria, Communication No. 31/2011, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/JurisprudenceSession53.aspx>, приступљено 15.10.2021.
19. Валиулиенė против Литваније, пресуда од 26. марта 2013, представка бр. 33234/07, Valiulienė v. Lithuania, judgment of 26 March 2013, application no. 33234/07, https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/CASE%20OF%20VALIULIENE%20v.%20LITHUANIA_judgement.pdf, приступљено 10.9.2021.
20. Вертидо против Филипина, Vertido v. Philippines, Communication No. 18/2008, <https://juris.ohchr.org/Search/Details/1700>, приступљено 11.10.2021.
21. Д. М. Д. против Румуније, пресуда од 3. октобра 2017, представка бр. 23022/13, D. M. D. v. Romania, judgment of 3 October 2017, application no. 23022/13, <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/dmd-v-romania.html>, приступљено 14.11.2021.
22. Д.Х. и остали против Чешке републике (Представка бр. 57325/00), Пресуда, Стразбур, 13. новембра 2007. године, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=e47d4fb9-99b3-289a-563c-268bb85a8128&external=true>, приступљено 5.11.2021.
23. Е. С. и остали против Словачке, пресуда од 15. септембра 2009, представка бр. 8227/04, E. S. and Others v. Slovakia, judgment of 15 September 2009, application no. 8227/04,

- <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32ae>, приступљено 14.10.2021.
24. Еремиа и остали против Републике Молдавије, пресуда од 28. маја 2013, представка бр. 3564/11, *Eremia and Others v. the Republic of Moldova*, judgment of 28 May 2013, application no. 3564/11, <https://rm.coe.int/16805a32af>, приступљено 14.11.2021.
25. Ж. Б. против Хрватске, пресуда од 11. јула 2017, представка бр. 47666/13, *Ž. B. v. Croatia*, judgment of 11 July 2017, application no. 47666/13, <https://rm.coe.int/case-of-z-b-v-croatia/1680731746>, приступљено 22.10.2021.
26. З. и остали против Уједињеног Краљевства, пресуда од 10. маја 2001, представка бр. 29392/95, *Z. and Others v. the United Kingdom*, Judgment of 10 May 2001, Application no. 29392/95, https://www.legislationline.org/download/id/3520/file/Case_of_Z_and_Others_v_UK_2001_en.pdf, приступљено 7.11.2021.
27. Инга Абрамова против Белорусије, *Inga Abramova v. Belarus*, Communication No. 23/2009, <https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-49-D-23-2009.pdf>, приступљено 15.10.2021.
28. Ирене Вилсон против Уједињеног Краљевства, пресуда од 23. октобра 2012, представка бр. 10601/09, <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-114397#%22itemid%22:%22001-114397%22>}, приступљено 12.11.2021
29. Исатоу Јаллов против Бугарске, *Isatou Jallow v. Bulgaria*, Communication No. 32/2011, https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-52-D-32-2011_en.pdf, приступљено 11.10.2021.
30. Калуцза против Мађарске, пресуда од 24. априла 2012, представка бр. 57693/10, *Kalucza v. Hungary*, judgment of 24 April 2012, application no. 57693/10, <https://international.vlex.com/vid/case-of-kalucza-v-hungary-369353346>, приступљено 23.10.2021.
31. М. Г. против Турске, пресуда од 22. марта 2016, представка бр. 646/10, *M. G. v. Turkey*, Judgment of 22 March 2016, Application no. 646/10, <https://rm.coe.int/168062cf75>, приступљено 18.11.2021.
32. М. Ц. против Бугарске, пресуда од 4. децембра 2003, представка бр. 39272/98, *M. C. v. Bulgaria*, judgment of 4 December 2003, application no. 39272/98. <https://www.refworld.org/cases,ECHR,47b19f492.html> , приступљено 11.11.2021.

33. Осман против Уједињеног Краљевства, пресуда од 28. октобра 1998, представка бр. 23452/94, *Osman v. The United Kingdom*, judgment of 28 October 1998, application no. 23452/94, <https://cref.eakademija.com/images/pdf-analiza/Osman-protiv-Ujedinjenog-Kraljevstva.pdf>, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-6781%22%5D%7D> , приступљено 9.9.2021.
34. Румор против Италије, пресуда од 27. маја 2014, представка бр. 72964/10, *Rumor v. Italy*, judgment of 27 May 2014, application no. 72964/10, https://www.camera.it/application/xmanager/projects/leg17/attachments/sentenza/testo_integrale_sentenzas/000/000/602/RUMOR_en.pdf, McQuigg, Ronagh, Domestic Violence as a Human Rights Issue: *Rumor v. Italy*, *The European Journal of International Law* Vol. 26 no. 4, 1009-1025, https://ceulearning.ceu.edu/pluginfile.php/358279/mod_resource/content/1/Rumor%20v.%20Italy%20article.pdf, приступљено 18.11.2021.
35. С.В.П. против Бугарске, *S.V.P. v. Bulgaria*, Communication No. 31/2011, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/Jurisprudence/CEDAW-C-53-D-31-2011_en.pdf , приступљено 11.10.2021.
36. Сöderман против Шведске, пресуда од 12. новембра 2013, представка бр. 5786/08, *Söderman v. Sweden*, judgment of 12 November 2013, application no. 5786/08, <https://www.legal-tools.org/doc/27460f/pdf/>, приступљено 7.11.2021.
37. Сандра Јанковић против Хрватске, пресуда од 5. марта 2009, представка бр. 38478/05, *Janković v. Croatia* (application no. 38478/05), <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-91608?TID=thkbhnilzk>, приступљено 14.11.2021.
38. Талпис против Италије, пресуда од 2. марта 2017, представка бр. 41237/14, *Talpis v. Italy*, judgment of 2 March 2017, application no. 41237/14, <https://rm.coe.int/090000168088f2cb>, приступљено 12.11.2021.
39. Фатма Јилдирим (покојна) против Аустрије, *Fatma Yildirim (deceased) v. Austria*, Communication No. 6/2005, <https://opcedaw.files.wordpress.com/2012/01/yildirim-v-austria.pdf>, приступљено 12.10.2021.
40. Хајдуова против Словачке, пресуда од 30. новембра 2010, представка бр. 2660/03, *Hajduova v. Slovakia*, judgment of 30 November 2010, application no. 2660/03, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32b0>, приступљено 16.10.2021.

41. Цецилиа Келл против Канаде, *Cecilia Kell v. Canada*, Communication No. 19/2008, https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-51-D-19-2008_en.pdf, приступљено 12.10.2021.

СПИСАК ТАБЕЛА

1. Број нестајућих жена у појединим земљама Азије
2. Процент жена у популацији од 0 до 19 година у појединим земљама Азије
3. Дисбаланс броја мушкараца и жена спремних за брак у Кини и Индији
4. Старосна структура жена жртава интимног партнерског насиља изражена у %
5. Подаци Савезног министарства унутрашњих послова Аустрије о пријавама породичног насиља и мерама од 1997-2004. године
6. Учесталост убистава у везама
7. Подаци о изабраним женама у региону
8. Жене према образовној структури, региону и типу насеља у РС (%)
9. Стопе активности, запослености и незапослености становништва радног узраста (15-64), ЕУ27 и Србија
10. Жене према активностима у РС (%)
11. Разлози сукобљавања у породици
12. Бројчани и процентуални приказ распрострањености различитих облика насиља
13. Облици психичког насиља
14. Фреквенција јављања појединих облика физичког насиља
15. Укупна преваленција породичног насиља над женама
16. Изложеност различитим облицима насиља током живота
17. Жене према искуству насиља и здравственим проблемима
18. Жене са искуством физичког насиља које су имале физичке повреде према врсти повреде
19. Жене према ставовима о томе да ли је добро потражити подршку у ситуацији насиља у породици, и чију
20. Жене према искуству насиља у породици и ставовима према тражењу подршке
21. Активности које су жене изложене насиљу предузеле у циљу изласка из ситуације насиља или решавања проблема насиља у породици, према региону

22. Процент жена које су идентификоване као жртве насиља на основу индикатора истраживања, а које и саме себе перцепирају као жртву насиља, према типу насиља и региону
23. Кома су се обратиле за помоћ жене изложене насиљу у породици
24. Активности које су предузели лекари при пружању помоћи женама жртвама насиља
25. Број кривичних пријава и покренутих поступака по годинама и %
26. Пријаве центрима за социјални рад према врстама насиља
27. Казнена политика за кривично дело насиља у породици
28. Структура корисника центара за социјални рад који су у 2011. години били жртве насиља према доминантној врсти насиља
29. Анализа територијане дистрибуције хитних мера
30. Жене убијене од стране супруга/партнера у периоду 2010-2015. године
31. Жене убијене од стране супруга/партнера у периоду 2016-2021. године
32. Пунолетна лица осуђена за кривично дело насиља у породици и изречене санкције у периоду од 2003. до 2020. године
33. Трошкови државни институција у 2009. години везаних за насиље над женама
34. Трошкови породичног насиља по земљама

СПИСАК ГРАФИКОНА

1. Насиље над женама у земљама Европске уније (%)
2. Распрострањеност сексуалног насиља над децом у Кенији, Танзанији, Свазиленду и Зимбабвеу
3. Стопе запослености, незапослености и неактивности према полу у РС (%)
4. Стопе запослености, незапослености и неактивности према нивоу највише завршеног образовања у РС (%)
5. Неактивни који не траже посао због бриге о деци или о одраслим неспособним лицима према полу у РС (%)
6. Подела кућног рада и бриге о члановима домаћинства у РС
7. Заступљеност мушкараца и жена на посланичким местима у сазивима Народне скупштине Републике Србије од 2002-2012.
8. Преваленција породичног насиља над женама у току последњих година дана

9. Укупна преваленција породичног насиља над женама
10. Графички приказ распрострањености различитих облика насиља
11. Предузете мере полиције
12. Структура пресуда донетих у прекршајним поступцима
13. Структура изречених казни у прекршајним поступцима
14. Структура пресуда донетих у кривичним поступцима
15. Структура изречених казни у кривичним поступцима
16. Изречене мере заштите у грађанскоправним поступцима
17. Ко пријављује насиље?
18. Ко пријављује насиље у породици над децом?
19. Старосна структура жртава насиља
20. Образовни статус жртава
21. Пријаве насиља над пунолетним корисницима према врсти насиља, 2020
22. Ток примене Закона о спречавању насиља у породици
23. Однос изречених хитне мере на територији Републике Србије у првој години примене Закона о спречавању насиља у породици
24. Територијална дистрибуција продужених и прекршених хитних мера
25. Број продужених и прекршених хитних мера на територији Републике Србије у првој години примене Закона о спречавању насиља у породици изражене у процентима и бројкама
26. Број жена које су пријављивале насиље институцијама пре него што су убијене од стране партнера од 2010-2021. године изражено у процентима
27. Утицај пандемије на пријављивање породичног насиља у земљама Латинске Америке, март-јун 2020. године
28. Пријаве кривичног дела насиља у породици у периоду од 2002-2020. године
29. Однос броја поднетих пријава за кривично дело насиља у породици и осуђених пунолетних лица у периоду од 2002. до 2020. године
30. Однос изречених санкција: казна затвора, новчане казне и условне осуде у периоду од 2006. до 2020. године

СПИСАК СЛИКА

1. Физичко и/или сексуално партнерско насиље након 15. године, ЕУ-28 (%)
2. Приказ интимног партнерског насиља у појединим регионима света
3. Точак моћи и контроле
4. Број жена убијених од стране партнера на различитим континентима

СПИСАК ПРИЛОГА

1. Глобално рангирање земаља према родном јазу
2. Violence against Women Prevalence Data: Surveys by Country
3. Матрица за процену ризика Дулут, Минесота
4. Да је држава радила свој посао, оне би данас можда биле живе
5. Искуства жена жртава породичног насиља
6. Costs of gender-based violence in the European Union

VIII. ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ бр. 1: Глобално рангирање земаља према родном јазу⁴³⁴

Country	GLOBAL INDEX		EDUCATIONAL ATTAINMENT		ECONOMIC PARTICIPATION AND OPPORTUNITY		HEALTH AND SURVIVAL		POLITICAL EMPOWERMENT	
	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score	Rank	Score
Iceland	1	0.881	5	0.836	1	1.000	105	0.970	1	0.719
Norway	2	0.850	1	0.868	32	1.000	70	0.974	3	0.559
Finland	3	0.850	8	0.815	1	1.000	1	0.980	2	0.607
Sweden	4	0.823	4	0.836	54	0.996	71	0.974	5	0.486
Ireland	5	0.807	26	0.777	44	0.998	56	0.979	6	0.474
Rwanda	6	0.794	14	0.808	112	0.944	91	0.972	7	0.452
Philippines	7	0.790	16	0.799	34	1.000	1	0.980	17	0.382
Switzerland	8	0.785	17	0.798	69	0.993	74	0.974	18	0.376
Slovenia	9	0.784	24	0.778	29	1.000	79	0.973	16	0.385
New Zealand	10	0.782	30	0.768	1	1.000	105	0.970	15	0.390
Germany	11	0.779	38	0.737	88	0.987	56	0.979	11	0.413
Nicaragua	12	0.776	100	0.619	1	1.000	1	0.980	4	0.506
Netherlands	13	0.776	39	0.732	1	1.000	104	0.970	13	0.401
Denmark	14	0.767	20	0.788	1	1.000	107	0.970	29	0.309
France	15	0.761	56	0.699	1	1.000	1	0.980	19	0.365
Namibia	16	0.760	27	0.775	1	1.000	1	0.980	33	0.287
South Africa	17	0.759	72	0.670	85	0.987	1	0.980	14	0.400
United Kingdom	18	0.758	43	0.724	37	1.000	66	0.974	23	0.335
Belgium	19	0.753	34	0.762	1	1.000	66	0.974	35	0.275
Latvia	20	0.752	21	0.784	1	1.000	1	0.980	40	0.246
Estonia	21	0.749	47	0.711	39	0.999	1	0.980	30	0.308
Bolivia	22	0.749	96	0.634	101	0.967	1	0.980	10	0.415
Burundi	23	0.748	3	0.845	131	0.857	68	0.974	28	0.314
Barbados	24	0.744	2	0.848	46	0.998	1	0.980	77	0.150
Spain	25	0.742	67	0.674	47	0.998	93	0.972	26	0.326
Moldova	26	0.742	18	0.797	50	0.996	42	0.979	58	0.195
Mozambique	27	0.741	29	0.773	129	0.860	114	0.968	21	0.361
United States	28	0.740	6	0.826	40	0.999	64	0.975	72	0.162
Cuba	29	0.740	119	0.579	26	1.000	63	0.975	12	0.407
Canada	30	0.740	28	0.773	1	1.000	109	0.969	46	0.218
Lithuania	31	0.740	35	0.759	66	0.994	42	0.979	45	0.227
Luxembourg	32	0.738	31	0.766	1	1.000	71	0.974	53	0.212
Ecuador	33	0.738	66	0.677	53	0.996	1	0.980	31	0.297
Belarus	34	0.734	10	0.813	33	1.000	42	0.979	79	0.146
Argentina	35	0.734	105	0.615	55	0.996	1	0.980	22	0.347
Australia	36	0.733	32	0.766	1	1.000	74	0.974	61	0.193
Austria	37	0.733	52	0.705	1	1.000	1	0.980	39	0.246
Costa Rica	38	0.732	118	0.587	1	1.000	64	0.975	20	0.365
Portugal	39	0.731	46	0.712	60	0.995	79	0.973	41	0.244
Bahamas	40	0.728	7	0.823	1	1.000	1	0.980	98	0.110
Italy	41	0.726	111	0.603	58	0.995	74	0.974	24	0.331
Colombia	42	0.725	37	0.746	61	0.994	42	0.979	64	0.180
Bulgaria	43	0.722	55	0.701	72	0.992	42	0.979	48	0.215
Panama	44	0.722	57	0.698	62	0.994	1	0.980	51	0.214
Serbia	45	0.720	74	0.669	52	0.996	79	0.973	43	0.242
Trinidad and Tobago	46	0.720	53	0.704	59	0.995	1	0.980	56	0.201
Kazakhstan	47	0.719	36	0.749	28	1.000	1	0.980	78	0.148

⁴³⁴ World Economic Forum, The Global Gender Gap Report 2015, <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>, 18.07.2019.

Kenya	48	0.719	25	0.778	113	0.942	85	0.973	62	0.182
Tanzania	49	0.718	49	0.709	126	0.894	55	0.979	32	0.292
Cape Verde	50	0.717	115	0.591	99	0.970	1	0.980	25	0.329
Poland	51	0.715	75	0.667	38	1.000	42	0.979	52	0.213
Lao PDR	52	0.713	11	0.811	116	0.935	92	0.972	84	0.132
Israel	53	0.712	71	0.671	51	0.996	69	0.974	54	0.205
Singapore	54	0.711	9	0.814	111	0.945	122	0.967	92	0.119
Botswana	55	0.710	15	0.800	1	1.000	87	0.973	126	0.068
Mongolia	56	0.709	22	0.783	73	0.992	1	0.980	117	0.084
Zimbabwe	57	0.709	51	0.707	97	0.974	1	0.980	66	0.175
Uganda	58	0.708	84	0.653	117	0.930	1	0.980	36	0.271
Croatia	59	0.708	78	0.664	65	0.994	42	0.979	60	0.193
Thailand	60	0.706	19	0.794	67	0.994	1	0.980	131	0.057
Lesotho	61	0.706	68	0.672	1	1.000	1	0.980	68	0.172
El Salvador	62	0.706	92	0.639	78	0.991	1	0.980	49	0.214
Ghana	63	0.704	13	0.808	119	0.924	87	0.973	96	0.112
Bangladesh	64	0.704	130	0.462	109	0.948	95	0.971	8	0.433
Jamaica	65	0.703	64	0.678	42	0.998	1	0.980	75	0.155
Guyana	66	0.702	124	0.569	1	1.000	1	0.980	37	0.261
Ukraine	67	0.702	40	0.731	30	1.000	42	0.979	107	0.098
Malawi	68	0.701	12	0.809	124	0.910	78	0.973	95	0.113
Macedonia, FYR	69	0.701	70	0.671	80	0.990	120	0.967	65	0.178
Albania	70	0.701	69	0.671	98	0.972	142	0.947	50	0.214
Mexico	71	0.699	126	0.545	75	0.991	1	0.980	34	0.281
Senegal	72	0.698	65	0.678	133	0.833	124	0.967	27	0.316
Chile	73	0.698	123	0.570	36	1.000	41	0.979	42	0.243
Madagascar	74	0.698	59	0.696	95	0.981	90	0.973	80	0.142
Russian Federation	75	0.694	42	0.731	27	1.000	42	0.979	128	0.066
Kyrgyz Republic	76	0.693	80	0.658	81	0.989	79	0.973	76	0.153
Romania	77	0.693	50	0.708	64	0.994	42	0.979	113	0.090
Venezuela	78	0.691	82	0.657	79	0.990	1	0.980	82	0.139
Montenegro	79	0.689	73	0.670	49	0.997	62	0.975	94	0.114
Honduras	80	0.688	101	0.617	1	1.000	61	0.976	74	0.160
Czech Republic	81	0.687	94	0.636	1	1.000	42	0.979	83	0.134
Georgia	82	0.687	60	0.692	31	1.000	120	0.967	114	0.089
Vietnam	83	0.687	41	0.731	114	0.941	139	0.950	88	0.124
Sri Lanka	84	0.686	120	0.577	57	0.995	1	0.980	59	0.193
Brazil	85	0.686	89	0.642	1	1.000	1	0.980	89	0.123
Dominican Republic	86	0.686	86	0.648	91	0.984	98	0.971	81	0.140
Greece	87	0.685	87	0.644	56	0.996	56	0.979	91	0.120
Brunei Darussalam	88	0.684	23	0.780	70	0.993	131	0.966	145	0.000
Peru	89	0.683	110	0.603	87	0.987	101	0.970	67	0.173
Cameroon*	90	0.682	44	0.724	130	0.857	115	0.968	63	0.180
China	91	0.682	81	0.657	83	0.988	145	0.919	73	0.162
Indonesia	92	0.681	114	0.593	89	0.986	60	0.976	71	0.168
Uruguay	93	0.679	91	0.639	48	0.997	1	0.980	106	0.101
Suriname	94	0.678	103	0.616	45	0.998	1	0.980	90	0.120
Tajikistan	95	0.675	48	0.709	120	0.922	127	0.966	103	0.104
Azerbaijan	96	0.675	54	0.701	90	0.984	139	0.950	129	0.063
Slovak Republic	97	0.675	93	0.638	1	1.000	79	0.973	115	0.087
Gambia, The*	98	0.674	58	0.697	118	0.926	85	0.973	108	0.098
Hungary	99	0.672	62	0.685	76	0.991	42	0.979	139	0.035
Cyprus	100	0.671	88	0.643	41	0.998	73	0.974	124	0.069
Japan	101	0.670	106	0.611	84	0.988	42	0.979	104	0.103
Swaziland	102	0.670	107	0.608	1	1.000	133	0.961	100	0.109

Belize	103	0.668	85	0.651	68	0.994	1	0.980	135	0.048
Malta	104	0.668	122	0.573	1	1.000	108	0.970	86	0.128
Armenia	105	0.668	79	0.664	35	1.000	144	0.939	125	0.068
Guatemala	106	0.667	98	0.627	108	0.953	1	0.980	99	0.109
Paraguay	107	0.666	102	0.616	63	0.994	1	0.980	122	0.075
India	108	0.664	139	0.383	125	0.896	143	0.942	9	0.433
Cambodia	109	0.662	63	0.681	127	0.891	1	0.980	109	0.098
Nepal	110	0.658	121	0.575	122	0.917	94	0.972	70	0.169
Malaysia	111	0.655	95	0.634	100	0.967	110	0.969	134	0.051
Liberia	112	0.652	99	0.620	136	0.806	119	0.967	47	0.216
Maldives	113	0.652	117	0.589	43	0.998	130	0.966	133	0.055
Burkina Faso	114	0.651	45	0.721	134	0.831	117	0.967	118	0.083
Korea, Rep.	115	0.651	125	0.557	102	0.965	79	0.973	101	0.107
Zambia	116	0.650	83	0.656	128	0.863	77	0.974	102	0.107
Kuwait	117	0.646	104	0.615	77	0.991	137	0.957	141	0.022
Bhutan	118	0.646	90	0.641	121	0.921	126	0.966	132	0.056
United Arab Emirates	119	0.646	128	0.519	86	0.987	133	0.961	93	0.115
Mauritius	120	0.646	127	0.534	74	0.991	1	0.980	120	0.078
Fiji	121	0.645	129	0.512	71	0.992	1	0.980	110	0.097
Qatar	122	0.645	97	0.632	96	0.977	137	0.957	144	0.013
Bahrain	123	0.644	113	0.597	94	0.981	133	0.961	138	0.037
Ethiopia	124	0.640	108	0.608	140	0.741	59	0.978	44	0.232
Nigeria	125	0.638	61	0.691	137	0.802	133	0.961	111	0.097
Angola	126	0.637	116	0.590	141	0.726	1	0.980	38	0.251
Tunisia	127	0.634	133	0.444	107	0.953	111	0.969	69	0.170
Algeria	128	0.632	137	0.410	110	0.946	128	0.966	55	0.205
Benin*	129	0.625	33	0.764	144	0.700	117	0.967	127	0.067
Turkey	130	0.624	131	0.459	105	0.957	1	0.980	105	0.103
Guinea	131	0.618	76	0.666	143	0.707	116	0.967	85	0.130
Mauritania	132	0.613	132	0.447	132	0.839	87	0.973	57	0.195
Côte d'Ivoire	133	0.606	112	0.603	138	0.773	113	0.968	119	0.081
Saudi Arabia	134	0.605	138	0.387	82	0.988	129	0.966	121	0.077
Oman	135	0.604	134	0.441	92	0.984	100	0.971	142	0.021
Egypt	136	0.599	135	0.441	115	0.935	97	0.971	136	0.048
Mali	137	0.599	109	0.605	139	0.755	141	0.949	116	0.086
Lebanon	138	0.598	136	0.439	104	0.963	103	0.970	143	0.021
Morocco	139	0.593	140	0.378	123	0.914	95	0.971	97	0.110
Jordan	140	0.593	142	0.350	93	0.983	132	0.966	123	0.073
Iran, Islamic Rep.	141	0.580	141	0.357	106	0.954	99	0.971	137	0.037
Chad	142	0.580	77	0.666	145	0.591	112	0.968	112	0.093
Syria	143	0.568	144	0.279	103	0.965	102	0.970	130	0.059
Pakistan	144	0.559	143	0.330	135	0.813	125	0.967	87	0.127
Yemen	145	0.484	145	0.225	142	0.720	123	0.967	140	0.026

ПРИЛОГ бр. 3:

Матрица за процену ризика Дулут, Минесота⁴³⁵

Da Ne Ne znam

	Da	Ne	Ne znam	
1.				Da li je nasilnik postaje više nasilan, brutalan ili opasan tokom vremena?
2.				Da li vas je nakada povredio toliko da ste morali da potražite medicinsku pomoć?
3.				Da li je nekada pokušao da vas zadavi?
4.				Da li je nekada povredio ili ubio kućnog ljubimca?
5.				Da li je nekada pretio da će vas zadaviti?
6.				Da li vas je nekada seksualno zlostavljao?
7.				Da li vam je pretio oružjem? Ako jeste, kojim?
8.				Da li je posesivan i ekstremno ljubomoran i da li vas nadgleda i kontroliše?
9.				Da li njegovi napadi postaju učestaliji?
10.				Da li je nekada pretio da će izvršiti samoubistvo, ili je pokušao da izvrši smoubistvo?
11.				Da li vas je napao za vreme trudnoće?
12.				Da li ste se rastali, ili ste pokušali da se rastavite od nasilnika tokom prethodnih 12 meseci?

⁴³⁵ Преузето од Гицић, С., Препоруке за поступање Центара за социјални рад и ситуацијама насиља над женама током кризних ситуација (укључујући и током пандемије COVID-19), <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Preporuke-za-postupanje-CSR-u-situacijama-nasilja-prema-%C5%BEenama-tokom-COVID-19.pdf>, приступљено 19.11.2021.

13.			Da li ste pokušali da organizujete ili da nađete pomoć tokom prethodnih 12 meseci? (policija, centar za socijalni rad, savetovališta i slično)?
14.			Da li ste bili izolovani ili sprečeni da potražite pomoć (niste imali pristup telefonu, kolima, porodici, prijateljima)?
15.			Da li je nasilnik bio pod neuobičajenim stresom tokom prethodnih 12 meseci (gubitak posla, smrt nekoga bliskog, finansijski poteškoće)?
16.			Da li nasilnik dosta pije/da li ima problem sa upotrebom alkohola?
17.			Da li se dešavalo da se simptomi povuku/da li se nekada povrgao lečenju zbog zavisnosti od alkohola ili droga?
18.			Da li nasilnik ima oružje, da li ga nosi sa sobom, ili da li ima bilo koji drugi pristup oružju? Kojem oružju?
19.			Da li mislite da bi mogao da vas ozbiljno povredi ili ubije?
20.			Da li ste ne bilo koji način pokušali da zašтите nasilnika (pokušali da izmenite policijski izveštaj, odbili da svedočite i slično)?
21.			Da li je nasilnik bio zlostavljan od strane svoje porodice kao dete?
22.			Da li je nasilnik bio svedok zlostavljanja svoje majke?
23.			Da li nasilnik pokazuje kajanje ili žalost posle incidenta?
24.			Da li je nasilnik počinio još neko krivično delo (pored nasilja)?
25.			Da li je nasilnik zlostavljao druge ljude (izvan porodice)?
26.			Da li nasilnik uživa opojna sredstva (droge)?

ПРИЛОГ бр. 4

Да је држава радила свој посао, оне би данас можда биле живе⁴³⁶:

1. Десанка Гудурић (45), Чачак

Полицијска управа у Чачку је у два наврата добијала пријаве Десанке Гудурић. Центар за социјални рад примио је допис Здравственог центра Чачак који је констатовао насиље над жртвом.

Жртва је убијена 7. јула 2013. године.

Десанка је имала више од 20 убода ножем у пределу рамена, торакса и главе. Убица – бивши муж.

2. Милица Павловић (60), Крушевац

Полицијска управа у Крушевцу примила је две пријаве насиља у породици. Једну пријаву насиља над Милицом Павловић примио је и Центар за социјални рад Варварин и Ћићевац.

Жртва је убијена 16. новембра 2015. године.

Милицу је супруг Небојша (61) заклао док су славили крсну славу Ђурђиц. Испоставило се да је деценијама физички и психички злостављао све чланове породице.

3. Јадранка Зеленчић (51), Сомбор

Полицијска управа у Сомбору примила је пријаву насиља над Јадранком Зеленчић, али није обавестила Центар за социјални рад Сомбор.

Жртва је убијена 14. септембра 2013. године.

Јадранку је муж убио у спаваћој соби, једним хицем у главу, а потом је покушао и себе да убије.

4. Марија Павловић (31), Мионица

Полицијска управа у Ваљевоу примила је пријаву насиља над Маријом Павловић, али о овој пријави и другим сазнањима није обавестила орган старатељства.

---

⁴³⁶ Према подацима Живановић Поповић, Н., Да је држава радила свој посао, ОНЕ БИ ДАНАС МОЖДА БИЛЕ ЖИВЕ, <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/da-je-drzava-radila-svoj-posao-one-bi-danas-mozda-bile-zive/8x7480y>, приступљено 30.1.2017. и Четрдесет пет системских препорука Заштитника грађана за поступање надлежних у случајевима насиља над женама, <http://www.ombudsman.rs/index.php/2012-02-07-14-03-33/4833-2016-07-28-08-59-32>, приступљено 31.1.2017.

Жртва је убијена 26. јануара 2015. године.

Марија је нађена мртва у селу Радобић. Супруг је највероватније задавио, а потом се обесио.

5. Андреа Лајчак (38), Чока

Полицијска управа у Кикинди и Центар за социјални рад Чока примили су више пријава и информација о насиљу над Андреом Лајчак, као и о чињеници да је извршилац насиља био осуђиван за насиље у породици и сексуално злостављање детета. Општа болница Сента и Дом здравља Чока су имали информације о насиљу, након извршених прегледа жртве.

Жртва је убијена 10. децембра 2014. године.

Габор Лајчак, који је у затвору провео три године и шест месеци због обљубе ћерке 2009. године, убио је бившу супругу са више убода ножем у заједничкој кући у Чоки. Андреа Лајчак је директорки Центра за социјални рад дан пре убиства препричавала како ју је муж претукао у суботу, три дана раније.

6. Слађана Јанковић (47), Крушевац

Полиција у Крушевцу примила је пријаве насиља над жртвом Слађаном Јанковић и имала је информације о историји породичног насиља. Центар за социјални рад није имао никаква сазнања о породичном или партнерском насиљу, јар га о томе није известила ни полиција, нити тужилаштво.

Жртва је убијена 9. септембра 2013. године.

Слађану је супруг убио са неколико удараца металном шипком у главу. Убиство се догодило у кући Зорана Милића (57) код кога је Слађана прешла да живи јер је супруг годинама физички малтретирао.

7. Роксанда Драшковић (65), Ивањица

Полицијска управа Чачак примила је више пријава Роксанде Драшковић. Информацију је имао и Центар за социјални рад Ивањица јер му је полиција доставила обавештење о једној од пријава.

Жртва је убијена 4. септембра 2014. године.

Роксанду је муж заклао после свађе. Пар је био растављен последњих двадесет година.

8. Снежана Стевић (39), Мало Црниће

Полиција, Центар за социјални рад и Дом здравља у Малом Црнићу су имали информације о насиљу над Снежаном Стевић. Ова сазнања су добили две, односно једну годину пре убиства.

Жртва је убијена 28. јуна 2014. године.

У Снежану је пуцао супруг, а потом је извршио самоубиство.

9. Александра Лазић (28), Смедерево

Полиција у Смедереву примила је пријаву насиља над Александром Лазић од стране бившег партнера, чији је син полицијски службеник Полицијске управе Смедерево. Центар за социјални рад Смедерево, ни здравствена установа у којој је лечен пријављени нису имале информације о насиљу јер их полиција о томе није обавестила.

Жртва је убијена 18. новембра 2014. године.

Александру је убио бивши партнер, пензионисани полицајац службеним оружјем свога сина које није било адекватно чувано.

10. Вера Станичић (75), Рипањ

Полицијска станица Вождовац и Центар за социјални рад Вождовац примили су више пријава од здравствене установе и комшија Вере Станчић о насиљу. Такође су имали информације да је жртва слепа и да има менталне тешкоће. Жртва је убијена 12. октобра 2015. године.

Веру је убио муж, након вишегодишњег мучења, шиканирања и везивања ланцима за гелендер.

11. Дијана Златић (30), Житиште

Полицијској управи Зрењанин није пријављивано насиље над Дијаном Златић. Центар за социјални рад Житиште је, у стручним поступцима ради развода брака започетим у децембру 2015. године добио информацију од супруге да је њен супруг за време трајања брачне заједнице "био нервозан, викао и лупао по кући", као и навод у поднетој тужби за развод брака у фебруару 2016. године да је "тужени вршио разне облике породичног насиља".

12. Бранкица Тошић (49), Петровац на Млави

Полицијска управа у Пожаревцу примила је пријаву Бранкице Тошић. Центар за социјални рад Петровац је информацију о насиљу примио три дана након убиства, јер полиција није благовремено упутила обавештење о примљеној пријави жртве.

Жртва је убијена 18. септембра 2015. године.

Бранкица је била учитељица, убио је муж са више убода ножем у стомак у школском дворишту.

ПРИЛОГ бр. 5⁴³⁷

Искуства жена жртава породичног насиља

Monique Wittig: *Постојало је доба када ниси била ропкиња, запамти то. Сама си ходала, смејала се, храбра.* Кажеш да си све то заборавила, али сети се... Кажеш да нема речи којим би описала то доба. Кажеш да га није ни било. Али сети га се. Покушај да га се сетиш. Ако то не успеш, измисли га.

Serla Collea: *После неког времена научиш суптилну разлику између држати се за руке и оковати своју душу у ланце.* И научиш да љубав не значи ослањати се на некога и да имати друштво не значи сигурност. И почињеш да учиш да пољупци нису уговори и да поклони нису обећања. И почињеш да прихваташ своје поразе са подигнутом главом и очима које гледају напред. Са лепотом жене, а не са тугом детета. И научиш да ствараш своје путеве из овог тренутка јер је сутрашњица сувише неизвесна за планове, а будућност понекад пропадне на сред пута. После неког времена научиш да и сунце испржи ако тражиш сувише много. Тако, садиш своју сопствену башту и улепшаваш своју сопствену душу уместо да чекаш да ти неко донесе цвеће. И научиш да стварно можеш да издржиш и да си стварно јака и да стварно имаш своју вредност. И научиш, чак и са довиђења, ти учиш.

Ана, 23 године: Морала сам да спавам у кућама других људи, да бих избегла да ме пребије кад дође кући. Бежала бих са својим ћеркама. Много пута сам избегла његове ударце. Просто не знам како сам још увек жива. Када нисам хтела да легнем са њим, једноставно ме је силовао... Кад би дошао кући пијан, тукао ме и радио са мном шта је хтео. У почетку сам му се супротстављала, али шта сам могла против човека који је био јачи од мене?

Говорио ми је: “Глупачо, види каква си”. Тада сам се осећала још глупљом. Мислила сам, зар сам стварно толико глупа? На крају сам то прихватила као да је тачно, јер после одређеног времена изгубите осећај себе... Уништио ме је физички и психички.

---

⁴³⁷ Преузето од Аутономни женски центар, Искуства жена, <https://www.womenngo.org.rs/konsultacije-za-zene/iskustva-zena>, приступљено 14.12.2021.

Кад би ме тукао, моје ћерке би се умешале и тада би их он у бесу бацао тамо-амо, а то ме болело више него кад је мене ударао. Једном, док сам се опорављала јер ме претукао и око ми је било модро и натекло, моја ћерка ми је пришла и рекла: “Мама, личиш на страшило” и почела је да плаче. То ме јако повредило. Њено јецање и горчина коју је осећала болели су ме више него ударци.

Био је толико љубоморан, а моја бака би говорила: “Ако останеш са њим, ставиће ти на очи као коњу...”. Нисам смела да погледам никог на улици, нисам имала пријатеље. Мајка ми је говорила: “Зар мислиш да си једина која тако живи?” Рекла ми је да га не напуштам, а свекрва ми је, такође, рекла да морам да трпим. “Мораш да одржиш брак, ти си његова жена и он је отац твоје деце.”

Једном сам се обратила полицији за помоћ, али пошто је он полицајац, такође, одмах су га пустили и довели су га назад до куће. Тог пута је развалио врата. Након тога, нисам знала шта да радим. Осећала сам се заробљеном, у затвору из ког не могу да побегнем...

После батина, увек се кајао и молио да му опростим, куповао ми је поклоне и тада би увек говорио: “Опрости ми, то се неће више никад поновити”, али понављало се. Тада би моја бака говорила: *“Дете, шта ће ти бомбоне у паклу?”*

Инес Влаховић: Писала сам блогове данима... неко је читао, неко ми дао директан коментар, али нико није остао равнодушан. Ипак, оно што ме брине јесте што је већина питања била типа "да ли се то стварно дешава", а на одговор да је блог истинит без изнимке следила су питања типа "па што то ради" и оно најнесхватљивије за мене "шта си урадила". Да ли је могуће да људи у овом лудом времену на било који начин правдају наведене поступке?! И није крај моје црне хронике, десило се управо оно чега сам се и прибојавала, због чега сам стајала у силним редовима различитих установа молећи за помоћ, заштиту...

Некада успешан кик боксер ме је ударао песницама по глави, непрестано, као дивља помахнитала звер тек пуштена из затвора, зла коб је насрнула на мене, која у овој, као ни у наредној рунди нисам имала ни један поен. Док сам била још при свести осећала сам експлозиван бол ношен сваким ударцем у главу, бол од кога се губи појам о времену, месту...бол неописив, један за другим...трас, трас...песнице су севале по мојој глави. Не успех да се померим. Осетила сам врелу текућину како куља низ лице, знала сам - крварим, али сваким ударцем све сам више умирала... Само сам желела да бол престане.

Док сам онеспособљена лежала на поду у најмизернијем призору што спозна хуманост, шутирање ногама мог судије по телу, стомаку, лицу свакако је остављало скоро геометријски правилно опцртане трагове, грешке прошлости туђег васпитања и незадовољства, не моје грешке..

Неко је ту већ позвао чуваре реда и мира, па и хитну помоћ.. Иако сам пуштена са боловима, подливима, отоцима и потресом мозга само сам мислила о страху који ме обузима. Коначно је ухапшен и одузет му је пиштољ. Данас јавља инспектор да је мој садиста опет на слободи. 48 сати је био затворен човек који све ово ради....шта рећи. Одмах су настављена малтретирања драгих ми људи, претње и остало. Мој отац ме поново чува, а ја опет гледам кроз шпијунку кад идем у тоалет. За даље се уздам само у Бога, а за непријатеља чувам само оно што је у мени тупо и немо. И сањам дан када ће душманин одробијати ове сузе, страхове, модрице и подливе. Мени то неће бити важно, јер ћу бити преокупирана уживањем у миру и слободи на које сам потпуно заборавила. ***Чувајте се, и овакви облици живота су међу нама, скривени подмукло иза шарене лаже. Лепи и добри, као смрт у боји.***

Costs of gender-based violence in the European Union

Member State	Cost of gender-based violence
 Belgium	€ 9,4 bn
 Bulgaria	€ 5,7 bn
 Czechia	€ 8,7 bn
 Denmark	€ 4,8 bn
 Germany	€ 68,1 bn
 Estonia	€ 1,1 bn
 Ireland	€ 4 bn
 Greece	€ 8,8 bn
 Spain	€ 38,5 bn
 France	€ 55,1 bn
 Croatia	€ 3,3 bn
 Italy	€ 49,1 bn
 Cyprus	€ 0,7 bn
 Latvia	€ 1,6 bn

⁴³⁸ Преузето од European Institute for Gender Equality, Costs of gender-based violence in the European Union, <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/costs-of-gender-based-violence-in-eu>, преузето 30.1.2022.

Member State	Cost of gender-based violence
 Lithuania	€ 2,3 bn
 Luxembourg	€ 0,5 bn
 Hungary	€ 8 bn
 Malta	€ 0,4 bn
 Netherlands	€ 14,1 bn
 Austria	€ 7,3 bn
 Poland	€ 31,2 bn
 Portugal	€ 8,4 bn
 Romania	€ 16 bn
 Slovenia	€ 1,7 bn
 Slovakia	€ 4,4 bn
 Finland	€ 4,5 bn
 Sweden	€ 8,3 bn
EU-27	€ 366 bil